

Põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõust

PA 22.11.1991 istungi stenogrammist:

J. Adams: [...] Lõpuks tahan veel peatuda küsimusel meie põhiseaduse jõustumisest, kehtima hakkamisest. Ka on mul kolmanda toimkonnaga väike kana kitkuda. Veel sel ajal, kui põhiseaduse täiendusettepanekud olid tehtud, sai umbes seitsmesse-kaheksasse lisaparagrahvi esitatud materjal, mis puudutas põhiseaduse jõustumist ja kehtima hakkamist. Ma ei ole siia saanud kolmandalt toimkonnalt vastust selle kohta, kas toimikond vaatas selle asja läbi või ei. Võib-olla see vastus laekus eile, ma ei ole neid pabereid veel jõudnud läbi vaadata, igatahes nädalavahetuse lõpuks seda veel ei olnud. Kuid ma tahan teile seda materjali tutvustada, osa on nagnii sellega tuttav. Ettepanek seisneb selles, et me kirjutaksime praegu põhiseadusele veel juurde kas terve peatüki või viimasesse peatükki lisaparagrahvid, mille mõte oleks lühidalt järgmine: põhiseadus jõustub tervikuna otsekohe pärast tema vastuvõtmist rahvahääletusel, kuid tema üksikute osade ja üksikute paragrahvide kehtima hakkamine on kindlas ajalises järjestuses, mitte kõik ei hakka kehtima korraga. Nimelt oleks meil võimalik välja tuua nende paragrahvide loetelu, mis peavad hakkama kehtima otsekohe põhiseaduse jõustumise päevast. Sinna võiksid näiteks kuuluda põhiliselt üldosa paragrahvid, kodanike õiguste ja kohustuste paragrahvid ning Riigikogu valimist käsitlevad paragrahvid. Järgmine loogiline osa oleks, et hakkaksid kehtima need paragrahvid, mis käsitlevad Riigikogu tööd. Täheleb, sellest momendist peale, kui Riigikogu valimised on toimunud, alustab Riigikogu oma tööd. Mispärast see niimoodi on? Põhjus on selles, et kui me seda korda ei sätesta, siis peame tunnustama, et vahepeal on mõnel teisel kogul Riigikogu ülesanded ja kohustused. Ma arvan, et see ei ole poliitiliselt otstarbekas. Samamoodi sellest päevast, kui Riigikogu on kokku tulnud, peaksid jõustuma riigivanema valimist käsitlevad paragrahvid ja otsekohe käivituma ka riigivanema valimise protseduur. Kolmas osa, mis käsitleb riigivanema ülesandeid, peakski hakkama kehtima sellest momendist peale, kui riigivanem on andnud ametivande või, täheleb, ta on asunud oma ülesannete täitmisele. Siin võib nüüd muidugi mõelda, kas me jõustame valitsuse ülesandeid ja õigusi käsitlevad paragrahvid sellest momendist, kui valitsus on ametisse astunud. Arvatavasti tuleks mõnede paragrahvide jõustumise või isegi tervete peatükkide jõustumise täpne tähtaeg ja kord jätta juba valitud Riigikogu ülesandeks. Ma mõtlen siin põhiliselt niisuguseid paragrahve, mis nõuavad enda rakendamiseks mingisuguseid ümberkorraldusi ühiskonnas, eriti kohtutega seotud paragrahve, mille kehtima hakkamiseks on vaja teha konkreetseid eeltöid. Miks ma sellest asjast siin praegu räägin? Mul on tunne, et meie Põhiseadusliku Assambleena oleme siin natukene rohkem, kui tahtis tunnustada see ülemnõukogu otsus, mille järgi me oleme (nagu siin Tõnu Anton on korduvalt väljendanud) ainult ülemnõukogu tööorgan. Ma arvan, et me ei ole ainult seda. Ma arvan, et sisuliselt me oleme kujunenud selliseks koguks, kus tehakse konstruktiivseid poliitilisi kompromisse, et minna üle põhiseaduslikule riigikorrale. Loomulikult, iga siin sündinud konstruktiivne idee satub kõigi Eesti poliitiliste jõudude tähelepanu alla. Nad uurivad seda ja annavad selle kohta oma seisukoha, kuid mul on tunne, et on väga suur tõenäosus, et konstruktiivset ideed, mida meie kogu siin aktsepteerib, aktsepteerivad kompromissina kõik Eesti poliitilised jõud ja arvatavasti on see ka see, mida Eesti kodanikkond meilt ootab. See tähendab mitte ainult põhiseaduse teksti kui sellist, vaid ka põhiseadusele sujuva ülemineku teed. Täna!

V. Salum: Austatud kolleegid! Kogu meie Põhiseadusliku Assamblee töö kasvas välja probleemist, et kehtib küll 1938. aasta põhiseadus, aga see ei ole rakendatav. Meie ülesanne oli mitte välja töötada uut põhiseadust, vaid muuta seda nii, et see oleks meie oludes rakendatav. Toetan täiesti Jüri Adamsi ettepanekut, et see põhiseaduse rakendamise ja muutmise probleem peab põhiseaduses sees olema. Täiesti mõeldav on see liita XV peatükiga, mis räägib põhiseaduse muutmisest. Kui vaadelda alternatiivseid eelnõusid, siis Lepsi eelnõusse on see sisse võetud. Lepsi eelnõu § 67 ütleb: "Riigikogu valib oma esimesel istungil Riigikogu esimehe ja teised juhatuse liikmed. Kuni Riigikogu esimehe valimiseni juhatab istungit Põhiseadusliku Assamblee esimees." Nii et tema on veel kaugemale läinud ja võtnud selle põhiseaduse rakendamise ka põhiseadusesse sisse ja leidnud Põhiseadusliku Assamblee esimehele kindla koha. Just see üleminek ühelt põhiseaduselt teisele on konstitutsiooni lahutamatu osa. Seda mõtet peaksime põhjalikult kaaluma ja kindlasti põhiseaduse rakendamise korra lülitama kas XV või XVI peatükki. [...]

PA 13.12.1991 istungi stenogrammist:

H. Runnel: Andke mulle andeks mu teadmatus, aga ma palun veel kord juhatuselt ja redaktsioonitoimkonnalt vastust küsimusele, kuhu kaob XVI peatükk, mille kirjutamiseks siin me siiski nagu jõudu kogusime ja ilma milleta või vähemalt ilma mille põhimõttelise arutamisetähtsuse ei ole põhiseadus päris valmis. Isegi kolmas lugemine pole valmis.

Juhataja: XVI peatükk on tõepoolest raske küsimus. Seda on redaktsioonitoimkonnaga arutanud ka juhatus. Ei ole siiani esile kerkinud ühtegi inimest, kes leiaks aega ja tahtmist seda XVI peatükki teha. Küll aga on olnud lugematu hulk neid, kes nõuavad selle sissevõtmist. Sellisel juhul ei jää meil muud üle kui jätta see peatükk praegu tegemata. Ma palun sellisel juhul täiskogu mandaati, et juhatus eeloleva nädala alguses lahendab küsimuse selles mõttes, et leiab inimesed, kes oleksid nõus selle peatüki eelnõu koostama. Mitte mingisugusel juhul ei toimu siin midagi salaja. Juhul kui see tõesti koostatakse, ja seda ma usun, siis läheb see koos muude täiendustega jaanuaris arutusele, hääletamisele ja vastuvõtmisele.

H. Runnel: Lugupeetud juhataja! Ma ei saa nõustuda selle lausega, nagu poleks seda üldse tehtud, sest härra Adams esitas peaaegu kõikidele laudadele vähemalt ühe visandi XVI peatükist, kuid selle arutlusele võtmist on kogu aeg paremate aegade ootel edasi lükatud. Ma küsin, millal need paremad ajad siis saabuvad. Assamblee liikmena olen täiesti nõutu ja ma ei oska väljaspool kogu kellelegi aru anda.

Juhataja: See eelnõu, mis tuli, oli liialt visandlik, on tarvis täpsemat. Kui ma palusin härra Adamsit, kas ta ei leia aega selle kallal töötada, siis ta keeldus sellest.

V. Salum: Me peame täna ikka ära otsustama, et see XVI peatükk saaks tehtud. Praegu on ligi kuu aega, nii et seda nii ebamääraselt edasi lükata ei saa. Peale selle ütles Hando Runnel väga õigesti, et üks eelnõu juba oli selle kohta, aga see jäi kolmanda toimikonna kausta.

J. Adams: Härra Vahtre! Mul oleks olnud meeldivam, kui praegu poleks minu nime nimetatud, siis ma poleks sõna võtnud. Momendil on minu isiklike kogemuste järgi olemas kaks

reglementi. Kuna ma ei tea, kumma reglemendi järgi käitutakse, siis edasine töö on kolmandal toimkonnal täiesti vaba, sinna see jäi ja sealt pole iial tulnud mitte mingisugust vastust.

Juhataja: Jah, see harmoneerub ka minu arusaamaga asja seisukorrast. Seetõttu tuleb küsimus lahendada ilmselt kahes jaos. Ma panen hääletusele kõigepealt küsimuse, kas Põhiseaduse Assamblee on nõus selle küsimuse lahendamist, s. t. XVI peatüki eelnõu koostamise organiseerimist, delegeerima juhatusese selle klausliga, et jaanuariks on siis olemas üks tekst. Palun, härra Kork!

J. Kork: Lugupeetud juhataja! Enne hääletamisele asumist ma tahan täpsustada ühte asja. Me ei ole vist saalis täpselt kokku leppinud, et me seda rakendusosa nimetame XVI peatükiks. Meil on seda nimetatud eraldi rakendusotsuseks või millekski muuks. Sellepärast paluks see enne hääletamist sõnastada.

Juhataja: Vabandust, teil on õigus! Nii nagu me enne riigivanema ja presidendi otsustamist nimetasime teda riigipeaks, nii ütleme siis nüüd rakendusosa või rakendusotsus, ma ei tea. Härra Runnel!

H. Runnel: Kallid kolleegid! Ma ei saa seletada kõiksugu tundmusi, kuid täiskasvanud inimestena sellise taktika jätkamine on minu meelest demoraliseeriv meile kõigile. See küsimus on olnud, ütleme siis, meie seltskonnas üleval. Kui sellest mööda hiilitakse, siis ma tahan teada saada, kelle huvisid see kaitseb, kui me ise vabatahtlikult jätame arutamata nii tähtsad küsimused, nagu on põhiseaduse rakendumise peatükk või seadus. Kelle kompetentsi see kuulub? Ma palun, et sel teemal avataks läbirääkimised. Kuna meil on homme terve päev aega sellega tegelda, siis saame ka teada, millega hakkab juhatus tegelema, kui ta endale neid volitusi palub. Me oleme andnud vande, kirjutanud alla, et me täie südametunnistusega tegeleme sellega oma rahva ja tuleviku ees aru andes, aga me hiilime sellest küsimusest mööda, nagu oleksime kõige alatamad juhuseotsijad. See ei ole õige. See tuleb võtta päevakorda ja homme arutada, õhtuni kui vaja, aga mitte nii.

Juhataja: Ma palun väga vabandust, härra Runnel, aga õhtul kell kuus ei võeta enam asju päevakorda. See on iseküsimus, mida me otsustame homse kohta. See, mis meie seltskonnas on olnud üleval, millest keegi ei proovi mööda hiilida ... Ma kategooriliselt hoiatan sellise tooni ja väljendite kasutamise eest. Kellel on valu selle rakendamiseotsusega, sellel oli temaga aega kaks kuud tegelda. Palun mitte süüdistada täiskogu ja juhatust, et ühtegi põhjalikumat ettepanekut selle kohta ei laekunud! Meie küsimus on praegu selles, kas me selle teksti ilma rakendusliku osata loeme küpseks, et see anda rahvale arutada ja ekspertidele hinnata. Ma tahan teada, kas see probleem on arusaadav. Siin on praegu kolm inimest, kes soovivad sõna. Härra Järlik, palun!

R. Järlik: Austatud juhataja! Austatud kolleegid! Me arutame praegu, kuidas koostada otsust selle rakendamise kohta, mida veel ei ole olemas, sest põhiseadust ei ole veel olemas. Põhiseaduse projekt või eelnõu läheb pärast kolmandat lugemist rahvaarutelule. Me oleme kokku leppinud, et pärast seda võivad tulla parandused, pärast seda võivad tulla redaktsioonilised muudatused ja alles siis saab koostada rakendusotsuse. Aitäh!

Juhataja: Tänan! Proua Lauristin!

M. Lauristin: Ma siiski arvan, et me peaksime nüüd tegutsema järjekorras. Kõigepealt hääletame läbi selle, mida on juba juhataja pannud ette läbi hääletada, kuid siis ka kõik koos täna otsustame, kas meil on vaja rakendusotsust. Kui on vaja, siis tuleb see ära hääletada ja teha siiski see kellelegi konkreetset ülesandeks. Ma ei ole kategooriliselt nõus niisuguse suhtumisega, mis praegu kõlas ka juhataja suust, nagu see peaks olema kellegi eraasi. Me peame selle tegema siin koos ja ei saa kedagi süüdistada, et ta pole eraalgatuse korras seda teinud. Aga meil ei ole olnud vastavat ametlikku otsust selle vajalikkuse kohta.

Juhataja: Tänan! Härra Rumessen, palun!

V. Rumessen: Lugupeetud kolleegid! Ma palun siiski enne seda hääletust, mida me hakkame nüüd läbi viima, et keegi vähemalt minule selgitaks ära, mida tähendab rahvaarutelu. Mina ei ole siiani sellest aru saanud. Kui rahvaarutelu ajal (pärast seda, kui põhiseaduse eelnõu on avalikustatud) ilmub näiteks artikkel selle kohta, et riigipea õige nimetus ei ole ikkagi mitte riigivanem, vaid president, kui palju peab olema siis rahva seas hääli selleks, et sellist muudatust meie Põhiseaduse Assamblee kuskil jaanuari keskel arvestaks? Teine küsimus. Minule ei ole selge, kes on see rahvas. Meil on kõigil praegu laua peal härra Petinovi eriarvamus selle põhiseaduse projekti kohta. Milline hakkab olema selle arvamuse mõjujõud tulevikus, kui neid eriarvamusi hakkab laekuma veelgi rohkem? Milline saab olla selle mõjujõud sellele põhiseaduse projektile, mis on olnud rahvaarutelul? Ma pean vajalikuks, et need asjad oleksid meil selged. Aitäh!

Juhataja: Rahvaarutelu – seda sõna on siia maani vähe kasutatud ja seda ei olegi võib-olla mõtet kasutada, isegi kui see mul suust lipsas. Küsimus on selles, et projekt tehakse avalikuks. Tema vahepealseid etappe ei ole siia maani ajalehtedes avalikustatud, aga poleemika põhiseaduse projekti ümber juba käib, mis on muidugi väga kummaline. Seetõttu me peame jõudma sellisesse seisundisse, et me teeme hetkeprojekti avalikuks ja kuulame ära sellesama rahva arvamus. Juhatus otsustab, mis kuupäevani, mis aadressil võib igaüks saata oma ettepanekuid, parandusi, täiendusi. Need vaatab läbi redaktsioonitoimkond. Mida neist me loeme vajalikuks, need paneme hääletusele ja arutusele jaanuaris. Härra Fjuk ei soovi sõna. Härra Adams!

J. Adams: Minul oleks tahtmine saada selgitust, milline on selle mõiste "rahvaarutelu" suhe, kui ma ei eksi, eelmise ülemnõukogu poolt vastu võetud rahvaarutelu seadusesse. Võib-olla keegi, kellel on rohkem kogemusi, kes oli ka eelmises ülemnõukogus, võib täpsemalt meelde tuletada, mida see seadus endast kujutab.

Juhataja: Vabandust! Ma ütlesin, et see oli keelevääratus. Mitte rahvaarutelust ei ole jutt, vaid projekti avalikuks tegemisest. Kas see vastus rahuldab? Härra Saatpalu!

V. Saatpalu: Kas juhatuses on kaalutud seda, et see avalikustamine peaks olema tegelikult kommenteeritud väljaanne? Need kommentaarid peaksid tulema siit saalist. Ma olen sellest Antoniga korduvalt kõnelnud. Ma pean põhiseaduse eelnõule ohtlikuks ilma kommentaarideta avalikustamist. Kas juhatuses on seda küsimust arutatud?

Juhataja: Jah, on arutatud küll, aga ei ole kaugemale jõutud, sest siis me peaksime hakkama neid kommentaare praegu koostama. Ma usun, et see oleks veel palju hullem, kui oli selle teksti koostamine. Kurb, aga pidulik. Kas ma võin nüüd panna hääletamisele küsimuse, mille ma olen korra juba ette lugenud ja mida ma võin veel teha? Nimelt, kes on selle poolt, et põhiseaduse projekti praegune tekst, mis sisaldab täna tehtud parandusi, avalikustada ja anda eksperdihinnangu saamiseks? Hääletame. Niisiis, häältega 31 poolt, 4 vastu ja 2 erapooletut oleme otsustanud oma töö tulemuse avalikuks teha. Nüüd jääb eraldi küsimus rakenduslikust osast või otsusest. Üks konkreetne ettepanek on tulnud härra Runnelilt: tulla homme kokku ja rääkida sel teemal. Teise ettepaneku esitasin mina: jätta selle rakendusliku osa eelnõu koostamine või koostamise organiseerimine juhatuse pädevusse ja arutada asi läbi jaanuaris. Muuseas, loogiline oleks seda teha juba pärast põhiseaduse põhiteksti vastuvõtmist, sest siis me teame juba täpselt, mida me tahame rakendada hakata. Niisiis, kaks ettepanekut. Härra Leisson!

E. Leisson: Härra juhataja! Ma julgen teha kolmanda ettepaneku. Kuna meie aeg on väga kiire ja muutuv ning rakendusotsuse järele ei ole mitte mingisugust vajadust enne, kui põhiseaduse eelnõu on rahvahääletusel heaks kiidetud, siis teha seda vahetult peale seda, kui saavad teatavaks rahvahääletuse tulemused. Tänan!

Juhataja See ettepanek sisaldab ettepanekut, et rakendusotsust ei tee mitte assamblee, kes on selleks ajaks juba laiali läinud, vaid ülemnõukogu. Härra Sovetnikov!

S. Sovetnikov: Lugupeetud härra eesistuja! Kas ma sain õigesti aru, et kui põhiseaduse projekt avaldatakse, tõlgitakse vene keelde, ilmub venekeelsetes lehtedes, siis meie kui 60 assamblee liiget peame ikka vist seda selgitama õppeasutustes, töökollektiivides? Kas on nii või ei ole? Või korjame ainult lehtedest need õied, mis tulevad?

Juhataja: Otseselt kohustada ei saa selleks kedagi, aga juhatus teeb kõik, et organiseerida esinemisvõimalusi.

S. Sovetnikov: Aga kas see ikka tõlgitakse vene keelde ja avaldatakse vene keeles?

Juhataja: Aga loomulikult. Ants Erm!

A. Erm: Ma teen rakendusotsuse kohta nüüd neljanda ettepaneku. Me oleme täna küll pikalt töötanud, aga võib-olla kannatame natukene veel ja moodustame toimkonna rakendusotsuse ettevalmistamiseks kohe ja täna. Kui me tuleme homme kokku, siis meie tööpäev kujuneb väga ebaproduktiivseks, sest meil ei ole seda ette valmistatud. Tänan!

Juhataja: Tänan! Proua Lauristin!

M. Lauristin: Lugupeetud assamblee! Mind sundis uuesti sõna võtma härra Leissoni ettepanek. Asi on selles, et me peame endale teadvustama, milleks me vajame seda rakendusotsust või XVI peatükki. See on seotud sellega, et me elame üleminekuajal ja põhiseaduse käivitamine nõuab teatud spetsiifilisi reguleerivaid sätteid, mis ei sisaldu põhiseaduses endas, kuid käivad

põhiseaduse kohta. Seda ei saa kehtestada keegi teine kui seesama kogu, kes võtab põhiseaduse vastu, s. t. kodanikkond, kes hääletab põhiseaduse poolt või vastu. Järelikult peab see olema valmis enne rahvahääletusele panemist. See peab olema lisatud sellele tekstile ja see peab sisaldama konkreetsete peatükkide kaupa neid sätteid, mis reguleerivad nende peatükkide käivitumist, ka seda, kuidas üks või teine paragrahv ei rakendu kohe koos muuga. Ma pean õigeks, et me kõigepealt otsustaksime täna kas või selle ära, kas me teeme selle põhiseaduse osana või eraldi otsusena, ja otsustaksime ära ka tähtsajad. Võimalik, et jaanuar on õige, et siis on tõesti aega ette valmistada, kuid peaks olema nii, et iga toimikond vaatab oma osa läbi sellest seisukohast, mida peaks rakendusotsusega sätestama.

Juhataja: Suur tänu! Asi on selles, et tähtaegade üle ei olegi meil siin midagi vaielda. Selle kohta on ülemnõukogu otsus 5. novembrist 1991, mille punktis 2 on öeldud, et Põhiseaduse Assambleel tuleb esitada Eesti Vabariigi põhiseaduse ja selle rakendamise korra eelnõud Eesti Vabariigi Ülemnõukogule 1992. aasta 20. jaanuariks koos eksperdiarvamuste ning ülevaatega põhiseaduse eelnõu avalikustamise tulemusel laekunud ettepanekutest ja märkustest. Nii et selles küsimuses rohkem vaielda ei ole mõtet. Nagu ma aru sain, on kolmas ettepanek proua Lauristinilt järgmine: toimikonnad tulevad kokku ja vaatavad läbi oma peatükid ja delegerivad siis (ainult kellele, kas redaktsioonitoimikonnale või juhatusele?) oma ettepanekud selle kohta, milliseid paragrahve millises järjekorras ja mis ajal rakendada. Kas proua Lauristin võib täpsustada oma ettepanekut?

M. Lauristin: Jah, see tähendab, et kõigepealt peaksid toimikonnad tegema oma ettepanekud, muidugi mitte ainult rakendusaegade kohta, vaid võib-olla nimetama ka lisasätteid, mida peab silmas pidama, aga ikkagi toimikonna peatükkide raames. Ma kujutan ette nii, et toimikonnad arutavad läbi, teevad oma ettepanekud ja need laekuvad juhatusele. Siis nähtavasti me peame järgmine kord arutama, kas see on seesama redaktsioonitoimikond või teeme tõesti mingi eraldi toimikonna, kes teeb lõpliku rakendusosa.

Juhataja: Selge. Selle ettepaneku kohaselt laekuvad materjalid juhatusele. Aga nüüd on selline asi, et assamblee täiskogu kokkutuleku me võime teha homme ja võime teha ükskõik mis ajal, aga me ei tea, kas selleks ajaks on midagi laekunud. Sellepärast oli mul ettepanek jätta küsimus praegu juhatuse lahendamiseks, sest juhatuse võib ka vajaduse korral kutsuda kokku täiskogu või vähemalt toimikondade esimeestest koosneva juhatuse laiendatud koosoleku. Väga lihtsalt öeldes peame täna enne laialiminekut ära otsustama, kas ja millal on meil täiskogu koosolek. Sõna on palunud härra Rumessen.

V. Rumessen: Lugupeetud kolleegid! Ma tahan teid kõiki õnnitleda sellisesse etappi jõudmise puhul ja tuletada kõigile meelde, et see töö sündis poliitilise kompromissi tulemusena, kus Eesti Kongressil ja ülemnõukogul oli võrdne roll. Ma arvan, et peaksime edaspidi seda printsiipi jätkama. Mitte mingil juhul ei ole mina kongressi saadikuna nõus sellega, et rakendusotsuse saab vastu võtta ainult ülemnõukogu. Ma täielikult toetan proua Marju Lauristini seisukohta, et see eelnõu tuleb välja töötada ikkagi meil, Põhiseaduse Assambleel. Ma teen praegu konstruktiivse ettepaneku. Selle jaoks oleks ilmselt kõige otstarbekam (ma palun mitte segada!) moodustada spetsiaalne komisjon, kes valmistaks sellise eelnõu ette, ja leppida siiski kokku kindlas tähtsajas, millal Põhiseaduse Assamblee täiskogu võiks selle töö tulemusega tutvuda ja hakata seda edasi arutama. Aitäh!

Juhataja: Härra Adams, palun!

J. Adams: Tahtsin toetada proua Lauristini ettepanekut ja konkretiseerida seda võib-olla rohkem, kui härra Rumessen siin praegu tegi. Tähendab, ma teen ettepaneku, et me võtaksime praegu vastu otsuse luua spetsiaalne toimkond rakendusotsuse väljatöötamiseks, kuid mitte kinnitada nimeliselt toimkonna koosseisu, vaid hääletada printsiipi, et iga olemasolev teematoimkond delegerib ühe oma liikme sellesse toimkonda. Tänan!

Juhataja: Tundub olevat väga hea ettepanek. Sellisel juhul me peaksime oma töö korraldama nii, et toimkonnad tulevad homme kokku. Ma kuulen selle peale rasket ohet. Aga arvestage, et see on ainult üks ettepanek. Nagu ma ütlesin, on olemas ka teine: asja lahendab juhatus ja sellisel juhul toimkonnad homme kokku ei tule. Niisiis, on olemas üks konkreetne tee. Toimkonnad tulevad homme kokku juhul, kui me otsustame moodustada selle komisjoni, siis nad valivad endi keskel ühe liikme sellesse komisjoni, kes töötab edasi. Ilmselt ei ole Põhiseaduse Assambleed vaja rakendusotsuse pärast kokku kutsuda varem kui siis, kui juba kõiki parandusi hakatakse arutama. Teine võimalus on jätta see juhatuse pädevusse. Rohkem võimalusi praegu sõelal ei olegi. Härra Järlik, palun!

R. Järlik: Lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et kõige parem ülevaade kogu põhiseadusest on redaktsioonitoimkonnal. Kui redaktsioonitoimkond ise ei ole selle vastu, siis ma usaldaksin ka rakendusotsuse koostamise redaktsioonitoimkonnale. Vajaduse korral ta konsulteeriks juhatusega ja kutsuks mõnest teematoimkonnast, kust peetakse vajalikuks, sinna mõne inimese. Aitäh!

Juhataja: Härra Kork!

T. Kork: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mulle imponeeris väga härra Adamsi ettepanek. Teen ettepaneku panna see hääletamisele väikese täiendusega, et toimkondi esindavad toimkondade esimehed, kes on meie hulgas kõige kompetentsemad ja ka kõige rohkem tööd ära teinud. See tähendab sisuliselt selle ülesande panekut juhatusele, kuhu kuuluvad ka kõik toimkondade esimehed. Aitäh!

Juhataja: Selge ettepanek. Sõna on härra Jürgensonil.

K. Jürgenson: Ma tahtsin ütelda sedasama, et meil tuleks see toimkond moodustada ja võimaluse korral juba täna õhtul. Juhin tähelepanu, et meil on reservis veel üks nädal. Ma ei näe mingit põhjust, miks Põhiseaduse Assamblee või see toimkond ei võiks töötada homme ja järgmisel nädalal, kui selleks on vajadus, tulla kokku reedel ja kui vaja, ka järgmisel laupäeval, et seda rakendusotsust arutada. Ma ei pea võimalikuks põhiseaduse vastuvõtmist ilma rakendusotsuseta. Aitäh!

Juhataja: See kõik on väga õige, lihtsalt meil on vahepeal niisugune kurbloomus, et me tahame jõule pidada. Aga see ei tähenda muidugi, et me peaksime jõule kuu aega pidama, täiesti õige. Palun, härra Salum!

V. Salum: Eelkõnelejad on olulise ära öelnud. Teen ettepaneku hääletada praegu läbi toimkonna moodustamise printsiip, mille järgi iga teematoimkond valib oma esindaja sellesse rakendustoimkonda.

Juhataja: Härra Uluots!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid! Ma tahtsin teile meelde tuletada, et rakendusotsus ei ole põhiseadus, see ei ole juriidiline kogum, vaid see on käsk riigivõimuorganitele rakendada põhiseadust. Järelikult, meie koostatav toimkond ei ole ei poliitiliselt ega majanduslikult kompetentne kokku panema rakenduslikku otsust, sellepärast tuleb siia juurde tõmmata valitsus, ülemnõukogu presiidium. Muidu me paneme siia otsusesse niisuguseid asju kokku, et põhiseadus ei rakendu. Juhataja Härra Rumessen!

V. Rumessen: Lugupeetud kolleegid! Ma palun väga vabandust, et ma olen sunnitud teist korda sõna võtma. Mul on väga hea meel, et ma saan seda teha kohe pärast härra Uluotsa, sellepärast et see kompetentsuse jutt tundub mulle äärmiselt tuttavana juba aastatetagustest aegadest. Tuletan meelde, kuidas Põhiseaduse Assamblee otsustas, millise eelnõu ta võtab oma töö aluseks. Aga nüüd konkreetselt. Ma tahan avaldada protesti härra Järliku arvamuse vastu, et redaktsioonitoimkond on see kõige kompetentsem organ, kes seda tööd võiks nüüd teha. Ma juhin tähelepanu, et on kaks täiesti iseseisvat asja: olemasoleva eelnõu redigeerimine ja uue seaduse teksti koostamine. Ma jään ikkagi oma endise ettepaneku juurde, et me peaksime moodustama omaette toimkonna. Toimkonnad võiksid praegu koguneda sellesama saali eri nurkades ja otsustada ära, millise toimkonna liikme nad sellesse komisjoni esitavad. Meil oleks see küsimus lahendatud ja komisjon võiks tööle hakata. Aitäh!

Juhataja: Proua Hänni!

L. Hänni: Kui redaktsioonitoimkonna ülesandeks jääb eksperdiarvamuste üldistamine ja samuti kokkuvõtete tegemine nendest arvamustest, mis laekuvad rahva hulgast, siis on meil tööd küllaga. Meie huvides oleks, et Põhiseaduse Assamblee moodustaks eraldi toimkonna üleminekusätete väljatöötamiseks. See on kindlasti väga keeruline ülesanne, nõuab väga põhjalikku analüüsi, kui kiiresti on võimalik riigimehhanism uuele põhiseadusele ümber häälestada. See on väga pikk ja põhjalik töö. Mida kiiremini me praegu langetame otsuse oma töö korraldamise kohta, seda parem on see üleminekusätete tegemiseks ja ka põhiseaduse kui terviku rahvahääletusele panemiseks. Aitäh!

Juhataja: Tänan! Härra Kask!

P. Kask: Kallid kolleegid! Ma ei jaga mõne eelkõneleja optimismi, nagu oleks võimalik programmeerida, kirjutada mingisugust detailset programmi selle kohta, kuidas ja millal mingisugune põhiseaduse osa jõustub, millises järjekorras, sest kahjuks on see protsess peaaegu niisama keeruline ja mitmetes detailides ennustamatu kui Eesti iseseisvumine. Mäletatavasti võttis Eesti Kongress vastu otsuse selle kohta, kuidas iseseisvumine käib, aga kõik läks teist rada. Me arvame, et kui me programmeerime, oskame seda maru hästi teha ning paneme eelnõu rahvahääletusele, siis see peab niimoodi ka ellu minema. Me programmeerime sisse ka liiga palju detaile. Ma kardan, et põhiseaduse rakendamine ei käi ainult ühe otsuse

kaupa, see on protsess. Me ei oska näiteks ette näha, millises järjekorras ülemnõukogu võtab vastu väga olulisi seadusi ja otsuseid, mis puudutavad põhiseaduse jõustumist. Me ei saagi seda talle ette kirjutada, isegi ülemnõukogu ise ei saa paljusid asju endale ette kirjutada. Ta võib küll tahta, et valimisseadus oleks näiteks vastu võetud selleks ajaks ja kodakondsusotsus selleks ajaks, aga elu ei tarvitse tahtmist mööda minna. Kas me tahame seda või ei taha, aga minu arvates jääb suur osa sellest rakendamisotsusest ja rakendamisprotsessist paratamatult ülemnõukogu otsustada. Ma palun seda arvestada, see ei ole kompetentsi küsimus. Tänan!

Juhataja: Härra Sovetnikov, palun!

S. Sovetnikov: Lugupeetud kolleegid! Mina arvan, et meie Põhiseaduse Assamblee sai ülesande koostada põhiseadus, me tegime seda tööd ja lõpetasime selle. Mina toetan Ülo Uluotsa ettepanekut, et rakendamise seaduse või otsuse peab tegema teine komando. Minu arvamus on selline. Aitäh!

Juhataja: Härra Salum!

V. Salum: Ma pean vabandust paluma ja taas meelde tuletama, et Põhiseaduse Assamblee ei ole ülemnõukogu abiteokomisjon põhiseaduse väljatöötamisel, vaid ta on moodustatud pariteetsel alusel. Siin on midagi öelda ka Eesti Kongressil, Eesti kodanike esinduskogul, mitte ainult ülemnõukogul ja praegusel valitsusel. Nii et asume selle komisjoni moodustamise printsiibi hääletamisele.

Juhataja: Niisiis, kõige rohkem on kõlama jäänud ettepanek, et iga toimkond delegeerib enda seast ühe liikme rakendusotsuse väljatöötamise komisjoni. See komisjon korraldab oma töö ise ja sellega lõpevad täiskogu istungid niikauaks, kuni juhatus ta uuesti kokku kutsub. Kas selline põhimõte on aktsepteeritav? Sellisel juhul kuulutan välja viieminutilise vaheaja, ei, parem siis juba kümneminutilise vaheaja. Selle aja jooksul kogunevad toimkonnad ja valivad enda keskelt esindaja rakendusotsuse komisjoni. Kümme minutit. Me kohtume kell 18.45. Vaheaeg

Juhataja: Austatud kolleegid! Juhatus jagab teie väsimust ja muret. Püüame siis viimase küsimuse ära lahendada. Praeguseni on laekunud kolmelt toimkonnalt ettepanek selle inimese kohta, kes peaks olema rakendusotsuse toimkonnas. Viiendast toimkonnast on pakutud Rein Tammet, teisest toimkonnast Lauri Vahtret, kolmandast toimkonnast Ignar Fjukki, seitsmendast toimkonnast Kalle Jürgensoni. Esimene toimkond? Hando Runnel on esimesest toimkonnast. Jäävad veel neljas ja kuues toimkond. Jüri Rätsep on kuuendast toimkonnast ja Rein Ruutsoo neljandast toimkonnast. Ma panen ette kinnitada rakendusotsuse eelnõu koostamise toimkond järgmises koosseisus: Rein Tamme, Lauri Vahtre, Ignar Fjuk, Hando Runnel, Rein Ruutsoo, Jüri Rätsep ja Kalle Jürgenson. Härra Korrovitsil on käsi püsti.

V. Korrovits: Head kolleegid! Ma teen ettepaneku lülitada rakendusotsuse toimkonda ka Jüri Adams.

Juhataja: Jüri Adams lükkab ettepaneku tagasi. Kas härra Runnel soovib sõna? Palun! Ei soovi. Ma panen ette kinnitada rakendusotsuse toimkond ettelõetud koosseisus. Kes on selle poolt? Hääletame. Hääletega 27 poolt, vastu mitte ühtegi, 3 erapooletut on kinnitatud seekord väga

maskuliinne toimkond, mille koosseisus on Tamme, Vahtre, Fjuk, Runnel, Ruutsoo, Rätsep ja Jürgenson. Sellega oleme tänase päevakorra ammendanud. On kaks teadet. Esimene neist teatab, et kes tänase ränkraske töö eest tahab saada õiglaselt väljateenitud tasu, see leidku palun tuleval reedel aega ja astugu siit läbi. Teine teade on veel. Rakendusotsuse toimkonnal palutakse kohe pärast praeguse istungi lõppu koguneda siia presiidiumi laua juurde. Tänapäevane istung on lõppenud.

Põhiseaduse rakendusotsuse toimkonna 25.12.1991 formuleering¹

16. peatükk

Põhiseaduse rakendamine

§ 155. Põhiseadus loetakse vastuvõetuks rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamise ja "Riigi Teataja"-s hiljemalt kümnendal päeval pärast rahvahääletust, juhul kui PS eelnõu poolt on antud enam kui vastuhääli.

§ 156. PS-i paragrahvid, v.a. §-d 159 ja 161 loetletud erandid jõustuvad RK valimiste tulemuste väljakuulutamise ja "RT"-s hiljemalt kümnendal päeval pärast RK valimisi.

§ 157. Esimest RV-d ei valita. RV kohuseid hakkab ametivande andmisest RK kokkuastumise päeval täitma senine EV ÜN esimees omandades sellega EV RV ametinimetuse.

§ 158. § 71 p10 toodud kõrgemate riigiametnike kinnitamiseks peab RV tegema ettepanekud 30 päeva jooksul arvates ametivande andmisest ja vastavalt § 57 p8-le peab riigikohtu esimees 30 päeva jooksul pärast tema ametisse kinnitamist RK poolt esitama RK-le kohtunike kandidaadid.

§ 159. RK valimised peavad toimima mitte varem kui 60 päeva ja mitte hiljem kui 90 päeva pärast valimiste väljakuulutamist. Valimised määrab EV ÜN esimees kümne päeva jooksul peale PS-i vastuvõtmist. RK valimistel konkureerivad erakondade ja nende liitude nimekirjad, mis peavad olema esitatud hiljemalt neljakümnendal päeval enne valimisi EV ÜN esimehele. Koos kirjaliku nõusolekuga kandideerimiseks peab iga kandidaat andma allkirja, et ta vastab § 161 esitatud tingimustele. Igal valijal on üks hääl, mille ta võib anda kas mõnele nimekirjale tervikuna või nimekirjas esinevale konkreetsele kandidaadile. Kandidaatidele antud häälte järgi moodustub nende lõplik pingerida nimekirjas. Konkreetsetele kandidaatidele ja samale nimekirjale kui tervikule antud häälte summa määrab sellest nimekirjast RK-sse pääsenud isikute arvu proportsionaalsuse põhimõttel. RK valimistest võivad osa võtta kõik isikud, kes on EV 1938.a. kodakondsuse seaduse alusel EV kodanikud ning on valimiste päevaks saanud vähemalt 18 aastaseks. Valijate nimekirjad koostatakse EV isikutunnistuste alusel elukohajärgselt. Elukoha tõestamiseks võib kasutada EV isikutunnistuse vahelehte või endise NL passi sissekirjutust.

¹ ERA.R-2324.1.37, 141–42.

§ 160. §-d 4, 17, 19, 20, 22–36, 39, 40, 44, 50, 56, 59, 64, 65, 72, 73, 84, 101, 103, 104, 106, 110, 114, 116, 128, 135, 137, 138, 139, 140, 144, 146, 148 ja 149 hakkavad täisjõus kehtima neis ettenähtud seaduste vastuvõtmisel RK-s hiljemalt kolme aasta jooksul. Senine õigussüsteem kehtib niivõrd, kui see pole vastuolus PS-ga. Seniste normatiivaktide kohaldatavuse üle otsustab igal vaidlusalusel juhul RK.

§ 161. §-d 32, 55 ja 72 toime on piiratud kümne aasta jooksul arvates PS-i vastuvõtmisest nii, et RK-sse ega RV-ks ei või kandideerida NLKP endised kõrgemad ametnikud, kelleks loetakse EKP KK büroo liikmeid, sekretäre, osakonnajuhatajaid ja EKP linna- ning rajoonikomiteede sekretäre, kelle volitused algasid enne 1988.a. juunit ja nõuk. repressiivorganite (NKVD, GPU, KGB) endised kaadritöötajad ja palgalised informaatid. Samuti ei või need isikud kümne aasta jooksul täita kohtuniku, riigikohtu liikme, riigikohtu esimehe, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge ülemjuhataja ega peaministri ametikohta.

§ 162. Esimese RV volituste pikkuseks on kolm aastat.

§ 163. RK kokkuastumise päeval lõpevad EV ÜN volitused. EV ÜN poolt viimati ametissenimetatud valitsuse volitused lõpevad PS järgse valitsuse ametissenimetamisega RV poolt.

§ 164. RK esimese koosseisu liikmetele määrab palga ÜN hiljemalt viiekümnendal päeval enne RK valimisi. Mingeid soodustusi, mis pole vajalikud saadikukohustuste täitmiseks RK liikmel olla ei tohi.

§ 165. RV astub ametisse § 166 näidatud vande avaliku andmisega eesti rahvale.

§ 166. RV vande tekst “.....”

§ 167. Käesolev peatükk lakkab olemast PS osa RK otsusega siis kui kõik PS paragrahvid vastavalt § 159-le on täielikult jõustunud.

Põhiseaduse rakendusotsuse toimkonna 09.01.1992 formuleering²

16. peatükk

Põhiseaduse rakendamine

§ 155. Põhiseadus loetakse vastuvõetuks rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamise ja “Riigi Teataja”-s hiljemalt kümnendal päeval pärast rahvahääletust, juhul kui eelnõu poolt on antud enam kui vastuhääli.

§ 156. Põhiseaduse paragrahvid, v.a. § 160 loetletud erandid jõustuvad Riigikogu valimiste tulemuste väljakuulutamise ja “Riigi Teataja”-s hiljemalt kümnendal päeval pärast Riigikogu valimisi.

Põhiseaduses näidatud seaduste vastuvõtmiseni kehtib senine õigussüsteem niivõrd kui võrd

² ERA.R-2324.1.16, 1 269-270.

see pole vastuolus põhiseadusega. Seniste normatiivaktide kohaldatavuse üle otsustab igal vaidlusalusel juhul Riigikogu.

§ 157. Riigivanema kohuseid hakkab ametivande andmisest põhiseaduse vastuvõtmise päeval täitma senine Eesti Vabariigi ÜN esimees.

alternatiiv: lisada – omandades sellega ajutise Riigivanema nimetuse.

Nimetatud Riigivanema volituste kestvuseks on kolm kuud.

alternatiiv: kuus kuud.

Riigivanem astub ametisse ametivande andmisega avalikult eesti rahvale.

§ 158. § 57 p10 toodud kõrgemate riigiametnike kinnitamiseks peab Riigivanem tegema ettepanekud 30-ne päeva jooksul arvates ametivande andmisest ja vastavalt § 57 p8-le peab Riigikohtu esimees 60-ne päeva jooksul pärast tema ametisse kinnitamist Riigikogu poolt esitama Riigikogule kohtunike kandidaadid.

§ 159. Riigikogu valimised peavad toimuma mitte varem kui 60 päeva ja mitte hiljem kui 90 päeva pärast valimiste väljakuulutamist. Valimised määrab nimetatud Riigivanem kümne päeva

alternatiiv: 60-ne päeva

jooksul peale Põhiseaduse vastuvõtmist. Riigikogu valimistel konkureerivad erakondade ja nende liitude nimekirjad ning üksikisikud. Koos kirjaliku nõusolekuga kandideerimiseks peab iga kandidaat andma allkirja, et ta vastab § 160 esitatud tingimustele. Riigikogu valimistest võivad osa võtta isikud, kes on 1938.a. kodakondsuse seaduse alusel Eesti Vabariigi kodanikud ning kes on valimiste päevaks saanud vähemalt 18 aastat vanaks. Valijate nimekirjad koostatakse Eesti Vabariigi isikutunnistuste alusel elukohajärgselt.

alternatiiv: lisada lause – Nimekirjadesse saab kanda Eesti Vabariigis alaliselt elavad Eesti Vabariigi kodanikud.

Elukoha tõestamiseks võib kasutada Eesti Vabariigi isikutunnistuse vahelehte või endise NL passi sissekirjutust.

§ 160. §-d 10, 32, 55 ja 72 toime on piiratud kümne aasta jooksul arvates põhiseaduse vastuvõtmisest nii, et Riigikogusse ega Riigivanemaks ei või kandideerida NLKP endised kõrged ametnikud, kelleks loetakse EKP KK büroo liikmeid, sekretäre, osakonnajuhatajaid ja EKP linna- ning rajoonikomiteede sekretäre, kelle volitused algasid enne 1988.a. juunit ja okupatsioonivõimude repressiivorganite (NKVD, GPU, KGB, Gestaapo) endised kaadritöötajad ja palgalised informatorid. Samuti ei või nimetatud isikud kümne aasta jooksul täita kohtuniku, Riigikohtu liikme, Riigikohtu esimehe, Õiguskantsleri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge ülemjuhataja, peaministri ega ministri ametikohti. Okupatsioonivõimu repressiivorganite kaadritöötajatel on kümne aasta jooksul keelatud asuda mistahes muudesse riigiametitesse, millega on kitsendatud toodud perioodi jooksul § 40 toime.

§ 161. Riigikogu kokkuastumise päeval lõpevad Eesti Vabariigi ÜN volitused. Eesti Vabariigi ÜN poolt viimati ametissenimetatud valitsuse volitused lõpevad põhiseadusejärgse valitsuse ametissenimetamisega Riigivanema poolt.

§ 162. Riigikogu esimese koosseisu liikmetele määrab palga ÜN hiljemalt viiekümnendal päeval enne Riigikogu valimisi.

§ 163. Käesolev peatükk lakkab olemast põhiseaduse osa pärast § 160 toodud piirangute tähtaja möödumist.

PA 10.01.1992 istungi stenogrammist:

Juhataja: Aitäh, proua Hänni! Me oleme ära kuulanud vahekokkuvõtte nendest arvamustest ja ettepanekutest, mis on laekunud põhiseaduse eelnõu kohta. Palun, kas proua Hännile on küsimusi? Ei ole. Lugupeetud kolleegid! Sellega on esimene päevakorrapunkt (assambleele laekunud märkused ja ettepanekud põhiseaduse eelnõu kohta) läbitud. Meie read on oluliselt täienenud. Ma palun veel kord läbi viia kohaloleku kontrolli ja pärast seda alustame tööd teise päevakorrapunktiga. Palun teeme kohaloleku kontrolli! 60 liikmest on kohal 36. Me jätkame tööd päevakorraga. Põhiseaduse eelnõu XVI peatüki põhialuseid tutvustab meile vastava toimkonna esimees härra Kalle Jürgenson. Palun! Nagu me kokku leppisime, on teil selleks aega 30 minutit. Härra Jürgensonile on pärast ettekannet võimalik esitada küsimusi ja samuti on võimalik sõna võtta XVI peatüki põhialuste küsimuses. Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson: Aitäh! Lugupeetud assamblee liikmed! Lugupeetud juhatus! Peatükk, millest nüüd juttu tuleb, puudutab põhiseaduse rakendamist. Kahjuks on selle väljatöötamine, põhiseisukohtade kujundamine assamblee poolt, nagu te isegi aru saate, jäänud üsna hilja peale ja kahjuks ei ole see praegu eelnõus ka kajastatud. See toimikond pandi kokku viimasel detsembrikuisel assamblee istungil ja ehkki põhiseaduse rakendamise peatüki lõplik sisu sõltub palju sellest, milliseks kujuneb eelnõu ise, on toimikond siiski leidnud olevat võimaliku mingisuguse põhimõtteid kajastava projekti kokku panna ja selle teile ka välja jagada. Selle alusel tahaks teile tutvustada mõningaid põhiseisukohti, mille kohta tuleks assambleel ka oma arvamus välja öelda, et toimikond saaks nimetatud küsimuses edasi töötada ja esitada peatüki projekti seisukoha võtmiseks. Põhiseaduse rakendamine puudutab kahte põhilist mehhanismi. Esiteks hakatakse põhiseaduse paragrahve rakendada vastavalt sellele, kuidas nendes nimetatud seadused või normatiivaktid on välja töötatud. Selliseid põhiseaduse peatükke, kus viidatakse konkreetsete seadusandlike aktide vajadusele, on paari-kolmekümne ringis. Nende paragrahvide jõustumine võib olla seatud sõltuvusse nende seaduste vastuvõtmise teatud järjekorrast. Teine põhimõtteline võimalus põhiseaduse jõustumiseks on minna riiklike institutsioonide käivitamise teed, s. t. eri aegadel käivitada erinevad põhiseaduses antud riiklikud institutsioonid. Nende põhimõtteliste võimaluste vahel tuleb assambleel ilmselt oma seisukoht võtta ja võimalik, et need tuleb ka vastavates peatükkides detailsemalt välja kirjutada. Käesolevas projektis on põhimõtteliselt pandud aktsent viimasele võimalusele. Selle järgi tuleks alustada institutsioonide käivitamist riigivanema institutsioonist, kusjuures sinise projekti järgi oleks selleks mehhanism, kus põhiseaduse vastuvõtmisega koos käivitub riigivanem senise ülemnõukogu esimehe isikus, kes annab avalikult rahvale riigivanema vande. See oleks käivitavaks mehhanismiks edasistele institutsioonidele. Selle käigus on ilmselt loogiline, et pärast Riigikogu kokkutulekut jääb senine õigussüsteem kehtima niivõrd, kuivõrd see ei ole vastuolus vastuvõetud põhiseadusega. Kõige suurem ülesanne, kõige raskem töö lasub selle õigussüsteemi korrastamisel ja käivitamisel sel juhul ka Riigikogul, kusjuures üksikjuhtudel tuleks iga konkreetne probleem Riigikogus konkreetset lahendada. Selliselt tekkinud riigivanema institutsiooni puhul on projektis esitatud võimalus, et riigivanema

volituste pikkus oleks piiratud. See ei oleks nii pikk, kui on antud põhiseaduses. Nagu projekti §-s 157 kirjas on, oleks riigivanema volituste kestus kolm kuud või alternatiivina kuus kuud. Ma pean vabandust paluma, sest siit on tehnilistel põhjustel jäänud välja märkus, et see aeg oleks arvatud Riigikogu kokkuastumise päevast. Ma palun viige see parandus sisse, see on küllaltki oluline. Samuti peab § 157 kohta ütlema, et ka toimkonnas oli arvamusi selle kohta, et põhimõttelise võimalusena tuleks võtta alternatiiviks, et see paragrahv üldse rakendusotsusest välja jätta. Edasi. Selle projekti järgi tuleks sätestada kõrgemate riigiametnike kinnitamine kehtestatud aja jooksul, lähtuvalt põhimõttest, et senised kõrgemad riigiametnikud ei muutu automaatselt uue põhiseaduse alusel sätestatud riiklike ülesannete täitjateks. See puudutab kõige otsesemalt kohtusüsteemi ja läheb välja kuni kehtestatud aja jooksul kohtunikukandidaatide esitamiseni Riigikogule, s. t. kohtusüsteemi ei jääks automaatselt ülekantuna tööle senised kohtunikud. Rakendusotsuses või rakenduspeatükis võiks toimkonna arvates olla ära toodud ka Riigikogu valimiste põhiprintsiibid, kuna Riigikogu valimine ja sellega seonduvad mehhanismid peaksid olema järgmised, mis käivitatakse pärast riigivanema institutsiooni käivitumist. Ehkki praegu on ülemnõukogus arutusel Riigikogu valimise eelnõu, siis niipalju kui ma informeeritud olen, on see küllaltki lõpujärgus, jäänud on vist mõned küsimused. See konkreetne paragrahv võib siin muutuda. Toimkond oli vähemalt siamaani arvamusel, et valimise põhimõtted võiksid olla siia sisse kantud. Samuti peaks selles paragrahvis olema ära määratud ka valijate ring, kusjuures ära on märgitud, et see valijate ring on kindlaks määratud 1938. aasta kodakondsuse seaduse alusel. Alternatiivina on esitatud põhimõtte, et ka mitte Eesti Vabariigis alaliselt elavad kodanikud võivad osa võtta hääletamisest, ja nõue, et nimekirjadesse saavad olla kantud ainult Eesti Vabariigis alaliselt elavad Eesti Vabariigi kodanikud. Põhimõttelise küsimusena, mis ei puuduta iseenesest põhiseaduse käivitamist, on rakenduspeatükki toimkonna seisukohana sisse kantud põhimõtte, mis on toodud ära §-s 160. Selle seisukoha järgi oleks kümne aasta jooksul piiratud § 10, § 32, § 55 ja § 72 toime. Seda seniste EKP kõrgemate funktsionääride ja okupatsioonivõimude repressiivorganite palgatöötajate ja palgaliste informaatorite osas. Nende küsimuste lahendamisel tuleb alati vastata küsimusele, kui kõrgelt ja kus kohas teha see lõige vastavate piirangute sätestamiseks ametikohtade järgi. Käesolevas projektis on see lõige tehtud. Selleks oleks EKP KK büroo liikmed, sekretärid, osakonnajuhatajad ning EKP linna- ja rajoonikomiteede sekretärid. Ajalise piiranguna on siia pandud säte, et see piirang kehtib nende inimeste kohta, kelle volitused nendel ametikohtadel algasid enne 1988. aasta juunit. Siin on lähtutud ajajärgust või ajast, mil EKP KK esimeseks sekretäriks sai härra Väljas. Samuti laieneks see okupatsioonivõimude repressiivorganite, ma juhin tähelepanu, kõigi okupatsioonivõimude, mitte ainult nõukogudeaegsete, vaid ka saksaegsete repressiivvõimuorganite endistele kaadritöötajatele ja palgalistele informaatoritele. Samuti ei võiks nimetatud isikud täita kõrgeid riigiameteid, olla kohtuniku, Riigikohtu liikme, Riigikohtu esimehe, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge ülemjuhataja, peaministri ja ministri ametikohal. Ka ei võiks repressiivorganite töötajad asuda sama aja jooksul muudesse, mis tahes riigiametitesse. Nüüd, minnes tagasi valimiste põhimõtete juurde, on §-s 159 sätestatud nõue, et kandidaadid peaksid andma allkirja vastavatele nõuetele vastamise kohta, mis on esitatud §-s 160. Institutsioonide jõustumisega hakkavad senised riiklikud institutsioonid vastavalt põhiseadusele oma volitusi maha panema. Nendest üks on Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja valitsus. Ilmselt lõpevad vastavad volitused koos analoogsete institutsioonide käivitumisega vastavalt põhiseadusele. See tähendab, et ülemnõukogu volitused lõpeksid Riigikogu kokkukutsumise päeval ja viimane ülemnõukogu poolt kokku

pandud valitsus paneks oma volitused maha koos Riigikogu poolt kokku pandud esimese valitsuse volituste algamisega. Põhiseaduses on ühe konkreetse paragrahvi sätestatud Riigikogu liikmete palga küsimus. Võib-olla tundub see natuke banaalsena, aga põhiseaduse projektis on sätestatud, et Riigikogu võib määrata palgapõhimõtted alles järgmise koosseisu jaoks. Nii et põhimõtteliselt me peaksime võtma seisukoha, kas need palgapõhimõtted kinnitab esimese Riigikogu jaoks assamblee või ülemnõukogu või antakse see õigus erandkorras esimesele Riigikogu koosseisule, erinevalt põhiseaduses sätestatud korrast. Viimane paragrahv käesolevas peatükis käsitleb põhimõtet, mis tuleneb §-s 160 esitatud võimalikest piirangutest, ja nimelt, käesolev peatükk lakkab olemast põhiseaduse osa pärast selles §-s 160 toodud piirangute tähtaja möödumist. Pärast seda on põhiseadus põhimõtteliselt täies mahus jõustunud, arvestades neid regulatsioone, mis üksikute paragrahvide lõikes sätestatud seadusandlike aktide väljatöötamise osas oleksid Riigikogule pandud. Need on põhimõttelised seisukohad, mis tuleks assambleel läbi arutada, ja millest järeldusi tehes saaks toimkond ilmselt käesoleva peatüki kallal edasi töötada. Nimetatud rakenduspeatüki põhimõtteid üldiselt iseloomustades ei saa öelda, et me siin leiaks või avastaks midagi uut. Toimkonnal oli terve rida põhiseaduse rakendusotsuseid käepärast. Mis puudutab §-s 160 toodud piiranguid – neid oleks ilmselt vaja eraldi nimetada –, siis peab ütlema, et me pole sugugi esimesed ega mitte millegagi originaalsed. Selles paragrahvis on peamiselt kitsendused passiivsele valimisõigusele, mida on maailmas ennegi rakendatud. Meenutada võib Saksamaad, samuti Itaaliat, kus konkreetne kitsendus oli seatud isegi aktiivsele valimisõigusele. See tähendab, et oli ära võetud ka õigus valimistel osaleda. Ilmselt peaks assamblee neid küsimusi veel arutama. Ma soovin, et asjad, mis siin arutuse alla tulevad, oleksid just põhimõttelise laadi, mitte konkreetsest redaktsioonist lähtuvad. Kui põhimõtted siin välja kujunevad, siis ma usun, et meie toimkond on võimeline neid arvestades seda peatükki edasi formuleerima ja esitama assambleele järgmine kord juba konkreetse teksti, mis vastab neile seisukohtadele. Aitäh!

Juhataja Täna, härra Jürgenson, selle ülevaate eest! Meil on terve hulk küsimusi. Esimesena saab sõna härra Hallaste. Palun!

I. Hallaste Lugupeetud ettekandja! Mul on kaks küsimust. Paragrahvi 155 teksti lugedes jääb selline mulje, et "Riigi Teatajas" avaldatakse rahvahääletuse tulemused alles siis, kui põhiseadus on vastu võetud. Muul juhul nagu ei avaldatagi. Kas toimkond mõtleski seda asja nii või on tegu lihtsalt mitte kõige parema sõnastusega? Teine küsimus on § 160 kohta. Ettekandest selgus, et kuupäevaline piirang – 1988. aasta juuni – on seatud Vaino Väljase saabumisega kommunistliku partei etteotsa. Aga see tegelikult ei muuda tema olukorda, kuna ta oli 1970. aastate lõpul kompartei ideoloogiasekretär ja seetõttu langeb ka tema välja. Kas te võite öelda, kelle peale veel konkreetset mõeldi, et tema peaks kindlasti sellest piirangust välja jääma, ja miks siin üldse ajaline piir on seatud? Kas toimkond ei arutanud ka võimalust mitte kehtestada ajalist piirangut, vaid teha heade kommunistide nimekiri? Ühest heast kommunistist, nagu siin juba eespool juttu oli, kes saab kohe ...

Juhataja Härra Jürgenson ja lugupeetud kolleegid! Ma palun vabandust, et ma segan, enne kui härra Jürgenson vastab. Me oleme andnud vande ja leppinud kokku, et me päevapoliitikast üldse ei kõnele. Mulle tundub, et XVI peatükk on siiski selline teema, mille puhul me päriselt ei saa oma vannet pidada. Mitte sellepärast, et nii suur kihk on rääkida päevapoliitikast, vaid sellepärast, et XVI peatüki sisu on ju seatud tänaste poliitiliste küsimustega. Niisiis, sellise erandi me peame tegema, kuid mul on kõigile kolleegidele palve kinni pidada nendest

mängureeglitest, mis lubavad küll väljendada oma mõtteid ka päevapoliitika küsimustes, kuid mitte minna isiklikuks. Härra Jürgenson, palun, teil on sõna vastamiseks!

K. Jürgenson Aitäh! Ma tänan ka härra Hallastet temale iseloomuliku emotsionaalse küsimuse eest. Jaa, me võime koostada igasuguseid nimekirju ja mitte ainult heade ja halbade kommunistide kohta, vaid ka muude kategooriate kohta. Ei, toimkond ei laskunud arutellu konkreetsete isikute üle ei selles ega üheski teises paragrahvis. Mis puudutab ajalist piirangut, siis on mõned parteifunktsionäärid, kes asusid ametisse pärast seda tähtaega, väitnud, et nad juba teatud ametisse asudes deklareerisid, milleks nad seda teevad. Põhimõtteliselt pidas toimkond sellist ajalist piirangut võimalikuks, kuid ma kordan veel, et siin ei ole küsimus mitte niivõrd selles ajalises piirangus ega härra Väljase isikus. Loomulikult laieneb see ka temale, olenemata sellest, et ta siis sai EKP esimeseks sekretäriks. Konkreetsete isikute lahkamiseni me ei laskunud. Mis puudutab § 1, siis võib-olla ei ole praegune sõnastus kõige õnnestunum, kuid ka siit võib ikkagi välja lugeda, et tähtis on põhiseaduse vastuvõetuks tunnistamine. See tähendab, et põhiseadus loetakse vastuvõetuks rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamisega. Võib-olla tuleb siin sõnastust tõesti parandada.

Juhataja Aitäh! Tuletan veel kord meelde: oleme kokku leppinud, et me elavaid inimesi ei lahka. Järgmisena saab küsimuse esitamiseks sõna härra Uluots. Palun!

Ü. Uluots Lugupeetud ettekandja! Mul on teile kaks küsimust. Esiteks, kas te olete arutanud, mis saab siis, kui ülemnõukogu esimees keeldub täitmast seda ebaloomulikku rolli, mille me talle XVI peatükiga paneme? Teine küsimus on § 160 kohta. Kas teile ei tundu, et me tõstame ennast järjekordselt, nagu me siin kogu aeg oleme teinud, rahvast kõrgemale? Kui me avalikustame kõigi kandideerivate inimeste ametikäigu, eluloo jne, las siis rahvas otsustab, kas inimene kõlbab saadikuks või ei kõlba. Demokraatlikus süsteemis peaks olema ainult kohtul õigus inimeselt ära võtta kodanikuõigused, s. o. ka õigus kandideerida, kui talle on kodakondsus antud.

K. Jürgenson Ma kordan veel kord, et sellist pretsedenti on demokraatia ajaloos esinenud, me ei ole siin mitte pretsedendi loojad. Sellise põhimõtte sisseviimine on täiesti võimalik juhul, kui rahvas seda aktsepteerib. Ma ei näe siin mitte midagi ebaloomulikku ja veel vähem on selles mingit enda rahvast kõrgemale seadmist. Nüüd võimalusest, et ülemnõukogu esimees keeldub nimetatud rollist. Kahtlemata langeme siin jälle isikute tasemele, kuid kui põhiseadus on rahvahääletusel sellise mehhanismiga vastu võetud, siis on põhiseadus jõustunud. Kui nimetatud ülesanne on ülemnõukogu esimehele pandud põhiseaduse järgi, mille hulka kuulub rakenduspeatükk, siis tähendab keeldumine seda, et ülemnõukogu esimees käitub põhiseadusevastaselt. Ma ei oska öelda, milliseid tagajärgi see võiks kaasa tuua. Vahest peaksid ka need tagajärjed olema põhiseadusest välja loetavad.

Juhataja Täna! Härra Kork, palun!

T. Kork Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Ka minul on kaks küsimust. Esimene puudutab teie pakutud pealkirja. Miks te olete nimetanud selle just XVI peatükiks? Kas oli arutlusel ka teisi võimalusi, näiteks põhiseaduse rakendusotsus, põhiseaduse lisa vms? Teine küsimus puudutab tutvustatava eelnõu § 158, mis algab nii: § 57 punktis 10 jne. toodud põhimõtte riigiametnike kinnitamiseks. Praeguse eelnõu § 57 punkt 10 kõlab järgmiselt: "Valitsuse ettepanekul otsustab riigilaenude tegemise ja riigile muude varaliste kohustuste võtmise ..." Kas siin ei ole mingit eksitust?

K. Jürgenson Ma tänan härra Korki! Siin ilmselt on tegemist eksitusega. Silmas on ikkagi peetud seda punkti, kus räägitakse kõrgemate riigiametnike ametisse nimetamisest. Korduvate ümberlöömistega on siia tõenäoliselt vale number sattunud. Mis puutub pealkirja, siis toimikond on seisukohal, et see peaks olema just XVI peatükk, mis kuulub orgaaniliselt põhiseaduse eelnõu juurde.

Juhataja Täna! Härra Sirendi, palun, teie küsimus!

A. Sirendi Suur tänu! Lugupeetud ettekandja! Kas § 157 ei ole lihtsalt järjekordne katse valida riigivanemat mingil muul viisil, peaasi, et seda ei saaks teha rahvas? Kas teile ei tundu, et selline käitumine oleks häbi ülemnõukogule või Põhiseaduse Assambleele, kes seda järjekindlalt teeb, vaatamata sellele, et rahva arvamus on meile juba ammu teada? Sisuliselt see ju alandab meid.

K. Jürgenson Ma ei julge võtta seisukohta selles osas, mis tundub assambleele alandavana ja mis mitte. Me oleme püüdnud siin esitada ühe võimaluse riiklike institutsioonide käivitamiseks vastavalt põhiseadusele. Kordan veel: see oleks üks põhimõtteline võimalus, mis eelkõige täidab seda rolli, et algatada nimetatud küsimuses diskussioon. Kas jääb sisse see võimalus või tuleb siia mingisugune muu mehhanism, see sõltub juba assambleest, lootuses, et ta ei tunne ennast alandatuna ja solvatuna ning siiski nimetatud küsimuses seisukoha võtab. Ma ei pea siin päris õigeks väidet, et me püüame jälle ennast seada rahvast kõrgemale mingisuguse uue asja pealesurumisega. Olen kindel, et me arvestame selle arutelu tulemusi, mis praegu rahva hulgas toimub ja millest proua Hänni äsja põhjalikult ette kandis, ka nimetatud rakenduspeatüki puhul.

Juhataja Härra Leisson, palun!

E. Leisson Lugupeetud härra ettekandja! Kas te soostuksite niisuguse asjade käiguga, kui Põhiseaduse Assamblee võtaks XVI peatükist välja § 160 ja teeks selle kirja pildi enam-vähem õigeks? Tõenäoliselt ei mõika teist keegi üldse midagi parteistruktuuridest. Tuleks koostada otsuse projekt ja esitada see eraldi kaalumisele ülemnõukogule, võib-olla ka rahvale. Ma toon mõned niisugused momendid, mis kohe silma torkavad. On võimalus rakendada ka niisugust süsteemi nagu sundpensioneerimine, mida viimati kasutati 1976. aastal Hispaanias, kui frankistliku diktatuuri ajal teatud ametikohtadel töötanud isikud saadeti lihtsalt pensionile. Ametikoha järgi, s. t. ei küsitud, on ta Väljas või ei ole Väljas. Kui rääkida desovetiseerimisest, siis on sellest loetelust täiesti arusaamatult jäänud välja rahvasaadikute nõukogu täitevkomiteed kuni NSV Liidu Ülemnõukoguni välja. Mis puudutab parteistruktuuride tundmist, siis pole vahet mõtet loetleda EKP Keskkomitee büroo liikmeid ja sekretäre. Kõik sekretärid on alati liikmed, ka rajoonikomiteedes. Sellest lähtuvalt oleks ettepanek alustada seda loetelu rajoonikomiteede liikmetest ja liikmekandidaatidest ning lõpetada keskkomitee liikmete ja liikmekandidaatidega. Viimane küsimus: kas selle loetelu all te mõtlesite ka kinnist organisatsiooni nr. 7? Milline oleks selle staatus?

Juhataja Härra Leisson! Enne kui teie pikale küsimusele vastust antakse, rahuldage võib-olla lisaks juhatuse uudishimule ka kogu assamblee uudishimu: mida see organisatsioon nr. 7 tähendab? Sellest saab meie tänasel istungil ehk põhiküsimus.

E. Leisson Organisatsioon nr. 7 tähendab mitte konkreetselt Eesti NSV territooriumil asuva Nõukogude armee poliitorganeid. Seal teenis väga palju eestlasi. Juhataja Täna! Ühtlasi palun vabandust. Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson Meie toimkond oli tõesti raske probleemi ees, sest meie hulgas ei olnud kõrgeid parteiametnikke. Kaalusime võimalust pöörduda ammendava informatsiooni saamiseks härra Väljase poole, aga ilmselt oleksime leidnud spetsialiste lähemalt. Tõenäoliselt me kaasame teid oma toimkonna töösse, et saada informatsiooni selle ja võib-olla ka mõne muu ametkonna kohta. Ma kordan veel: konkreetne lõige ei ole siin määrav. On toodud üks võimalik tasand, kusjuures ei ole laskutud küsimusse, kui palju siin isikuliselt kokku langeb. Mis puudutab seda salapärast organisatsiooni nr. 7, siis ilmselt tuleb see ka siia lülitada, kui seda vajalikuks peetakse. Kas teha omaette otsus? Ma usun, et siin me võime tugineda julgelt maailmapraktikale ja lülitada selle rahuliku südamega põhiseaduse rakendamise peatükki. Nii on seda täiesti mõeldav käivitamisel arvestada ja rakendada.

Juhataja Tänan! Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep Härra Jürgenson! Mul on kolm küsimust, mis puudutavad toimkonnas peetud diskussiooni. Ma tahan teada, kui põhjendatult sõnastati § 160 sellisena, nagu see meie ees on. Esiteks, kas toimkonnas oli kõne all küsimus, millise mulje jätab selline demokraatlike õiguste piiramisena kvalifitseerida võidav paragrahv laias maailmas? Teiseks, kui pretsedentidena toodi Saksamaal ja Itaalias toimunu, kas siis arvestati, et Saksamaa ja Itaalia olid sõja algatajad ja vastavad piirangud kehtestati okupatsioonivõimude poolt? Loomulikult kaalutlusega, et Saksamaal ja Itaalias võib olla veel küllalt palju natsismi või fašismi pooldajaid. Kolmandaks, kas keegi toimkonna liikmetest ei arvanud, et selline paragrahv võib jätta niihästi Eesti rahvale kui ka teistele rahvastele mulje, et vast loodav ja vast taastatav vabariik on lihtsalt arg ja ebakindel? Lisan, et minu südametunnistus käsib §-le 160 sellisena, nagu see praegu on esitatud, igal juhul vastu hääletada.

K. Jürgenson Tänan! Kahtlemata on see südametunnistuse küsimus. Ma vastan esimesele ja kolmandale küsimusele koos, kui tohib. Ütlen veel kord, et me ei tee siin mitte midagi uut ja ma ei näe põhimõttelist vastuolu rahva õiguses sellised kitsendused peale panna. See ei ole mitte minu lõplik seisukoht, vaid siin peab võtma seisukoha eelkõige assamblee ja lõpuks ka Eesti rahvas. Ma usun, et kui enamik Eesti rahvast leiab, et see on nende südametunnistusega kooskõlas, siis me võime rahuliku südametunnistusega seda paragrahvi rakendada. Mis puutub küsimusse sõja algatajate kohta, siis ma ei jaga päriselt nii kategoorilist arvamust, et Saksamaa ja Itaalia olid sõja algatajad. Ilmselt ei ole sellele küsimusele päris üheselt kahjuks võimalik vastata.

Juhataja Tänan! Härra Arjukese, palun!

R. Arjukese Lugupeetud härra Jürgenson! Mul on üks küsimus ajagraafiku kohta, mis tuleneb ajutise riigivanema ametisse astumisest. Siin on öeldud, et vastavalt § 47 punktile 10 esitab ta 30 päeva jooksul pärast ametisse astumist kinnitamiseks kõrgemate riigiametnike kandidatuurid. Riigivanem astub ametisse põhiseaduse jõustumise päevast ja 30 päeva jooksul esitab ta siis Riigikohtu esimehe, kes jääb eluaegseks, õiguskantsleri, Eesti Panga Nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kes jääb ametisse viieks aastaks, ka kaitseväge ülemjuhataja kandidatuuri. Kellele ta selle esitab? Riigikogu valimised tulevad põhiseaduse järgi kõige varem 10–60 päeva pärast, järelikult esitab ta kõik need kandidaadid veel praegusele ülemnõukogule kinnitamiseks.

K. Jürgenson Härra Arjukese juhüb tähelepanu täiesti õigele asjaolule. Ühes kohas ma juba tegin selle paranduse. Need ajagraafikud algavad Riigikogu kokkutulemise päevast.

V. Niitsoo Härra juhataja! Lugupeetud härra Jürgenson! Kas te ei seletaks lähemalt, mida te mõtlete okupatsioonivõimude repressiivorganite ehk siin palgaliste agentide all? Kes nad on? K. Jürgenson Siin on nimetatud kaader loetletud kategooriatena, kes kõrvale jäävad. Ma usun, et ammendavaid nimekirju ei ole võimalik välja tuua ka mitte lähemas tulevikus, kui see üldse võimalik on. Käesolev punkt on seatud sõltuvusse kandideerimisbületäänile allkirja andmisest. Inimene peab andma allkirja selle kohta, et ta vastab esitatud nõuetele. Selliste piirangute rakendamisel on üldjuhul kehtinud praktika, et kui allkirjaga kinnitatu ei vasta tõele, võib hiljem näiteks Riigikogu poolt vastu võetud seaduse alusel rakendada teatud sanktsioone. Ma ei pea võimalikuks, et me praegu, vähemalt seniste tulemuste alusel, saame mingisuguse nimekirja järgi seda määrust anda.

V. Niitsoo Ma palun vabandust, aga ma pean oma küsimust juhataja loal täpsustama. Ma ei mõelnud sugugi, et te avaldaksite siin nimesid või nimekirju, ma tahtsin lihtsalt teada saada nende inimeste kategooriad. Selgituseks ma täpsustan oma küsimust. Vaid murdosa KGB informaatoreid, nagu me teame, olid palgalised agendid ja enamasti olid need prügikalad. Suurem osa tegi kaastööd KGB-le, kirjutades ettekandeid oma kolleegide ja tuttavate kohta, koputades nende peale. Selle eest saadi mitmesuguseid privileege: parem korter, autoostuluba, välismaasõidud ja edutamine ametipostil. Kuidas nendesse inimestesse suhtuda? Kas tõesti siis see kategooria, kes otseselt ei olnud KGB palgal, vaid sai privileege, peab jääma §-s 160 toodud loetelust välja?

K. Jürgenson Ma palun vabandust, et ma kohe aru ei saanud. Ei, see ei pea välja jääma. Kui on vaja, me võime selle siia sisse tuua.

H. Eller Lugupeetud juhataja ja ettekandja! Ma ei saa hästi aru § 160 sisust. Te avalikustasite XVI peatüki selle nädala "Postimehes" ja lubasite seal meie lugupeetud ülemnõukogu esimehel töötada kuni kolm aastat. Sellest seaduseelnõust ma aga küll nii aru ei saa, et ta võiks riigivanemana töötada edasi kolm aastat. Milles on siin küsimus? Millised on need mehhanismid, mis saaksid kindlustada selle täitmise, millest te "Postimehes" kirjutasite?

K. Jürgenson "Postimehes" ei olnud tegemist minu artikliga. Seal ma vastasin ühe uudishimuliku ajakirjaniku küsimustele, kes püüdis saada seletust selle teksti kohta. Tõesti, esialgses versioonis, mis oli selle ajakirjaniku valduses, oli sees tähtaeg kolm aastat. Eile, kui toimkond koos istus, valmis selle peatüki lõplik redaktsioon. Sellest see erinevus.

K. Kama Austatud härra Jürgenson! Kõigepealt repliik § 155 kohta. Siin on komisjon tõenäoliselt ikkagi eksinud. Põhiseadus loetakse vastuvõetuks, kui selle poolt on rohkem häali kui vastu. See ei sõltu "Riigi Teatajas" avaldamisest ega muust asjast. "Riigi Teatajas" avaldamisest saab sõltuma panna ainult tema jõustumise. Aga nüüd küsimus ikka jälle § 160 kohta. Mis kaalutlustel on teie komisjon pidanud vajalikuks takistada eelkõige endiste parteifunktsionääride kandideerimist, aga peaaegu mingeid piiranguid pole nende töötamisel riigiaparaadis? Juba aseministrist alates võivad nad töötada. Niipalju kui mina tean, alustasid Saksamaa ja Tšehhoslovakkia eelkõige just riigiaparaadi puhastamisest, kandideerimistakistus jäi teisejärguliseks.

K. Jürgenson Olen teiega täiesti päri. Ma usun, et seda nimekirja võib laiendada mõlemas suunas: nii selles suunas, mida valgustas meile härra Leisson, kui ka ametikohtade osas, mida nimetatud aukandjatel ei ole lubatud selle aja jooksul täita. Täiesti õige, riigiaparaat on ilmselt ka tähtis valdkond, kus tuleb nendele küsimustele tähelepanu pöörata.

S. Sovetnikov Lugupeetud ettekandja, palun selgitage, kas põhiseaduse rakendamise peatükk võetakse vastu ainult üheks aastaks või kogu ajaks. Näiteks §-s 161 on juttu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu volitustest, aga järgmistest valimistest alates on juba Riigikogu. Võib-olla tuleks siin teistmoodi formuleerida? Teine küsimus on § 162 kohta. Siin on öeldud, et Riigikogu esimese koosseisu liikmetele määrab palga ülemnõukogu hiljemalt 50. päeval enne Riigikogu valimisi. Miks te arvate, et see arv peab olema just 50?

K. Jürgenson Paragrahv viitab põhimõttelisele vajadusele see küsimus lahendada. Siin on esitatud üks põhimõtteline võimalus, et ülemnõukogu võiks selle palga määrata. Ma kordan veel, et põhiseaduse eelnõus on palgaküsimus lahendatud teisiti. Lihtsalt tuleb see küsimus lahendada. Kas seda teeb ülemnõukogu või mõni muu kogu ja millal ta seda teeb, see on tegelikult teisejärguline küsimus. Mis puudutab § 161, siis siin on selgelt öeldud, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu volitused lõpevad Riigikogu kokkutulemise päeval ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu poolt viimati ametisse nimetatud valitsuse volitused lõpevad põhiseadusjärgse valitsuse ametisse nimetamisega riigivanema poolt. Tähendab, üleminek on ilma kattumise ja katkemiseta. Kui kaua see peatükk kehtib? Käesolevas redaktsioonis kehtib see peatükk põhiseaduse osana kümme aastat, vastavalt § 160 kitsendustele.

Juhataja Suur tänu, härra Jürgenson! Küsimusi rohkem ei ole. Küll on aga kõnesoovijaid. Sellepärast tuleb enne istungi jätkamist teha vaheaeg. Kuid enne, kui me läheme vaheajale, soovin ma kõiki assamblee liikmeid informeerida sellest, et võib-olla tuleb meil XVI peatüki küsimusi hääletada. Me ei saa küll hääletada selle peatüki teksti, kuid me saame hääletada mõningaid põhimõtteid. Sellepärast ma palun, et lugupeetud assamblee liikmed ei läheks lahendama neid küsimusi, mis on põhiseaduse eelnõust tähtsamad, vaid oleksid valmis andma oma hääle ühe või teise põhimõtte kasuks. Vaheaeg 20 minutit. Töö jätkub kell 12.40. Vaheaeg

Juhataja Meil on vaja tööd jätkata. Palun istuge oma kohtadele ja teeme kohaloleku kontrolli! Kohal on 29 assamblee liiget. Lugupeetud kolleegid! Enne kui juhatus annab sõna kõnedeks ja sõnavõttudeks kohalt, on meil vist vaja põhimõtteliselt kokku leppida, et kui me täna ei otsusta seda suunda, mida peaks realiseerima, kas XVI peatükk või rakendusotsus, on härra Jürgensonil väga raske viia tööd lõpule ja ilmselt on ka assambleel väga raske järgmise nädala lõpus langetada lõplik otsus. Nende küsimuste järgi, mis esitati enne vaheaega, tundub, et põhiliseks huviobjektiks on § 160. Paragrahvi 160 on kodeeritud õieti mitu lahendust. Tundub, et üks küsimus, mille me peaksime põhimõttelise probleemina otsustama, ongi § 160. Juhatusel oleks väga hea meel, kui assamblee liikmed, kes soovivad sõna kõneks või sõnavõtuks kohalt, püüaksid anda oma hinnangu ka selles küsimuses. Kui me jõuame nende põhiprobleemide hääletamisele, siis oleks igal assamblee liikmel selge, millist lahendit ta soovib. Esimesena saab sõna kõneks härra Peet Kask. Palun!

P. Kask Kallid kolleegid! Ma alustangi §-st 160, kuigi mul hea meel sellega alustada ei ole. Nagu härra Jürgenson juba ütles, on seal üks probleem, mille juurde väga sageli jõutakse, kui režiimid vahetuvad, kui diktatuur mis tahes vormis asendub demokraatliku riigikorraga. Ma olen lugenud ühte raamatut, väga head raamatut, mis andis ülevaate uuringutest väga paljude tekkivate demokraatlike riikide evolutsiooni kohta. See on professor Linzi raamat "Kriis, häving ja uus tasakaal". Selles raamatus kirjeldati nende uuringute tulemusi, mis olid läbi viidud väga paljude riikide ajaloo alusel. Aluseks ei olnud seal mitte ainult statistilised andmed, vaid nad uurisid ka sellistes riikides toimuva põhifaktoreid. Härra Linz on ühtlasi üks neid juhtivaid politolooge, kelle uurimuste alusel näiteks on praegu kogu maailma politoloogid väga

kriitilised presidentaalsüsteemi suhtes üldse, sest Linz tõi väga selgelt välja sellesse süsteemi kodeeritud konflikti presidendi ja parlamendi vahel. See on presidentaalsüsteemis olemuslikult lahendamatu, seda saab ainult leevendada teatud võtetega, näiteks vetoõigusega. Aga ta tõi ära ka umbes 20 põhjusfaktorit selle kohta, miks demokraatlikud režiimid kipuvad kokku varisema pärast seda, kui nad on tekkinud ja arenema hakanud, ja nende põhjusfaktorite hulgas oli üks, mis puudutab § 160. See on klassikaline juhus: uued režiimid, kes on võimule tulnud, kes on üles ehitanud demokraatliku riigi, hakkavad lahendama ka küsimust, mis saab endise režiimiga kaastööd teinutest. Härra Linzi lahend oli järgmine. Kui nendel kollaboratsioonistidel ei ole rahva hulgas arvestatavat toetust, siis võib nad sisuliselt demokraatlikust poliitilisest süsteemist välja heita. Ehkki see on demokraatlike printsiipidega vastuolus, nagu härra Uluots väga õigesti märkis, ei too see sel juhul kahjulikke tagajärgi. Kõigil muudel juhtudel on see aga miin demokraatlikule režiimile. Miin hakkab toimima esimesel demokraatia kriisi hetkel, sest väljapoole demokraatiat on lükatud küllaltki arvestatava toetusega poliitiline jõud, kes tahes või tahtmata hakkas selle režiimi vaenlaseks. Ta hakkab sellele vastu tegutsema, võidab esimese kriisi olukorras ning režiim variseb kokku. Mul on ettepanek panna § 160 eraldi hääletusele. Minu arvates Eesti ühiskond ei taluks seda lahendust. Neil, kes lähevad § 160 alla, on Eesti ühiskonnas liiga tugev rahva toetus. Mul ei ole mingeid isiklikke huve, vastupidi, ma olen sunnitud astuma nende jõudude vastu, kes muu hulgas torpedeerivad Põhiseaduse Assamblee eelnõu ja juba teist korda torpedeerivad parlamentaarsüsteemi sisseseadmist Eestis. Eelmine kord oli mäletatavasti aasta tagasi, kui ülemnõukogu päevakorrast võeti salajasel hääletamisel maha pakett õiguskomisjoni seaduseelnõusid. Paragrahvi 159 kohta arvan, et nii lihtsalt see asi ka ei lähe, et ühe paragrahviiga on võimalik asendada kodakondsuse seadust ja lahendada seda olukorda, mis praegu kodakondsusküsimuses valitseb. Veel vähem pean ma võimalikuks läbi saada ilma valimisseaduseta. Muide, § 159 ei võimalda ka väga vajalikke kõrvalekaldeid proportsionaalsest profiilist valimisseaduses. See viib just selleni, mida härra Hellar Grabbi 30. detsembri artiklis "Rahva Hääles" kritiseeris: superparlamentaaruse suunas, parlamendi killustatuse suunas. Muidugi võib eelnõu igast paragrahvist leida küsitavusi ja nõrku külgi, eelnõu on veel võrdlemisi toores, kuid seda oligi oodata. See kõik on siiski lahendatav asja silumise käigus. Ma kordan veel, et pean vajalikuks §-s 160 sisalduva põhimõtte eraldi hääletamist. Minu ettepanek on Eestis seda miini mitte kasutada. Aitäh!

Juhataja Suur tänu! Härra Kase kõne kestis 8,5 minutit. Lugupeetud kolleegid! Mul on palve, et hoiame täpselt kinni meie reglemendi ajanõuetest. Härra Leisson, palun!

E. Leisson Kallid kolleegid! Lugupeetud juhatus! Kui me asusime oma ettevõtmise juurde, siis me pidasime silmas, et me teeme Eesti Vabariigile põhiseadust aastakümneteks, aga võib-olla ka aastasadeks. Kui me kirjutame sinna sisse XVI peatüki, siis vaevalt meil jätkub julgust kaaskodanikele silma vaadata kahe, kolme, nelja, viie aasta pärast või maailma avalikkusele ka praegu. Ma ei eita vähimalgi määral selle põhimõtte olemasolu vajalikkust, desovetiseerimise läbiviimise vajalikkust meie ühiskonnas, kuid annan endale selgelt aru, et tegemist on valimisseaduse paragrahviiga, Riigikogu, riigipea valimise seaduse paragrahviiga. Siin ei ole sellel mingisugust kohta. See on minu selge ja ühemõtteline arvamus. Ei saa ma ka selle paragrahvi ümber tegemisel auväärt härra Jürgensonile abiks olla, sest ma ei ole kunagi kuulunud selle partei ridadesse, ma lihtsalt tean, millest ma räägin. Mul on konkreetne ettepanek formeerida XVI peatükk ümber põhiseaduse rahvahääletusele panemise korraks. Kui me tahame säilitada meie põhiseaduse vaimu ja kui me seame endale eesmärgiks, et põhiseadus saaks rahva poolt heaks kiidetud, siis me peaksime fikseerima siin vaid mõned põhimõtted.

Koos hinnangu andmisega põhiseadusele kui tervikule peame rahvale andma tema kõrgeima võimu kandja, otsuse langetaja rolli. Selleks tuleb põhiseadusele lisada kolm küsimust. Esiteks, kuidas nimetatakse Eesti Vabariigi kõrgeimat ametiisikut, kas president või riigivanem? Teiseks, kes valib Eesti Vabariigi kõrgeima ametiisiku, kas rahvas, valijamehed või parlament? Kolmandaks, milline on Riigikogu valimiste kord, kas alternatiivsed isikuvalimised, 50 saadikut parteiliste nimekirjade alusel, 51 saadikut alternatiivsete isikuvalimiste teel või ainult parteiliste nimekirjade alusel? Otsustagu seda rahvas. Ärgem püüdkem olla temast targemad ja jätkem talle täita tema roll, kõrgeima võimu kandja roll. Tänan!

Juhataja Tänan! Järgmisena saab kõneks sõna härra Tarto.

E. Tarto Lugupeetud juhatus! Austatud kolleegid! Meie, Eesti Kongressi Tartu saadikud, arutasime seda küsimust. Meile on saabunud kirju ja need on samuti sisaldanud mõtet, et koos põhiseaduse rahvahääletusele panemisega võiks sinna juurde panna ka mõne täiesti põhimõttelise küsimuse ja las rahvas ise otsustab. Üks selline küsimus oleks, kes valib riigipea. Siin on samuti meie poolt välja pakutud kolm võimalust: riigipea valib Riigikogu, valijameeste kogu või kõik hääleõiguslikud kodanikud. Minnes nüüd § 160 juurde, ma arvan, et on väga tänuväärne, et see siia sisse toodi ja see küsimus tõstatati. Me peame seda arutama ja arutama selle paragrahvi viimistlemist ja täiendamist. Ei saa igavesti ignoreerida probleemi, et Eesti riik ja rahvas elavad läbi ajaloolist protsessi. Esiteks, me vabaneme bolševismist, teiseks, me vabaneme okupatsioonist. Olukord, kus vana kaader jääb kõik kohale, absoluutselt mitte mingisugust muudatust kuskil ei ole, ei saa igavesti kesta. Kahju, et need protsessid ei ole varem alanud ja et meie siin Põhiseaduse Assamblees peame olema nagu selle küsimuse avalikustajad, selle küsimuse suure kella külge panijad. Ma ei usu, et kui me teeme piiranguid GPU-lastele, siis sellega on nende inimõigusi piiratud. Ei ole, sest seda teed, debolševiseerimisprotsessi teed, lähevad kõik totalitarismist vabanenud rahvad. Kuidas seda sõnastada, see on iseasi. Äärmisel juhul võib ka selle põhimõtte panna rahvahääletusele. Kui Eesti rahvas tõepoolest praegu ei taha debolševiseerimist, siis ega vägisi peale sundida ei saa. Aga et seda teed tuleb käia, see on täiesti paratamatu, kas käiakse seda siis nüüd, aasta pärast või kümne aasta pärast. Praegu ma hääletan ise ja kutsun teisi hääletama selle poolt, et jätta § 160 sisse edasiseks arutamiseks. Aitäh!

Juhataja Tänan, härra Tarto! Järgmisena on kõneks sõna härra Salumil. Palun!

V. Salum Austatud assamblee! See rakendamise peatükk kuulub orgaaniliselt kogu põhiseaduse juurde. Seda tõestab juba see tormiline reageerimine XVI peatüki eelnõule. Kaks päeva tagasi oli Viljandi maavolikogu koosolek ja seal oli just väga tuline reageerimine sellele §-le 160. Kui me tahame desovetiseerimist või debolševiseerimist, siis me ei saa probleemi lõputult edasi lükata, jättes kõigile ametnikele ja ka valitavatele juhtivatele riigitegelastele mugava võimaluse privileege edasi kaitsta. Et Maapäev kordas sedasama, mida mõned Viljandi maavolikogus väljendasid, siis see tõestab, kes nad on või kelle pooldajad nad on. Teisisõnu, uus rüütelkond on valmis rahvuslike jõudude iseseisvumisliikumist peatama ja nad tahavad peatada ka kogu Põhiseaduse Assamblee töö. Et kui te ei tee nii, nagu meile meeldib, siis minge laiali, me enam teie teeneid ei vaja. Nii et see § 160 on väga vajalik, kui me tahame üldse eesti rahvuse säilimist, Eesti rahvusriigi taastamist. Nomenklatuursete töötajate õiguste samastamine gestaapo ja ka teiste XX sajandi repressiivorganite tegevusega näitab, et see ei ole ühepoolset kitsendav. Oleks see ainult ühepoolne, aga siin on ka gestaapo ja selle töötajad sees. Nii et see on väga vajalik ja vajalik ka riigiametite juhtivate ametnike suhtes, sest just seal nad pesitsevad kõige

kindlamini. On selge, et praegu kujuneb ringkaitse, nomenklatuursete töötajate ja nõukogude juristide vastastikune toetus. Nad on alustanud rünnakut põhiseaduse eelnõu rakendamise suhtes. Siin tuleb asja rahulikult selgitada. Peet Kask küll ütles, et see tekitab plahvatuse või on nagu miin Eesti ühiskonnas, aga kui me seda ei arvesta ja lükkame selle asja edasi, siis ei tule Eesti Vabariigist mitte midagi välja – vabariigist, mis tagaks põlisrahvusele püsijäämise. Praegu on selle põhiseaduse eelnõu arutelu käigus kujunenudki välja kaks erinevat kontseptsiooni: rahvusriigi kontseptsioon ja rahvariigi või elanikkonnariigi kontseptsioon. Kui ei ole oluline eesti rahvuse säilimine ja rahvuskultuuri areng, siis muidugi on vaja elanikkonnariiki. Sellepärast oleks XVI peatükk kindlasti vajalik, samuti § 160. Millistes piirides ja kui täpselt, on iseasi, aga ilma selleta ei ole mõtet. Nii et rakenduspeatükk on väga vajalik põhiseaduse osa. Viimane paragrahv (§ 163) kinnitabki, et kui on kümme aastat möödas, siis muutub see põhiseaduses automaatselt üleliigseks. Nii et selle peatüki eelnõu on küllalt hea edasise töö jätkamiseks. Tänan!

Juhataja Tänan! Kõneks on sõna härra Saatpalul. Palun!

V. Saatpalu Tänan! Ma usun, et siin saalis ei ole võimalik leida ühtegi inimest, kes desovetiseerimise või debolševiseerimise vastu üles astuks. Kuid mina usun oma rahva tarkusse, et ta oskab siis, kui tal tuleb valida, otsustada selle inimese üle, keda ta valib. Seetõttu peab tal olema ka täielik pilt sellest inimesest, keda ta valib. See tähendab, et see inimene peab deklareerima valijale oma mineviku ja oma patud. Sellepärast ma ei sätestaks neid piire taolisel seadusandlikul teel. Ma ei tahaks piirata valijat, sest see on ka valija teatud piiramine. Ma annaksin lihtsalt sellele valijale kõik teada sellest inimesest, ja see inimene, kes tahab saada valituks, peab ka deklareerima, et tal on olnud sidemeid KGB-ga või gestaapoga. Me peaksime debolševiseerimisel üldse aktsendi asetama ametnikkonna puhastamisele. See on hoopis tähtsam ja see on riigiametnike seaduse küsimus. Kuivõrd aga on ka terve rida kõrgeid riigiametnikke, kes nähtavasti tuleb ametisse võtta enne, kui riigiametnike kohta käiv seadus vastu võetakse, siis ma arvan, et see saal, kes praeguse eelnõu kohaselt need persoonid kinnitab, on siia demokraatlikul teel valitud ja nähtavasti on need mineviku mõttes puhtad inimesed. Nad oskavad teha järeldusi nende persoonide kohta, keda riigivanem esitab parlamendile kinnitamiseks. Ma arvan, et kui Riigikogu teab nende inimeste kohta, nende mineviku kohta kõike olulist, siis oskab ta ka demokraatlikul moel otsustada, kas need inimesed väärivad niivõrd kõrgetele kohtadele kinnitamist. Ma arvan, et on võrdlemisi raske kõiki neid piiranguid sõnastada. Meil ei tule vist isegi pähe kõik, mis võiks olla takistuseks inimesele, et saada niivõrd kõrgele ametikohale. Sellepärast ma toetan ettepanekut, et seda sõnastust võiks oluliselt muuta, kusjuures desovetiseerimise mõte peaks sisse jääma. Tuleks tingimata panna rahvahääletusele, et rahvas otsustaks, kas ta nõuab inimeselt taolist deklaratsiooni, oma mineviku puhtsüdamlikku ülestunnistamist, kui ta kusagile kandideerib, või ei nõua. Ma arvan, et me peaksime selles suunas mõtlema, ma ei hakka seda teksti täpsemalt analüüsima. Ma soostun ka härra Leissoni ettepanekuga, et võiks olla tõesti rahvahääletuse korraldamise seadus. Siin on tõesti küsimusi, mis puudutavad ka valimisseadust. Võib-olla ka selles osas te vaatate toimkonnaga asjad üle. Need olid mõtted, mis ma tahtsin demokraadina teile esitada.

Juhataja Tänan, härra Saatpalu! Härra Velliste, teil on kõneks sõna. Palun!

T. Velliste Härra juhataja! Kui me andsime ametivande, siis ei olnud Tallinnas ja Eestis nii pikki leivasabasid. Me ei tööta siin mitte vaakumis, vaid töötame keset oma rahvast. See rahva ärritus, mis meie peale vallandunud on, ei ole mitte mingil juhul tingitud meie põhiseaduse

eelnõu kvaliteedist, vaid see on tingitud meie elukvaliteedist. Ja elukvaliteet läheb kiiresti veel halvemaks. Ma olen sügavalt veendunud, et see võib minna väga järsku katastroofiliseks. Meil on põhjust küsida, kes võiks olla huvitatud õigusliku vaakumi jätkumisest sellises olukorras. Ma arvan, et mingisugune teatud vähemus Eestis võiks sellest huvitatud olla. Kuid samas võime olla päris kindlad, et meie rahva enamus ei võta vaevaks lugeda meie eelnõu põhjalikult ja korralikult läbi, ükskõik kui hea see ka poleks. Kuigi inimene võib tulla rahvahääletusele ja hääletada eelnõu poolt või vastu, teeb ta parimal juhul seda just ajaleheartiklite põhjal, kui ta neidki viitsib läbi lugeda. Seega, me oleme praegu sattunud massipsühhoosi õhkkonda. Me teame ajaloost väga hästi, kuidas massipsühhoosi kujundatakse. Piisab sellest, kui me mõtleme, kuidas härra Goebbels seda tegi 1930. aastatel, ja meile on nii mõnigi asi selge. Minu arvates ähvardab Eestit praegu väga tõsine oht. Mina kutsun hetkel kõiki Eesti erakondi väga otsustavalt asuma demokraatia kaitsele. Võib-olla tuleks erakondadel teha ühine avaldus, ühine pöördumine Eesti rahva poole. Selles lühikeses avalduses tuleks näidata, milline oht meie demokraatiat praegu võib ähvardada. Mis puutub § 157, siis minu meelest ei ole kunagi varem tehtud nii otsustavat sammu kolmanda vabariigi suunas kui katsega kuulutada Eesti NSV kõrgeim ametiisik Eesti Vabariigi kõrgeimaks ametiisikuks. Esimest korda ajaloos luuakse põhiseaduslikul tasandil õiguslik seos Eesti NSV ja Eesti Vabariigi vahel. Võib ju küll öelda, et kui tarvis, siis me lööme tantsu kas või vanakuradi vanaemaga, peaasi, et eesmärk on püha. Aga ma tahan hoiatada: ajalooline kogemus on näidanud, et vanakuradi vanaemaga tantsimine lõpeb väga halvasti, kusjuures ma ei räägi siin konkreetsetest isikutest, vaid räägin praegu ainult põhimõttest. Riigipea puhul ei ole tähtis, kuidas ta valitakse ja millised on tema volitused. Seetõttu ma kutsun üles: esitagem see eelnõu alternatiivsena rahvahääletusele ja jätkem siis tõepoolest rahvale õigus valida, kas riigipea valitakse otse rahva poolt või mingi kogu poolt. Sellega me maandaksime ühe hoobiga ühe olulise psühhoosi põhjuse ja meil oleks palju kergem lahendada kõiki tegelikult olulisi põhjusi. Ma tahan ka kutsuda üles, et assamblee mitte mingil juhul ei oleks nii kergelt alluv psühhoosile, mis ühiskonnas on maad võtnud. Meil ei ole õigust psühhoosile alluda. Tänan, härra juhataja!

Juhataja Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Assamblee juhatus julgeb teha teile ettepaneku selles päevakorrapunktis anda sõna veel kolmele teie ees tahvlil märgitud assamblee liikmele, härradele Tarandile, Runnelile ja Rumessenile. Kas on proteste selle vastu, et lõpetada kõned härra Rumesseni esinemisega ja edasi on võimalik võtta sõna? Lugupeetud assamblee liikmed! Palun viime läbi kohaloleku kontrolli! Kohal on 40 liiget. Assamblee juhatus palub teil hääletada järgmist ettepanekut: kes on selle poolt, et antud päevakorraküsimuses saab viimasena kõneks sõna härra Rumessen? Rõhutan, et sõnavõttud jätkuvad, kuid kohalt. Palun hääletame! Poolt on 24, vastu 3. Assamblee on nõustunud juhatuse ettepanekuga, et viimasena saab kõneks sõna härra Rumessen. Ma palun kõigil nendel assamblee liikmetel, kes soovivad kaasa rääkida antud päevakorraküsimuse arutamisel, olla valmis võtma sõna kohalt. Tänan teid! Järgmisena on kõneks sõna härra Tarandil.

A. Tarand Lugupeetud assamblee! Tuleb tunnistada, et sedapuhku peab olema nõus kõigi eelkõnelejatega. Aga tahaks siiski kõikidele eelkõnelejatele ja muiduistujatele meenutada, et põhiseaduse eelnõus piisab ühest ebaõnnestunud paragrahvist, et kogu põhiseadus lendaks kuhugi kaugemale ja me ei saaks minna edasi oma elu korraldamisel. Sellepärast peaksime olema tõepoolest ettevaatlikud paragrahvidega, mille puhul on juba teada, et rahvaga võib tekkida suur vastasseis. Küsimus on rahva usaldamises, kustpoolt tegelikult ähvardab kõige suurem oht. Nagu me kõik teame, ei ole tegemist teaduslikku laadi tõdedega, näiteks kas Maa liigub

ümber Päikese või vastupidi, kas on UFO-sid või ei, kas ringi pindala võrdub IIR2 . Nii et neid me keegi rahvahääletusele panna ei taha. Me tahame küsida, me tahame kindlaks teha, kuidas rahvas elada tahab, keda ta usaldab enda väikeste või suurte juhtidena. Et rahvas on neis asjus ka eksinud, lihtsameelselt usaldanud väiksemaid või suuremaid kurjategijaid, neid näiteid on ka toodud. Kuid veel sagedamini on nendel juhtudel rahvast petetud juba enne, kui nad on valima asunud, ja on tehtud kas trikke sisaldavaid seadusi või ebaausaid valimiskorraldusi. Ma olen seisukohal, et küsimust, kuidas rahvas tahab elada, peab rahvas saama hääletamisega ise lahendada. Siin on selline võimalus, et ta valib hukatusliku tee, kuid sel juhul tekib ka küsimus, kas sellist rahvast maakamarale üldse tarvis on. Teine võimalus on labiilne tasakaal, tõenäoliselt see meil on, ja siis on teadjatel meestel, näiteks poliitikutel, kohustus see rahvas õndsale poolele välja juhtida. Keda nüüd teadjateks pidada? Kas selles kogus või teises kogus istuvate inimeste kõrge enesehinnangu järgi, et mina tean, teised ei tea, või annab selle õiguse rahvaesindaja tiitel, et me oleme mingil moel juba valitud? Kui selle õiguse annab rahvaesindaja tiitel ja kui ta on rahva poolt valesti valitud, siis meie valimise viga võib ainult võimenduda, aga seeme on juba sees. Ma tahan sellega öelda, et rahvas peab pettuse ja pettumised üle elama kogemuslikult. Ainult niimoodi küpseb ta tõelise demokraatia jaoks ja see ei lähegi nii väga kiiresti. Ma olen Peet Kasega täiesti nõus, sedapuhku ka nende klassikutega, kuigi nendes raamatutes on ilmselt arvestusest välja jäänud väga palju olulisi tegureid, näiteks leivarahutused jne. Peaksime § 160 sõnastama umbes niimoodi, et nende paragrahvide toime on piiratud kümne aasta jooksul, arvates põhiseaduse vastuvõtmisest. Nii et Riigikohtusse ega riigivanemaks ei või kandideerida endised ebapopulaarsed NLKP kõrged ametnikud, aga sellisel juhul muutub nähtavasti asi ise mõttetuseks. Teine vastuolu, millest siin ka räägitakse selle §-ga 160 seoses, on seotud presidendi valimistega. Teatavasti nõuab 77% rahvast otsevalimisi. Kui tehakse selline piirang, siis minu teada, ma ei ole ka nii suur endiste parteistruktuuride tundja, kuuluks Arnold Rüütel presidendikandidaadina automaatselt mahavõtmisele. Sellega tekiks ka teatud vastuseis rahvaga. Kuna sellest §-st 160 pluss presidendi valimise kord piisab põhiseaduse läbikukutamiseks rahvahääletusel, on muidugi ettepanek need paragrahvid välja jätta või ümber teha. On ka võimalus see tõepoolest rahvahääletusele panna, ja ma usun, et Eesti rahva keskmist mõistlikkust arvestades ei lähe me alt, kui rahvas otse hääletab. Ma olen selle poolt siin ka juba kolm korda hääletanud. Iseasi on see, et tõepoolest murda seda sovetlikku elulaadi, mis ei õnnestu ainult mehi vahetades, siin on, muide, tegemist kogu rahva moraalliga. Kas meie või keegi teine peaks tegema selle korda ja kindlustama, et täitevvõimuaparaati ei läheks inimesed, kes on nendes loetletud organites töötanud. Valitavatel kohtadel piisab tõepoolest sellest, kui kandidaat lihtsalt annab kas kirjaliku või suulise lubaduse, et ta ei ole seal töötanud. Kui ta valetab, jääb ta valimistel niikuinii vahele. Sellepärast ei ole valitavatel ametikohtadel vaja takistusi teha. Aitäh!

H. Runnel Austatud kolleegid! Tervitan teid sel aastal esimest korda siit puldist. Ma loodan, et see on ka üks viimastest kordadest. Ma tahan asju natuke kirjeldada toimkonna seest vaataja pilguga. Mulle tundub, et XVI peatükk on siiski vajalik. Mõni on veidi kõhelnud. Selle peatüki teeb raskeks see, et siin tuleb kokku panna väga päevapoliitilisi asju ja tuleb arvestada rahva ajaloo vähemalt kolme aspekti, mitte ainult õiguslikku järjepidevust, vaid ka faktide järjepidevust ja füüsilist või bioloogilist kestvust, mis on ühel rahval kui elaval organismil. Seda võiks nimetada rahvusliku leppimise peatükiks, kus peavad käe andma ja üheks hetkeks ära leppima ENSV järglased ülemnõukogu ja valitsus, Eesti kodanike esindus Eesti Kongress ja Eesti Komitee ning ka suure ajaloolise töö teinud eksiilvalitsus. Siin paljude volitused lõpevad ja algab tõepoolest uus ajastu. Erakondlik dispositsioon enne võimalikke ja tõenäoseid

riigivanema valimisi on tekitanud väga palju emotsioone ja mõtteid isegi minutaolises olevuses. Ma olen märganud, et ummikutunne dilemma või isegi apooria ees on olnud suur. Siin puldis ei taheta alati rääkida nimedest ja poliitilisest hetkeseisust, aga sellest mööda minna ei saa. Praegu presidendiks kutsutu populaarsus on nii tõkestava toimega, et mulle tundub, et paljud nõrgad erakonnad, ja enamasti on kõik nõrgad, ei suudagi valmistuda eelseisvateks presidendivalimisteks, nii et nad omalt poolt ka kandidaate kasvataksid. Rahvas ei tunnegi mitte kedagi. Tähendab, see on riigi suur nõrkus, aga praegu presidendiks kutsutu selja taga on väga palju endiseid kompartei suuri ninasid ja see on väga kohutav tõke edasiseks arenguks. Kommunistlik erakond on seotud väga raskete ajalooliste kuritegudega, genotsiidipoliitika teostamisega kõigi rahvaste, sealhulgas eesti rahva ja meie vastu. Seda ei tohi lõpmatuseni salata või selle andestamine tuleb avalikustada. Rahva kui etnose regeneratsiooni seadusi silmas pidades tuleb tunnistada (selle jutuga ma lähen selle lause juurde, mida ütles Ain Kaalep), et kompartei ladvik on mõnes mõttes olnud tõuline eliit. Sellepärast armastab ka rahvas seda seltskonda, sest ta tunneb, et see ladvik on etnosele vajalik. Seadusega selle rahva elust lahutamine on loomulikule eluinstinktile võõras, sest selline on elu seadus. Need on need dilemma punktid. Toimkonna töö iseloomustus sellest lähtuvalt. Toimikond püüdis lahendada neid lahendamatusi. Ma alustan veel kord manitsusega assambleele ja meenutan, et see peatükk on meie kõigi asi. Assamblee oli jõulueelses meeoleus valmis unustama selle peatüki ja üldse selle vajalikkuse. Alles protesti korras sai päeva pikendada, toimikonna tööle panna ja selle küsimusega tegelema hakata. Nüüd on natuke haavav, kui mõned assamblee liikmed püüavad asja veeretada justkui ühe väikese seltskonna erasjaks. See on meie kõigi asi. Mind rahustas siiski enamiku sõnavõtjate mõistlik toon. Praeguses olukorras nõuab selle praeguse presidendiks nimetatud elutöö hinnang mingeid erinevaid vaateid temale. Seda tööd, mida ta on teinud, tuleks hinnata tunnustavalt selle positiivse osa eest, mida ta on teinud anonüümse või tähtsusetu ametiposti tõstmisel rahvusvaheliselt aktsepteeritavale, peaaegu presidendi positsioonile. Sellepärast on pandud selline riskantne soovitus § 157, et kuivõrd see presidendiks nimetatud jääb selleks järgnevas etapis ülesandeid täitma, võiks nimetada ta riigivanemaks selle vastuvõetud põhiseaduse järgi väga piiratud ajaks, niikaua kui valitakse järgmine tõeline riigivanem, sest § 160 piiranguga langeb ta kandidaatide nimekirjast välja. Paragrahvi 160 piirangu põhimõtet on siiski väga vaja avalikult öelda, sest see on rahva enesepuhastumise akt ja žest ja meeleparanduse akt. Aga ma kujutan ette, et see piirang peaks olema suhteliselt kitsas, et ei juhtuks nii nagu Tšehhoslovakkias, kus tagantjärele hakatakse ikkagi komparteid utsitama. See puudutab siis hiljem juba väga paljusid inimesi ja on määratlemata. Ma ütlen, ma oleksin nõus isegi Vaino Väljase kui kompartei tippmehega, keda ma tean, rääkima ja temalt nõu küsima, missuguse skaalaosa nemad omalt poolt pakuksid, kes jääks selle tõkestuse sisse. Võib-olla see oleks kõige parem kokkuleppimine, aga riigi lihtliikmeid ei tohi see puudutada. Siis laheneks ka Peet Kase mure. Osa jääks siis sellest vanast kompartei kõrval ja kas suurem osa või osa saaks otsekohe rakenduse. Sellega ei teki seda suurt miini, sest kõik ei ole kõrval tõrjutud, vaid see on tõepoolest pigem moraalne rahva ja tõu meeleparanduse akt. On üks punkt, mida ei ole selles projektis olemas. Tasuks läbirääkimist, kas oleks mõistlik, kui sinna lülitada üks oluline üleminekuaja ülesanne. Nimelt, üleminekuajal erastamisega seoses tehtud majanduslikud tehingud kuuluvad ilmtingimata hilisemale ülevaatusele, hindamisele ja vajaduse korral karistamisele. See, kuidas endine ladvik praegu rahva käest varastab või röövib seda, mida sotsialismi ajal nimetati ühiskondlikuks omandiks ja rahvuslikuks rikkuseks, on väga kohutav asi. On neid, kes ütlevad, et kõik see kuulub kohtu kompetentsi, nii nagu on öelnud näiteks ka Indrek Toome televisoris,

et kohus peab selgitama iga kommunisti kuriteo, kui ta selle on toime pannud. Ma palun väga vabandust, aga meil ei ole veel õiget riiki, meil ei ole veel kohut. Sellepärast on vaja põhiseadusega see tõkestus tõepoolest anonüümselt ja liigikuuluvuse alusel sisse viia. Leissoni jutu jätkuks ma ütlen nii, et on võimalik ka see, nagu Iiri põhiseaduses omal ajal oli, et sellesamas XVI peatükis on öeldud, et pärast nende ja nende paragrahvide täitumist kustutatakse need paragrahvid kõigis hilisemates põhiseaduse trükkides ja jäetakse need trükkimata. Neid trükitakse ainult esimene kord ja mitte hiljem, nii et ajalukku nad ei lähe ja häbeneda saja aasta pärast üldse ei ole vaja.

Juhataja Tänan, härra Runnel! Kõne kestis kümme minutit. Käsi on protestiks püsti härra Kaalepil. Palun!

A. Kaalep: Ma olen sunnitud avaldama protesti sõber Runneli sõnavõttus selle lause vastu, mis mind puudutas. Võib-olla oli tegemist ebaõnnestunud sõnastusega, aga mulje jäi väga imelik. Ma tahan kinnitada, et ma ei ole eluski olnud nii purjus, et oleksin võinud väita, nagu kompartei ladvik moodustaks eesti rahva tõulise eliidi. Ka kaine peaga ei ole ma seda kunagi väitnud.

Juhataja Härra Kaalep! Kogu assamblee loodab, et teil ja kõigil liikmetel on veel pikk elu ees, nii et kõike võib juhtuda.

V. Rumessen Lugupeetud assamblee liikmed! Tulles nüüd naljakate asjade juurest jälle tõsisemate asjade juurde tagasi, tahan kõigile veel kord meelde tuletada, kuidas tegelikult see põhiseadus valmis. See projekt on valminud erinevate poliitiliste jõudude poliitilise kompromissi tulemusena. Seda on äärmiselt oluline praegu silmas pidada ja rõhutada. Kui nüüd Viljandi nn. Maapäev võtab äkki vastu sellise otsuse, et see töö tuleks lõpetada, jätta pooleli ja anda see üle nn. professionaalsetele juristidele, kes on oma hariduse teatavasti saanud nõukogulike haridusmallide järgi, nõukogulikus süsteemis, siis kerkib üldse terminoloogia küsimus väga tõsiselt üles. Üks seltskond tuleb kokku ja nimetab end Maapäevaks. Mõni aeg tagasi kutsus härra valitsusjuht mäletatavasti kokku kongressi, mida nimetati tuleviku Eesti kongressiks. Kongress on teatavasti kellegi esindajate kogu, kes võtab vastu mingisuguseid otsuseid. Tegelda futuroloogiaga ja nimetada seda kongressiks on lihtsalt Eesti rahvale puru silma ajamine. Niisamuti võiksite näiteks Eesti Komitee kutsuda kokku tuleviku ülemnõukoguna ja vaadata, mis siis juhtub. Kui nüüd Maapäev on võtnud sellise otsuse siiski vastu, siis peame loomulikult sellesse väga tõsiselt suhtuma ja mõtlema, mis tegelikult on selle taga, mis on põhjustanud sellise otsuse. Minu arusaama järgi on nende vastuolude põhjuseks eelkõige ühelt poolt seniste nomenklatuursete ringkondade erinevad poliitilised huvid, kes tahavad säilitada oma positsioone, tehes seda siis presidendi institutsiooni läbisurumisega, et praegune ülemnõukogu esimees säilitaks oma positsiooni, mille varjus oleks võimalik säilitada kõik senised struktuurid ja nomenklatuuri positsioonid, ja teiselt poolt nende ringkondade vastuolu demokraatlike institutsioonidega, kes püüavad Eestit viia siiski demokraatlikule teele. Me peame vaatama, mis võib selle protsessi tulemusel Eestis juhtuda. Need ringkonnad on tingimata huvitatud sellest, et põhiseaduse edaspidine arutamine läheks venitamise teed. Maapäev kutsub otseselt üles, et nad ei ole üldse nõus seda põhiseadust rahvahääletusel heaks kiitma. Tegelikult ongi see nende endi huvides, et säiliks selline ebamäärane periood, kus erastamise sildi all saab võimalikult kaua võimalikult palju ärastada Eesti Vabariigi kodanike vara. See on see tulemus. Ilmselt on rahval väga raske sellest aru saada. Rahvas soovib ise valida presidenti ja laulab praegu juba oode Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehele. Mul isiklikult ei ole mitte midagi härra Rütli vastu, aga ma annan endale täiesti aru, et selle

varjus säilitab senine nomenklatuur oma praegused positsioonid. Ilmselt on praegu rahval sellest siiski raske aru saada. Nendelsamadel põhjustel ei ole mina nõus § 157 praeguse esitusvariandiga. Mida see tähendab? Praegusel kujul § 157 nimetab lihtsalt Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe ümber kas presidendiks või riigivanemaks. Nii nagu ütles väga õigesti Trivimi Velliste, on see üks markantsemaid kolmanda vabariigi ilminguid. Kui me niimoodi jätkaksime – me juba teame, et Eesti NSV prokurör nimetati ümber Eesti Vabariigi prokuröriks –, siis me võiksime nimetada Eesti Vabariigi kodanikud tagasi seltsimeesteks ja NSV Liidu passi nimetada Eesti Vabariigi kodaniku isikutunnistuseks. Me peaksime aru saama sellest, et kui me nimetame ülemnõukogu presiidiumi esimehe presidendiks, siis see tähendab minu meelest automaatselt juba seda, et on olemas reaalne oht ülemnõukogu ümbernimetamiseks Riigikoguks. Siis ei olegi enam tarvis läbi viia presidendivalimisi. Aga milleks me siis valime veel Riigikogu? Nimetame ülemnõukogu praegu Riigikoguks ja las ta jätkab oma tööd. See ei ole mitte demagoogia, mis ma praegu räägin, vaid need on reaalsed taotlused, mida teatavad poliitilised ringkonnad tõepoolest oma silme ees hoiavad. Kui tulla tagasi endiste komparteilaste ja praeguste komparteilaste probleemi juurde, siis tõepoolest, need probleemid, millest siin on räägitud, on tarvis Eesti ühiskonnas lahendada. Praegu saab rääkida ainult sellest, et senini minu teada ei ole EKP-d tunnistanud kuritegelikuks organisatsiooniks. See otsus tuleb ilmselt varem või hiljem teha. See sõltub juba Eesti rahvast, kui palju on selleks valmidust, aga me ei tohi ära unustada, et kõik EKP liikmed, olgu nad endised või praegused, on saavutanud oma positsiooni eelkõige tänu EKP-le. Nii mõnedki nendest püüavad ennast näidata tõeliste vabadusvõitlejatena, loopides poriga neid, kes on oma pika eluea vältel loobunud kõigest ainult selle nimel, et mitte siduda ennast EKP-ga. Suur osa nendest inimestest on praegu endiselt eemale tõrjutud, tehtud rahva silmis sõna otseses mõttes naeruväärseks, aga need, kes on saavutanud oma positsiooni tänu EKP-le, säilitavad selle positsiooni teiste siltide all. Need on nende vastuolude tegelikud põhjused, mis on praegu ühiskonnas põhiseaduse ümber esile kerkinud. Meie ees on praegu alternatiiv: kas me lõhestame Eesti ühiskonna või suudame säilitada selle koostöövormi, mille me oleme nii suure ja raske hinnaga saavutanud – moodustanud Põhiseaduse Assamblee. Ma ei saa aru nendest inimestest, kes väidavad, et Põhiseaduse Assambleel ei ole mingisugust voli või õigust, et see pole seaduslik kogu. Lõppude lõpuks on tegemist rahvasaadikutega, kes on valitud ainult erinevatel alustel. Tähendab, ei saa väita, et nendel ei ole õigust kokku panna ühte põhiseaduse projekti. Põhiseaduse projekte on tehtud mitmeid, meil oli arutluse all viis põhiseaduse projekti. See ei ole mingisugune argument, aga meie ees on praegu probleem, kas me suudame seda koostööd edaspidi säilitada või lõhestame tõepoolest Eesti ühiskonna ja siis on meie tulevik sõna otseses mõttes ohustatud. Me ei seisa siis mitte enam kuristikus serval, vaid me oleme juba kuristikku kukkunud. Kui EKP-d ei ole veel tunnistanud kuritegelikuks, siis tuleks seda kõige kiiremas korras teha, katkestada EKP järjepidevus. EKP kui erakonna osavõtt Riigikogu valimistest on minu arust praegu täiesti välistatud. Täna tähelepanu eest!

Juhataja Täna, härra Rumessen! Järgnevad sõnavõttud kohalt. Esimesena saab sõna härra Uluots.

Ü. Uluots Ma ei jäänud rahule härra Jürgensoni vastustega. Ta ütles, et praegune ülemnõukogu esimees on kohustatud täitma põhiseadust ja ta on kohustatud võtma endale kas kolmeks või kuueks kuuks presidendi volitused. Niipalju kui mina tean, on sunnitöö ainult vanglas või orjadel. Keegi ei saa kedagi sundida tegema tööd, mida ta teha ei taha. Teiseks, sügava demokraadina ei suuda ma mõista teisiti, kui et kodanikuõigusi võib siiski tõkestada ainult

kohus. Mis puutub Saksamaasse ja Itaaliasse, siis ärge unustage, et enne neid tõkestusi oli Nürnbergi kohus. Puhtjuriidilise loogika ja demokraatia järgi ma ei saa hääletada § 160 poolt, kuigi ma tahaksin seda teha.

S. Sovetnikov Lugupeetud assamblee liikmed! Kui me jätame XVI peatükki § 160 selles redaktsioonis, siis me tõestame veel kord, et me rahvast üldse ei usalda. Me juba avaldasime umbusaldust Eesti rahvale, ei andnud talle õigust valida oma riigivanemat. Las rahvas valimistel otsustab, keda Riigikogusse valida. Kui endine parteijuht on ja oli hea inimene, ei teinud kahju Eesti riigile ja rahvale, siis rahvas hääletab tema kandidatuuri poolt. Kui ta tegi rahvale kahju, siis valija lihtsalt hääletab vastu. Mul on ettepanek § 160 sellest peatükist välja jätta. Tänan!

R. Arjukese Lugupeetud assamblee! Ma tahan tulla elementaarse asja juurde tagasi. Me räägime praegu sellest nõukogude süsteemist kui mingisugusest võrdsest teiste hulgas, tähendab, režiimist, mis oleks justkui legaalne režiim. Ma tahan öelda, et bolševism on kuritegelik režiim, ükskõik mis ilmingutes see ka kuskil esile ei kerkiks. Nagu ei saa käsitada mõrtsukaid tavaliste inimestena, nii ei saa käsitada neid režiime normaalsete režiimidena, samuti kogu seda ideoloogiat, mis selle asja on sünnitanud. Sellest peaks lähtuma ka meie suhtumine § 160. Härra Saatpalu! Ma palun vabandust, ma ei tahtnud kedagi puudutada, aga mul on lihtsalt hea tsiteerida. Ma kujutan ette, missugused väited tulevad, ma ei taha polemiseerida, aga ta ütles niiviisi, et keegi siin ei astu välja debolševiseerimise vastu. Selles olen ka mina täiesti veendunud, aga minu arust on kurb või isegi natuke õudne, kui keegi ei astu välja debolševiseerimise poolt. Siis me lihtsalt paneme käed rüppe ja jääme ootama, mis nüüd juhtub. Juhtubki see, et ei ole mingit vajadust kuskile miini alla panna, sest oma meestele ei panda miini alla, sest omad mehed jäävad sinna paika. See miin tuleb tõesti, selles on härra Kasel õigus ja sellest me ei saa kuidagimoodi mööda. Alternatiiv on minu arust selles, kas see miin on olemas. See on oht demokraatlikule poolele, kui seda miini pole üldse mõtet panna, sest seda demokraatlikku poolt pole olemaski. Mis puutub sellesse, kas rahvas on nõus §-ga 160, siis minu arvates § 160 sissevõtmine lahendaks kogu selle probleemi, peaaegu paanilise hirmu, et rahvas on mõnedesse praegu ametis olevatesse meestesse kõrvuni armunud. Tähendab, kui rahvale antakse valida, kas see üks armastatu või siis need asjaolud, mida pakub välja § 160, siis mina olen täiesti veendunud, et rahvas hääletab § 160 poolt, sellepärast et see on niisugune üldine programm. Tänan!

V. Korrovits Head kolleegid! Tahan öelda paar sõna § 160 kohta. See on õige põhimõte, ilma niisuguse põhimõtteta põhiseadus ei rakendu. Vastasseis ei teki mitte rahvaga, vaid on juba tekkinud seni veel võimul püsiva nomenklatuuriga. Kujukas näide on eilne Maapäev Viljandis. Kui me tahame ühiskonda debolševiseerida ning meil on see võimalus ja me ei tee seda, saab see tähendada ainult ühte: me tegelikult ei taha ühiskonda debolševiseerida. Siin on kõlanud kaks teesi, mida ei saa aktsepteerida neid natuke analüüsivõimata. Esiteks, las rahvas valib! Jah, ta valibki, aga ta esinduskogud ja ka ühiskonna vaimne potentsiaal võivad teda aidata. See ei ole totalitarism, kui tahetakse lahti saada lähiminevikus kuritegelikku ideed aktiivselt täitnutest. Rahvas on valinud ülemnõukogu. Võtkem sellestki õppust. Teine tees: ühiskond plahvatab selle läbi või vähemalt on paigaldatud miin. Meenutagem analoogilisi väiteid, kui meil Lenineid maha võeti. Ka see oli debolševiseerimine, aga mitte midagi ei juhtunud. Siin on seos esimese teesiga. See, et Leninid sinnamaani seisid, ei tähenda, et rahvas oleks neid tahtnud, aga rahvas talus seda. Ma ei arva mingil juhul, et § 160 vastuvõtmist mõistaks hukka meie rahvas, mõni muu rahvas või demokraatlik üldsus. Tänan!

V. Rumessen Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kollektiiv, kolleegid! Ma palun vabandust, et ma veel teist korda juhin teie tähelepanu sellelesamale paragrahvile, millest praegu rääkis härra Korrovits. Ma ei saa kuidagi nõustuda sellega, mida deklareerib härra Uluots, et me ei saa seda paragrahvi mitte kuidagi säilitada. Minu meelest on see ainukene paragrahv, millele saab toetuda ülesehitatav demokraatlik riigikord Eestis. Kui me seda ei aktsepteeri, siis ei ole meil üldse mingisugust väljavaadet ehitada üles Eesti demokraatiat. Veel üks moment, millele ma tahan tähelepanu juhtida. Ma pean väga arukaks härra Trivimi Velliste ettepanekut panna rahvahääletusele, kas rahvas valib ise presidendi või valib presidendi Riigikogu. Vaadake, milles on asi? Praegu on tõenäoliselt küllaltki suur oht selles, et rahvas võib rahvahääletusel lükata kogu põhiseaduse ainult sellepärast tagasi, et rahvale ei ole antud võimalust presidendi valida. Kui me paneme sisse sellise alternatiivi, siis ma olen kindel, et rahvas tuleb põhiseaduse vastuvõtmisega kaasa. Ta saab oma tahtmise valida ise presidendi ja me oleme päästnud Eesti sellest ummikust, mis võib tekkida, kui rahvas põhiseaduse tagasi lükkab. Aitäh!

Juhataja Tänan! Härra Lauri Vahtre, palun!

L. Vahtre Austatud Põhiseaduse Assamblee! Kõigepealt üks märkus. Ma ootasin argumenti Nürnbergi kohtu kohta. Jah, loomulikult, Saksamaa ja Itaalia denatsifitseerimise ajaks oli see kohus olnud, aga kas te tõesti arvate, et me peaksime seda kohut nüüd käed rüpes ootama jääma? Meie asi on sellega algust teha. Kohut ei tule teised riigid meie eest ära pidama. Seda esiteks. Teiseks, ma väga soovitan §-s 160 väljendatud põhimõtet võib-olla natuke redigeeritud kujul alternatiivina rahvahääletusele minevasse teksti. Siin on kõlanud väide, et kui me selle sisse viime, siis läheb rahvas lõhki. Võib-olla tõesti on inimesed meil nii tolerantsed, soovivad minevikku ära unustada, et kui meie selle praegu sisse viiksime, tekiks väga suur tüli, kuigi ma ise seda eriti ei usu. Igal juhul, tüli tuleks nii või teisiti, kas nüüd rahva lõhkimineku, aga vähemalt endise nomenklatuuri väga vihase kampaania tõttu, mis siis paugupealt käivitub ja milles hakatakse rõhuma demokraatia rikkumisele ja teab millele veel. Aga kui nüüd rahvas rahvahääletusel väljendab oma enamuse tahet, selline põhimõte jääb põhiseadusesse rakendamisel sisse, siis selle vastu ei ole enam argumenti ja ei aita ka filosoofilised targutused sellest, kuidas me teeme iseendale kole palju halba. Ma tänan!

Juhataja Tänan, härra Vahtre! Lugupeetud kolleegid! Kui te peate seda võimalikuks, siis võiksime kokku leppida nii, et viimasena saab sõna härra Ignar Fjuk. Ekraanile tuli veel härra Talve nimi, nii et viimasena saaks sõna härra Talve. Ma tänan härra Salumit, kindlasti on ka temal vaja lisada 20- le juba sõna võtnud kolleegile omad sõnad. Milles on küsimus? Me võime järjest töötada poolteist tundi. Mul on tunne, et kui me saame kokkuleppele, siis meil tuleks vist viis või kümme minutit seda ajapiiri ületada, selleks et tänane istung lõpetada ja võimaldada jätkata tööd teematoimkondades. Ees on lõunavaheaeg. Kui me selle aja piires toime ei tule, siis tuleb meil jätkata pärast lõunavaheaega, kuid ma usun, et meil ei lähe ka pärast lõunavaheaega kaua, vahest pool tundi. Kas me võime nii kokku leppida, et me lõpetame sõnavõttud härra Salumiga? Ma palun siis ennast mitte rohkem sõnavõttudeks registreerida, sest minul on küll selline veendumus, et kõik mõtted, mida on vaja välja öelda, on juba välja öeldud. Härra Runnel, teil on sõna. Palun!

H. Runnel Tänan! Mul on üks metoodiline märkus. Kui mitmed sõnavõtjad räägivad ja püüavad veenda, et me peame usaldama rahvast, siis ma tahan veel kord meenutada, et rahva usaldamine ei võta päevakorrast maha rahvavaenlaste umbusaldamist. Teiseks, rahvas on ka meid usaldanud ja põhiseaduse, meie tegevuse kaudu me peame rahvast kaitsma. See saab teile

selgeks, kui te vaatate tekkinud leivajärjekordi. See rahvas, keda usaldatakse, ei lähe poodi röövima, kui on leiba, aga kui leiba ei ole, saab temast kurjategija. Usaldamise peale ei saa nii lihtsalt loota. Tuleb rahvast kaitsta. Tänan!

Juhataja Tänan! Härra Niitsoo, palun!

V. Niitsoo Austatud Põhiseaduse Assamblee! Selle peatüki avalikustamise juures võis kohe alguses selgelt näha, et kõige rohkem poleemikat tekitavaks paragrahviks saab nimelt § 160. Seda mitmetel põhjustel. Selle § 160 vastu on eelkõige need isikud, keda see paragrahv otseselt puudutab, ja teiseks need isikud, kes kardavad, et minu poolt esimesena nimetatud isikud võivad propagandakampaania abil ja ka sellepärast, et rahvas neid isikuid palavalt armastab, põhiseaduse rahvahääletusel läbi kukutada. Siin on kõlanud päris mitmed nõuded panna hääletusele, kas § 160 põhiseaduse rakendamise peatükist hoopis välja jätta. Ma kardan, et meie juhataja sellest ettepanekust ei pääse. Kuid ma olen siiski arvamusel, et rahvas ei armasta palavalt okupatsioonivõimu repressiivorganite NKVD, GPU, KGB, gestaapo ja mis iganes veel kaadritöötajaid ning ka palgalisi või mittepalgalisi informaatoreid. Kui juhataja peab võimalikuks, siis minu ettepanek on hääletada siiski seda paragrahvi lahus, silmas pidades NLKP endisi kõrgemaid ametnikke ja repressiivorganite agente. Ma pooldan § 157 väljajätmist, kuna ma pean seda üsna silmakirjalikult siia sisse pandud olevaks. See paragrahv pandi minu meelest selleks sisse, et pehmedada § 160. See on nii läbipaistev, et ma arvan, et see vallandab järjekordse kriitikalaviini, mis meie põhiseaduse läbiminekuks kasuks ei tule. Ma tänan!

Juhataja Aitäh! Proua Hänni, palun!

L. Hänni Austatud kolleegid! Kas teile ei tundu, et § 160 arutamisega oleme end pannud kirurgi olukorda, kes peab otsustama selle üle, kas patsient saab terveks ise haigust läbi põdedes, kuigi see võtab veel pikalt aega, või tuleb sooritada kirurgiline operatsioon, et patsiendi tervist ja eluvõimet taastada? Assambleele laekunud kirjad võimaldavad mingil määral hinnata, milline on praegu Eesti rahva arusaam demokraatiast. Mulle tundub, et selles suhtes on meil tõsiseid muresid. Paljudes kirjades domineerib demokraatiavastane hoiak. Ei saada aru, miks on Eestis vaja erakondi, leitakse, et valimised ei tohiks mingil juhul toimuda erakondade nimekirjade alusel. Järelikult on Eesti ühiskond tõepoolest veel demokraatia mõttes väga nõrk. Meie, kes me peame otsust langetama, peame tõepoolest tundma rahva seisundit paremini, kui me seda praegu tunneme. Sellepärast oleks uisapäisa otsustamine suur viga. Eriti ohtlik on asuda patsienti opereerima sel hetkel, kui ta parajasti peab läbi tegema näljakuuri. Nagu meditsiinis, peaks igal juhul olema vajalik patsiendi nõusolek. Sellepärast ma soovitan täna antud küsimuses mitte hääletada, võtta endale vähemalt nädal mõtlemisaega. Ma kasutan endale antud mikrofoni ära ka selleks, et edasi anda härra Kaido Kama ettepanek. Tema ettepanek on selles, et §-s 159 sisalduvaid mõtteid, valimise ja kodakondsusega seonduvat, mitte kajastada lisapeatükis, sest see küsimus nõuab kiiremat lahendust, kui on võimalik saavutada põhiseaduse eelnõu vastuvõtmisega. Aitäh!

Juhataja Tänan, proua Hänni! Härra Laar, teil on sõna.

M. Laar Austatud härra juhataja! Assamblee! Ma soovin teha ainult ühe väikese faktilise märkuse härra Uluotsa märkuse peale, mis puudutas denatsifitseerimist ja Nürnbergi protsessi. Et ma olen selle küsimusega viimasel ajal tegelnud, siis võin küll täiesti kindlalt väita, et denatsifitseerimisprotsess Saksamaal algas tunduvalt enne Nürnbergi protsessi. Nürnbergi

protsess ei olnud selle protsessi jaoks niivõrd oluline, nagu seda on arvatud. Siin oli tegemist lihtsalt kohtumõistmisega teatud isikute üle. Tähendab, põhiotsused kogu denatsifitseerimise käivitamise kohta olid tehtud juba ammu enne seda. Aitäh!

Juhataja Tänan! Härra Fjuk, palun!

I. Fjuk Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! On täiesti mõistetav, et XVI peatüki juurde me tuleme alles praegu ja just nagu lahus muudest tekstidest, sest see peab paratamatult olema seotud ka tänase päevaga, sest kuidas teisiti me saaksime oma põhiseadust rakendada. Kuid nüüd hästi lühidalt mõningad kommentaarid eelnõule. Ei ole nii lihtne panna rahvahääletusele riigivanema valimise korda, sest ühel või teisel juhul, vastavalt selle mandaadi väärtusele, mille riigivanem saab kas otse või kaudselt valituna, ma arvan, erinevad ka väga mitmed nüansid põhiseaduses talle volituste jagamisel. Seda esiteks. Teiseks on mul arvamus, et me kõik siin koos ja Eestis tervikuna kogeme, kuivõrd on meie mittedemokraatlikus ühiskonnas viljeldav meelevaldne kriitikakampaania hakanud meie enda vastu töötama. Me oleme näinud meie esinduskogude vastast kriitikat, nii Eesti Komitee kui ka ülemnõukogu vastu suunatud, millelt praegu kolmandad oskavad väga hästi vilju lõigata. Seetõttu ma arvan, et ei aita siin valitsuse pakutud erakondade ühisavaldus, sest see jääks selles suures meres lihtsalt lainete vahel märkamata. Me peaksime kõik muutma oma suhtumist ja olema tolerantsemad nii esinduskogude kui ka üksteise vastu, edaspidi ka läbi ajakirjanduse ennast esitades. Viimane moment. Paragrahvis 160 on nüüd muidugi, lisaks riigivanema valimise korrale, rahval ka üks teine kont pureda. Sel juhul olen ma kindel, et põhiseaduse jaoks enam üldse aega ei jää. Kuid paratamatult tuleb see tee meil läbi käia. Desovetiseerimine ja debolševiseerimine on tõsised küsimused, kuigi ma arvan, et see, mis on Eesti rahvaga juhtunud, on toimunud 50 aasta jooksul, ja bolševism ongi just olnud ju vägivaldne ühiskonna kujundamine. Me ei tohi siin sedasama viga teha, see oleks meie uus bolševism. Kuid sellega ma ei taha öelda, et § 160 ühel või teisel moel ei peaks meie dokumentides esinema. Võiks pakkuda sellise kaalutluse, et eristada isikud, keda § 160 puudutab, keda valib rahvas, ja jätta see valik võib-olla siis rahvale. Kõikide teiste ametiisikute puhul, keda kaudselt kohtadele määratakse või ei valita, riigiametnike puhul, ma arvan, on selline piirang täiesti mõistetav. Loomulikult ei ole siin saalis kedagi, kes poleks selle vastu, et me võiksime tolereerida gestaapo ja sellesarnaste organisatsioonidega koostööd teinud isikuid või siis ka ristirüütlitega koostööd teinud isikuid.

Juhataja Tänan! Härra Talve, palun! Ei, härra Salum, palun!

V. Salum Paragrahv 160 tuleks siiski panna alternatiivina rahvahääletusele. Muidu me asume nomenklatuuri kaitsele ja need armulikud isandad võivad siis kaitsta rahvast ja seda meie abiga. Nii et jätame ikka rahvale võimaluse valida. Tänan!

Juhataja Suur tänu! XVI peatüki arutelu on tänaseks lõppenud. See aeg, kui kaua me võime järjest vaheajata töötada, on lõppemas. Palun, kas assamblee soostub juhatuse ettepanekuga töötada siiski vaheajata veel kümme minutit, selleks et lõpetada tänane istung ja võimaldada teematoimkondadel alustada tööd pärast lõunat? Palun, kas on proteste? Ei ole. Teeme kohaloleku kontrolli, sest järgnev on seotud eelolevate hääletamisega. Kohaloleku kontroll, palun! Kohal on 39 assamblee liiget. Härra Jürgenson, palun teid kõnepultil! Vaheajal oli härra Jürgensoniga selline kokkulepe, et vastavalt härra Jürgensoni ettepanekule me katsume läbi viia mõnedes küsimustes põhimõttelised hääletused, selleks et järgmisel nädalal oleks võimalik ka XVI peatükiga lõpule jõuda. Põhiline tähelepanu on koondatud kahele paragrahvile, need

on 160 ja 157. Härra Jürgenson! Kas täna on võimalik ühes või teises või mõlemas paragrahvis ja veel võib-olla teistes küsimustes läbi viia põhimõttelisi hääletamisi?

K. Jürgenson Aitäh! Ma tänan assambleed selle sisuka ja väga huvitava arutelu eest, mis käesoleva peatüki ümber aset leidis. Nii nagu härra Anton palus, mõtlesin selle probleemi üle. Tõesti, § 157 puudutavates küsimustes hakkas ka mulle isiklikult meeldima idee, mis kätkeb endas põhimõtet panna see küsimus koos põhiseaduse eelnõuga rahvahääletusele. Kuid ma arvan, et seda küsimust tuleks võib-olla koos redaktsioonitoimkonnaga arutada. Ma seda siin hääletusele ei paneks, jätaksin selle võib-olla põhitekstis formuleerimiseks ja siis hääletamiseks. Ma ei tea, kas see on selliselt vastuvõetav. Küll aga on § 160 põhimõtteliselt võimalik hääletada, selleks et toimikond saaks edasi tegutseda. Paragrahvi 160 kohta oli ettepanekuid see välja jätta, sisse jätta või panna hääletusele selle erinevaid osasid. Võib-olla saaksime hääletada kõige üldisemat põhimõtet, kas pidada vajalikuks kitsendada pärast põhiseaduse vastuvõtmist, jõustumist §-de 10, 32, 55, 72 ja 40 toimet kommunistliku partei tegelaste ja okupatsioonivõimude endiste töötajate teatud kategooriate osas. See oleks kõige laiem suunis toimkonnale selle küsimusega edasi tegelemisel. Esimeses tähenduses jätaks võib-olla lahtiseks selle otsustamise, kas me paneme selle küsimuse rahvahääletusele või mismoodi me selle kitsenduse konkreetsetlalt sätestame: millised on kitsendused riigiametnikele, millised on passiivse või aktiivse valimisõiguse kitsendused. Ma peaksin sellist hääletamist põhimõtteliselt võimalikuks.

Juhataja Täna, härra Jürgenson! Kuidas suhtub toimikond juhatuse ettepanekusse viia eelolev hääletamine läbi järgmiselt? Konkureerivalt hääletatakse kahte võimalust, kas küsimus teatud õiguste ajutisest piiramisest lülitada põhiseaduse XVI peatükki või võetakse selles küsimuses näiteks assamblee initsiatiivil vastu eraldi otsus. Järgmisena hääletatakse küsimust selle kohta, kas teatud õigusi tuleks kitsendada piiratud ajaks kõigil projektis loetletud kategooriatel või näiteks üksnes KGB-meestel, nii nagu tegi ettepaneku härra Niitsoo. Oli ka protseduurilisi ettepanekuid, et põhiseaduse eelnõus võiksid olla alternatiivid, tehti ettepanek jätta antud küsimus kas üldse põhiseaduses lahendamata või jätta lahendamata assamblee initsiatiivil, kuid ma arvan, et nende ettepanekuteni me jõuame siis, kui alustame tööd selle skeemi järgi, nagu juhatuse ettepaneku tegi. Härra Jürgenson, palun, kuidas me teeme?

K. Jürgenson Jah. Ma kordan veel kord. Minu arust on võimalik see esimene hääletamine siin läbi viia ja edasisel hääletamisel on kaks varianti. Esimese sisu on selles, et need mõtted, mis on kirjas §-s 160, lahendatakse põhiseaduse eelnõu XVI peatükis. Teine ettepanek, mis läheb konkureerivalt hääletamisele, seisneb selles, et assamblee esitab projekti antud küsimuse lahendamiseks väljaspool põhiseaduse eelnõu. Ma arvan, et me võiksime ikka minna selle skeemi järgi, mis ma välja pakkusin, s. t. poolt-vastu-meetodil hääletada praegu ära põhimõte, kas me selle siia rakenduspeatükki lülitame või mitte, sest ma ei usu, et assamblee saab otsustada, mis jääb põhiseaduse eelnõust välja. See viib meid jällegi igipõliste vaidluste juurde assamblee pädevuse kohta. Vahest ei hakkaks seda uuesti esile kutsuma.

Juhataja Täna! Ma palun vabandust, ma mõistsin varem puldist öeldud jah-sõna niimoodi, et toimikond soostus meie ettepanekuga, aga me teeme nii, nagu toimikond soovib. Niisiis, esimene küsimus, mida me hääletame, ei ole konkureerivalt hääletamisel, vaid loevad poolt- ja vastuhääled. Kes on selle poolt, et need põhimõtted, mis on praegu projekti §-s 160, oleksid kajastatud põhiseaduse eelnõu XVI peatükis? Hääletame. Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. 29 poolthääle ja 9 vastuhäälega on assamblee otsustanud, et need põhimõtted, mis on kirjas §-

s 160, peavad kajastuma põhiseaduse eelnõus. Järgmine küsimus, mida me hääletame, seisneb selles, kas me tahame teha vahet kahe erineva kategooria vahel: parteitegelased ja KGB-ga seotud isikud. Nii sain ma härra Niitsoo ettepanekust aru. Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson Aitäh! Ma ei tea, kas härra Niitsoo on nõus sellise võimalusega, et me selle hääletamise viime läbi edaspidi. Me kaasame härra Niitsoo toimkonna töösse ja arvestame tema ettepanekuid meie järgmistes formuleeringutes.

Juhataja Seni on assamblee töös kehtinud selline põhimõte, et hääletatud on neid küsimusi, mida on soovinud hääletada teematoimkond. Juhatus ei ole vägivaldselt pannud hääletamisele neid küsimusi, mida teematoimkond hääletada ei soovi. Härra Salum, teil on sõna. Palun!

V. Salum Teematoimkonna esimees ütles selgelt, et ta täna hääletamisi rohkem ei taha. Kas me lähtuksime sellest?

Juhataja Härra Salum! Mul on hea meel, et te rääkisite teist korda üle selle, mille juhatus praegu teatavaks tegi. Ma loodan, et kõik assamblee liikmed sellega soostuvad ja meil ei ole põhjust hääletamisega jätkata. Kuigi üheksa minutit meile lubatud ajast on läbi, palun ma siiski veel teie tähelepanu, sest mõned organisatsioonilised küsimused vajavad lahendamist. Palun veel kord teie tähelepanu! Kõigepealt on juhatusel härra Jürgensoni toimkonnale selline ettepanek, et töö õigeaegselt lõpetamiseks oleks ehk asjakohane, kui härra Jürgensoni toimkond kaasaks neid eksperte, kes on assamblee ekspertidena kirja pandud. Juhatus on veendunud, et need eksperdid osutavad oma abi ja võib-olla siis on meil võimalik kergemini järgmisel nädalal tööd lõpetada.

Põhiseaduse rakendusotsuse toimkonna 16.01.1992 formuleering³

16. peatükk

Põhiseaduse rakendamine (kui Riigivanema valib Riigikogu)

§ 155. Põhiseadus loetakse vastuvõetuks rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamise päeval juhul kui eelnõu poolt antud häälte arv ületab vastuhäälte arvu.

§ 156. Põhiseaduse vastuvõtmise hetkest jõustuvad I, II ja III peatükk täies mahus. Lisaks jõustuvad Põhiseaduse vastuvõtmise hetkest §-d 52, 53, 78, 93, 112, 136, 144 ja 145.

§ 157. Riigikogu valimised peavad toimuma mitte varem kui 60 päeva ja mitte hiljem kui 90 päeva pärast valimiste väljakuulutamist. Valimised kuulutab välja Eesti Vabariigi ÜN kümne päeva

(alternatiiv: kuuekümne päeva)

jooksul peale Põhiseaduse vastuvõtmist. Riigikogu valimistel konkureerivad erakondade ja nende liitude nimekirjad ning üksikisikud. Koos kirjaliku nõusolekuga kandideerimiseks peab Riigikogu liikmekandidaat andma allkirja, et ta ei ole kuulunud ega kuulu

³ ERA.R-2324.1.16, 1 281-282.

okupatsioonivõimude repressiivorganite koosseisuliste töötajate hulka ega ole teinud nimetatud organitele palgalist kaastööd. Riigikogu valimistest võivad osa võtta isikud, kes on 1938.a. kodakondsuseaduse alusel Eesti Vabariigi kodanikud ning kes on valimiste päevaks saanud vähemalt 18. aastat vanaks. Valijate nimekirjad koostatakse Eesti Vabariigi isikutunnistuste alusel elukohajärgselt.

(alternatiiv: lisada lause, “Nimekirjadesse saab kanda Eesti Vabariigis alaliselt elavaid Eesti Vabariigi kodanikke”.)

Elukoha tõestamiseks võib kasutada Eesti Vabariigi isikutunnistuse vahelehte või endise NL passi sissekirjutust.

§ 158. Riigikogu kokkuastumise päeval lõpevad Eesti Vabariigi Ülemnõukogu volitused. Riigikogu esimese koosseisu kutsub kokku vabariikliku valimistoimkonna esimees, kes juhib Riigikogu tegevust kuni § 62 järgi Riigikogu juhataja valimiseni. Riigikogu kokkuastumise hetkest jõustuvad IV, VII-X ja XV peatükk ning §-d 72 ja 73 arvestades § 159 toodud piirangut.

§ 159. Kuni Riigikogu poolt Riigikogu töökorra ja Riigikogu kodukorra seaduste vastuvõtmiseni ei ole jõus § 63 ja Riigikogu on kuni nimetatud seaduste vastuvõtmiseni otsustusvõimeline, kui korralisel istungil on kohal vähemalt pool tema koosseisust.

§ 160. Pärast Riigikogu poolt Riigivanema valimistulemuste väljakuulutamist ja §-d 72 ja 73 järgi Riigivanema ametisse astumist jõustub täies mahus V peatükk ning §-d 81 ja 82.

§ 161. Põhiseadusliku valitsuse ametissenimetamise hetkest Riigivanema poolt lõpevad viimase Eesti Vabariigi Ülemnõukogu poolt ametissenimetatud valitsuse volitused ning täies mahus jõustub VI peatükk.

§ 162. § 57 p7 toodud kõrgemate riigiametnike kinnitamiseks peab Riigivanem tegema ettepanekud kolmekümne päeva jooksul Riigikogu kokkuastumisest arvates.

§ 163. Pärast Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja kaitseväge juhataja ametissenimetamist jõustuvad täies mahus XI-XIV peatükid.

§ 164. §-d 10, 32, 55 ja 72 toime on piiratud kümne aasta jooksul arvates põhiseaduse vastuvõtmisest nii, et Riigikogusse ega Riigivanemaks ei või kandideerida NLKP endised kõrgemad ametnikud, kelleks loetakse EKP KK büroo liikmeid, sekretäre, osakonnajuhatajaid ja EKP linna- või rajoonikomiteede büroode liikmeid ning sekretäre, kelle volitused algasid enne 1988.a. juunit.

Riigikogusse ega Riigivanemaks ei või kandideerida okupatsioonivõimude repressiivorganite endised kaadritöötajad ja palgalised informatorid.

Käesoleva paragrahvi esimeses ja teises lõikes toodud isikud ei või samuti kümne aasta jooksul täita kohtuniku, Riigikohtu liikme, Riigikohtu esimehe, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge ülemjuhataja, peaministri ega ministri ametikohti. Kümne aasta jooksul on piiratud § 40 toime selliselt, et nimetatud isikud ei või ametiisikutena asuda riigiasutustes ega kohalikes omavalitsustes ühelegi valitud ega nimetatud ametikohale.

§ 165. Riigikogu esimese koosseisu liikmetele kehtestab palgamaksmise korra ja alused Eesti Vabariigi Ülemnõukogu hiljemalt viiekümnendal päeval enne Riigikogu valimisi.

§ 166. Käesolev peatükk lakkab olemast põhiseaduse osa pärast § 164 toodud piirangute tähtaja möödumist.

PA 16.01.1992 istungi stenogrammist:

Juhataja: [...] Ja kolmas küsimus – ma soovin, et assamblee liikmed oleksid sellest teadlikud – on meie kolleegi härra Sirendi avaldus Põhiseaduse Assambleele. Ma loen selle ette ja siis teen teile teatavaks ka juhatuse seisukoha härra Sirendi avalduse suhtes. "Põhiseaduslikule Assambleele. 10. jaanuaril 1992. aasta istungil sekkus assamblee süstemaatiliselt päevapoliitikasse, alustades poliitiliste repressioonide kavandamisega ning katsega põhiseaduse XVI peatüki abil nimetada riigivanemaks ülemnõukogu esimees. See on sügavasti alandav Eesti rahvale, kelle eest assamblee tahab otsustada, samuti esimesele riigivanemale, kellel oleks sisuliselt siis vaid väikese, juhusliku seltskonna mandaat ning seegi erandina, ajutisena ja täielikus vastuolus §-ga 160. NLKP, KGB ja mitmete teiste siin nimetatud institutsioonide või nende heaks töötanud kodanike poliitiliste õiguste piiramine tuleb lahendada seadusandliku organi poolt, mitte aga assamblees. XVI peatükk avalikustati enne arutelu assamblees, mis erineb senisest praktikast oluliselt. Seega on tegemist katsega muuta assamblee valimisvõitluse tribüüniks. Kuna assamblee nimetatud tegevus on täielikult vastuolus esimesel istungjärgul antud ametitöötusega, siis astun tagasi assamblee liikmest. Avaldan lootust, et assamblee leiab võimaluse viia lähitulevikus oma töö lõpule liikmete ametitöötuse edasise sundrikkumiseta ning anda kogu materjal üle juristidest asjatundjatele läbivaatamiseks ja rahvale otsuse langetamiseks. 10. jaanuar 1992. Sirendi." Juhatuse seisukohal, et nimetatud avaldus tuleb edastada ülemnõukogule, sest härra Sirendi on valitud ülemnõukogu poolt ja ülemnõukogu on kinnitanud ta assamblee koosseisu.

[...]

Juhataja: [...] Teiseks. XVI peatüki väljatöötamiseks moodustatud tematoimkonna tööst teeb ettekande härra Kalle Jürgenson. Ka selles küsimuses jaotatakse teile välja uus tekst, mida me arutama hakkame. [...]

[...]

P. Kask: [...] Kolmandaks, ma arvan, et XVI peatükiga sõidab Põhiseaduse Assamblee, tahab ta seda või mitte, sisse päevapoliitikasse, sõidab sisse ülemnõukogu kompetentsi piiridesse ja ma ei näe võimalust vältida ülemnõukogu sekkumist sellesse peatükki. Pealegi on see peatükk kõige konarlikum, kõige lühemat aega käigus olnud ja mul on ettepanek vastavale toimkonnale kaaluda mõtet vormistada XVI peatükk ümber eraldi otsuseks, mida saaks ülemnõukogu käsitleda, ilma et tal tekiks kiusatust käsitleda põhiseaduse stabiilset põhiteksti. See on kõik, mis mul öelda oli. Tänan!

Juhataja: Lugupeetud assamblee liikmed! Me jätkame tööd järgmiselt. Täna, poole seitsmest, ruumis nr. 111 töötab redaktsioonitoimkond ühes tematoimkondade esindajatega. Sellele istungile on kutsutud eksperdid ja loodetavasti leitakse enamik lahendeid koos, toomata neid otsustamiseks assamblee täiskogu istungile. Homme kell 11, nii nagu reglemendis kirjas, algab täiskogu istung ja jätkatakse selle päevakorraga, mis täna kinnitati. Nimelt esimeses päevakorrapunktis on meil vajalik läbida vähemalt üks teema, s. o. hääletusreeglid. Võimalik, et homseks tekib veelgi neid küsimusi, mida meil on võimalik arutada ja otsustada. Meil on

arutamata terve päevakorrapunkt, nn. XVI peatükk. Ma loodan, et tänast õhtust aega ja ka homme hommikut kasutatakse selleks, et uurida seda kahte lehekülge, mis XVI peatüki uue redaktsioonina on teil täna esitatud. Enne kui me lõpetame tänase istungi, ma palun, et härra Jürgenson ütleks, millist abi saaksid assamblee liikmed või toimkonnad talle osutada, sest mulle tundub, et kõige rohkem me oleme n.-ö. jännis just selle XVI peatükiga.

K. Jürgenson [...]

Juhataja: Härra Jürgenson, mul on palve, et kuulame koos ära ka härra Kaalepi ja härra Vahtre, sest siis ehk on võimalik otsustada, kas ja millised küsimused lähevad hääletamisele. Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep: Härra Jürgenson, ma ei saanud päris hästi aru teie küsimustest. Kas piirata seda ja seda? Kas see küsimus on põhimõtteline või puudutab see ainult seda, kas põhimõte tuleb sisse võtta XVI peatükki? Mul on raske hääletada, kui selliseid küsimusi esitatakse. Ma arvan, et tuleks piirata küll ametikohtade täitmist jne, aga teisest küljest ma arvan, et XVI peatükki ei ole vaja seda sisse võtta. Teie aga küsite, kas piirata. Nii et küsimus ei ole olnud ammendav. Palun täpsustada! K. Jürgenson Ma arvan, et jutt on praegu XVI peatükist. Tähendab, jutt nimetatud piirangute sätestamisest käib ikka selle peatüki kohta.

Juhataja: Tänan! Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Lisan omalt poolt juurde, et võib-olla tõesti härra Jürgenson sõnastas natuke ebatäpselt. Küsimus on praegu selles, kas sõnastatav piirang sätestada siin paragrahvis, mitte sätestada või jätta alternatiivina. Aga tahaksin vastu vaielda härra Runnelile. Meil ei ole mingisugust põhjust seda veel nädala võrra edasi lükata. Möödunud nädalal me otsustasime põhimõtteliselt, et selline paragrahv on. Nüüd me peame läbi viima need neli hääletust, et täpsustada, keda siis ja millistes õigustes ja kui palju piiratakse. Seegi on veel põhimõtteline. Selle alusel me saame tuleval nädalal juba anda täpsema loendi nendest õigustest ja kategooriatest, keda nende õigustes piiratakse, samuti samm sammult. Aga palun omalt poolt ka see hääletus täna läbi viia. Juhataja Suur tänu! Härra Talve, palun! J. K. Talve Lugupeetud kolleegid! Mul tekkis küsimus. Kui me möödunud nädalal võtsime vastu otsuse, mis oli, nagu siin öeldi, põhimõttelist laadi, siis mis oli selle möödunud nädalal vastu võetud otsuse konkreetne sisu, võrreldes sellega, mida me praegu hääletame? Mis on juba otsustatud ja mida me veel täna võime hääletada? K. Jürgenson Eelmine kord hääletati läbi küsimus, kas Põhiseaduse Assamblee peab vajalikuks kitsendada pärast põhiseaduse jõustumist §-de 10, 32, 55, 72 ja 40 toimet kompartei ja okupatsiooni võimuorganite endiste töötajate teatud kategooriate osas. Selline põhimõtteline hääletamine viidi läbi ja assamblee pidas vajalikuks need kitsendamised siin sätestada. Kui võtta nüüd üldkokkuvõttes need neli hääletamist, siis üks hääletamine katab teise. Tänapäevane hääletamine põhimõtteliselt detailiseeriks küsimuse nendes kategooriates, s. t. nelja erineva juhu jaoks, kuivõrd need on käsitletavad selle üldise hääletamise raames erinevate juhtumitena. Neid saab erinevatena sätestada selles peatükis.

Juhataja: Tänan! Kas härra Talve soovib veel kord sõna? Palun!

J. K. Talve: Aitäh! Tegelikult ma võtsin tagasi, aga küsimus on esitatav. Nii et me oleme otsustanud piirata. Ja küsimus ei ole mitte ainult selles, kuidas piirata. [...]

PA 17.01.1992 istungi stenogrammist:

K. Jürgenson: Lugupeetud assamblee liikmed! Lugupeetud juhataja! Teile välja jagatud XVI peatüki "Põhiseaduse rakendamine" variant on edasiarendus nendest mõtetest, mis eelmine kord selle peatüki käsitlemisel said teile ette kantud. Siin on lähtunud kahest põhimõttest. Kõigepealt, see konkreetne skeem on lahti kirjutatud praegu veel põhiseaduse eelnõus fikseeritud juhu jaoks, et riigivanem valitakse Riigikogu poolt. Teiseks on siin lahti kirjutatud põhiseaduse rakendamine vastavalt eri riiklike institutsioonide rakendumisele alates põhiseaduse vastuvõtmisest rahvahääletusel. Ja §-s 155 ongi fikseeritud – ma loodan, et natuke paremas sõnastuses – põhiseaduse rahvahääletusel vastuvõtmine. Edasi, põhiseaduse vastuvõtmise hetkest jõustuksid peatükid ja paragrahvid, mis käsitlevad põhiseaduse üldnorme ja Riigikogu valimisi. Need oleksid I, II ja III peatükk ning §-d 52, 53, 78, 93, 112, 136, 144 ja 145. Nii on fikseeritud ka §-s 156 XVI peatüki eelnõus. Pärast seda, kui need põhiseaduse osad on jõustunud ja käivitunud, on võimalik minna Riigikogu valimiste juurde. Järgmine etapp algaks hetkest, kui Riigikogu kokku astub. Paragrahvis 157 on üldsõnaliselt fikseeritud Riigikogu valimisteks vajalikud ajalised piirid ja tingimused. Need lõigud, mis puudutavad konkreetset valimisseadust, võivad muutuda, nagu ma eelmine kord juba toonitasin, kuid praegu on need siin veel sees. Selles paragrahvis on ka kaks alternatiivi. Esimene neist on esimese lõigu lõpus, kus on kaks võimalust: valimised kuulutab välja vabariigi ülemnõukogu kümne päeva jooksul peale põhiseaduse vastuvõtmist või alternatiivina 60 päeva ehk siis kahe kuu jooksul. Sellest sõltub valimiste toimumine. See küsimus on seoses assamblee töö pikenedamisega jäänud veelgi enam küsimärgi alla, kui see enne oli. Ilmselt selles küsimuses tuleb meil kunagi ka otsus vastu võtta – ma ei tea, kas seda on võimalik teha kohe täna. Teine alternatiiv on viimases lõigus ja nagu Lauri Vahtre eile õigesti märkis, on see küsimus seotud väliseestlastega. Lühidalt: põhitekst sätestab, et valimisnimekirjad koostatakse, tuginedes Eesti Vabariigi kodakondsusele, alternatiiv lisab, et valimisnimekirjadesse on võimalik kanda ainult Eesti Vabariigi territooriumil alaliselt elavad Eesti Vabariigi kodanikud. Seda põhimõttelist küsimust on võimalik täna arutada ja see seisukoht läbi hääletada. Edasi, §-s 158 on fikseeritud olukord, kus pärast Riigikogu kokkukutsumist lõpevad Eesti Vabariigi Ülemnõukogu volitused. See on täiesti loomulik. Konkreetsetes sõnastuses on välja pakutud skeem, kus Riigikogu esimese koosseisu kutsuks kokku ja Riigikogu tegevust kuni Riigikogu juhataja valimiseni juhiks valimistoimkonna esimees. See on klassikaline, juba kasutatud skeem, mis ei pruugi selliseks muidugi jääda. Võimalik on määrata ka teisi isikuid, kes selle esimese koosseisu kokku kutsuvad. Riigikogu kokkuastumise hetkest jõustuvad põhiseaduse need peatükid, mis käsitlevad eelkõige Riigikogu tervikuna, s. o. IV peatükk, ja peatükid VII–X. Need oleksid "Seadusandlus", "Rahandus ja riigieelarve", "Välissuhted ja välislepingud" ning "Riigikaitse". Need on siis põhimõtteliselt Riigikogu tööd puudutavad või Riigikogu töö aluseks olevad peatükid. Samuti XV peatükk "Põhiseaduse muutmise". Veel oleks sellest hetkest vaja jõustada §-d 72 ja 73, mis käsitlevad riigivanema valimist. Kui assamblee otsustab ümber või läheb see küsimus arutamisele ülemnõukogusse või kui see asi antakse rahvale otsustada ning riigivanema valimise korras tulevad muudatused ja valimine läheb otseseks, siis nimetatud paragrahvid – 72 ja 73 – peaksid jõustuma kohe koos üldnormidega ja Riigikogu valimistega. Samuti tuleks ilmselt lisaparagrahvina lahti kirjutada tingimused riigivanema valimiseks. Muudatused ei oleks sel juhul suured ja seepärast ma saan need ära mainida, tuginedes sellele skeemile, mis siin on esitatud. Järgmine paragrahv puudutab juba eile teie poolt hääletatud kvoorumi küsimust ja sellel ma pikemalt ei peatuks. Edasi, pärast riigivanema valimise tulemuste selgumist ja riigivanema ametisse asumist jõustuks täies mahus V peatükk,

mis käsitleb riigivanemat, ning §-d 81 ja 82, mis juba määravad valitsuse moodustamise mehhanismid Riigikogu poolt. Järgmine teema on uue valitsuse moodustamine. Nagu Riigikogu ja ülemnõukogu puhul lõpetab põhiseadusliku valitsuse ametisse nimetamine riigivanema poolt ülemnõukogu poolt ametisse pandud valitsuse volitused ning sellest hetkest jõustuks täielikult VI peatükk, mis käsitleb valitsust. Paragrahvis 162 on kirjas tingimused kõrgemate riigiametnike nimetamiseks Riigikogu poolt ja nende kandidaatide esitamiseks riigivanema poolt. Siin konkreetnes skeemis peab riigivanem tegema ettepaneku 30 päeva jooksul Riigikogu kokkuastumisest arvates. Järgnevalt, kui kõrgemad riigiametnikud – Eesti Panga Nõukogu esimees, riigikontrolör, õiguskantsler ja kaitseväge juhataja – on ametisse nimetatud, jõustuksid täielikult peatükid XI–XIV. Need oleksid "Riigikontroll", "Õiguskantsler", "Kohus" ja "Kohalik omavalitsus". Põhimõtteliselt on võimalik ka, et mõne peatüki jõustamine (nt. "Kohus" ja "Kohalik omavalitsus") jääks edaspidiseks Riigikogu pädevusse. Seal on ilmselt vajalik mingite seadusandlike aktide vastuvõtmine või vähemalt see võib olla sellest sõltuvuses. Siin võib assamblee nii või teisiti otsustada. Paragrahvis 164 oleksid fikseeritud needsamad piirangud, mis eelmine kord arutluse all olid ja mida me ka hääletasime. Siin on küsimust natuke teisiti sõnastatud ja selle paragrahvi alusel saab põhimõtteliselt püstitada nimetatud küsimuse neljas eri osas, kusjuures me võime igaühes ka hääletuse läbi viia. See küsimus on jagatav neljaks järgmiselt. Kõigepealt me võime käsitleda eraldi repressiivorganite töötajate passiivset valimisõigust, me võime käsitleda eraldi NLKP kõrgemate funktsionääride passiivset valimisõigust, kolmandaks repressiivorganite töötajate õigust täita riiklikke valitavaid ja nimetatavaid ametikohti ning neljandaks NLKP kõrgemate funktsionääride õigust täita riiklikke valitavaid ja nimetatavaid ametikohti. Nendes neljas kategoorias on võimalik valida kolme alternatiivi vahel. Esiteks, kas see küsimus üldse sätestada siin peatükis, teiseks, jätta see sätestamata ja kolmandaks, esitada alternatiividena rahvahääletusele. Muidugi, nagu eile selgus, võib need alternatiivid põhimõtteliselt lahendada ka ülemnõukogu. Võib-olla täna ei hääletaks neid küsimusi ja arutaks põhimõtteliselt, kusjuures vastavate isikute ringi ja ametite ringi täpse fikseerimiseni ei laskuks. Härra Niitsoo esitas omapoolse versiooni nimetatud paragrahvi sõnastamiseks, eriti selles osas, mis puudutab repressiivorganite töötajaid. See sõnastus on kahtlemata parem ja täpsem. Mina isiklikult ja võib-olla ka teised meie toimkonna liikmed ei ole nende küsimustega nii põhjalikult tuttavad. Kui teistel assamblee liikmetel on selles küsimuses oma versioone, siis palun need meile esitada, kuid ma kordan veel: seda küsimust võib-olla ei maksaks täna nii aktsepteerida, me saame selle lahendada põhimõtteliselt. See oleks selle peatüki kohta lühidalt kõik. Käesolev peatükk, nagu on fikseeritud selle projekti viimases paragrahvis, oleks põhiseadusega liidetud nii kaua, kui kaua kehtivad §-s 164 kehtestatud piirangud. Lõpuks muidugi tuleb märkida, et meil tuleks lahendada ka põhimõtteline küsimus, kas rakendamine sätestada põhiseaduse eelnõus omaette peatükina või minna, nagu eile välja pakuti, eraldi otsuse teed. Meie toimkond on seda arutanud juba varem ja me olime põhimõtteliselt seisukohal, et see peab olema sätestatud peatükis. See peab olema liidetud põhiseaduse eelnõuga ja seega olema põhiseaduse osa. See oleks käesoleva projekti kohta lühidalt kõik. Aitäh!

Juhataja: Aitäh, härra Jürgenson! Teile on mitmeid küsimusi, kuid ma alustaksin ise ühest protsessuaalsest küsimusest. Te ütlesite § 164 kohta, et õnneks, aga võib-olla ka kellegi arvates kahjuks, pole teil teadmisi selles valdkonnas, mida § 164 kajastab. Eelmisel istungil tegi juhatus ettepaneku kaasata vajaduse korral eksperte, sest tõenäoliselt tervet assambleed ei vabanda see, et ta tunnistab ennast asjatundmatuks. Palun, milliseid eksperte kaasati?

K. Jürgenson: Praegu ei ole rohkem eksperte selles küsimuses kaasatud, meie toimkond ei ole selles suunas veel tegutsenud. Ainuke sõnastus ongi pärit härra Niitsoolt, kuid praegu meie otsustamist see küsimus ei sega. Ma usun, et selle küsimuse saame täpsustada, kui me põhimõtteliselt oleme küsimused enda jaoks otsustanud.

E. Leisson: Lugupeetud ettekandja! Mul on päris mitu küsimust. Esimene on § 157 lõike 2 kohta: Riigikogu valimistel konkureerivad erakonnad. Mida te mõtlete termini "erakonnad" all? Teatavasti praegu kehtivas seaduses on meil olemas kodanike ühendused. Kõik meie parteid on registreeritud selle seaduse alusel. Parteide ja erakondade seadust praegu veel ei ole. Teine küsimus: mida te sellesamas paragrahvis mõtlete repressiivorganitega palgalist kaastööd teinud isikute all? Palun see lahti mõtestada! Samuti § 164 – palgalised informaatrid. Ja eelmisest korrast jäi üles küsimus § 164 sisulise külje kohta. Teatavasti massiküüditamiste korras repressiivorganite inimeste saatuse otsustasid tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteed. Seal kulaklikuks elemendiks või rahvavaenlaseks tunnistatute nimekirjad anti üle repressiivorganitele, konkreetselt Pihkva diviisile või NKVD-le või julgeolekule, kes viis need otsused täide. Täideviijad, s. o. repressiivorganite töötajad, on meil leidnud tähelepanu, aga n.-ö. seadusandja või otsustaja on mängust välja jäetud. Ja neljas küsimus oleks: kas siseministeeriumi konvoipolgu üleajateenija on repressiivorgani kaadritöötaja või ei ole?

K. Jürgenson: Ma loodan, et need küsimused jäid mulle kõik meelde, aga kui ma midagi ära unustan, siis palun meelde tuletada. Erakondade all on silmas peetud poliitilisi ühendusi, poliitilisi erakondi, poliitilisi parteisid. Ma ei näe mingit võimalust sellest teistmoodi aru saada. Mis puudutab § 164 ja nende küsimuste sidumist palgaga, siis seda toimkond arutas. Ma enne viitasin härra Niitsoole, kes vaidlustas sellesama küsimuse. Toimkond, arutades seda küsimust, oli seisukohal, et palga saamine, palgalehed ja sellega seotud protseduurid võivad olla tunnismaterjaliks nimetatud isikute ringi kindlaksmääramisel. Küsimus on, kas me nendega piirdume ja keda nende all on mõeldud. Palgaliste informaatrite all on loomulikult mõeldud neid isikuid, kes on teinud nimetatud organitega kaastööd palga eest. See on tunnistuseks, et nad on seda teinud täie teadlikkusega, vabatahtlikult, raha eest. Kohalike nõukogude küsimust toimkond arutas. Kohalikud nõukogud on nende küsimustega seotud olnud. Just nagu te ütlesite, nende käest pärinevad põhiliselt andmed, nimekirjad. Toimkond ei pidanud vajalikuks seda ringi siia kaasata. Kui assamblee peab seda vajalikuks, siis ei saa seda loomulikult välistada. Konvoipolgu kohta ma ei oska vastata, ma näen nendes täideviijaid. Muidugi, kui nende hulgas on otsustajaid, kurjategijaid, siis ilmselt need inimesed tulevad ka kõne alla. Aga konvoipolgu: küsimust me eraldi ei puudutanud.

T. Velliste: Härra juhataja, mul on ettekandjale küsimused § 157 ja § 158 kohta. Paragrahvi 157 lõikes 1 on väljend "valimiste väljakuulutamise". Mida see väljend selles kontekstis tähendab? Et valimised toimuvad, seda me teame juba praegu, aga kui me räägime väljakuulutamisest, siis see saab olla ainult täiesti konkreetne, kuupäevaline. Ja teine küsimus, § 158 kohta. Kas siin ei teki vastuolu, kui ülemnõukogu volitused lõpevad Riigikogu kokkuastumisega, samal ajal aga Riigikogu enda volitused algavad valimistulemuste väljakuulutamisega? Siin tekib üks periood, kui mõlemal on volitused. Täna!

K. Jürgenson: Mis puudutab § 157 lõiget 1, siis valimiste väljakuulutamine on konkreetne kuupäev, aga siin ei fikseerita mitte valimiste väljakuulutamist, vaid valimiste toimumist. Tähtis on toimumise kuupäev.

Juhataja Härra Jürgenson, arvatavasti käis küsimus selle kohta, et esimene lause lõpeb sõnadega "pärast valimiste väljakuulutamist". Nimetatud tähtaeg, 60–90 päeva, hakkab ju sellest lugema. Kuidas arvestatakse tähtaega, kui ei ole selge, kust see jooksma hakkab, mis päev on valimiste väljakuulutamine?

K. Jürgenson: Selle kohta on ju järgmine lause. Siin on järgmine skeem. Põhiseadus võetakse vastu rahvahääletusel. Seejärel on öeldud, et valimised kuulutab välja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu kümne päeva (alternatiiv on 60 päeva) jooksul pärast põhiseaduse vastuvõtmist. See on täpselt termineeritud ajavahemik. Edasi: selle aja jooksul on väljakuulutamine kindla kuupäevaga seotud akt ja sellest alates on järgmise ajavahemikuna fikseeritud valimiste toimumine. Minu arust on siin piisavalt täpselt määratletud. Juhataja Küsimuse teine pool puudutas § 158.

K. Jürgenson: Härra Velliste, võib-olla saate korrata? Ma ei saanud täpselt sellest § 158 puudutavast loogikast aru.

T. Velliste: Küsimus on selles, et § 158 esimene lause kinnitab, et Riigikogu kokkuastumise päeval lõpevad Eesti Vabariigi Ülemnõukogu volitused. Tähendab, ülemnõukogu volitused lakkavad alles Riigikogu kokkuastumise päeval, aga me oleme varem otsustanud, et Riigikogu enda volitused algavad varem, nimelt Riigikogu valimiste väljakuulutamisega, mis on teatavasti enne Riigikogu kokkuastumist. Nii tekib üks periood, kui volitused on üheaegselt nii Riigikogul kui ka ülemnõukogul. Eestis on siis korraga kaks parlamenti.

K. Jürgenson: Päris nii see ei ole. Jõustuvad ainult Riigikogu valimist puudutavad paragrahvid ja alles seejärel, kui Riigikogu kokkuastumisega ülemnõukogu volitused lõpevad, jõustub IV peatükk tervikuna, nagu ütleb sellesama paragrahvi kolmas lõik. IV peatükk käsitlebki Riigikogu, nii et siin ei ole kattuvust.

K. Koha: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Paragrahv 158 ütleb, et lõpevad Eesti Vabariigi Ülemnõukogu volitused. Teatavasti on meil aga olemas ka teine esindusorgan, s. o. Eesti Kongress. Kas me ei peaks ütlema ka, et Eesti Kongress on siis laiali saadetud? Teine küsimus on § 164 kohta. Kust te võtsite ikkagi sellise loogika, et te piirate kodaniku põhiõigust – õigust valida? Ma mõtlen just esimest lõiku §-s 164. Teistest ma ei räägi, sest seal ei puudutata minu kodanikuõigusi. Esimeses lõigus te aga puudutate otseselt minu põhiõigust – õigust valida. K. Jürgenson Paragrahvis 164 on jutt ainult passiivsest valimisõigusest. Õigust osaleda valimisel ei ole siin piiratud. Jutt on ju sellest, et Riigikogusse ja riigivanemaks ei või kandideerida. See on passiivne valimisõigus. Esimene küsimus oli Eesti Kongressi kohta. Härra Koha, lisaks Eesti Kongressile on meil veel ka eksiilvalitsus. Me arutasime seda küsimust ka toimkonnas ja jõudsime seisukohale, et kui me üldse saame rääkida teiste organite volituste lõppemisest, siis tuleb kõne alla ainult ülemnõukogu. Mis puutub Eesti Kongressi, siis ilmselt peab selle küsimuse lahendama Eesti Kongress ise. Samuti on see eksiilvalitsuse puhul, kes peab ise oma seisukoha välja ütlema, ise otsustama.

Juhataja: Härra Koha soovib oma küsimust jätkata. Palun!

K. Koha: Ma tahaksin ikka tulla tagasi § 158 juurde. See XVI peatükk läheb ju ka rahvahääletusele, aga ma saan aru, et rahval ei ole nende kahe organi, Eesti Kongressi ja eksiilvalitsuse üle mitte mingit võimu. Kas ma saan õigesti aru?

K. Jürgenson: Ma esitan teile toimkonna seisukoha, mis ei välista loomulikult vastava sätte sissepanemist omapoolse tingimusena. Praegune toimkonna seisukoht on selline, et Eesti Kongress ja eksiilvalitsus peavad need küsimused ise lahendama.

Juhataja: Tänan! Lugupeetud kolleegid, meie seis on järgmine. Teie ees ekraanil on veel kuue kolleegi nimed, kes soovivad esitada küsimusi. Kõneks on registreeritud neli kolleegi ja sõnavõttud on veel kirja panemata. Palun, kas härra Jürgenson ja teised kolleegid on nõus, et me piirdume nende küsimustega, mille esitajate nimed on ekraanil, ja pärast seda läheme läbirääkimiste, kõnede ja sõnavõttude juurde? Proteste ei ole. Me oleme kokku leppinud niimoodi, et viimasena esitab küsimuse härra Runnel. Järgmine küsija on uuesti härra Leisson. Palun!

E. Leisson: Mitte sedavõrd uuesti, härra juhataja, kuivõrd mul on täpsustus, nagu härra Kohalgi oli. Ajalehe "Argumentõ i Faktõ" esimeses numbris on intervjuu Venemaa ülemnõukogu repressiivorganite tegevuse uurimise komisjoni liikme kloostriülem Jakuniniga, kes tegeles vaimulikest KGB palgaliste informaatore või siis palgaliste kaastööliste väljaselgitamisega. Korrespondent küsis, millist hüvitist need inimesed said, see terve suur vaimulike armee. Jakunin vastas, et mitte ainsatki palgalehte, mitte ainsatki maksedokumenti pole olemas. Neid edutati ametialal kuni peapiiskopini välja, neid suunati tööle välisesindustesse ja võeti välisdelegatsioonide koosseisu, nad said võimaluse töötada soodsamatel tingimustel ja kasutasid muid soodustusi. Võib-olla me peaksime siiski ka lähtuma sellest, et selle n.-ö. informaatore või kaastöölise suhet KGB-ga kinnitab vaid tema allkirjaline leping. Millised olid aga isamaa ja rahva reetmise motiivid, see on tema isiklik asi.

K. Jürgenson: Ma ei saa muud kui ainult nõustuda teiega.

S. Sovetnikov: Austatud juhatus! Lugupeetud ettekandja! Kas § 155 näeb ette, et ülemnõukogu peab võtma vastu põhiseaduse rahvahääletuse seaduse või määruse? Ja kui palju valijaid peab teie arvates hääletuses osalema, et lugeda hääletus toimunuks? See küsimus huvitab mind väga, sest minu arvates on rahvas väga väsinud ja võib juhtuda nii, et rahvas lihtsalt ei lähe hääletama. Tänan!

K. Jürgenson: Kahtlemata on see tõesti väga aktuaalne probleem, viimasel ajal on seda tõestanud ka mitmed Euroopa valimised. Kui te mäletate, siis esimestel assamblee istungitel otsustati, et põhiseaduse paneb rahvahääletusele ülemnõukogu. Tookord seda küsimust hääletati ja assamblee toetab seda, nii et ilmselt peab põhiseaduse rahvahääletusele paneku reeglid tõesti välja töötama ülemnõukogus. Vastuvõtmise tingimusena on kirjas, et poolthäälte arv ületab vastuhäälte arvu. Kvoorumit selle sõna otseses mõttes ei ole siin üldse fikseeritud.

R. Järlik: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Kui Põhiseaduse Assamblee tõepoolest otsustab minna teatud määral sellist Andrei Võšinski moodi teed ja represseerida nimekirjade järgi – ma pean passiivse valimisõiguse äravõtmist siiski teatud määral repressiooniks –, siis huvitab mind, miks on see nimekiri nendest sfääridest ja ametikohtadest ebatäielik. Ma ei lasku absurdini ega küsi pionieriorganisatsiooni ja a/ü kohta, kuid miks on sellest välja jäänud komsomoliorganisatsioon? Teatavasti sõjajärgsetel aastatel, peaaegu 1940. aastate lõpuni Eesti külas õigupoolest puudus parteiorganisatsioon ja kogu verine terror viidi ellu kommunistlike noorte, hävituspataljonide ja rahvakaitsepataljonide abiga. Nendele inimestele me oleme jätnud õiguse kandideerida ka Riigikogusse. Järelikult need, kes seadsid emasid sülelastega seina äärde ja ähvardasid nad maha lasta, kui nad oma venna asukohta metsas teada ei anna, need,

kes sidusid lapsi ohjadega ree taha ja vedasid neid niimoodi küüditamispunktidesse, võivad kandideerida. Samal ajal võtame selle õiguse ära inimestelt, kellel selliseid süütegusid seljataga ei ole. Aitäh!

K. Jürgenson: Härra Järlik, kui te kohal olite ja mäletate, siis komsomoli kohta sai eelmine kord vastatud. Mis puudutab neid konkreetseid täideviijaid Eesti külades pärast sõda, siis tõesti, alati ei olnud nad parteilased. Ma olen sellega täiesti nõus. Ja ma ei välista, et siia võib juurde arvata veel mingeid kategooriaid. See küsimus haakub sisuliselt sellesama küsimusega, mis härra Leisson esitas nõukogude töötajate kohta. Küsimus on selles, kas me lisame nad siia või mitte. Praegu neid siin tõesti ei ole.

V. Kois: Lugupeetud ettekandja! Mul on samuti küsimus selle paragrahvi kohta. Öelge palun, kas okupatsiooni repressiivorganite hulka kuuluvad ka sellised organisatsioonid nagu prokuratuur, kohus ja miilits ning mis me tahame teha nende inimestega, kes seal töötasid. Aitäh!

K. Jürgenson: Kahtlemata kuuluvad need repressiivorganite hulka. Siin on eelkõige silmas peetud – eelmisesse projekti oli see sisse kirjutatud – riikliku julgeoleku organeid.

H. Runnel: Austatud juhataja! Austatud assamblee! See küsimus võiks näiliselt kuuluda toimkonnasiseste küsimuste hulka, kuna ma kuulun ka sellesse toimkonda, kuid mul on ettekandjale siiski küsimus praegu täiskogu ees. Ma ei tea, kas siin on tegemist juhuse või südame nõtrumisega. Toimkonna juhataja ja praegune ettekandja andis ajalehes etteruttavalt intervjuu, kus ta puudutas Arnold Rüütli praeguse positsiooni saatust tulevikus selle paragrahvi valguses. Eelmisel üldkogul oli meil sellest saalis juttu, kuid me ei hääletanud ega langetanud otsust, vaid avaldasime arvamust. Viimasel toimkonna koosolekul ei olnud ma päris alguses kohal, kuid minu meelest ei puudutatud ka seal seda tõsiselt. Mulle tundub siiski, et ettekandja ja toimkonna esimehe natuke eraviisilise südame nõtrumise tõttu on see punktikene välja libistatud. Kas see on korrektne ja kas me jõuame veel selle juurde korrektselt tagasi?

K. Jürgenson: Kui assamblee seda soovib, siis võime kindlasti selle skeemi juurde tagasi pöörduda, kuid ei assamblees ega ka väljaspool assambleed ei leidnud see konkreetne skeem toetust, kui lühidalt öelda. Ja siin pole lähtunud mitte mingist uuest skeemist, vaid sellest, mis praegu põhiseaduses kirjas on, s. t. Riigikogu poolt riigivanema valimine. Selles skeemis jääks niisugune ümbernimetamine tõesti ära. Kuid isegi selle varasema skeemi puhul, ma kordan veel kord, ei pidanud ei toimkond ega mina isiklikult sellest skeemist rääkides silmas konkreetset isikut. Mis puutub artiklisse, siis seal püstitas selle konkreetse küsimuse ajakirjanik. Varasema skeemi juurde tagasipöördumine on võimalik, kuid siis me peame loobuma sellest loogikast, mis praegu on põhiseaduse eelnõusse kirjutatud.

Juhataja: Suur tänu! Küsimused on seega ammendatud. Ühtlasi tuletan meelde, et eelmisel istungil ei võtnud assamblee teematoimkonna taotlusel vastu mingit otsust küsimuses, mis puudutab riigipeaks saamist. Kõneks saab esimesena sõna härra Lauri Vahtre. Palun!

L. Vahtre: Austatud kõrge kogu! Minu mõned mõtted puudutavad paragrahvi 164. Ei ole loomulikult üllatav, et selles küsimuses tekib väga teravaid eriarvamusi, ja ei ole ka absoluutselt üllatav, et kasutatakse selliseid väljendeid nagu bolševistlikud meetodid või uued repressioonid. Neid väljendeid on eri inimesed kasutanud erinevatel eesmärkidel, aga väga sageli on siiski tegemist demagoogiaga. Vägivallale vastuhakkamine, vägivalla karistamine, kuritegude hukkamõistmine ei ole repressioon. Inimese vangipanek on ju ka repressioon, kui

nii võtta, aga kui seda tehakse õiglaselt, siis on kõik korras. See on küsimus, mille me saame ära otsustada just nimelt ainult nüüd. Kui see küsimus jääb sätestamata, kui piirangud jäävad praegu põhiseaduse XVI peatükis tegemata, siis ei ole neid ka hiljem kuidagi võimalik teha. Siis on kõik need inimesed juba võtnud osa Riigikogu valimisest ja kummaline oleks kellegi õigusi pärast piirama hakata. See on põhjendus, miks küsimus on üldse üles tõstetud. On tehtud konkreetseid märkusi, miks ei ole seda või teist inimeste kategooriat siia hulka arvatud, kui asi läheb sellise paragrahvi vastuvõtmiseni. Jah, tõepoolest. Kas komnoored arvata hulka või mitte? Kas konvoisõdurid arvata hulka või mitte? Kõik need on küsimused, mis me peaksime lahendama siis, kui oleme läbi hääletanud, kas me peame võimalikuks piirata kodanikuõigusi nendes neljas variandis, mis härra Jürgenson ette luges. Ja kui me leiame, et me mõnes nendest neljast peame seda võimalikuks, siis hakkame tõepoolest seda nimekirja täpsustama, mis ametikohtadel ja kes. See märkus komnoorte kohta, kes sellist terrorit ellu viisid, oli kahtlemata õige, aga ma teeksin omalt poolt ühe täpsustuse. Kas see komnoor, kes võib-olla laskis püssiga surnuks teatava hulga inimesi – ütleme, et ta on tapnud viis inimest –, on suurem mõrtsukas eesti rahva ees kui näiteks Rein Ristlaan, kes pole teadaolevatel andmetel ühtegi inimest tapnud? Vaadake, see on juba iseküsimus ja selle üle võib vaielda, kumb on teinud eesti rahvale suuremat kurja. Järelikult on olemas ka mingisugune põhimõte ja baas, mille alusel on koostatud see nimekiri, mille on välja pakkunud vastav toimkond, ja seda võib vaidlustada. Võib-olla ei ole see kõige õnnestunud mõte, aga eks siis arutame. Ja lõpuks tahan ma öelda seda, et vähemalt kompartei kõrgete juhtide õiguste piiramise soovitan mina jätta rahva otsustada, panna selle rahvahääletusele. Ükskõik, kumba pidi me seda ka ei otsustaks, ikka leiduks vihaseid vaenlasi. Ühel juhul süüdistatakse meid kommunistlikkuses, teisel juhul fašistlikkuses. On tõesti teadmata, kui ühte kasvanud on kompartei eesti rahvaga, sest seda on siiski olnud 50 aastat. Kui selle otsustab aga rahvas rahvahääletusel, siis on see tõesti otsus, mis edasikaebamisele ei kuulu. Ma tänan!

A. Kaalep: Lugupeetud juhataja! Kallid kolleegid! Ma tahaksin võimalikult lühidalt põhjendada seda, miks mina hääletan § 164 vastu. Probleemid, mida siin on püütud lahendada, on liiga keerulised selleks, et meie kas või siinse kogu ühiste pingutustega suudaksime neid lahendada. Uurimine, mida nende lahendamiseks oleks vaja, on pikk ja mõnes mõttes isegi teatud teaduslikku põhjendust nõudev. Ma arvan, et kõik need kategooriad, mida esimeses lõikes nimetatakse, sisaldavad ka inimesi, kelle mõeldav passiivne valimisõigus kuidagimoodi ei tohiks eesti rahvast solvata. 1960. aastatel oli võrdlemisi laialt levinud seisukoht, mida muuseas toetasid ka õige mitmed väliseestlased: astugem parteisse, et eesti rahva heaks siiski midagi ära teha! Ja ma tean inimesi, kelle kaalutus parteisse astumisel tõepoolest selline oli ja kes kas või õige piiratud sektoris tõepoolest tegid head ega teinud mitte midagi halba. Nüüd edasi – repressiivorganid. On päris hea, et ei ole säilitatud selle paragrahvi endist sõnastust, sest seal oli antud üsna asjatundmatu nimestik. NKVD, GPU – sellise nimega organisatsioone okupeeritud Eestis ei tegutsenud. Niisugune organisatsioon nagu gestaapo ei ole ka Eestis tegutsenud. Gestaapo oli Saksamaal. Asjatundmatus, mis kajastus selle paragrahvi eelmises sõnastuses, on tegelikult aga siiski jäänud. Kogu see n.-ö. halbade nimestik ei sisalda näiteks kaadriosakondade juhatajaid, kes tõenäoliselt ei olnud repressiivorganite kaadritöötajad ega ka palgalised informatorid, vaid andsid repressiivorganitele informatsiooni lihtsalt ex officio – see oli nende kohustus ja sealjuures võisid nad olla isegi parteitud. On üsna kummaline, kui me mõne parteitu kaadriosakonna juhataja Stalini ajastust tunnistame täieõiguslikuks Eesti Vabariigi kodanikuks, samal ajal aga jätame mõne rajoonikomitee sekretäri või büroo liikme, kes on täiesti aus inimene ega ole teinud midagi halba, nendest õigustest ilma, kuigi ta töötas

juba nendel aastatel, kui massilisi repressioone ei rakendatud. Sealjuures olen ma muidugi seisukohal, et sellised inimesed ei vääri meie vabariigi kõrgeimaid ametikohti, aga kas me tõepoolest arvame, et rahvas, valija, ei oska ise vahet teha. Valimisvõitluses tuuakse ju kõik niisugused küsimused niikuinii avalikkuse ette. Lõpuks ei saa ma toomata jätta üht näidet repressiivorganite palgalisest informaatorist. Viiekümnendate aastate alguses tuli minu juurde üks eakaaslane Soome sõjaväest ja teatas mulle kohe alguses, et ta on KGB palgaline informaator. Minu juurde olevat ta saadetud selleks, et mina tõenäoliselt tean üht meest, kes ennast varjab ja kelle tabamist väga oluliseks peetakse. See palgaline informaator oli vangilaagrist isegi vabastatud ja talle oli antud hulk raha ilma allkirja võtmata just selleks, et ta sõidaks Tartusse minu juurde ja püüaks saada andmeid selle ennast varjava inimese kohta. See n.-ö. palgaline informaator ütles mulle, et kui sa tead, kus ta on, siis räägi talle kõik see asi edasi. Ma loomulikult ütlesin, et kahjuks ei tea ma sellest kolmandast mehest midagi, aga sama päeva õhtul sain seda meest informeerida, mida see palgaline informaator muidugi taotleski, ja hoiatada, et ta ennast hoolega varjaks. Too informaator ei täitnud oma ülesannet. Ma ei tea, mis temast sai, aga ma leian, et ta väärrib pigem austust kui põlgust. Ja ma ei usu, et see lugu on ainuke säärane, selliseid on kindlasti teisigi. Sellepärast arvan, et kõigi nende halbade, nende parteimeeste ja repressiivorganite kaastööliste küsimus tuleb lahendada igal juhul isiklikult. Igauhte tuleb isiklikult uurida ja kaaluda. Selline paragrahv ei ole demokraatlik, ja mis veel kõige olulisem, meie praeguses situatsioonis jätaks see laias maailmas niisuguse labidaga löömise äärmiselt halva mulje. Olen rääkinud. Aitäh tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu! Härra Kask, teil on sõna kõneks.

P. Kask: Austatud härra juhataja! Kallid kolleegid! Mul on mõned märkused § 157 kohta. Jutt on ilmselt Riigikogu esimese koosseisu valimisest ja nii vist tuleb ka kirjutada. Minu märkused puudutavad põhiliselt selle paragrahvi neljandat lõiku – nimelt seda, kes võtavad osa Riigikogu valimistest. See väljendab praegu väga levinud seisukohta ja teistsuguse seisukoha väljendamine on kahtlemata ebapopulaarne. Enamik poliitikuid, kes ka teisiti mõtlevad, võtab suu vett täis, et mitte rahva meelepaha alla sattuda. Praegu on tõlkimisel ja kõigile assamblee liikmetele väljajagamisel Euroopa Nõukogu ettekanne inimõiguste olukorrast Eestis. See on ametlik dokument 31 leheküljel – väga kaalukas dokument, mille on koostanud Raimo Pekkanen, Hans Danelius ja Heiner Klebes ning millele on alla kirjutanud Geoffrey Finsberg. Selles analüüsitakse ulatuslikult Raidla ja Adamsi eelnõusid, aga mitte ainult neid, vaid üldse olukorda Eestis, siin valitsevaid seisukohti ja muidugi ka juba vastuvõetud akte. Selle dokumendi üks osa, eriti artikkel 36 kritiseerib seda mõtet, mis on väljendatud põhiseaduse rakendamispeatükis § 157 neljandas lõigus. Selles nähakse vastuolu Euroopa inimõiguste konventsiooni protokollis nr. 1 artikliga 3, mille kohaselt parlamendivalimised peaksid võimaldama kogu rahva arvamusel vaba väljendamist. Ma kommenteeriksin seda seisukohta seestpoolt vaatava pilguga, sest tõepoolest, ettekujutus parlamendist ja tema funktsioonidest ei ole meie ühiskonnas adekvaatne. See pärineb minevikust, kui parlament oli organ, mille abil n.-ö. õiged inimesed teostasid võimu ülejäänud inimeste üle. Ja see ettekujutus või vähemasti jäljed sellest on säilinud ka meis. Demokraatlik parlament ei ole selleks, et õiged inimesed saaksid valitseda ülejäänute üle. Demokraatlik parlament on selleks, et esindada rahvast sellisena, nagu ta on. Ma tean, et paljud siinolijad protesteerivad selle küsimuse niisuguse lahenduse vastu, arvates, et rahvas on ainult kodanikkond, aga see ei ole nii. Teiseks. See on nüüd täiesti teine küsimus. Paragrahvi 158 lõigus nr. 3 on kirjutatud, et Riigikogu kokkuastumise hetkest jõustuvad teatud peatükid ja paragrahvid. Ma arvan, et selline sõnastus

välistab nende peatükkide ja paragrahvide kas või osalisegi kehtestamise varem, ehkki see võib olla otstarbekas. Minu arvates oleks näiteks väga mõistlik kehtestada § 66 ülemnõukogu jaoks kohe pärast põhiseaduse vastuvõtmist. Kolmas, puhtredaktsiooniline ettepanek on § 159 kohta. Siin tuleks neljandas reas välja jätta sõna "korralisel". Kui me ütleme, et § 63 ei ole jõus kuni teatud seaduste vastuvõtmiseni, siis me peame sätestama, millal on Riigikogu otsustusvõimeline niihästi korralistel kui ka erakorralistel istungitel. Ja lõpuks, § 164 kohta käib jälle seesama argument, mida ma juba nimetasin: parlament ei ole selleks, et õiged inimesed saaksid valitseda valede inimeste üle. Teine argument aga on see, millest ma rääkisin meie eelmisel istungil. Ma arvan, et Eesti demokraatia ei ole nii tugev, et seda rünnakut ette võtta. Minu prognoos on, et ekskommunistid tulevad taas võimule veel enne, kui see põhiseadus vastu võetakse. Seda näitavad näiteks eilse hääletamise tulemused ja ka muud tendentsid ühiskonnas. Tänan!

Juhataja: Aitäh, härra Kask! Lugupeetud kolleegid, vastavalt reglemendile seisab meil ees vaheaeg. Vaheaeg on 20 minutit. Me kohtume teiega taas kell 12.40. Võimalik on kätte saada päevaraha. Täna on see raha paraku eelmise nädala eest, sellel nädalal taotleme aga uusi tariife. Vaheaeg

Juhataja: Kell on 12.40, vaheaeg on lõppenud. Kohaloleku kontroll, palun! Kohal on 17. Jätkame kõnedega. Härra Salum, palun teid kõnepulti! Teil on sõna.

V. Salum: Austatud assamblee! XVI peatükk on lahutamatu seotud kogu põhiseadusega, see on väga vajalik ja üldjoontes täiesti õnnestunud sõnastusega. Tahaksin aga lähemalt vaadelda § 157 ja § 164 omavahelist seost. Eelkõnelejad on siin palju kirglikke seisukohti väljendanud ja nende ühine iseloomujoon on, et nad on leppinud Nõukogude süsteemi 50 aasta ajaloputusega, mis kajastub just natsionaalnihilismis. Midagi rahvuslikku või rahvusõiguslikku ei ole sünnis ega demokraatlik taotleda ega nõuda. Ja §-des 157 ja 164 kajastub veel sovetlik arusaam, et me ei tohigi kuritegudes, eriti moraalses kuritegudes sorima hakata – see vallandab kodusõja või midagi säärast. Seega tundub kristlik mõttekäik mõnelegi võõras. Ometi on, kui me tahame Eesti Vabariiki, mis tagaks eesti rahvuse säilimise enamusrahvusena oma põlisel kodumaal, desovetiseerimist vaja ning selleks on kristlikul kirikul ja kristliku mõttelaadi puhul konkreetne lahendus. Oma süü ülestunnistamisest, patutunnistusest me mööda ei pääse ja uut Eestit me üles ei ehita, kui me seda aluseks ei võta. Paragrahv 157 just ütleb, et iga kandideerija annab allkirja, et ta ei ole kuulunud ega kuulu okupatsioonivõimude repressiivorganite koosseisu. See on omaalgatuslik ja see on vajalik, nii et § 157 sissejätmise poolt tuleks igal juhul hääletada. Mis puutub paragrahvi 164, siis selle sisu üldsõnastus on hea, kuid see ring on liiga laiaks viidud ning haaratud kaasa linna- ja rajoonikomiteede büroode liikmed. See on tarbetu laiendamine, sest need inimesed ei ole otsesed süüdlased. Mis puutub rajooni täitevkomiteede ja komsomolikomiteede töötajatesse, siis paraku enamikku neist aktiivsetest inimestest, ka neist, kes küüditamisel lapsi ree taha sidusid või seina äärde saatsid, edutati teenete eest just KGB liinis. Nii et enamik nendest kaadriosakonna juhatajatest ja rajoonikomitee töötajatest olid ju teise kohaga KGB töötajad. Niisiis langeb see probleem ära ja ei ole mõtet seda ringi formaalselt väga laiaks viia. Mis puutub eelkõneleja Peet Kase väga selgesse mõtteavaldusse, siis tema viitas ju otseselt sellele, et rahvas tähendab kogu elanikkonda ja me ei tohigi hakata eesti rahvusele nõudma mingisuguseid õigusi Eestimaal, vaid peame lähtuma sellest, et kõik rahvad on võrdsed ja internatsionaalne Eesti Vabariik on see ainuõige, mida terve Euroopa respektierib. Samuti võiks öelda, et kuna 600 000 inimest räägib teist keelt, siis peaks ikka olema mitu riigikeelt. Nii et siin on roheline tee

internatsionaalsele Eesti Vabariigile. Minu arvates, kui nüüd vaadata seost XVI peatüki ja algusosa vahel, tuleks selleks, et kompartei ja KGB kui repressiivorganite osa selgemalt esile tuua, võtta arvesse rahva tehtud ettepanekuid. Enn Soovik teeb näiteks ettepaneku sätestada §-s 1, et Eesti on iseseisev, sõltumatu demokraatlik rahvavabariik. Käärma teeb ettepaneku öelda §-s 1, et Eesti Vabariik kindlustab eesti rahvuse säilimise ja arenemise tema põlisel kodumaal, s. t. säilimise enamusena. Kui me nüüd need asjad põhiseadusest välja jätame, siis on meil tõesti internatsionaalne, mitmekeelne Eesti Vabariik, mida kõik kolonisaatorid saavad enda kodumaaks pidada, ilma et neil oleks mingisugust enesepuhastamise kohustust. Iga inimene loob endale tuleviku tegudega ja iga kolonisaator saab ka oma kuritegusid heastada. Seda teed peame põhiseaduseski minema, teist võimalust ei ole. Ma arvan, et ükski venelane ei oleks sellega nõus, kui määramatu kaootiline olukord suurel impeeriumi alal veel süveneb ja Hiinast tuleb miljon kolonisaatorit-sõjameest Kaug-Itta ning loob seal mingisuguse Hiina Vabariigi. Nii et põhiseadus peab garanteerima eesti rahvuse enamusrahvusena püsijäämise ja rahvuse igakülgse arengu. Ja selleks ongi XVI peatükk vajalik. Kui me desovetiseerimist ei taotlegi, siis need, kes püüavad seda läbi suruda, õigustavad seni tehtud kuritegusid. Lahendus on selles, et kui kuritegusid on tehtud, on igaljuhul võimalus neid heastada, selleks on aeg antud kõigile. Täna!

Juhataja: Suur tänu! Mul on kõigile kolleegidele siiski selline palve, et kui te räägite sellest, mida üks või teine teie kolleegidest on väitnud, siis tuleks olla võrdlemisi täpne. Ma loodan, et härra Salum, kui ta tutvub järgmisel istungil tänase istungi stenogrammiga, saab aru, et härra Kask ei kõnelnud täna internatsionaalsest Eestist, kui ta rääkis politoloogilistest aspektidest. Ma olen lihtsalt kurb, et see ei jõudnud teieni, härra Salum. Järgmine kõneleja on härra Laar. Palun!

M. Laar: Austatud härra juhataja! Austatud kolleegid! Ka mina tahan praegu arutusel olevat projekti põhimõtteliselt toetada, tuletades samal ajal meelde, et viimasel ajal on meil paljuski tegeldud jalgratta leiutamisega. Totalitaarsest ühiskonnast demokraatliku ühiskonna ülesehitamine pole maailmas sugugi mitte uus protsess ning uus protsess pole ka see osa, mida me praegu mõistame desovetiseerimise nime all. Analoogne protsess toimus denatsifitseerimise käigus sõjajärgsel Saksamaal ning just see oli seal tagatiseks Saksamaa demokrateerimisele ja ülesehitamisele selleks riigiks, nagu ta praegu on. Tutvudes nende materjalidega, mis puudutavad Saksamaa denatsifitseerimist sõjajärgsel perioodil, maa demokrateerimist ja ülesehitamist selleks riigiks, nagu ta praegu on, võib sealt kergesti leida õige palju kasulikku ja ka tuttavat. Kõigepealt on tuttavat kõik need vastuväited, mida esitati denatsifitseerimisele – need on needsamad, mida praegu esitatakse desovetiseerimisele Eestis. Alates sellest, et kui me kõrvaldame ühiskonna juhtimisest sellise hulga tõelisi eksperte ja inimesi, kes nagu oskaksid juhtida ja on harjunud juhtima, siis me lihtsalt laseme majanduse põhja ega ehita kunagi uut ühiskonda üles. Täpselt samu väiteid esitati sõjajärgsel Saksamaal. Need jäeti seal põhimõtteliselt tähele panemata ja võib-olla tänu sellele majandus nii efektiivselt ja kiiresti üles ehitatigi. Esitati ka väiteid, et inimene pidi teatud positsiooni saavutamiseks, mis oli kasuks tervele Saksamaale, astuma partei liikmeks, tal ei jäänud lihtsalt midagi muud üle. Sellesse väitesse suhtuti sõjajärgsel Saksamaal õige kriitiliselt. Loomulikult arvan ma, et meil pole vajadust üle võtta kogu tollast praktikast, sest võrreldes meie praktikaga oli denatsifitseerimispoliitika Saksamaal hoopis karmim. Seal kõrvaldati kõik partei pealiikmed kõigist ametitest kuni sidetöötajate ja raudteetöötajateni välja. Mis puutub nüüd sellesse dokumenti, mida me täna vaatame, siis seal on ära toodud kategooriad, kellelt me võtame ära

passiivse valimisõiguse. Vastuseks ühele märkusele võin ma öelda, et Saksamaal võeti kõigilt parteiliikmetelt ära ka aktiivne valimisõigus, seda eri piirkondades erinevaks ajaks – kas viieks või kümneks aastaks. Nii et meie praegune samm on õige leebe. Mis puutub nendesse kategooriatesse, siis siin ma tahaksin nõustuda mitme kritiseerijaga, et need ei ole väga täpsed. Ma soovitan tõesti pöörata tähelepanu Saksamaa kogemustele, sest nendele kategooriatele, keda meie tahame ühel või teisel kombel ühiskonna juhtivatelt positsioonidelt mõneks ajaks kõrvaldada, vastavad umbes kategooriad 1 ja 2 Saksamaa denatsifitseerimise seadustikus. Need inimesed kuulusid eriti range kontrolli alla ja nende varandus konfiskeeriti täiesti. See on üks asi, milleni meie ei ole veel välja jõudnud, vähemalt praegustes dokumentides mitte. Nii et ma rõhutan veel kord, et me ajame praegu seda asja väga leebelt, võrreldes sellega, mis siis toimus. Kui nüüd vaadata, kes nendesse kategooriatesse kuuluvad, siis ma tahan toetada härra Salumi ettepanekut mitte arvestada sinna hulka kohalike parteikomiteede büroosid. Sellised kollegiaalsed organid partei kohalikel tasemetel olid esimesest ja teisest kategooriast ka Saksamaal välja jäetud. Küll oli sinna sisse võetud kategooria, mille soovitas sisse panna härra Järlik, keda ma täiesti toetan. Mõtlen sellele parteile, kuritegelikule parteile alluvate alg- või kõrvalorganisatsioonide liidreid, eelkõige ülemaalisel tasemel, aga ka kohalikul tasemel. Ma ei ole kindel, kas me peaksime heaks kiitma ka kohaliku taseme arvestamise, kuid leninliku komsomoli juhtkonna nimede lülitamine sellesse nimekirja on minu meelest hädavajalik. Täpselt samuti käivad sinna alla ka ametiühingud, kes omal ajal kuulusid Saksamaal surmkindlalt isegi mitte teise kategooria, vaid esimese kategooria hulka koos nendega, kes kuulusid denatsifitseerimise eriti rangete meetmete alla. See tähendab, et puhastada tuleb ka neid struktuure, mis allusid teatud määral parteile, kuid kuhu kuulunud inimesed kommunistlikus parteis kui sellises eriti karjääri teha ei jõudnud ning kes hiljem suunati majandusse – kas põllumajandusse, tööstusesse või kuskile mujale. Saksamaal olid sellest esimesest kategooriast väljas täitevvõimu esindajad. Selle tõttu ka mina soovitan, kui me lähtume sellest samast Saksamaa kogemusest, otseselt täitevvõimu esindajate kallale mitte minna, kuna need inimesed arvati selles küllaltki läbimõeldud protsessis nendest kategooriatest välja. Mis puutub Saksamaasse, siis võib ütelda, et need olid esimesed määrused, mida täites viidi läbi esimene puhastus maal. Sellele järgnes teine laine, mis natukene erines esimesest lainest, sest asja võeti sisulisemalt. Siis võeti ette need, kes ei kuulunud tegelikult SD partei juhtkonda või NSDAP-i juhtkonda, aga täitsid kas majanduses või täitevvõimuse aktiivselt korraldusi. Aga see on juba teine protsess. Ja selle tõttu, kui me kuskilt selle joone tõmbame, siis ma vähemalt soovitan komisjonil väga tõsiselt tutvuda nende materjalidega, mis denatsifitseerimisprotsesse puudutavad. Vähemalt isiklikult mulle tundub, et meil on mõtet sealt õppida ja mitte üritada leiutada jalgratast, seda vähemalt nende kategooriate osas. Käsitleda tuleb seda loomulikult oma vaatevinklist. Mis puutub veel Saksamaa ja Eesti võrdlusesse, siis üks kõige levinumaid väiteid, mida Saksamaal pärast sõda esitati, oli see, et ei saa ometi kedagi süüdi mõista natsimeelse tegevuse eest, sest vastasel juhul annaksime oma õigusele tagasiulatuva jõu. See väide Saksamaal kummutati. Väideti, et tegemist pole mitte kriminaalõiguse valda kuuluva otsusega, vaid selge poliitilise otsusega, ja nende kategooriate kohta, mis vastava seadustiku alla hakkavad käima, sellised argumendid ei kehti. Kui vaadata ka meie muid otsuseid, mida me igapäevases elus teeme, siis ma ei tahaks nüüd tõmmata võrdlust ja paluks mind mitte süüdistada kellegi isiklikus solvamises, aga me tõstame ju täpselt samuti hääletamisõiguslike kodanike seast välja teisigi isikukategooriaid, näiteks neid, kes on nõdrameelsed või ükstapuha, kuidas me neid tahame nimetada. Sellist praktikat ei pidanud vähemalt sõjajärgsel Saksamaal ka Saksa juristid õigussüsteemi rikkumiseks. Lõpetuseks tahan

veel vastata härra Peet Kasele, kes siin väitis, et kohe-kohe tulevad kommunistid võimule. Ma ei saa sellest väitest aru, sest kui vaadata valitsuse toetajaid, siis on nende seas nii ühe kui ka teise EKP juhid ja kes siis need kommunistid veel on, kui mitte need nimekad seltsimehed. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu, härra Laar! Vahepeal soovib kohalt sõna härra Kaalep. Härra Kaalep, teil on aega kaks minutit. Palun!

A. Kaalep: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mul on hea meel, et ma sain sõna kohe pärast Mart Laari. Tahaksin hoiatada sellise paralleeli eest – Saksamaa ja Eestimaa. Esiteks, Saksamaa oli sõja algataja ning Saksamaal oli natslusel rahva hulgas palju poolehoidjaid. Eestis ei ole minu arvates kommunistidel kunagi olnud tähelepanuvat poolehoidu. Isegi Soomes, kus kommunistlikule parteile ja tema liitlastele anti vahepeal isegi 25% häältest, on kommunistide poolehoid alati olnud suurem kui Eestis okupatsiooniajal. See on igast asjast tunnetatav. Stalini surma puhul oli näha, kuidas tänavad olid täis inimesi, kes vahtisid maha, et nende silmadest rõõmusära välja ei paistaks. Terve eesti rahvas hõiskas sisemiselt rõõmust, kui Stalin suri. Eestis ei ole kommuniste praktiliselt olnud, välja arvatud väga vähesed. Mingid kommunistid meil kunagi võimule ei tule. Ja teine joon Saksamaaga paralleelsuse otsimise asjus – Saksamaal kestis natslus ainult 12 aastat, Eestis on aga Nõukogude okupatsioon kestnud üle poole sajandi. Ka see loob täiesti erineva olukorra. Niisiis, hoiatan selle paralleelsuse rakendamise eest. Aitäh tähelepanu eest!

Juhataja: Tänan! Järgmisena on kõneks sõna härra Rumessenil. Palun!

V. Rumessen: Austatud kõrge kogu! Lugupeetud kolleegid! Mind valdab hetkel tõeline masendus. Mille muuga on meil tegemist kui moraalikriisiga, kui me oleme sunnitud kuulama selliseid argumente? Tundub niimoodi, et me oleme nagu ära unustanud selle, mis on tegelikult põhjustanud meie praeguse olukorra ja kes kannab vastutust kogu selle olukorra ees. Kas või selle ees, et meil kõigil teiega ei ole praegu enam igapäevast leiba. Kõigepealt, härra Kaalepile vastuväiteks ma julgeksin ütelda niimoodi, et sõda ei alustanud mitte ainult Saksamaa, vaid seda tegid võrdselt Saksamaa ja Nõukogude Liit Molotovi-Ribbentropi salasobingu tulemusena. Mõlemad riigid kannavad võrdselt vastutust kõigi kuritegude eest. Teiseks selle kohta, et Eestis ei ole kunagi kommuniste olnud. Vana-aastavastuvõtul, mille korraldasid peaminister ja ülemnõukogu esimees, ütles mulle härra Jaan Rääts isiklikult: "Mina ei ole kunagi astunud komparteisse ainult karjeristlikel kaalutlustel, vaid siirast soovist üles ehitada kommunistlik ühiskond ja ma olen sellel veendumusel ka praegu. Ma olen astunud komparteisse aatelistel kaalutlustel." Ma usun, et selliseid inimesi on rohkem. Ma ei välista, et nende seas on enamik kompartei kõrgemad funktsionäärid. Ja nüüd on küsimus selles, et mõned inimesed püüavad kunstlikult takistada seda protsessi, mis oma olemuselt on tegelikult paratamatu. Olen veendunud, et isegi kui me väga tahaksime, ei suuda me takistada ühiskonna demokratiseerumise protsesse ja vältida desovetiseerimise läbiviimist. See tuleb varem või hiljem, ja see tuleb paratamatult. Kaks või kolm aastat tagasi räägiti meile samamoodi, et ega iseseisvus ei ole võimalik, iseseisvuse sõna on tabu. Me peame leppima liidulepinguga, see on meie ainus tulevik. Täpselt samuti arenevad ühiskondlikud protsessid mööda oma teatud paratamatuse loogilist rada. Mis aga puutub nendesse argumentidesse, millest siin rääkis härra Peet Kask, siis ma võiksin meelde tuletada, mida vastas meie lugupeetud ekspert härra Schwartz Juhan Talve esitatud küsimusele, kas endiste kompartei funktsionääride eemalejätmine riigiaparaadi tööst ja neilt valimisõiguse äravõtmine ei ole inimõiguste

rikkumine. Härra Schwartz, meie lugupeetud ekspert Ameerika Ühendriikidest, vastas selge sõnaga, et see küsimus on teoreetiliselt kõigile selge ja selle eeskuju on meil näha praegu Ida-Euroopa maades. See, mismoodi on see toimunud Tšehhoslovakkias ja paljudes teistes maades, on meile näidanud, et see ei ole inimõiguste rikkumine, ja kahtlemata see ei ole ka Eestis inimõiguste rikkumine, kui nende kuritegelike organisatsioonide juhtivatelt funktsionäridelt võetakse ära sellised õigused. Samas ta lisas, et loomulikult tekitab selle küsimuse praktiline lahendamine palju probleeme ja eelkõige sellega tulekski tegeleda. Niisiis, ma olen täiesti nõus sellega, mida rääkis siin praegu härra Mart Laar. Ma ei hakka paljut sellest enam kordama, kuna kavatsesin just ise ka neid asju rõhutada. Me oleme siin Põhiseaduse Assamblees praegu eelkõige ikkagi selleks, et langetada põhimõtteline otsus. Ja tegelikult see paragrahv on meil juba põhimõtteliselt hääletatud, nii et mina isiklikult ei saa praegu üldse hästi aru, millest selline diskussioon, kui me oleme põhimõtteliselt hääletanud. Neid kategooriaid täpsustada on ilmselt äärmiselt hädavajalik, aga kui me räägime, et me jätame need rahva otsustada, siis, andke andeks, lugupeetud kolleegid, mina ei saa varsti enam üldse aru, kes on rahvas. Peet Kask räägib, et kõik, kes on Eestisse tulnud, on rahvas. Sellega ta välistab üldse dekoloniseerimise protsessi, mis paratamatult tuleb, nii nagu seda tõdeti ka hiljuti toimunud inimõiguste konverentsil Pirital. See on järjekordne katse seadustada kolonisatsiooni tulemused. Ja ma ei saa aru, kas rahvavaenlased on ka rahvas, kui me ütleme, et las rahvas otsustab. Nendes artiklites, mis me ajakirjanduses oleme näinud ja lugenud, kumavad tihtipeale läbi selged poliitilised taotlused, poliitilised huvid, ja see ei ole minu arusaamise järgi mitte meie rahva huvides, vaid eelkõige rahvavaenlaste huvides – nende inimeste huvides, kes on saavutanud oma positsiooni tänu EKP-le ja kuritegelikele organisatsioonidele. Selle loogika järgi need inimesed, kes astusid parteisse, püüdsid teha midagi Eesti heaks. Järelikult Enn Tarto ei pidanud seda vajalikuks ja tema ei ole midagi teinud eesti rahva ega Eesti iseseisvuse taastamise heaks. Täna väga! See loogika minule kuidagi pähe ei mahu. Ma olen endiselt arvamusel, et praegu on meil moraalikriis äärmiselt sügav ja kui öeldakse, et rahvas ei oska vahet teha, siis ma pean kahetsusega tunnustama, vaadates neid Emori küsitluse tulemusi, et kahjuks oskab küll. Endiselt on nomenklatuuri käes kõik vahendid selleks, et rahva arvamust mõjutada ja rahva arvamusega manipuleerida. Ja ma jään endiselt seisukohale, et selles rakendusotsuses peaks olema selgelt ära öeldud, et EKP kui kuritegelik organisatsioon ei saa üldse esitada oma nimekirju Riigikogu valimistele. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, ilmselt tuleb meil langetada õige otsus, lähtudes sellest, kes ägedamalt oskab oma seisukohti kaitsta. Kui see tõepoolest on nii, siis olgu, kuid üks palve on mul siiski. Kui te peate võimalikuks, siis pidagem kinni siiski sellest reeglist, et me ei pane üksteise suhu sõnu, mida pole öeldud. Härra Rumessen, mul on väga kahju, kuid ma pean teile meelde tuletama, et te tegite ühe meie kolleegi sõnavõtust vale järelduse, kui väitsite, et selle sõnavõtu sisu on katse seadustada kolonialism. Minu arvates me ei aruta neid küsimusi assambleel. Ma ei saa aru, kuidas see on seotud XVI peatüki teemaga ja ma palun nii teid kui ka kõiki teisi kolleege: suutkem ennast talitseda! Täna! Sõna kohalt saab härra Erm. Palun!

A. Erm: Aitäh! Lugupeetud assamblee liikmed! Mina tuleksin korraks tagasi probleemi juurde, kes siis on kommunist ja milline roll on kommunistlikul parteil olnud Eesti ühiskonnas. Me mäletame väga hästi protsesse, mis peeti nende inimeste üle, kes olid teinud koostööd Saksa okupatsioonivõimudega, ja kui karmilt kõiki neid karistati. Minu meelest ei tekiks meil praegu probleemi, kui me räägiksime Eestimaa Kommunistlikust Parteist, mis tegutses iseseisvas Eesti

Vabariigis. Küsimus on teine. Me räägime EKP-st kui organisatsioonist, mis tegelikult teostas Eesti Vabariigis okupatsioonivõimu. Ja siin ei saa lähtuda ainult sellest, et tegu oli iga inimese südametunnistuse vabadusega. See ei olnud südametunnistuse vabaduse täitmine, see oli tegelikult võõrriigi võimu elluviimine. Ja sellest seisukohast lähtudes me peame siiski mingisuguse otsuse selle organisatsiooni suhtes langetama. Ma olen kaugel sellest, et süüdistada kõiki EKP liikmeid pahatahtlikkuses eesti rahva suhtes. Tõepoolest, süsteem oli selline, et mõnedel ametikohtadel pidi partei liige olema, ja me olime osa tugevamad, osa nõrgemad. Aga mis puutub siiski selle aparadi ladvikusse, siis siin need argumendid enam ei kehti, et pidi seal olema. Ei pidanud olema! Ei pidanud olema keskkomitees, ei pidanud olema aparadi eesotsas, ei pidanud igal juhul trügima rajoonikomitee sekretäriks, võis elada ka teistmoodi. Tegemist oli ikkagi okupatsiooni teostava organisatsiooniga ja sellest me peame lähtuma. Täna!

Juhataja: Aitäh! Sõna soovib proua Lauristin.

M. Lauristin: Lugupeetud assamblee liikmed! Ma tahaksin tulla tagasi selle juurde, mis on meie roll. Mulle tundub, et me võib-olla praegu võtame endale liiga suured volitused. Seda ülesannet peaks täitma ilmselt Riigikohus. Riigikogu ja muude organite tööle hakkamine sõltub sellest, kui hästi meie oma rolli täidame, s. o. kas põhiseadus saab valmis ja kas see vastu võetakse. Ma panen ette, et me asuksime otsustama. Ma saan aru, et härra Jürgenson pakkus välja ka liigendatud küsimuse lahendamise. Mulle tundub, et me peaksime keskenduma käivitamismehhanismile, just esimestele valimistele. Riigikogus kokku tulles saab palju paremini lahendada mitmeid küsimusi. Me peame selle tee lahti tegema.

Juhataja: Suur tänu! Sõnasoovijaid rohkem ei ole. Me oleme lõpetanud läbirääkimised. Härra Jürgenson kui toimkonna esimees taotles, et assamblee võtaks vastu mitu põhimõttelist otsust. Need küsimused saab jagada kolme gruppi. Esimene puudutab küsimusi, kas assamblee soovib piirata mõne kategooria (repressiivorganite töötajad, EKP) valimisõigust, nende inimeste õigust töötada kõrgematel riiklikel ametikohtadel. Teisena tõi härra Jürgenson meie ette küsimuse sellest, et meil on võimalik langetada otsus, kas tema tõstatatud teema – repressiivorganite ja EKP liikmete osalemine poliitilises elus – peaks olema reguleeritud XVI peatükis. Kas peab selle küsimuse andma otsustada rahvale või on võimalik, et selle otsustab ülemnõukogu või Riigikogu? Ja kolmandaks, härra Jürgenson leidis, et assamblee peaks langetama otsuse, kas nimetatud probleemid leiavad lahenduse nn. rakendusotsuses või põhiseaduse XVI peatükis. Ma palun, et härra Jürgenson tuleks kõnepulti ja me proovime üheskoos alustada järjekorras kõigi nende küsimuste käsitlemist, mida taotleb vastav teematoimkond. Härra Jürgenson, palun kõnepulti! Härra Jürgenson, kas ma panin õigesti kirja need küsimused, mis vastav teematoimkond soovib täna assambleele hääletamiseks esitada?

K. Jürgenson: Mitte päris. Seepärast ma sõnastaks need üle, kui tohib. Paragrahvis 164 püstitatud probleemi võib jagada neljaks. Me otsustasime eelmisel istungil, nagu te mäletate, et need küsimused vajavad käesolevas peatükis reglementeerimist ja siin võime eristada järgmisi põhimõttelisi otsuseid. Kõigepealt: kas repressiivorganite töötajate passiivset valimisõigust piirata ja kas see piiramisõigus selles peatükis sätestada, mitte sätestada või esitada alternatiividena? Teiseks ...

Juhataja: Härra Jürgenson, ma vabandan, et segan. Teeksime niimoodi, et hääletamisele paneme korraga ainult ühest küsimusest koosneva ettepaneku. Niisiis, esimene on: kas repressiivorganite töötajate passiivset valimisõigust piirata? Jah. Palun minge edasi!

K. Jürgenson: Edasi: kas piirata NLKP kõrgemate funktsionääride passiivset valimisõigust? Kolmandaks: kas piirata repressiivorganite töötajate õigust täita riiklikke, valitavaid ja nimetatavaid ametikohti? Ning neljandaks: kas piirata NLKP kõrgemate funktsionääride õigust täita riiklikke, valitavaid ja nimetatavaid ametikohti? Need neli alajaotust on võimalik põhimõtteliselt läbi hääletada. Lisaks ma juhin tähelepanu, et ühe alternatiivi üle, mille kohta eriti arvamusi ei avaldatud, nimelt § 157 teise alternatiivi üle, on põhimõtteliselt võimalik täna samuti hääletamine läbi viia. See puudutab väliseestlaste osalust.

Juhataja: Suur tänu! Aga käsi on püsti härra Runnelil, see on protesti märk. Palun, kuulame härra Runneli ära!

H. Runnel: Kallid kolleegid ja austatud juhataja! Ma protestin nii tähtsate küsimuste puhul selle minu meelest natuke loksuva või libiseva protseduuri kasutamise vastu. Ma palun mitte täna niimoodi jooksujalu seda hääletamist korraldada, sest nagu sellest eelnõust näha, ei ole toimikond osanud üksmeelselt neid alternatiive sõnastada. See on pigem toimikonna juhataja improvisatsioon siin puldis. Ma ei pea seda päris õigeks, kuna eelmine kord me põhimõtteliselt hääletasime assambleel, et see paragrahv on sees. Liigendatud hääletamine ei ole minu meelest korrektne. Juhataja Kas härra Jürgenson soovib kommenteerida? Ei?

K. Jürgenson: Jah, ma usun, et härra Talve sai vist probleemist aru.

Juhataja: Suur tänu! Aitäh, härra Jürgenson! Üks hetk, juhatus peab nõu, kuidas tööd jätkata. Lugupeetud kolleegid, juhatus teeb sellise ettepaneku, et me võiksime esimesena hääletada, kas me leiame, et meil on võimalik täna läbi viia need hääletused, mille küsimused formuleeris teile vastava teematoimikonna esimees härra Jürgenson. Niisiis: kas meil on võimalik täna läbi viia hääletused nendes küsimustes, mis härra Jürgenson teile ette luges? Kas on vajalik need küsimused härra Jürgensoni poolt veel kord ette lugeda? Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson: Niisiis, põhimõtteliselt võiks otsustada järgmist. Kas repressiivorganite töötajate passiivse valimisõiguse piirang käesolevas peatükis sätestada, mitte sätestada või esitada alternatiivina? Teiseks: kas NLKP kõrgemate funktsionääride passiivse valimisõiguse piirang käesolevas peatükis sätestada, mitte sätestada või esitada alternatiivina? Kolmandaks: kas keeld täita repressiivorganite töötajatega riiklikke valitavaid ja nimetatavaid ametikohti sätestada siin peatükis, mitte sätestada või esitada alternatiivina? Ja neljandaks: kas piirata selles peatükis NLKP kõrgemate funktsionääride õigust saada valituks või nimetatuks riiklikele ametikohtadele, seda mitte sätestada või esitada see alternatiivina? Nelja eri kategooria jaoks on seega kolm põhimõttelist alternatiivi.

Juhataja: Niisiis, lugupeetud kolleegid, juhatus formuleerib teie jaoks küsimuse. Kas meil on võimalik täna läbi viia hääletus nendes neljas küsimuses, mis teematoimikonna esimees härra Jürgenson praegu teile ette luges? Kohaloleku kontroll, palun! Assamblee liikmeid on saalis 38. Niisiis on meile ette loetud neli küsimust, millega võiksime tööd jätkata. Seoses sellega, et osa assamblee liikmeid leiab, et ühel, teisel või kolmandal põhjusel ei ole võimalik nendes neljas küsimuses otsust langetada, paneb juhatus kõigepealt teie ette hääletamisele järgmise küsimuse: kes on selle poolt, et hääletada teile ettekantud neljas küsimuses kohe täna? Kes on selle poolt, et viia täna läbi need hääletused, mis härra Jürgenson ette kandis? Hääletame, palun! Lugupeetud kolleegid, 16 poolt- ja 18 vastuhäälega on assamblee vastu võtnud otsuse, et paraku me täna neid hääletusi läbi viia ei saa. Meil tuleb otsustada, kuidas me tööd jätkame,

sest paratamatult kajastab selline tulemus ka mõningast hinnangut antud teematoimkonna töö tulemusele.

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 22.01.1992 koosoleku protokollist:⁴

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee
redaktsioonitoimkonna koosoleku protokoll

Koosolek toimus Toompeal 22. jaanuaril 1992. a,
kell 18.30 - 22.00.

Koosolekust võtsid osa: I. Hallaste
L. Hänni
Ü. Aaskivi
A. Kaalep

Ekspertdid: R. Lang
J. Kaljuvee

Lang: Tartu rahu on piiride alus Venemaaga. Oleks see kompromiss, kui Tartu rahu läheks rakendusotsusese. Siis on õiguslikult kõik korras.

Hänni: Tuleb taktikat kaaluda, kuidas talitada.

Lang: Rakendusotsusesse ei saa konkreetset sõnastust panna, kuna pole näinud seda peatükki.

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 27.01.1992 koosoleku protokollist:⁵

EV PA red. toimkonna
koosoleku protokoll

koosolek toimus Toompeal
27.01.92. kell 18³⁰ - 22²⁰

Kohal olid: L. Hänni, K. Kama,
T. Kabin, J. Anton, J. Päitsep,
I. Hallaste.

Ekspertdid: M. Kama, P. Lang, J. Põld,
J. Raidla, J. Kaljuvee.

⁴ ERA.R-2324.1.25, l 123-125.

⁵ ERA.R-2324.1.25, l 160-161.

T. Antton: Praegu oleme roõiv seltsilased UN-ss
audenta. See tähendab, et töö
oleks roõiv lõpetada praeguse nädala
lõpus.

Teehe audimur on 16 peatüüpi.
Seovin et esipedid saata
rele läbi.

Paidla: Me teeme tööd ansamblee teatriga.
16. peatüüpi tuleb enne ansamblees
võtta võtta, avalikustada ja sellelt
põlvalt ei peeta siia.

Rasm: Seda oleme võetud sellele, et rahvas
võiks oma aetumise välja võtta.
Võime otse aene välja võtta.

Võime otse aene välja võtta.

Pold: Raudteed on peamisi aeneid
ja võtta peamisi selle võtta võtta
võtta.

Kaljuuse: Kas hästi kama ei tea, mis praegust
aeneid on Eesti kõrgemil
hõlma kama tuleb Eestisse ja võtta
et taastatakse 37 aene põhiseaduse.

Kama: Ei tea sellest midagi. Tean, et on 152
olemas seltsid, mis võtab PT töö
võtta.

Pätsip: 16 peatüüpi on enne raudteed
aeneid põhitead pole võtta. Oleme
sellelelele võtta võtta, mis nädal
võtta võtta parant põhitead võtta
rele peatüüpi.

Paidla: Praegune raudteed on saaga võtta.
Me ei tea, mida aeneid ansamblee
ja enne seda on saaga võtta
võtta.

Kama: jagama raarendusotsuseid nomenklatuuri
 punktidele osa valpa ja teemad selle pealt
 juurdele. See ei ole vaja rahvale
 anda etada n.a. avalikustamiseks.

Antu: kui raarendusotsus saab saama
 poliitilisest vaadist, võib selle te oarta
 võtta UK poolt.

Lau: 16 peatüki peamised eraldi dokumentide
 minema rahvahääletusele.

Antu: ^{kas} ^{kas} ühine resoluut on et järgmise
 nädala lõpus on ^{tehtud} ^{tehtud}, peale 16. pt-i.
 See oli üldine resoluut.

PA 07.02.1992 istungi stenogrammist:

Juhataja: [...] Juhatus on kokku leppinud nn. XVI peatüki toimkonnaga selliselt, et täna jagatakse teile välja selle peatüki uus redaktsioon. Ma loodan, et see on kõigil laual. Meil oleks võimalik see läbi mõelda, vajaduse korral esitada oma ettepanekud, märkused XVI peatüki toimkonnale või redaktsioonitoimkonnale. XVI peatüki toimikond kasutaks järgmise nädala algust selleks, et teha koostööd ekspertidega, mida paraku tõhusalt senini ei ole toimunud, ja me saaksime tuleva nädala lõpus võtta vastu lõplikud otsustused ka XVI peatüki suhtes. [...]

PA 14.02.1992 istungi stenogrammist:

Juhataja: [...] Juhatusel istungil oli üksmeelne seisukoht, et meil tuleks eraldi käsitleda nn. XVI peatükki ja juhatus – real põhjustel, aga neist edaspidi – teeb ettepaneku kaaluda võimalusi XVI peatüki formeerimiseks iseseisvaks aktiks. Sellel peaks küll olema täpselt sama tee, nagu on põhiseaduse eelnõul ja ka rahva ette peaksid need minema kõrvuti. [...] Siis küsimus sellest, kas me saame minna vastu lõpphääletusele ja pidada oma sõnavõttu enne seda lõpphääletust, ja viimane päevakorrapunkt, mis meil tuleks läbida, on nn. XVI peatükk. Palun, lugupeetud kolleegid, kas te soostute töötama selle skeemi järgi, mida pakub teile juhatus? Kas on vajalik hääletada? Ehk ei ole vaja? XVI peatüki toimikond palub, enne kui me alustame sisulist tööd, tuletada kõigile meelde, et me leppisime ju kokku teha XVI peatüki kohta parandusettepanekuid. Teie märkused tuleks esitada härra Kalle Jürgensonile. Seda on võimalik veel täna kõigil teha. Niisiis, teie apellatsioonid, ettepanekud, märkused XVI peatüki kohta palun esitada härra Jürgensonile. [...]

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, me oleme lähenemas lõpphääletusele. Enne võimalikke sõnavõtte, enne lõpphääletust tuleb meil lahendada ära üks põhimõtteline küsimus, mis puudutab XVI peatükki. Täna hommikul juhatus koosolekul, nii nagu ma teid informeerisin, arutati ka seda küsimust. Juhatus üpris üksmeelselt julgeb teile teha ettepaneku meie töö huvides talitada edaspidi järgmiselt. Panna tervikuna hääletamisele põhiseaduse eelnõu kujul, nagu ta on meie ees, ja jätkata täna veel tööd XVI peatükiks nimetatud tekstiga, kuid juhatus teeb ettepaneku vormistada see iseseisva aktina. See läheks referendumile iseseisva aktina koos põhiseadusega. Me arutasime juhatus istungil läbi ka selle, kas on võimalik, et assamblee ei käsitlegi enam neid küsimusi, mis olid XVI peatükis, ja jätab selle küsimuse hoopis lahendamata. Täna on olukord selline, et rakendusotsuse ettevalmistamine on assambleele ülesandeks tehtud ülemnõukogu poolt. Kui ka ülemnõukogu tahaks seda otsust muuta, peaks ta koguma 52 häält oma otsuse muutmiseks. Usun, et enamik ülemnõukogu liikmeid, kes istuvad siin saalis, on sama meelt, et vaevalt õnnestub ülemnõukogul koguda 52 häält oma juba tehtud otsuse muutmiseks. Me arutasime juhatus istungil ka seda, kas ei ole meie põhiseaduse eelnõu üsna koormatud, juba täna veega triiki. Lisades veel ballasti, läheb see laev ehk vee alla. Siin saalis on vajalik koguda lõpphääletusel 31 häält, ülemnõukogus aga 52 häält. Ma ei ole nii kompetentne Eesti Kongressi osas, et ütelda, mitu häält Eesti Kongressil on vaja saada. Need on need mured ja ettepanekud, mida juhatus soovib teiega enne lõpphääletusele minekut jagada. Asjal on ka formaalne pool. Siin saalis me oleme vastu võtnud otsuse, et me teeme XVI peatüki. Ja nüüd tuleb juhatus teie ette ettepanekuga teha omaette otsus ja teha nii sellepärast, et täna viia läbi lõpphääletus, anda järgmine nädal ülemnõukogule üle põhiseaduse eelnõu ja jätkata tööd rakendusotsuse kallal. Härra Adams, palun!

J. Adams: Härra juhataja, mina jagaksin teiega mõnda muret, mis on praegu tekkinud omavaheliste konsultatsioonide käigus osa saalisviibivate assamblee liikmetega. Kõigepealt, need käsitlevad kahte erinevat teemat. Üks on seesama küsimus: kui me hääletame põhiseaduse projekti üleandmist, kas see on mingil moel tingimuslik, kas see sisaldab veel mingisuguse lihvimise võimalust? Võib-olla on see vajalik. Teine probleem on selles, kellele ta üle antakse. Ja ma teeks ettepaneku tõsiselt kaaluda, et hääletamisel oleks väga täpselt formuleeritud, et ta antakse üle Eesti Kongressile ja ülemnõukogule. See järjekord on ka loogiline, tähestiku järjekorras viisakas. Et me seda ei unustaks. See on üks asi. Teine küsimus, mille härra juhataja tõstas, on tõesti XVI peatüki küsimus. Ma arvan, et ilma debatita me seda küsimust lahendada ei saa. Me peaksime uurima seda, kas see tähendab meie eelmise otsuse tühistamist. Mida see üldse tähendab? Juhin tähelepanu, et Eesti Kongressi poolt valitud inimesed on ka oma mandaadiga seotud. Igal juhul ma olen siin kuulnud arvamusi, et enne kui selline küsimus läheb hääletamisele, peavad ERSP-lastest saadikud omavaheliseks nõupidamiseks paluma vaheaega, sellepärast et paljudele tuleb selline lahutamise idee natukene kiiresti ja nad ei ole suutnud hinnata selle asja võimalikke poliitilisi konsekvitse.

Juhataja: Suuremate pingete mahavõtmiseks saan ma paaris asjas teha kohe teatavaks juhatus seisukoha. Loomulikult antakse eelnõu üle nii ülemnõukogule kui ka kongressile, sest siin saalis on ju võrdselt esindatud mõlema esindusorgani liikmed. Kui te tähele panite, siis mitmel korral ma olen kõnelnud ka sellest, mis kombel, olgu see hääletusreeglite järgi või kuidagi teistmoodi, Eesti Kongress valminud eelnõu hindab. Ma ei julge sõna võtta. Ma selgitasin teile vaid seda, et ülemnõukogus vajab eelnõu 52 häält. Niisiis, juhatus on olnud seisukohal ja on ka täna seisukohal, et eelnõu antakse üle mõlemale esindusorganile, kes oma liikmed siia saali delegerisid. Selline otsus võetakse tõenäoliselt ka vastu. Vähemalt juhatus teeb ettepaneku

vastu võtta selline otsus. Mis puudutab põhiseaduse teksti lõplikkust, siis ma olen absoluutselt veendunud selles, et tekstis on võimalik, aga võib-olla ka vajalik teha mõningaid redaktsioonilisi parandusi, sest ehk mõni koma on ikka endiselt vale koha peal. Need vead tuleb parandada kuni selle hetkeni, kui eelnõu läheb rahvahääletusele, referendumile. Organisatsiooniliselt näeks see välja nii, nagu juba ütlesin. Assamblee jätkab tööd põhiseaduse rakendamise korra kallal ja kõik need redaktsioonilised asjad, mis vajavad parandamist, kantakse assambleele ette ja kui assamblee liikmed ei protesti, viiakse need teksti sisse kui redaktsioonilised parandused. Need on kaks märkust küsimuste osas, mida on juhatuses arutatud ja millele mul on võimalik kohe vastata. Meil on sõnasoovijaid ja mul on selline ettepanek, et meil tuleks need sõnasoovijad ära kuulata, sest see, kuidas edasi minna, on küsimus, mille puhul me peame olema ühte meelt, sest meil on vaja ju 31 häält. Palun, härra Kaalep!

A. Kaalep: Lugupeetud härra juhataja! Kallid kolleegid! Ma tahaksin tervitada juhatuse otsust, mille härra Anton meile praegu teada andis. Mulle tundub tõepoolest, et meie lõpetame oma töö paremini just niimoodi, et esitame eraldi põhiseaduse ja teise aktina põhiseaduse rakendamise peatüki, mis võiksid siis ka kahekesi koos rahvahääletusele minna. Mis puutub XVI peatükki, siis julgeksin isegi oletada, et me võiksim tãnagi temaga toime saada, kui ei oleks § 164 ja § 165, mis minu arvates ületavad meie assamblee volitused. Siin on pũtũd sõnastada selliseid sãtteid, mis minu meelest peaksid kuuluma loodava Riigikogu kompetentsi. Mis puutub aga sũũmevande kũsimusse, siis vaevalt keegi selle vastu on. Kokku võttes olen vãga nõus selle variandiga, et põhiseadus on üks asi ja põhiseaduse rakendamise peatũkk või eelnõu oleks siis teine, mille me oleme siin ära teinud. Täna tãhelepanu eest!

Juhataja: Suur tãnu! Lugupeetud kolleegid, kui on võimalik, ärgem asugem analũsima põhiseaduse rakendamise korda. Selle poliitilise sisu osas on assamblee kord ühe põhimõttelise otsuse vastu võtnud ja ärgem asugem seda praegu üle rããkima või uuesti arutama. Kui on võimalik, palun lugeda arutamise objektiks see, et võib-olla on otstarbekohane lugeda põhiseaduse eelnõu üheks aktiks ja põhiseaduse rakendamise kord teiseks. Sõna on härra Runnelil. Palun!

H. Runnel: Austatud juhataja, ma vãga palun, et te võtaksite tagasi ühe sõna, mis minu meelest on vãga kontseptuaalne! Põhjudades põhiseaduse ja rakendamise peatũki lahutamist, tegite vihje, et nii on otstarbekam, nii on tema läbimine lihtsam ja kasutasite sõnu "ei ole tarvis koormata ballastiga". Kui see oleks juhuslik keelekomistus, poleks sellest midagi, kuid selle taga ma aiman tõepoolest ilmavaatelist või kontseptuaalset hoiakut, nagu oleks tõepoolest see XVI peatũkk, tema probleemistik ja tema poliitiline kaal ballast. Ballast tãhendab lisaraskust, tavaliselt tarbetut raskust, ja see funktsionaalne peatũkk ei ole ballast. Ja ma nãeksin siiski, et need kaks asja kuuluksid kokku: senised 15 peatũkki pluss XVI peatũkk. See on ikkagi üks põhiseaduslik tervik. Täna tãhelepanu eest!

Juhataja: Suur tãnu! Ma muidugi vabandan, et ma julgesin avaldada oma maailmavaadet. See on muidugi poliitikule mittekohane ja sellepãrast ma vabandan! Kuid mis puudutab seda, et ma soovisin jagada assamblee liikmetega assamblee juhatuse muret, et siin saalis on vaja 31 hããlt ja ülemnõukogus 52 hããlt, siis ma mitte ei võta mõtet tagasi, vaid kasutan võimalust, et veel kord juhatuse muret teiega jagada. Täna! Härra Salum!

V. Salum: Väike faktiline täpsustus: täna sel juhatuses koosolekul ei olnud üksmeelt selles seisukohas, olid ka eriarvamused, ja juhatus ei olnud täies koosseisus koos. Minu arvates 60

inimest – assamblee liiget – ei saa teha päevapealt kannapööret. Kui me oleme otsustanud, et see rakendamise peatükk on XVI peatükk, siis me ei saa seda nii käigupealt muuta. Minu arvates, kui nad on koos, siis rünnak tuleb, aga nomenklatuur paljastab selle rünnakuga oma olemuse. Ja kes hakkavad nomenklatuuri kaitsma ja põhiseadust koos rakendamispeatükiga põhja laskma, need koguvad enda peale ise selle, mis nad on laimuna assamblee peale välja lasknud. Minu arvates toob XVI peatükk koos põhiseadusega rohkem toetavaid häali kui eraldi rakenduspeatükina.

Juhataja: Suur tänu! Ma siiski soovin teha ühe märkuse. Ma kasutasin väljendit, et juhatus oli peaaegu üksmeelne, ja avalikustan selle, et vastu oli üks juhatuse istungist osa võtnud liige. See oli härra Vello Salum. Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits: Austatud juhataja! Head kolleegid! XVI peatükk tuleb kindlasti lugeda põhiseaduse teksti juurde kuuluvaks. Kui me ei hakka oma ühiskonda desovetiseerima, ei tule meie elust midagi välja. Nüüd on aga avaldatud kartust, et niisugusel kujul, tähendab koos XVI peatükiga, ta ehk ei lähe läbi ülemnõukogus või ta ei lähe läbi kongressil ja võib-olla isegi ei lähe läbi referendumil. Julgen väita, et kõik need kartused on asjatud. See ei ole mitte kartus selle ees, et rahvas ei võta põhiseadust vastu, vaid kartus selle ees, et teatud ringkonnad meie ühiskonnas kaotavad oma võimupositsioonid. Just niiviisi on seda kogu aeg esitatud, nimme seda hirmusündroomi tugevdades. Kunagi me peame hakkama ka oma peaga mõtlema ja tõdema, et meie rahvas ei ole desovetiseerimise vastu. Tänan!

Juhataja: Suur tänu, härra Korrovits! Siiski pean rõhutama, et juhatuse ettepanek on järgmine: lugeda põhiseaduse rakendamise kord põhiseaduse teksti juurde kuuluvaks. Härra Korrovits ütles, nagu oleks me teinud ettepaneku mitte lugeda põhiseaduse teksti juurde kuuluvaks põhiseaduse rakendamise korda. Juhatuse ettepanek oli vastupidine ja juhatusele pole ka laekunud ühtegi ametlikku ettepanekut, et põhiseaduse rakendamise kord tuleks täielikult eraldada põhiseaduse tekstist. Palun, protestiks on sõna härra Korrovitsil!

V. Korrovits: Ma vabandan, tegemist ei ole mitte protestiga, vaid enam kahepoolse arusaamatusega. Nimelt ma tahtsin sellega öelda, et XVI peatükk läheks referendumil hääletusele koos, mitte eraldi kogu põhiseaduse tekstist. See oli minu mõte.

Juhataja: Mul on hea meel veel kord rõhutada, et me oleme härra Korrovitsiga jälle täiesti ühte meelt. Härra Rumessen, palun!

V. Rumessen: Lugupeetud kolleegid! Lugupeetud juhatus! Ma loodan väga, et juhatus on ka minuga ühte meelt. Ma tuletan lugupeetud juhatajale meelde, et kui Põhiseaduse Assamblee alustas oma tegevust, siis üheksa saadikut, kes olid valitud Eesti Kongressi poolt, esitasid oma kirjaliku ettepaneku selle kohta, et põhimõtteliste otsuste tegemisel saavad osaleda ainult õigusjärgsed Eesti Vabariigi kodanikud. Lugupeetud kolleegid, ma tuletan teile kõigile seda fakti praegu meelde – seda enam, et Põhiseaduse Assambleed on ka süüdistatud selles, et põhimõttelistes küsimustes me oleme lubanud ja andnud hääleõiguse mittekodanikele ja vastuargument on olnud see, et niimoodi on olnud algusest peale ülemnõukogu otsus. Ma ei tahaks selle seisukohaga nõustuda. Olles Eesti Kongressi poolt valitud saadik, ma lihtsalt ei saa seda kahjuks teha. Ma kujutan ette, et võib tekkida väga drastiline olukord, kus näiteks põhiseaduse poolt hääletab 30 Eesti Vabariigi kodanikku ja üks võõra riigi kodanik ja selle alusel me võtame vastu põhiseaduse eelnõu assamblees. Sellega me kompromiteerime ennast eesti rahva silmis. Ma palun tõsiselt seda probleemi enne kaaluda ja arutada. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Kahjuks juhatus ei jaga härra Rumesseni optimismi, et meil koguneb siin saalis liiga palju hääli. Ma loodan, et meil on peatselt võimalik veenduda, kummal on õigus: kas hääli saab olema liiast või väga napilt üle selle piiri – üle 31 hääle. Mis puudutab aga assamblee koosseisu, siis ülemnõukogu poolt, vastavalt sellele kokkuleppele, mis oli Eesti Komiteega, on valitud täpselt 30 liiget. Nende liikmete mandaat on ülemnõukogu poolt kinnitatud 9. septembril otsusega Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee valimistulemuste kinnitamise kohta. Ma arvan, et assambleel ei ole õigust seda otsust muuta. Järgmisena on sõna härra Sovetnikovil.

S. Sovetnikov: Lugupeetud juhatus! Austatud kolleegid! Mul on mitu küsimust. Kuidas me edasi töötame? Kui me anname ülemnõukogule ja kongressile põhiseaduse eelnõu üle, kas siis meie töö on lõppenud või ei? Kas ülemnõukogu ja kongress võivad teha muudatusi põhiseaduses või nad teevad assambleele ettepanekuid ja meie jälle arutame koos edasi? Aga mis juhtub, kui ülemnõukogu ei võta vastu otsust esitada põhiseadus rahvahääletusele, aga kongress otsustab vastupidi? Mis me siis teeme, kuidas me lahendame seda küsimust? Tänan väga!

Juhataja: Härra Sovetnikov ja lugupeetud kolleegid! Palun veel teie tähelepanu! Teile on välja jagatud ülemnõukogu otsus 5. novembrist 1991. aastast. Selle otsuse punkt 2 kõlab järgmiselt. Lubage, et loen selle ette: "Põhiseaduse Assambleel esitada Eesti Vabariigi põhiseaduse ja selle rakendamise korra eelnõud Eesti Vabariigi Ülemnõukogule" jne. Seni, kuni assamblee pole suutnud esitada rakendamise korra eelnõu, millise ülesande on talle andnud ülemnõukogu, ei saa assamblee oma tööd lõpetada. Ma loodan, et samal seisukohal ei ole mitte üksnes ülemnõukogu liikmetest assamblee liikmed, vaid ka kongressi liikmetest assamblee liikmed. Küsimuse teine pool: mis juhtub siis, kui eelnõu antakse üle, aga üks või teine pool – ülemnõukogu või kongress – kipub seda paremaks tegema või lükkab selle hoopis tagasi? Selleks ongi siin saalis 30 ülemnõukogu liiget ja 30 kongressi liiget, et see nii ei juhtuks. Loomulikult ei saa assamblee võtta endale mitte mingeid kohustusi ei ülemnõukogu ega kongressi eest. Assamblee on ise saanud oma volitused ülemnõukogult ja kongressilt. Härra Raig, palun!

I. Raig: Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Ma toetan juhatuse esitatud ettepanekuid ja ma sain nendest aru niimoodi, et tahetakse ajaliselt eraldada kahe eelnõu esitamine ülemnõukogule. Mulle tundub, et poliitiliselt on see tark tegu ja ma kutsun üles assamblee liikmeid olema selles küsimuses pragmaatiline, sest me teame ka üldsuse vastuväiteid kogu assamblee tegevuse suhtes. Ma toon kaks argumenti, mis sunnivad meid olema pragmaatilised. Esiteks see, et kui nüüd esitame ainult ühe seaduseelnõu ülemnõukogule, siis me saaksime oma tegevust jätkata, mis võib vajalik olla seoses esimese üleantud eelnõuga. Ja teiseks, meil ei ole väga tugevaid argumente XVI peatüki käikuandmise poolt või vastu, sest selles küsimuses ei ole veel uuritud ühiskondlikku arvamust, nii nagu on tehtud näiteks presidendi otsevalimiste küsimustes ja seal me teatavasti sattusime ühiskondliku arvamusega vastuollu. Sellepärast on mul ettepanek, et assamblee nimel keegi, võib-olla juhataja, pöörduks vastavate sotsioloogiliste uurimuste firmade poole, et uurida ühiskondlikku arvamust XVI peatüki kohta. Kui see arvamus on teada, on meil lihtsam seda esitada ülemnõukogule ja avalikkusele. Nii et ma kutsun üles olema selles väga raskes ja õigesti esitatud küsimuses pragmaatiline ja püüda nende karide vahelt kõige ökonoomsemalt jõuda sadamasse. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, 24 teist ei ole veel avaldanud soovi sõna võtta. Kui on võimalik, viime siiski hääletamise läbi ja ei piirdu üksnes sõnavõttudega. Sellisel juhul saaksid sõna veel neli kolleegi ja pärast seda saaksid ülejäänud hääletamise teel oma seisukohta väljendada. Kas see on vastuvõetav? Suur tänu teile! Niisiis, sõna saavad veel härrad Kelam, Hallaste, Talve ja Fjuk. Sõna on härra Kelamil. Palun!

T. Kelam: Lugupeetud juhatus ja assamblee liikmed! Mul on ettepanek võtta võimaluse korral täna vastu põhiseaduse põhiosa, s. o. siis XVI peatükini, sest ma olen veendunud, et see on piisavalt küps, et see mõlemale esinduskojale üle anda. Ma pean vajalikuks mitte täna otsustada, kas käsitleda XVI peatükki koos põhiosaga või lahus sellest põhiosast. Ma pean vajalikuks, et Eesti Komitee omalt poolt seda tuleval nädalal arutaks ja seisukoha vastu võtaks. Igal juhul ei tohiks see takistada täna olemasolevate tööviljade vormistamist loodetavasti ühise otsusega. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Paraku ma tuletan meelde reglementi ja kokkulepet, et lõpphääletus tehakse eelnõu kohta tervikuna. Me peaksime siiski kokku leppima, kas "a" on "a" ja "o" on "o", vastasel korral võib veel juhtuda nii, et siit saalist jooksebki läbi see vana kurat, kes meid omavahel tülli ajab, ja me enam täpselt ei mõista, milles me oleme kokku leppinud. Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste: Praegu on sõnavõttud läinud väga erinevatele teemadele. Ma tuletan meelde, millest see kõik algas. See algas küsimusest, kas on tegemist põhiseadusest eraldi oleva rakendamise otsuse või rakendamiseseadusega või on tegemist XVI peatükiga. Mõlema kontseptsiooni puhul on tegelik tulemus üks ja seesama. See rakendusotsus võetakse vastu rahvahääletusel koos põhiseadusega, kusjuures ei ole mitte kaks hääletust, vaid on üks hääletus, millega nad mõlemad koos vastu võetakse. Kas seda nimetatakse põhiseaduse osaks, XVI peatükiks või on see eraldi seadus, see on juba rohkem normitehnika küsimus. Kui tuletame meelde senist praktikat, mida on kasutatud mitte ainult Eestis, vaid ka mujal maailmas, siis mitte seadusesse ei kirjutata neid kuupäevi, millal ja kuidas see seadus rakenduma hakkab, millised osad veel tulevad, vaid seda tehakse eraldi rakenduseadusega või rakendusotsusega. Ma leian, et täna tuleb vastu võtta põhiseadus XV peatükini ja jätkata tööd rakendusotsuse kallal. Seda, mida ütles härra Kelam, et Eesti Komitee peab küsimust arutama ja võib-olla ka mingi otsuse vastu võtma, ma ei pea kõige õigemaks, õnnestunumaks teeks seetõttu, et siis võib tekkida ka ülemnõukogul järgmisel istungjärgul tahtmine arutada mitte ainult seda, mis puudutab rakendusotsuse kokkukuuluvust põhiseadusega või siis sellest eraldi olemist, vaid ka muid, palju olulisemaid küsimusi. Ma ei pea seda õnnestunud lahenduseks. Aitäh!

J. K. Talve: Lugupeetud kolleegid! Ma juhin tähelepanu sellele, et see XVI peatükk või rakendusotsus ei ole ainult § 165 ja § 166. Seetõttu on nad niikuinii üks lahutamatu tervik, nimetagem neid siis eraldi aktideks või mitte. Ei ole mõeldav, et põhiseadus võetakse vastu, aga rakendusotsus mitte. Ja kui me käsitleme neid kui ühte tervikut, siis on tehniline küsimus, kas need on kaks eraldi akti või mitte. Üks tervik peab ta niikuinii olema.

Juhataja: Suur tänu! Härra Fjuk, viimane sõnavõtja, palun!

I. Fjuk: Lugupeetud juhataja! Ma tänan kolleege, et nad oskasid oma sõnavõttud nii seada, et see võimaldas meie juhatajal korraldada lõppvoorus korraldiku pressikonverentsi. Igal juhul olid need vastused kõik korrektsed ja mind rahuldavad, välja arvatud üks. Ma teen ettepaneku kaaluda võimalust hääletada täna põhiseaduse eelnõu tekst läbi ja mitte esitada seda ei

ülemnõukogule ega Eesti Kongressile. Homme ehk lõpetame ka selle nn. XVI peatükiga seonduva ja vaatame veel kord üle, kas nad klapivad kokku ning esitame siis tervikpaketina. Korra me juba pakkusime avalikkusele välja võimaluse saada see etapiviisiliselt. See tekitab ebatervet huvi ja ebaterveid hinnanguid. Võimalik, et teistpidi toimida oleks ehk tõesti parem ja igasugune pragmaatilisus poliitikast ja põhiseadusest välja jätta. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud assamblee liikmed, osa teist võib-olla ei tea, et järgmisel nädalal hakkab ülemnõukogu arutama kahte ülitähtsat küsimust – kodakondsust ja Riigikogu valimisseadust. Ma arvan, et need on kaks akti, mille juures ei ole midagi meeldivamat kui kõnelda sellest, et kahjuks ei ole assamblee oma ülesandega toime tulnud, vaatamata kahekordsele ajapikendusele, ja seetõttu ei saa kõnelda ka valimisseadusest ja kodakondsuse seadusest, sest pole üldse selge, mida assamblee otsustab. Kutsun üles kõiki assamblee liikmeid arvestama realselt välja kujunenud olukorda ja püüdma selles keerulises olukorras teha need kõige paremad otsused, mis võimalikud on. Ma vabandan, kuid ma ei mõistnud päris täpselt härra Adamsit. Kas vaheaeg, mida sooviti, peaks toimuma nüüd, enne kui juhatus paneb hääletamisele küsimuse lugeda põhiseaduseks olemasolevad 15 peatükki, mille juurde tuleb põhiseaduse rakendamise kord, mis käib täpselt sama jalga nagu põhiseadus ise? Tal on vaid ajaline distant, võrreldes 15 peatükiga, mida me loeme põhiseaduseks. Kas vaheaeg on nüüd või enne lõpphääletust? Härra Adams, palun!

J. Adams: On täiesti võimalik, et meie, erinevad inimesed, saame siin asjadest väga erinevalt aru. Härra juhataja just äsja tsiteeris reglementi. Ma olen muide arvamusel, et reglemendid on inimeste jaoks ja vajaduse korral võib reglementi ka muuta. Kui seal on öeldud, et lõpphääletus kinnitab eelnõu tervikuna, peame enne väga täpselt formuleerima, mida me täna hääletame. On täiesti võimalik, et selle sõnastamisele me peaksime kulutama veel mitmekümneid minuteid või peaks töötama mingisugune täpse sõnastuse spetsiaalkomisjon, sest näiteks mul ei ole momendil mandaati anda siin oma hääl eelnõu kohta tervikuna. Sisetunnegi ütleb, et mul on mandaat kas heaks kiita või siis mitte kiita eelnõu esimese 15 peatüki ulatuses. Probleeme on ka teistel ja minuga samasse erakonda kuuluvad inimesed on avaldanud arvamust, et kui me oleme väga täpselt sõnastanud meie hääletamise objekti, mis arvatavasti trükitakse ära ka homsetes lehtedes (see formulatsioon peaks olema äärmiselt täpne), siis enne seda oleks vaja teha väike nõupidamise vaheaeg. Tänan!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Juhatus on kaugel soovist hakata omavahel vaidlema ja luua olukorda, kus ei olegi võimalik põhiseaduse eelnõu kahele esinduskogule üle anda. Vastupidi, need ettepanekud, mille juhatus on teinud, on kantud ainult ühest eesmärgist – teha võimalikuks 31 hääle kogumine siin saalis ja vajalike häälte kogumine nii kongressis kui ka ülemnõukogus. Selle tõttu ma rõhutan veel kord, et probleem ei ole mitte selles, kui kavalalt me midagi sõnastame, vaid ainult ühes – lugeda põhiseaduseks 15 peatükki, mida me hääletame, ja selle põhiseaduse juurde obligatoorselt kuuluvaks põhiseaduse rakendamise kord. Need on kaks akti, millest kummalgi ei ole iseseisvat elu. Härra Adams, palun!

J. Adams: Lugupeetud härra Anton! Minu mõtted olid väga kaugel mingist kavalast sõnastusest. Ma usun, et ma pole ainukene, kes tahab enne hääletamist näha trükitult seda formulatsiooni, mille poolt me hääletame. Nagu ma aru saan, on siin kaks võistlevat kontseptsiooni: üks ütleb, et täna me loeme põhiseaduse valminuks, ja teine ütleb, et täna me loeme põhiseaduse valminuks esimese 15 peatüki ulatuses. Ma loodan, et on arusaadav selline vahetegemise võimalus, vähemalt formaalseltki.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Juhatus soovib panna hääletamisele, kas lugeda põhiseaduse eelnõuks teie ees olevad 15 peatükki ja selle juurde obligatoorselt kuuluvaks põhiseaduse rakendamise korra eelnõu. Me oleme täna oma asjadega nii kaugel, et meil on võimalik hääletada põhiseaduse eelnõu, paraku mitte põhiseaduse rakendamise korda. Kas enne hääletamist soovitakse vaheaega? Palun, kui pikka vaheaega on vaja? 15 minutit. Järgneb vaheaeg. Hääletamine algab kell 17.50. Palun selleks ajaks kõiki saali! Vaheaeg

Juhataja: Kolleegid! Kell on 17.51, kokkulepitud vaheaeg on läbi. Palun kohaloleku kontroll! Kohal on 32 assamblee liiget. Lugupeetud kolleegid, kas meil on vaja uuesti läbi viia kohaloleku kontroll, sest pooled on alles püsti? Palun istuge oma kohtadele! Kohaloleku kontroll. Kohal on 42 assamblee liiget. Juhatus soovib, et te hääletaksite järgmist juhatus poolt esitatavat otsuse projekti. See koosneb vaid kahest väga lühikesest punktist, millest me väga pikalt rääkisime. Ma loen selle projekti ette: 1. lugeda põhiseaduse eelnõuks 15 peatükki; 2. seni XVI peatükis nimetatud rakenduslik osa lugeda põhiseaduse rakendamise korra eelnõuks, mis kuulub lahutamatu põhiseaduse juurde ja läheb koos sellega rahvahääletusele. Lugupeetud kolleegid, kes on selle poolt, et vastu võtta teile juhatus poolt esitatud otsuse projekt? Vabandan, aga härra Adamsil on käsi püsti. See on protesti märk. Palun, härra Adams!

J. Adams: Mul on lihtsalt üks küsimus. Võib-olla keegi haritud juristidest oskab mulle öelda, kas ei ole õigem öelda "põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuks", mitte "rakendamise korra eelnõuks"?

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Ma tahan loota, et te nõustute juhatusesega, et antud juhul ei ole tähtis, kas tegemist on rakendamise korra eelnõuga või rakendamise eelnõuga. Kui on ettepanek viia sisse selline redaktsiooniline täiendus, nagu härra Adams ette pani, ei ole juhatusel mitte midagi selle vastu. Ma palun veel kord tähelepanu! Ma loen otsuse projekti ette sellisel kujul, nagu ta täiendatult ja parandatult välja näeb: 1. lugeda põhiseaduse eelnõuks olemasolevad 15 peatükki; 2. seni XVI peatükiks nimetatud rakenduslik osa lugeda põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuks, mis kuulub lahutamatu põhiseaduse juurde ja läheb koos sellega rahvahääletusele. Suur tänu! Palun, härra Tiit Käbin!

T. Käbin: Lugupeetud härra esimees! Nimetatud akt kuulub küll põhiseaduse juurde, kuid mitte lahutamatu, sest ta on ajutise iseloomuga. Ettepanek on sõna "lahutamatu" maha tõmmata.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! See, et nimetatud akt kuulub lahutamatu põhiseaduse eelnõu juurde, tähendab ju asjaolu, et ta läheb koos põhiseaduse eelnõuga rahvahääletusele ja see on ka projektis kirjas. Kui on võimalik, siis me võiksime lõpetada redaktsioonilised vaidlused. Need vist ei ole praegu meie eesmärk. Ma loodan, et kõik kolleegid saavad aru, milline küsimus läheb hääletamisele. Kas on veel keegi, kes ei saa aru, mida me hääletame? See ei ole normiloov otsus, see on meie töö korralduslik otsus, mida me hääletame. Palun, kas keegi veel ei saa aru, mis küsimus hääletamisel on? Kas me tohime panna selle küsimuse hääletamisele? Täna teid! Niisiis, kes on selle poolt, et vastu võtta otsus, mille projekti esitas teile assamblee juhatus? Hääletame. Poolt ... Üks hetk, palun, kas oli tahtmine vastu või poolt hääletada, me saame selle kohe praegu kirja panna. Ma palun härra Velliste hääle lugeda poolthääleks ja anda uuesti hääletamise tulemused. Kena, me kordame hääletust. Nüüd on meil olukord selline, et me viime veel kord läbi kohaloleku kontrolli, kuigi me seda asja tegime, aga ma arvan, et pole ka põhjust püüda selles küsimuses kolm korda hääletada. Kohaloleku kontroll, palun! Kohal on 45 assamblee liiget. Kes on assamblee juhatus poolt esitatud otsuse projekti poolt? Palun hääletame! Poolt 40, vastu ei ole keegi, erapooletuid 3. Assamblee on võtnud vastu otsuse

lugada põhiseaduse eelnõuks 15 valminud peatükki, senine XVI peatükk on loetud põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuks, mis kuulub lahutamatult põhiseaduse juurde ja läheb koos sellega rahvahääletusele.

[...]

K. Jürgenson: Lugupeetud assamblee liikmed! Lugupeetud juhataja! Nüüd, kui põhiseaduse tekst on sellises valmidusastmes, nagu me ta äsja kinnitasime, on võimalik asuda põhjalikumalt nimetatud rakenduspeatüki või nüüd siis uue nimetusega "põhiseaduse rakendamise korra" kallale. Meie toimikond on nende küsimuste kallal töötanud detsembri keskpaigast peale, kui põhiseaduse tekst avaldati ajakirjanduses. Alguses oli töö raskendatud, sest tekst muutus oluliselt redaktsioonitoimikonnas. Nüüd teie ees olev tekst on praeguse põhiseaduse tekstiga kooskõlas. Võib-olla on mõningaid möödalaskmisi ainult paragrahvide numbrites. Ma ei oska neid praegu nimetada, sest viimased muudatused, mis eile või täna võisid aset leida, võivad seda küsimust mõjutada. Põhiseaduse rakendamine selle rakenduskorra järgi on järgmine. Kõigepealt võetakse põhiseadus vastu rahvahääletusel ja vastuvõtmise tingimuseks on, et eelnõu poolt antakse rohkem poolt- kui vastuhääli. Põhiseaduse vastuvõtmise hetkest jõustuvad I, III ja XVI peatükk. XVI peatüki all mõeldi algselt seda rakendumise korda, nii et siin sõnastus muutub. Paragrahvis 157 on sätestatud valimised. Riigikogu valimised peaksid toimuma mitte varem kui 60 päeva ja mitte hiljem kui 90 päeva pärast valimiste väljakuulutamist. Põhiseaduse põhitekstis on paika pandud tähtaeg: mitte varem kui 90 päeva enne Riigikogu volituste lõppemist. Siin on ka üks alternatiiv valimiste väljakuulutamise aja kohta. Põhitekstis on, et valimised kuulutatakse välja kümne päeva jooksul pärast põhiseaduse vastuvõtmist, alternatiiv on, et 60 päeva jooksul. Sellest väljakuulutamise ajast sõltub ainult valimiste läbiviimine. Järgmine, sisuline alternatiiv on sõnastatud selle paragrahvi lõpus ja see puudutab väliseestlaste osalust valimistel. See probleem on olnud rakendusosa tekstis algusest peale, kuid nii kahju kui sellest ka ei ole, on see siamaani jäänud alternatiiviks – kui me seda teksti oleme arutanud, ei ole me selle küsimuseni veel jõudnud. Tahaks loota, et me saame nendele küsimustele siiski vastuse. Paragrahvis 158 on sätestatud, et Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamise lõpevad vabariigi ülemnõukogu ja Eesti Kongressi volitused. See deklaratsioon on kooskõlas mõlema nimetatud kogu enda seisukohtadega ja siia ka ilmutatud kujul sisse kirjutatud. Sisulise küsimusena on selles paragrahvis sätestatud esimese Riigikogu volituste kestvuseks lühem periood, kui see on põhiseaduses, nimelt kolm aastat. Teine põhiseaduse sisuline jõustumise etapp olekski Riigikogu kokkuastumise hetk, kui jõustuvad kõik ülejäänud peatükid. Reservatsioon on § 71 osas, mis tuleneb kvoorumis küsimusest. See sätestab, et Riigikogu kodukorra ja Riigikogu töökorra seaduste vastuvõtmiseni on kvoorumiks pool koosseisust. See probleem oli pikalt arutusel redaktsioonitoimikonnas ja ka siin põhiseaduse teksti § 71 (nüüdses numeratsioonis) arutamise käigus. Paragrahv 159 sätestab suhtumise seni toimunud õigussüsteemi, mis kehtib niivõrd, kuivõrd ta ei ole vastuolus põhiseadusega. Küsimused erinevate normatiivaktide vastavusest põhiseadusele antakse lahendada Riigikohtule või lahendatakse vastavate normatiivaktide vastuvõtmisega kas siis Riigikogu poolt või mingis muus korras. Paragrahvis 160 on sätestatud presidendi valimine. Siin on antud selleks seitse päeva pärast Riigikogu kokkuastumist vastavalt §-le 80. Tõsi, viimasel toimikonna koosolekul, kui me seda teksti juba arutasime, avaldati kahtlust, et vastavalt viimases redaktsioonis sõnastatud §-le 80 võib nimetatud periood – seitse päeva – osutada liiga lühikeseks. Riigikogu võib selle aja jooksul nimetatud küsimusega lihtsalt mitte hakkama saada. Esitati kaks alternatiivi, mis paraku ei ole teile välja

jagatud, ühe esitas Hando Runnel ja teise Lauri Vahtre. Nende sisu on selline. Eeldades, et Riigikogu kokkuastumisest kuni presidendivalimisteni võib kuluda pikem periood, kuid ka selle aja jooksul tuleb täita presidendi institutsioonile omaseid funktsioone, pakkus Hando Runnel sellele paragrahvile järgmise sõnastuse. Riigikogu valib presidendi kuue kuu jooksul pärast kokkuastumist vastavalt põhiseaduse §-le 80. Riigikogu kokkuastumisest kuni presidendi ametisse astumiseni täidab presidendi kohuseid viimane ülemnõukogu esimees, kes omandab Riigikogu kokkuastumise päeval riigihoidja ametinimetuse. Riigihoidja astub ametisse ametivande andmisega. Teise skeemi pakkus välja Lauri Vahtre. Riigikogu valib seitsme päeva jooksul pärast kokkuastumist presidendi, kelle volitused oleksid üks aasta, kuid valib ta lihthäälteenamusega, lähtudes vajadusest president kiiremini ametisse kinnitada. Paraku jäid need sõnastused sellest tekstist välja, kuna tekst oli juba paljundatud ja teile välja jagatud, enne kui toimkonna liikmed need alternatiivid esitasid. Paragrahvis 161 sätestatakse viimase ülemnõukogu poolt ametisse pandud valitsuse volituste lõpetamine ja §-s 162 kõrgemate riigiametnike (vastavalt § 66 punktile 7, kus nad on loetletud) ametisse nimetamise aeg, mille jooksul nad peavad olema ametisse pandud. Nüüd nendest paragrahvidest, mille ümber on selle rakenduspeatüki arutusel põhilised keskustelud käinud ja millele ilmselt ka seekord hakatakse põhitähelepanu pöörama. Millise kuju nad siis nüüd omandanud on? Praeguse numeratsiooni järgi on sätestatud, et kümne aasta jooksul, arvates põhiseaduse vastuvõtmisest, on kõigi põhiseaduse kohaselt loodavate esinduskogude valimistel vajalik kirjalik süümevanne kõigilt kandidaatidelt selle kohta, et kandidaat ei ole olnud Eestit okupeerinud riikide riikliku julgeoleku ohvitser, agent või informaatore. Nimetatud süümevande saab vaidlustada ainult kohtu korras ja sanktsioonid sellele saavad tulla ainult süüdimõistvast kohtuotsusest. Ka see on siin kirjas. Paragrahvi 165 lõige 1 sätestab piirangud §-le 9, § 29 lõikele 1, § 69 lõikele 1, § 60 lõikele 2 ja § 80 lõikele 3 järgmiselt: Eestit okupeerinud riikide riikliku julgeoleku organite ohvitserkoosseisu kuulunud isikud, samuti agendid ja informaatoreid ei või olla mitmetel kõrgetel riiklikel ametikohtadel ning neil on keelatud asuda mis tahes valitud või nimetatud ametikohale riigiorganeis. Teises lõigus on põhimõtteliselt sätestatud, et isikud, kes nimetatud ametikohta taotlevad, aga ka need isikud, kes nimetatud ametikohtadel praegu töötavad ja soovivad nendel kohtadel edaspidi tööd jätkata, peavad andma süümevande 30 päeva jooksul Riigikogu valimistest arvates. See puudutaks ka riigiametiteid. Paragrahvis 166 on nimetatud piirangud, mis §-s 165 on kehtestatud riigiametitele. Neid on laiendatud kümnele aastale ka partei ja komsomoli kõrgemate funktsionäride puhul. Siin on põhimõttelised piirangud, nagu te näete, lahti kirjutatud kolme paragrahvi vahel ja seetõttu on nende käsitlemine ja ka võimalik hääletamine suhteliselt lihtne. Paragrahvis 167 on momendil kirjas, et Riigikogu esimene koosseis kehtestab endale ise palga. See küsimus on juba vaidlustatud. Ma loodan, et see meile probleeme ei tekita. Tõenäoliselt on reaalsem, et ülemnõukogu poolt vastu võetav riigiametnike palgaseadus sätestab ka Riigikogu liikmete palga. Viimase paragrahvina on sätestatud, kui kaua nimetatud põhiseaduse rakendamise kord kuulub põhiseaduse juurde. Tõenäoliselt tuleb selle hääletuse tulemusel, mille me läbi viisime (s. t. nimetatud rakenduskord ei ole omaette peatükk, vaid põhiseaduse rakendamise kord, omaette osa), see paragrahv ümber sõnastada, aga see on ainult sõnastuslik küsimus. Põhimõtte on siin see, et §-des 164, 165 ja 166 sätestatud piirangutest tuleneva perioodi jooksul on see rakendamise kord kohustuslik osa põhiseaduse juures ja kuulub avaldamisele alati koos põhiseadusega. Pärast nende piirangute lõppemist võib selle põhiseaduse teksti juurest ära jätta, see on tavaline põhiseaduse tekstiga rakendusotsuse kaasnemise kord. See on minu poolt kõik. Ma usun, et te kõik olete selle teksti läbi lugenud.

Minu kätte on juba jõudnud kaks kirjalikku ettepanekut meie toimkonnale härra Sulev Vahtrelt ja härra Andres Tarandilt. Ma loodan, et lisaks küsimustele ja sõnavõttudele tuleb neid kirjalikke ettepanekuid veel, ja isiklikult mina ja meie toimkond tervikuna on seisukohal, et kui me täna seda küsimust arutame, siis põhimõtteliselt on toimkond võimeline täna õhtul ka kokku tulema ja homme, kui otsustatakse tööd teha, võiks kaaluda teksti vastuvõtmist assamblee poolt.

Juhataja: Suur tänu! On mõned küsimused. Härra Kork, palun!

T. Kork: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Möödunud reedel me lõpetasime oma istungi kas otsusega või sõnadega, ma ei tea, kuidas me vormistame, mille sisu oli selline, et teie toimkond arutab meile antud teksti nädala alguses läbi koos ekspertide ja redaktsioonitoimkonnaga. Mul ei jäänud tänasest ettekandest selget pilti, kas seda tehti. Kui tehti, siis millised olid nende arvamused või eelnõu parandused või täiendused? Aitäh!

K. Jürgenson: Redaktsioonitoimkond jätkas veel selle nädala alguses, nii palju kui mina tean, tööd ekspertidega põhiseaduse teksti kallal. Meie toimkond sai kahjuks töötada ekspertidega nii palju, kui seda eraviisiliselt üksikutel liikmetel õnnestus korraldada. Kohati see õnnestus, kuid kollektiivset tööd nimetatud ekspertide grupiga kahjuks välja ei tulnud. Ja üleile õhtul, kui ma kohtusin osa meie redaktsioonitoimkonna tööst osa võtnud ekspertidega, väljendasid nad kogu oma seltskonna poolt arvamust, et nemad ekspertide grupina ei pea võimalikuks jätkata tööd selle teksti kallal redaktsioonitoimkonnas enne, kui see tekst ei omanda assamblee heakskiitu, s. t. ei ole assamblee ametlik tekst, nagu nad väljendasid. Nii et redaktsioonitoimkonnas koos ekspertidega ja meie toimkonnaga selliselt, nagu töötati põhiseaduse teksti kallal, selle peatükiga töötatud veel ei ole.

Juhataja: Härra Tarto, palun!

E. Tarto: Lugupeetud ettekandja, mul on küsimus § 155 kohta. Kas te olete piisavalt mõelnud ja konsulteerinud ekspertidega? Siin on öeldud, et põhiseadus loetakse vastuvõetuks rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamise päeval, juhul kui eelnõu poolt antud häälte arv ületab vastuhäälte arvu. Aga kas on mingisugust kvoorumit ka siis ette nähtud, kui näiteks hääletusest võtab osa ainult 5%: 2% on vastu ja 3% on poolt? Kas siis loetakse põhiseadus ikkagi vastuvõetuks? Aitäh!

K. Jürgenson: Seda küsimust me arutasime toimkonnas ja ka juristidega mitu korda. Siin mingit kvoorumit paika panna ei pidanud me otstarbekaks.

Juhataja: Tänan! Härra Hallaste!

I. Hallaste: Aitäh, härra juhataja! Lugupeetud ettekandja, mul on küsimus §-s 160 märgitud sätte kohta, kus räägitakse presidendi valimisest. Kas te olete oma toimkonnas arutanud võimalust, et esimese presidendi valib mitte Riigikogu, vaid rahvas, ja teeb seda koos Riigikogu valimistega? Ja kui te olete arutanud, siis millistele tulemustele te olete selles küsimuses jõudnud? Aitäh!

K. Jürgenson: Me oleme seda küsimust arutanud, kuid toimkond jõudis seisukohale, et me lähtume esialgu sellest korrast, mis on sätestatud põhiseaduse tekstis. Kuid toimkond ei välista võimalust, et esimene president valitakse mingite muude protseduurireeglite järgi, kui põhiseadus ette näeb.

Juhataja: Tänan! Proua Lauristin!

M. Lauristin: Härra Jürgenson, mulle jäi siiski veidi ebaselgeks, kuidas te näete ette järgnevat tööd. Kas meie assamblee toimkonnad võtavad ka mingisugusel viisil sellest osa, vaadates läbi omad põhiseaduse osad? Minu meelest ei ole kindlust, et kõik üksikasjad, mida see rakendusotsus peaks ette nägema ühe või teise paragrahvi käivitamisel, on siin ammendavalt käsitletud, eriti veel seetõttu, et eksperdid ei ole asjaga tegelenud. Vajab natuke selgitust, kuidas meie töö peaks edasi minema. Kuidas te seda kujutlete? Teiseks on mul küsimus § 164 formuleeringu kohta. Toetan täielikult, et see süümevanne sisaldab väljendit "ei ole aktiivselt osalenud okupatsiooni põlistamisel". Kuidas on võimalik seda täpsemini määratleda, kas või kohtulikult menetlusel, näiteks niisuguse elukutse puhul nagu õpetaja? Teatavasti on õpetaja olnud ikkagi sunnitud õpetama aineid vastavalt nendele õpikutele, programmidele, mis on talle antud. Ka seda võib tõlgendada osalemisena okupatsiooni põlistamisel ... Samuti puudutab see mitmeid teisi ameteid, nii et siin on tõlgendamise küsimus. Mis puutub genotsiidipoliitikasse, siis võib-olla seda on võimalik täpsemini tõlgendada. Ja kolmandaks. Kas ei ole praegu teatud vastuolu § 164 ja § 166 vahel või olen praegu neid nelja valesti mõistnud? Kas esinduskogude valimiste kohta ei ole § 164 ammendav? Seoses sellega on ka küsimus § 166 kohta. Kas teil on ligilähedanegi kujutus, missugust konkreetsete isikute ringi see kümneaastane piirang puudutaks, välja arvatud hästi tuntud nimed, nagu härra Rüütel, härra Raidla ja härra Toome? Kindlasti on härra Raidla ka nende hulgas: ta oli 1987. aastal Pärnu rajoonikomitee sekretär.

K. Jürgenson: Ma püüan vastata. Kui ma midagi ära unustan, siis proua Lauristin, ma loodan, tuletab meelde. Ma alustan lõpust ja kordan veel kord: me ei ole püüdnudki toimkonnas tegeleda konkreetsete persoonide nimekirja koostamisega ja ma ei ole selle vastu ka isiklikku huvi tundnud. Tõesti ei ole. Seepärast ei oska öelda, kui lai see ringkond on. Mis puutub edasisse töösse, siis ma kujutan ette, et seda peatükki on tõesti võimalik ka toimkonnas arutada, kui seda peetakse vajalikuks. Kuid vähemalt sellist jõustumise järjekorda, mis praegu on kirjas §-s 156 ja §-s 158, juristid põhimõtteliselt ei välista – vähemalt need, kellega meie toimkonna liikmed on rääkinud, ja seda tuleb vaadata koos §-ga 159, mis üheselt sätestab senise õigussüsteemi toimimise. Üsikusid reservatsioone, nii nagu § 71 osas, siin juba kirjas on. Loomulikult võivad need tulla kõne alla. Neid ei välista meie toimkond sugugi.

Juhataja: Suur tänu!

K. Jürgenson: Midagi ma nüüd unustasin proua Lauristini küsimustest.

M. Lauristin: Küsimus oli § 164 kohta. Mis tähendab põlistamine? Kas see puudutab näiteks õpetajaid ja teisi inimesi?

K. Jürgenson: Jah, kahtlemata need formuleeringud ei ole päris täpsed, sellega ma olen täiesti nõus. Kuid see küsimus on siiski kanaliseeritud kohtusse ja ma usun, et õpetajaid ei hakka keegi ajaloo õpetamise eest kohtusse kaebama.

E. Leisson: Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud kolleeg! Kas teil on mingi visioon, kuidas rakendada § 123? Ma küsin seda seoses sellega, et kui parafeeriti, ratifitseeriti Venemaa ülemnõukogus EestiVene leping, siis Venemaa president teatas, et Eestiga piiriläbirääkimisi pidama ei hakata. Kas nüüd on meie eriolukorrast saanud sõjaseisukord? Ka läbirääkimisi ei saa siin pidada, sest maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepinguga. Kõik.

Juhataja: Suur tänu, kolleeg Leisson! Juhatus ilmselt väsimuse tõttu ei suuda praegu aru saada, kuidas on antud küsimus seotud käsitletava teemaga. Kui on võimalik, arutame seda asja pärast edasi.

E. Leisson: Me räägime ju rakendusotsusest ja ...

Juhataja: Kui on võimalik, palun veel kord seletada, kuidas need asjad on omavahel seotud.

E. Leisson: Põhiseadus on täitmiseks. Kuidas me kavatsime täita oma põhiseaduse § 123? Kas me läheme kohtusse, kuulutame sõja? Kuidas me seda teeme, milline on see visioon? Kui ma enne siia lakitud püüne peale tulin, siis ma tahtsin teha ettepaneku, et nii tähtis dokument nagu põhiseadus hääletada läbi paragrahvide kaupa.

K. Jürgenson: Ma arvan, et kui põhiseaduse tekst on juba selliselt vastu võetud, nagu ta vastu võetud on, siis on võib-olla natuke hilja tõstatada siin seda küsimust, aga § 123 fikseerib sõnaühendiga "on määratud" piirid. Ja seal minu meelest ei olegi midagi enamat rakendada, sest see sõnaühend on piisavalt kategooriline. Milliseid järelemeid ta toob läbirääkimistel, lepingutes jne, ma kaldun arvama, et see küsimuste ring jääb sellest rakendamise korra peatükist ilmselt välja.

Juhataja: Härra Koha, palun!

K. Koha: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Kõigepealt esimene küsimus rakenduseelnõu § 159 kohta. Siin väidetakse, et õigussüsteem kehtib niivõrd, kuivõrd ... Neid õigussüsteemi akte, mis praegu meie igapäevases elus on toimunud, on päris suur jagu – ligemale mitu tuhat. Kas on mõeldav, et Riigikohus saab üksinda hakkama? Või on vaja luua mingi institutsioon, kes Riigikohtu juures hakkab neid eelnõusid "läbi hakkima", et öelda, kas need vastavad õigussüsteemile, meie põhiseadusele, kas neid saab kasutada ja kas ei tuleks sealt midagi maha võtta, ja Riigikogu võtab siis oma seisukoha? See oleks üks küsimus. Teine küsimus on §-de 164–166 kohta. Kui ma sisust õigesti aru saan, siis nendele isikutele on piirang n.-ö. ülemises võimueelonis, kuid kohalikes omavalitsustes võivad nad vabalt tegutseda, pole häda midagi. Seal, kus elu käib, võivad nad kõike teha. Kolmandaks, § 167 sätestab, et Riigikogu kehtestab ise oma palgamaksmise korra ja alused. Aga kas ei võiks rakendusotsuses olla sedaviisi, kas te olete arutanud, et kehtestada Riigikogu jaoks siiski eelnevalt nii staatuse, majandus- ja palgaküsimused kui ka isegi kodukorra küsimused? Normaalses olukorras ei saa Riigikogu koosseis endale ju midagi kehtestada, see võib viia korrupsioonini. Aitäh!

K. Jürgenson: Mis puutub § 159, siis minu teada on justiitsministeeriumi juures selline üksus, kes peab jälgima õigussüsteemi korrastolu. Miks ta ei tööta ega toimi ja miks sealt midagi ei tule, see on iseküsimus. Seda oskab võib-olla härra Rätsep härra Koha selja tagant paremini selgitada. Aga siin ei ole mitte sätestatud selliselt, et Riigikohus peab kogu õigussüsteemi läbi hekseldama, vaid kui tekivad vaidlusalased küsimused, siis need lähevad Riigikohtusse ja seal otsustatakse normatiivaktide vastavus põhiseadusele. Loomulikult peab justiitsministeerium hakkama intensiivselt arutama õigussüsteemi korrastamisega seonduvaid küsimusi. Ma usun, et see on väga suur tööpõld. Mis puutub kohalikesse omavalitsusorganitesse, siis §-s 164 on põhimõtteliselt sätestatud, et kõigi põhiseaduse kohaselt loodavate esinduskogude valimistel nõutakse süümevannet. Järelikult kuuluvad sinna alla vormiliselt ka kohalike omavalitsuste esinduskogud, kuid §-s 165 käsitletakse põhiliselt riigiameteid, me ei pidanud vajalikuks kohalikke omavalitsusi sisse tuua. Palga kohta ma juba mainisin, et tõenäoliselt on õigem

minna tagasi selle seisukoha juurde, mis oli vastava peatüki esimeses redaktsioonis: Riigikogu palgad sätestatakse enne Riigikogu kokkutulemist juba ülemnõukogu poolt.

Juhataja: Suur tänu! Härra Kask!

P. Kask: Austatud härra ettekandja! Minu mitmed küsimused on väga sarnased härra Koha omadega. Põhiseaduse tekstis §-s 105 on loetletud vähemalt 19 põhiseaduslikku seadust, mida on vaja, ja osa neist on minu arusaamise järgi vaja juba enne, kui Riigikogu kokku tuleb, näiteks Riigikogu valimise seadust. Sellest küsimusest on põhiseaduse rakendamise aktis täiesti mööda mindud, eeldades, et seda seadust jõutakse niikuinii vastu võtta. Ometi on võimalus, et ühe või teise küsimuse lahendamisega ei tule ülemnõukogu selle kalendergraafiku järgi lihtsalt toime. See rakendusotsuse eelnõu paneb ülemnõukogule ikkagi võrdlemisi kindla ajalise graafiku ette. Kui ülemnõukogu ei suuda näiteks kehtestada Riigikogu esimeseks istungiks reglementi, rääkimata sellest, et ta ei suuda vastu võtta Riigikogu valimise seadust, ja kui valimised peaksid toimuma hakkama, siis kas ülemnõukogu võiks olla see organ, kes vajaduse korral teeb selles põhiseaduse rakendusseaduses korrektiivi, või on see teie arvates täiesti välistatud? Kui on välistatud, siis millega garanteeritakse, et asi ikkagi ummikusse ei jookse? Ja kas te olete korralikult analüüsinud, kui palju on neid seadusi, mida on vaja enne, kui Riigikogu kokku astub, ja vaadelnud tagasi, et nad tõepoolest siis kõik olemas on? Tänan!

K. Jürgenson: Need on needsamad küsimused, mis haakuvad §-s ... sätestatud põhimõttega. Ja Riigikogu kokkuastumiseks, põhiseaduse rakendamiseks ongi praegu kõige tähtsam seesama valimisseadus, millest juttu oli. Meie toimikond ei püüdnudki sõnastada selles rakendamise peatükis valimisseadust, seda me niikuinii ei suudaks siin teha. Algselt oli meil põhjalikumalt lahti kirjutatud Riigikogu valimispõhimõtted, kuid siis oli arvamusi, ka siinsamas saalis, et neid ei ole mõtet siin sätestada, kuna valimisseadus võetakse siiski ka vastu. Kohtuid puudutavad seadused võivad olla tegelikult maksimaalselt kasutatud või rakendatud põhiseaduse jõustumise käigus, kuid ülejäänud seadustele me ei saa läheneda siiski teisiti, kui see on sätestatud §-s 159 toodud korras.

E. Pärnaste: Paragrahvis 166 ei ole mainitud NLKP-d ega ÜLKNÜ-d. Võib tõesti tösi olla, et teoreetiliselt ei olnud võimalikki olla nii NLKP KK liige kui ka ÜLKNÜ KK sekretär, enne kui ei olnud EKP KK liige. Kas see on välja jäetud sellise teoreetilise arutluse tulemusena või mingitel muudel põhjustel?

K. Jürgenson: Ega siin mingit teoreetilisemat arutlust olla ei saa kui seesama, mille proua Pärnaste ise välja ütles. EKP liikmed olid samaaegselt kõik NLKP liikmed ja neid organisatsioone käsitleti ju kohalike allorganisatsioonidena. Nii et üleliidulisi organisatsioone me ei saa (kuni nende tippudeni välja) siin käsitleda.

Juhataja: Proua Pärnaste soovib siiski oma küsimust jätkata või täpsustada. Palun!

E. Pärnaste: Tähendab, sel juhul on võimalik, et on olemas teoreetiline isik, kes on olnud NLKP KK liige ja tema kohta see piirang järelikult ei kehti.

Juhataja: Suur tänu! Võib-olla ei ole mõistlik asuda saalis kahekõnet pidama. Ma arvan, et kõik kolleegid on saanud nii ettekande kui ka küsimuste põhjal ülevaate sellest, kui kaugel on põhiseaduse rakendusotsuse eelnõu. Kell on kohe saamas seitse ja meie kokkulepe oli selline, et täna töötame kella seitsmeni. Ma palun veel viieks minutiks teie tähelepanu, et leppida kokku, kuidas tööd jätkame. Võib-olla on meil vaja leida mõni minut aega selleks, et paluda

kokku veel redaktsioonitoimkond ja seni XVI peatüki toimkonnaks nimetatud toimkond, kuid kõigepealt variantidest, mis selles küsimuses on võimalikud. Meil tuleks põhimõtteliselt otsustada, kas me homme teeme täiskogu istungi või ei. Kui me otsustame homme täiskogu istungi kasuks, siis juhatus pakub välja järgmise tööprogrammi. Kolleeg Lauri Vahtre, palun see ette kanda!

L. Vahtre: Tekkis võimalus kuulutada nüüd välja üks kindel tähtaeg, mis ajani ootab rakendusseaduse toimkond kirjalikke arvamusi ja ettepanekuid. Väga raske on teha tööd niimoodi, nagu siin on ka põhitekstiga korduvalt juhtunud, et tähtaeg saab läbi ning siis tuleb väga palju ja väga tarku ideid ja möödapääsmatuid parandusi. See tekst on olnud täiskogu liikmetel käes nüüd juba nädal aega. Ma muidugi ei tea, kui paljud on leidnud aega selle nädala jooksul selle tekstiga tutvuda, aga kui ei ole, siis on see kahtlemata iga inimese oma süü. Nüüd võiks teha nii, et ettepanekute esitamiseks on aega homme hommikuni, mille järel toimkond koos redaktsioonitoimkonnaga, kui me kokkuleppele saame, töötab need läbi. Näiteks kell kaks võiks tulla kokku täiskogu. Täiskogu saaks siis selle teksti uue redaktsiooni. Kui me suudaksime selle kohta võtta vastu mingisuguse otsuse päeva lõpul, siis oleks väga hea. See otsus võiks olla selle kohta, et see tekst on läbi hääletatud ja kõlbab nüüd aluseks võtmiseks ja ekspertidega edasi töötamiseks. Nii näen mina võimalikku arengut. See tähendab, et me vaidleksime mõned küsimused ükskord ometi läbi. See võiks olla homme. Me ei ole sellest peatükist või sellest seadusest rääkinud. Nüüd on viimane aeg seda teha ja ma ei näe põhjust, miks me peaksime seda nädala võrra edasi lükkama.

L. Vahtre: Lugupeetud kolleegid! Kiirkoosoleku otsuse põhjal homme tööpäeva siiski ei toimu. Esmaspäeval kell pool seitse kogunevad redaktsioonitoimkond ja rakendusseaduse toimkond. Õhtul, õhtul ikka. Kirjalike ettepanekute tegemiseks on igal Põhiseaduse Assamblee liikmel õigust ja aega kuni teisipäeva õhtul kella kuueni. Niisiis, toimkonnad alustavad n.-õ. eelredaktsiooni. Loodetavasti on selleks ajaks laekunud ka ettepanekuid. Neid on laekunud ka juba praegu. Teisipäeva õhtul on viimane aeg esitada oma ettepanekud ja siis töötab toimkond edasi. Me kohtume reedel kell 11. Ettepanekud palutakse anda proua Laido kätte, tõenäoliselt siis esmapäeva, teisipäeva jooksul.

Redaktsioonitoimkonna 18.02.1992 koosoleku protokollist:⁶

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee
redaktsioonitoimkonna koosoleku protokoll

Koosolek toimus Toompeal 18. veebruaril, 1992
a., . kell 18.30 - 19.45.

Koosolekust võtsid osa: L. Hänni
K. Jürgenson
T. Käbin
Ü. Aaskivi
I. Fjuk
J. Rätsep
T. Anton

Anton: 16. peatüki koostamise ja parandamise juurde on vaja eksperti.

eksperti.

Aaskivi: Rakendusseadusest tuleb paragrahvide rägastik. See on ülikeeruline juriidiline dokument.

Hänni: On minimalistlik ja maksimalistlik tee.

Esimene on määrata Riigikogu ja Presidendi rakenduse kord teevad need institutsioonid.

Maksimalistlik suund - vaadata läbi kõik paragrahvid ja senine õigussüsteem.

Anton: Kas 16. peatükk tehakse Kalle Jürgensoni poolt lõpuni? Mis kombel me seda asja edasi teeme?

Jürgenson: Oma jõududega me hakkama ei saa. On vaja juristide - ekspertide abi. Senised eksperdid Raidla töögrupist keeldusid koostööst.

Fjuk: Me oleme segi ajanud poliitilise ja juriidilise poole.

Protokollija H. Sibul

PA 28.02.1992 istungi stenogrammist:

K. Jürgenson: Lugupeetud assamblee liikmed! Lugupeetud juhataja! Teile on välja jagatud eelnõu, mille pealkiri on "Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seadus". Koostöös redaktsioonitoimkonna ja ekspertidega on see tekst valminud ja selle põhiseisukohad oleksid praeguseks järgmised. Üldine ülesehitus on üsna sarnane seniste projektidega, mõned muudatused tekstis aga on üsna tuntavad. Kõigepealt, põhiseaduse käivitumisel on kaks hetke, mis §-des 1 ja 2 ära fikseeritakse. Need on põhiseaduse vastuvõtmine rahvahääletusel ja põhiseaduse jõustumine. Kui põhiseadus loetakse vastuvõetuks rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamise päeval, siis jõustub põhiseadus käesoleva projekti järgi Riigikogu valimise tulemuste väljakuulutamise järel. Põhiseaduse jõustumisega seoses oleksid õigusaktid, mis ei ole kooskõlas jõustunud Eesti Vabariigi põhiseadusega, kehtivad seni, kuni need tühistatakse või viiakse vastavusse põhiseadusega. See on uus säte, mis on siin sees sõnastatud, kuid vaidluse

⁶ ERA.R-2324.1.25, l 194.

puhul õigusakti vastavuse üle põhiseadusega läheb asi Riigikohtusse. Seega vaidlusalused küsimused ja erinevad tõlgendused lähevad Riigikohtusse lahendamisele ja sealt edasi tõenäoliselt Riigikogusse. Sellise sõnastusega on püütud anda aktiivne õigussüsteemi loomine, õigussüsteemi korrastamine Riigikogu pädevusse ja sellega peab Riigikogu ka kohe tegelema hakkama. Nüüd, §-s 3 on senisega võrreldes sees muudatus. Nimelt on valimiste toimumise kohta öeldud, et need peavad toimuma mitte varem kui 40 päeva pärast nende väljakuulutamist ja, nagu eelmises projektis oli, mitte hiljem kui 90 päeva või 60 päeva pärast. Need on kaks alternatiivi. Nüüd on see tagumine piir ära jäetud, s. t. me sätestame lähima aja, millal valimised saavad toimuma pärast väljakuulutamist, kuid tagumist piiri nende toimumiseks ei ole praeguses projektis sätestatud. Edasi on sätestatud erandina Riigikogu esimese koosseisu, mis astub kokku pärast käesoleva põhiseaduse vastuvõtmist, volituste kehtivus. Need kehtivad erandina kolm aastat. Samuti on siin sees töö- ja kodukorra seaduste vastuvõtmiseni kvoorumi nõude erinevus võrreldes põhiseaduse põhitekstiga. Uuena on käesolevasse projekti sisse viidud § 3 lõpus sõnastatud eelviimane lõige. Sisuliselt on see plokk, kus on ära öeldud, mida tähendavad põhiseaduse tekstis välja öeldud erinevad hääletamise arvestamise meetodid. Siin on loetletud see, mis enne oli põhiseaduse tekstis § 66 all, mille redaktsioonitoimkonnas juristid soovitasid sealt siiski välja jätta. Jutt oli lisaparagrahvidest, kuid nüüd oleksid need põhiseaduse rakendamise osas ja sellisena sõnastatud kuni töö- ja kodukorra vastuvõtmiseni, kus need asjad pannakse täpselt Riigikogu jaoks paika. Tasu maksmise kohta on siin öeldud, et selle suuruse peab kehtestama ülemnõukogu enne Riigikogu valimiste väljakuulutamist. See oleks võib-olla kõige kindlam meetod ja tagaks kõige objektiivsema tasustamismehhanismi, nii palju kui see praegu on võimalik meil tulevase Riigikogu jaoks paika panna. Paragrahvis 4 oleks põhimõtteline erinevus seniste käsitlustega võrreldes. Juttu on sellest olnud varemgi ja mõte on selles, et erandina valitaks esimene riigipea, s. t. president, üldistel, ühetaolistel ja otsestel valimistel salajase hääletamise teel, kuid samuti lühemaks perioodiks kui põhiseaduse järgi, kus on selleks viis aastat. Praegu võiks olla üks aasta rohkem kui erandina Riigikogul, seega neli aastat. Samuti on siin sätestatud mehhanism, mis juhtub siis, kui otsestel üldrahvalikel valimistel presidendikandidaat ei kogu nõutavat häälteenamust. Selle järgi, nagu te näete, läheb presidendi valimine kahe enim hääli saanud kandidaadi hulgast Riigikogu pädevusse, kes peab selle läbi viima kümne päeva jooksul oma kokkuastumisest arvates. Samuti on käesolevas projektis sõnastatud Vabariigi Presidendi ülesseadmise õigus sellel esimesel juhul ja need oleksid siis vähemalt 1000 hääleõiguslikku Eesti Vabariigi kodanikku, üks viiendik ülemnõukogu koosseisust või üks viiendik Eesti Kongressi koosseisust. Paragrahvis 5 on öeldud, et põhiseaduse § 80 punktis 10 loetletud riigiametnike kandidaadid tuleb esitada 60 päeva jooksul. See puudutab Riigikohtu esimeest, Eesti Panga Nõukogu esimeest, riigikontrolöri, õiguskantslerit, kaitseväge juhatajat või ülemjuhatajat. Need kandidaadid tuleks esitada kahe kuu jooksul Riigikogule kinnitamiseks. See mõte oli ka varasemates redaktsioonides põhimõtteliselt sees. Uue näo on saanud § 6 ja § 7. Paragrahvis 6 on sõnastatud põhimõtte, et valitavatele ametikohtadele, s. t. presidendiks, Riigikogusse, aga samuti kohaliku omavalitsuse volikogudesse kandideerijad ning kõrgetesse riigiametitesse kandideerivad või sinna kohta taotlevad isikud peavad esitama kirjaliku süümevande. Kirjaliku süümevande esitamise tee on siin võetud, nagu te näete, ühte paragrahvi kokku nii valitavatesse kogudesse kandideerijate kui ka riigiametit taotlevate inimeste puhul. Paragrahvis 7 on sätestatud nende isikute jaoks süümevanne, kes soovivad jääda §-s 6 nimetatud riiklikele ametikohtadele. Nad peavad selle esitama 30 päeva jooksul Riigikogu kokkuastumisest arvates. Isik, kes on näiteks kinnitatud riigikontrolöriks praeguse ülemnõukogu poolt, peab, kui

ta on valmis jätkama seda ametit ka pärast Riigikogu kokkuastumist, esitama kirjaliku süümevande 30 päeva jooksul Riigikogu kokkuastumisest arvates. Kui isik seda süümevannet andmast keeldub või kohus tuvastab vaidlustamise korral, et süümevandega kinnitatu ei vasta tõele, siis vabastatakse isik nimetatud ametist. Paragrahvis 8 on sätestatud põhimõte, et põhiseaduse jõustumine pärast Riigikogu valimiste väljakuulutamist ei too iseenesest kaasa seniste töösuhete lõpetamist riigivõimuorganitega. Siin on lahtiseletatult öeldud, et põhiseaduse jõustumine ei ole töösuhete katkestamise aluseks. Selle aluseks võivad olla §-des 6 ja 7 sõnastatud tingimused seoses süümevandega. Paragrahv 9 sätestab nimetatud lisaseaduse kehtivuse aja. Nüüd on esitatud juba Kaido Kama poolt ettepanek muuta nimetatud rakendusosas pealkirja. Kuna see on korra läbi hääletatud, siis ei peetud võimalikuks seda juba uues sõnastuses teile välja pakkuda, küll aga pakub Kaido Kama veel välja formuleeringu: Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise kord. Tuleb märkida, et sel juhul muutuks ka § 9 sõnastus. Nagu te näete, on siit välja jäänud küsimus, mis enamasti on olnud kõige problemaatilisem neid küsimusi arutades, ja nimelt see, mis puudutab endisi kõrgemaid parteilasi. Osa redaktsioonitoimkonnast oli seisukohal, et see küsimus tuleks siit üldse välja jätta. Hääletamise tulemusel see jäigi välja. On arvestatud tõsiasja, et neid parteilasi puudutav küsimus oleks samuti lahendatud süümevandega, mis sätestatud §-des 6 ja 7. Nimetatud küsimuse alternatiiv jäi sõnastamata ja teil seda must valgel käes ei ole. Kuna mina olin üks, kes taotles selle teksti sissepanemist alternatiivina ja nõudis vähemalt assamblees hääletamist, siis praegu on mul võimalus anda nimetatud tekst üle apellatsioonina. Taotlus on ainult selline, et see küsimus vähemalt assamblees läbi hääletada. Isegi kui see välja hääletatakse, on see hääletamistulemus meile siiski oluline. Praegu seda siin ei ole ja ma loodan, et kui minu järel härra Eimar Rahumaa sõna võtab, siis ta põhjendab ka neid seisukohti, mis selle kasuks rääkisivad. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu, härra Jürgenson! Palun siiski jääda veel kõnepulti! Lugupeetud kolleegid, juhatus on planeerinud pakkuda sõna veel ekspertide esindajaist härra Rahumaale ja redaktsioonitoimkonna esimehele proua Hännile. Me peame otsustama, kas kõiki küsimusi on otstarbekas esitada härra Jürgensonile, võib-olla varute osa küsimusi härra Rahumaa ja proua Hänni tarbeks. Esimesena saab küsimuse esitamiseks sõna härra Käbin. Palun!

T. Käbin: Lugupeetud ettekandja, mul on mõned küsimused. Kõigepealt: miks Riigikogu volitused kestaksid esmakordselt kolm aastat ja presidendi omad neli aastat? Teiseks sama, millest me kõnelesime, kui viimane kord oli redaktsiooni- ja rakendusseaduse toimkond koos. Ikkagi on lahtine näiteks § 153, mis käsitleb esinduskaitset, riiklikku süüdistust ja seaduslikkuse järelevalvet. Kuidas see rakendub? Mis saab prokuratuurist? Või kuidas rakendub § 124? Eesti maismaapiir on määratud Tartu rahulepinguga. Me ei saa nendele vastust. Ja selliseid paragrahve on põhiseaduses veel küll ja küll, millele rakendusseadus mingisugust vastust ei anna. Tänan!

K. Jürgenson: Mis puudutab küsimuse esimest poolt, siis siin on järgitud sama skeemi, mis on põhiseaduses endas, s. t. üheaastane volituste erinevus Riigikogu ja presidendi vahel. Esimese jaoks soovisime lihtsalt sätestada üks aasta lühema perioodi. Sellest ka see erinevus. Miks lühema? Et kiiremini välja vahetada nii Riigikogu kui ka president. On alust arvata, et mida rutem me nad välja vahetame, seda parem. Ma usun, et võib-olla oskab sellele härra Rahumaa paremini vastata. Ekspertide arvamus ja toimkonnagi arvamus oli, et põhiseadus võib põhimõtteliselt jõustuda ka nende paragrahvide olemasolul, et see olukord, kus mõned

normatiivaktid või vastavad institutsioonid veel puuduvad, ei muuda põhimõtteliselt põhiseadust mittejõustunuks.

R. Arjukese: Lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus § 4 kohta. Siin on, et valimistel valitakse president osavõtnute häälteenamusega ja siis tuleb järgmine lause, et kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust jne. Siit ei saa täpselt aru, mida see häälteenamus sel juhul tähendab. Kas see tähendab siis 50% kõigist hääletanutest või mida?

K. Jürgenson: Üks lause eespool on "hääletamise teel hääletamisest osavõtnute häälteenamusega", s. t. nende häälteenamusega, kes võtavad osa hääletamisest. Kui osa võtab mingisugune 600 000 inimest, siis üle 50% neist peavad olema poolt. Minu arust on see piisavalt selgesti eelmises lauses sõnastatud: hääletamisest osavõtnute häälteenamusega.

E. Tarto: Lugupeetud juhatus! Lugupeetud ettekandja! Mul on selline küsimus. Siin on öeldud, mis saab siis, kui meie väljatöötatud eelnõu läheb läbi rahvahääletusel. Aga kas on ka selle peale mõeldud, mis saab siis, kui see läbi ei lähe? Aitäh!

K. Jürgenson: See on siin ütle mata, mis saab, kui see läbi ei lähe.

Juhataja: Juhatus püüab aidata. Sellisel juhul seda ei rakendata ja rakenduseseaduse küsimust meie ette ei teki.

S. Vahtre: Austatud ettekandja! Ma palun õige lühidalt vastata küsimusele § 4 punkti 1 kohta, mille järgi presidendikandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt tuhandel hääleõiguslikul kodanikul. Millistel kaalutlustel see tuhat sätestatud on? Aitäh!

K. Jürgenson: Konkreetse numbri pakkus välja, kui ma nüüd ei eksi, keegi ekspertidest. Ma ei oska öelda, kas sellel oli mingisugune loogika taga või mitte. Vabariigi ajal oli see number suurem. Loomulikult võib siin olla ka teine number. Minu silmis sellel tuhandel seletust ei olnud, selle pakkus välja kas keegi redaktsioonitoimkonnast või ekspertidest, aga kuna ma ei leidnud ka midagi selle vastu, siis koosolekul ma selle numbri küsimust ei tõstatanud.

M. Laar: Austatud ettekandja! Mul on selline küsimus. Paragrahvis 3 on olemas täpne süsteem, kuidas Riigikogu valimised toimuvad, kuid minu teada on ülemnõukogu õiguskomisjon vähemalt ühe võimalusena arutanud, et põhiseaduse referendum ja Riigikogu valimised toimuksid üheaegselt. Selle välistab § 3. Mida te sellest arvate? Kuidas te seda kommenteerite?

K. Jürgenson: Sellise situatsiooni see tõesti välistab, kuid käesoleva rakenduseseaduse järgi oleks meil sel juhul vaja ühitada mitte kaks, vaid kolm valimist: põhiseaduse rahvahääletus, Riigikogu valimine ja presidendi valimine. Ja kui need kolm kõik summida ühele päevale, siis ma ei kujuta seda ette. Teoreetiliselt on see muidugi võimalik, aga praktiliselt võib tulla meeldiv segadus. Käesoleva rakenduseseaduse järgi on selline variant välistatud.

S. Sovetnikov: Austatud juhatus! Lugupeetud ettekandja! Ma palun selgitust. Paragrahvis 4 on öeldud, et president valitakse neljaks aastaks, aga Riigikogu esimese koosseisu volitused kehtivad kuni kolm aastat. Kui Riigikogu volituste aeg lõpeb, siis presidendi volitused veel jätkuvad. Ja kui me valime järgmise koosseisu Riigikogu, siis konstitutsiooni ehk põhiseaduse järgi me peame valima ka presidendi Riigikogu poolt. Siis tuleb ju kaks presidenti. Minule ei ole see küsimus selge.

K. Jürgenson: Järgmine kokkuastuv Riigikogu, kui sellise skeemi järgi talitada, valib uue presidendi loomulikult pärast esimese presidendi volituste lõppemist, mis lõpeksid praeguse skeemi järgi üks aasta pärast teise Riigikogu kokkuastumist põhiseaduse vastuvõtmisest arvates.

Juhataja: Vähemalt kahest presidendist me nüüd pääsesime. Loodetavasti viimane küsimuse esitaja on härra Uluots. Palun!

Ü. Uluots: Härra Jürgenson! Mind huvitab § 4 punkt 3, kus Eesti Kongressile on antud õigus üles seada presidendikandidaat. Ma tahaksin teada, millega see on põhjendatud. Samal ajal me võiksime anda ja peaksime andma selle õiguse ükskõik millisele ühiskondlikule organisatsioonile. Tänan!

K. Jürgenson: Ma muidugi saan aru, härra Uluots, teie antipaatiast Eesti Kongressi vastu, kuid praegu on antud hääleõigus kolmele konkreetsele grupile: vähemalt tuhat hääleõiguslikku Eesti Vabariigi kodanikku, viiendik ülemnõukogu koosseisust ja viiendik Eesti Kongressist. Loomulikult me võime siia juurde arvata veel jahimeeste seltsi ja nagu te olete tihti märkinud, õlleaktsiisi seaduse koostajad, minugi pärast. Kuid praegu on kehtestatud kolm. Assamblee võib otsustada, keda lisada ja keda siit välja jätta.

Juhataja: Suur tänu, härra Jürgenson! Küsimusi rohkem ei ole. Tänan! Palun kõnepulti ekspertide esindajana härra Eimar Rahumaa!

E. Rahumaa: Lugupeetud eesistuja ja lugupeetud põhiseaduse autorid! Ma tahaksin teile lühidalt tutvustada, millest me lähtusime, kui püüdsime ekspertidena põhiseaduse rakenduseelnõu parandada või konditsiooni viia. Punkt 1. Me püüdsime reguleerida sellisel, et põhiseadus võimalikult kiiresti hakkaks toimima. Poliitiliste küsimuste reguleerimisel tuleb lähtuda võimalusest jõuda kokkuleppele, mis on juba tekkinud eri jõudude vahel, aga seadustehniliselt siis lahendada mõningad põhiseaduse rakendamise spetsiifilised probleemid, et põhiseadust käivitada. Kasutada oli mitme liikme töövili – kas siis kirjalikud märkmed, eelnõu kavandid või kontseptsioonid. Võib öelda, et rõõmu tegi see, et selle töö tegemisel kehtis heasoovlikkuse ja koostöö vaim. Ükskõik, kelle poole eksperdid ei pöördunud, oli alati võimalik saada kvalifitseeritud abi. Olgu siinkohal tänatud professor Ilmar Rebane, Lauri Vahtre, Liia Hänni jt, samuti tehniline tööjõud! Kuid nüüd läheme sisu juurde. Oli võimalik valida muidugi mitu varianti, kuidas rakenduseadusega käivitada põhiseadus võimalikult kiiresti ja minimaalsete muudatustega. Me lähtusime variandist, et rahvahääletusel võetakse põhiseadus vastu koos rakenduseadusega või rakenduse korruga – kuidas soovite –, ja siis põhiseadus jõustub Riigikogu valimise tulemuste väljakuulutamise, kusjuures üheaegselt valitakse Riigikogu ja president. On ka võimalikud teised variandid, kuid pärast pikaajalisi arutelusid me jäime selle juurde. Kui te soovite, ma pärast võin sellel pikemalt peatuda. See on aga selle seaduse juhtidee, et üheaegselt valitakse põhiseaduse käivitamiseks Riigikogu ja president. Mis puutub presidendi valimisse, siis on ju teada, et resultatiivne oleks presidendi valimine üldrahvalikult sel juhul, kui president valitakse suhtelise häälteenamuse põhimõttel. See tähendab, et kui ühe presidendikandidaadi poolt oleks kas või üks hääl rohkem kui teiste poolt, siis on alati võimalik president valida. Kuid see tähendab teiselt poolt seda, et kui meil on tegemist kümne presidendikandidaadiga, siis võidakse president valida, ütleme, 11% häältega, kusjuures 89% häältest oleks vastu. Enamus oleks selle kandidaadi vastu, kuid ta ikkagi läheks läbi. Sellepärast lähtusime n.-ö. absoluutse häälteenamuse põhimõttest, et presidendikandidaadi poolt oleks 50% pluss üks hääl. Aga teatavasti see ei ole alati

resultatiivne ja siin on siis käiku läinud tagavaravariant selles mõttes, et kui otsesed valimised ei ole resultatiivsed, siis valib Riigikogu. Ma arvan, et see on ka tähtis, et põhiseadus võetaks vastu rahvahääletusel. Mispärast on tähtaegu lühendatud ühe aasta võrra, sellest härra Jürgenson juba rääkis. Ma arvan, et see tuleb meie dünaamilises elus kasuks. Nüüd jõuame keerulise küsimuse juurde, mille siin püstitas juba härra Käbin: millisel määral on selles eelnõus arvestatud teisi põhimääruse sätteid, mille rakendamise peaks ette nägema põhiseaduse rakendamise seaduses? Siin viidatakse näiteks §-le 153. Meie oleme ekspertidena põhimõtteliselt sellise käsitluse vastu, et oleks olemas n-ö teine põhiseadus, kus nähtaks ette esimese põhiseaduse elluviimise kord. See on põhimõtteliselt vale meie arvates sellepärast, et need põhiseaduse sätted, kus nähakse ette ühe või teise seaduse vastuvõtmine, ei jõustu ju mitte sellest lähtuvalt, kui on vastu võetud seadus, millega selle seaduse rakendamine või sätte rakendamise kord ette nähakse, vaid need jõustuvad enne ja selle põhiseaduse sätte alusel võetakse üks või teine seadus vastu. Me ei saa hakata neid suhteid ette ära reguleerima. Ja kui sellist seadust veel ei ole, siis peaks olema kord, mis näeb ette selle põhiseaduse sätte rakendamise. Kuid siin on üks aga, ja see on, et ka §-s 2, kui te vaatate põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu, on ette nähtud § 80 punkt 4 ja § 81, mis jõustuvad Riigikogu valimise tulemuste väljakuulutamise vabariigi valimiskomisjoni poolt. Vastasel korral me ei saa põhiseadust käiku panna. Eelnõus on säte – ja me peame seda väga tähtsaks sätteks –, mille kohaselt põhiseaduse jõustumisel kehtivad siiski seadused, mis on vastuolus põhiseadusega. Need ei ole automaatselt nullis põhiseaduse jõustumisel, vaid kehtivad seni, kuni need tühistatakse või võetakse vastu uus seadus. Milleks see on vajalik? Esmapilgul näeme, et see läheb põhiseadusega vastuollu, kuid see on väga tähtis säte sellepärast, et see aktiveerib tervet ühiskonda neid seadusi välja tooma. Siis on kaasatud ka Riigikohus ja praktikas on see vajalik veel sellepärast, et pärast põhiseaduse vastuvõtmist algab juristide hulgas pikk vaidlus, kuidas siis edasi minna. Kas siis automaatselt kõik teised seadused on tühised või mitte? Me arvame, et me ei saa sellise õigusliku nihilismiga nõustuda, sest igapäevane elu tahab elamist ja me peame leidma teistsuguse korra, mis siin on ka välja pakutud. Nüüd tuleme küsimuse juurde, millest juba ka juttu oli: meie riigi totalitarismist vabanemine ja totalitaarse riigikorra väljajuurimine. Küsimus sellest, kuidas piirata nende isikute pääsemist riigivõimu juurde, keda Eesti Vabariik ja eesti rahvas ei taha. Me arvame, et seda saab tõesti teha täies mahus süümevandega. Kes on tänast "Postimeest" lugenud, siis teab, et selle kohta on Ain Kaalepil küllalt hea kirjutus. Süümevande puhul, kui isik on valet vandunud – aga see käib kõikide riigiteenistujate kohta riigioorganites – ja ta on osalenud kodanike jälitamisel ja represseerimisel kas nende poliitiliste veendumuste, ebalojaalsuse, klassikuuluvuse või Eesti Vabariigis riigivõimude kaitseteenistuses olemise eest, nagu on fikseeritud §-s 6, siis on teda võimalik individuaalselt võtta kohtulikule vastutusele. Me ei pidanud võimalikuks siin fikseerida ametikohti, mis välistaksid inimeste osalemise riigioorganite töös. Ma arvan, et seda võiks aktsepteerida totalitarismist vabanemiseks. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Aitäh, härra Rahumaa! On küsimusi. Esimene küsija on härra Leisson. Palun!

E. Leisson: Lugupeetud härra eesistuja! Lugupeetud härra Rahumaa! Paragrahv 9 sätestab, et käesolev seadus on koos põhiseadusega vastu võetud rahvahääletusel ja kehtib kuni 31. detsembrini 2000. Eksperdid on soovitanud ja komisjon on sellega nõustunud, et president ja Riigikogu valitakse ühe aasta võrra lühema volituste tähtajaga. Aga miks mitte seda kehtestada kuni 31. detsembrini 2000 ja miks see laieneb ainult esimesele Riigikogule? See on esimene

küsimus. Ja teine küsimus puudutab süümevannet, millega eksperdid välja tulid ja mis on päris sümpaatne, aga mulle jääb siiski mõistatuseks see mehhanism, kuidas see toimib. Tänan!

E. Rahumaa: Mis puutub § 9, siis on küsimus selles, et esimene president ei ole sellepärast aastani 2000, et seda korda ja põhiseadust on võimalik muuta ning seda on sellest lähtuvalt tehtud. Kui esimene Riigikogu kokku tuleb, on tal väga palju tööd, kuid sealjuures võib ta ka põhiseadust muuta. Teine probleem on süümevanne. Jah, siin tuleb kindlasti välja töötada mehhanism, kuidas see hakkab toimima. Ajakirjanduses on mõned vihjed selle kohta olnud, kuid me arvasime, et kui me paneme sellesse seadusesse süümevande mehhanismi, siis see koormab seda rakendust liialt ega ole otstarbekohane. Pealegi me pidasime silmas, et selleks on vajalik ikkagi põhjalikum töö kui välja pakkuda mingi logisev konstruktsioon ja siis selle logiseva konstruktsiooni kriitikaga lasta põhja ka rakendusseadus.

V. Salum: Süümevanne kahtlemata on vajalik, aga teie väide, et see on piisav totalitarismist ülesaamiseks, ei oma nagu katet, sest parteinomenklatuur on panganduses ja väliskaubanduses juhtpositsioonil ning seega ka valimisvõitluses teistest piisavalt tõhusam. Mis on teie arvates garantiiks, et nad valimisvõitluses sama poliitikat ei jätkata? Ja teine küsimus juristina: kas peate õigeks, et § 164 on ära nuditud, vaatamata sellele, et Põhiseaduse Assamblee hääletas selle nomenklatuuri piiritlemise läbi?

E. Rahumaa: Ma arvan, et me vabaneme totalitaarsusest järk-järgult. Ei ole võimalik sellest pärandist vabaneda ühe päevaga. Teiselt poolt ma arvan, et süümevanne annab meile küllalt mõjusa vahendi konkreetsetl iga üksikisiku puhul tõstatada süü, kuid me saame seda teha ilma viha ja eelarvamusega. See on minu sügav veendumus. Mis puutub põhiseaduse § 164, siis ma ei ütleks, et me oleme selle seaduseelnõuga nullinud paragrahvi, kus jutt on sellest, et põhiseaduse I peatükki ja XV peatükki saab muuta ainult rahvahääletusel.

Juhataja: Tänan! Härra Tarto, palun!

E. Tarto: Lugupeetud juhatus! Lugupeetud ettekandja! Me räägime siin kogu aeg totalitaarsusest jne. See on täiesti omal kohal siis, kui me lähtume sellest, justnagu ei oleks olnudki okupatsiooni. Aga kuidas juriidiliselt see asi on? Lugu on ju selles, et ega ei peagi totalitaarne riik okupeerima, võib ju ka demokraatlik riik okupeerida. Ja kas meie jaoks on olemas sellised mõisted nagu okupatsioon, okupant, okupantide käsilane jne? Palun vastata sellele! Aitäh!

E. Rahumaa: Ma arvan, et meist igatühe jaoks on olemas sellised mõisted. Kuid asi on ju selles, et meie arvates tuleb arvestada, et me peame pidevalt edasi liikuma. Oletagem nüüd, et me võtame ja elimineerime inimese sõltuvalt sellest, kes ta oli, sõltumata sellest, milline ta oli ühel või teisel parteilisel ametikohal ja mida inimesed mäletavad väga hästi. Ma arvan, et see ei oleks lihtsalt õige, siin annab tunda ka mingi iseendas olev totalitaarsuse pärand. See kõik läheneb pisut kättemaksule. Me hakkame parteile kätte maksma nende isikute kaudu.

Juhataja: Tänan! Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits: Lugupeetud härra Rahumaa! Assamblee otsustas teatavasti hääletamise teel viia sisse piirang kompartei juhtkonnale, see oli formuleeritud §-s 160. Nüüd on § 160 asendatud §-ga 6 ja siinses süümevande formuleeringus on niisugune lause, et ta ei ole osalenud kodanike jälitamisel ja represseerimisel nende poliitiliste veendumuste, ebalojaalsuse, klassikuuluvuse või Eesti Vabariigis riigikaitseteenistuses olemise eest. Nüüd on mul küsimus: kas sai linna-

või rajoonikomitee esimene sekretär pidada oma ametit ja mitte osaleda kodanike jälitamisel ja represseerimisel nende poliitiliste veendumuste, ebalojaalsuse või klassikuuluvuse eest? Ja teine küsimus: kas me saame niisuguste riigitegelastega edasi minna? Tänan!

E. Rahumaa: See on hea küsimus, härra Korrovits. Ma arvan, et sellele ei ole ühest vastust. Parteisekretär 1952. aastal oli ju hoopis teistsuguste ülesannetega kui parteisekretär 1980. aastatel. See on nii. Mis vahe oli? Vahe oli suur, sest terve ühiskond oli vahepeal muutunud, maailm oli muutunud. Aga tähtsam selle asja juures on see, et iga konkreetse inimese puhul tuleb see küsimus päevakorra, ja tuleb väga aktiivselt päevakorra. Me saame need asjad siis hoopis paremini selgeks räägitud kui praegu siin üheselt otsustades. Kui meil on vajalik reaalne tagajärg, siis peaks nii toimima. Kui meil on aga vajalik ühiskonna lõhestamine, inimeste endi lõhestamine, kes seda ei suuda aktsepteerida oma õigustunde järgi otsustades, ilma et EKP oleks kuulutatud kuritegelikuks organisatsiooniks kohtu poolt, siis me muidugi saame teise tagajärje. Kõik sõltub sellest, millised on meie eesmärgid. Muidugi, ma mõnan, et see totalitaarne riik ja ühiskond, kust me tuleme, ei ole võrreldav teistega. Ülitotalitaarsus üheparteilises süsteemis kehtis üle 50 aasta. Ma arvan, et just seetõttu ei olegi muud võimalust asja lahendamiseks. Kuid see ei tähenda seda, et uus Riigikogu, uued Eesti Vabariigi riigiorganid ei võta seda küsimust uuesti päevakorda, ei tule selle juurde korduvalt tagasi. Me seda võimalust siin ei välista. Ja selles mõttes ei ole meil vaja siin nii kaugele ette asju ära lahendada, meil on praegu vaja väga kiiresti põhiseadus vastu võtta. Andke andeks, et ma liiga pikalt peatusin sellel küsimusel!

Juhataja: Aitäh! Härra Arjukese, palun!

R. Arjukese: Tänan! Ma tahaks kõigepealt öelda seda – ainult üks repliik –, et olukord oli 1980. aastal erinev ainult repressioonide astme võrra. Repressioonid olid ju! Ja inimesed, kes niisugustel ametikohtadel olid, võtsid kas tahes või tahtmata nendest repressioonidest osa. Tähendab, küsimus on ikkagi selles, et keegi ei sundinud neid niisugusele ametikohale, kus nad pidid osa võtma repressioonidest. Kas te ei leia, et on kohatu rääkida mingist kättemaksust ja niisugusest asjast? Keegi neid ei kavatse represseerida, on ainult poliitilise tegevuse teatud piirangud. Näiteks on mõnes riigis keelatud ka politseil osa võtta valimistest või saada valitud. See on siis repressioon politsei vastu või? Tähendab, need inimesed lihtsalt ei sobi selliste kohtade peale. Tänan!

E. Rahumaa: Täiesti õige ja sellepärast ongi selles seaduseelnõus ettepanek, et need inimesed ei saa riigiorganite tegevusest osa võtta. Aga ma ei ole väitnud, et sekretär 1950. aastal ja sekretär 1980. aastal ei võtnud osa repressioonidest. Ma väitsin, et oli väga erinev situatsioon 1950. aastal ja 1980. aastal.

Juhataja: Aitäh! Härra Salum, palun!

V. Salum: Kahtlemata me oleme kõik huvitatud reaalsest tagajärgedest ja totalitarismi üle võidu saavutamise on eesmärk, mille nimel tasub vaeva näha. Kuid kas piisab ainult üksikisikute süüme uurimisest, sest totalitarism püsis just kompartei ja KGB najal? KGB on restaureerunud sõjaväe raames ja kompartei samuti koondab oma ridu. Kas me nii saame totalitarismist lahti, kui me ainult üksikisikutega tegeleme ja komparteid tervikuna hukka ei mõista? Tänan!

E. Rahumaa: Mis puutub kompartei hukkamõistmisesse, siis ma arvan, et see ühiskonnas praegu toimub. Kuid tema kuulutamiseks kuritegelikuks organisatsiooniks on olemas eraldi

protseduur. Seda ei saa teha Põhiseaduse Assamblee. See on ikkagi kohtu pädevuses. Kui aga selle küsimuse juurde tagasi tulla, siis see on üks nägemus asjast, kuidas edasi minna. Kui on paremaid plaane, siis on see ju ka tervitatav.

Juhataja: Suur tänu! Härra Talve, palun!

J. K. Talve: Ma tahtsin küsida, kas kommunistliku partei tegevus Eestis viimase 50 aasta jooksul peab kuuluma ainult kohtu pädevusse. Konkreetsed kuriteod, konkreetsete inimeste tapmised, küüditamised, piinamised jne. on konkreetsete inimeste tapmised, küüditamised, piinamised ja need kuuluvad kohtu pädevusse. Aga kas me ei või panna rahvahääletusele Eestimaa Kommunistliku Partei tegevust ja lasta rahval otsustada selle küsimuse üle?

E. Rahumaa: Jah, kui see on rahvale selgeks tehtud. Kui me vaatame rahvahääletuse tulemusi näiteks Šveitsis, millega härra Talve on ka kindlasti tuttav, siis näeme, et mõningaid küsimusi on ebaeetiline panna rahvahääletusele – ma ei pea küll käesolevat juhtumit silmas. Näiteks surmanuhtluse likvideerimine. Kuid kui rahvale on see asi selge, siis ma arvan, et rahvas oskab ka Eesti Vabariigi uute riigiorganite kaudu paremini seda küsimust lahendada kui meie. Mida ma silmas pean? Ma pean silmas seda, et me oleme veel liiga vähe olnud n.-ö. Eesti Vabariigi tingimustes ja meie ühiskond on liiga habras selliste küsimuste lahendamiseks. Ma kardan, et kui me paneme sellised küsimused sedavõrd teravalt praegu meie rahva ette, siis saavutame vastupidise eesmärgi. Seda on ju näha ka põhiseaduse eelnõu arutamisel, kus ajakirjanduses võtavad sõna, ma julgeksin öelda, inimesed, kes ei ole seda küsimust põhjalikult arutanud. Minul kui eksperdil on kurb näha selliseid asjatundmatuid artikleid. Põhiseaduse Assamblee inimesed kaitsevad oma põhiseadust ajakirjanduses liialt vähe.

T. Velliste: Härra juhataja! Minu küsimus puudutab süümevandega seoses tekkida võivat nõiaringi. Kujutame teoreetiliselt ette äärmuslikku olukorda, et kogu riskirühm otsustab vanduda valet. Sellisel juhul on tegemist nii mõjuvõimsa ringkonnaga, et ta võib võimule tulla ja ükski kohus ei suuda mitte kunagi tuvastada, et nad vandusid valet. Kuidas sellisest nõiaringist väljuda? See on nagu muna ja kana probleem.

E. Rahumaa: Ma arvan, et avalik kontroll hoiab selle ära.

L. Mäll: Lugupeetud ettekandja! Nagu ma teie eelmistest vastustest aru sain, te arvate, et ühiskonnas toimib väga suur manipuleerimismehhanism, mis takistab tõeliselt heade ideede elluviimist praeguses Eesti ühiskonnas. Kas ma saan õigesti teist aru?

E. Rahumaa: Ja siis?

L. Mäll: Siis ei olegi rohkem midagi. Ma tahtsin lihtsalt küsida, kas teie arvates Eesti rahvas praegu ei võtaks vastu sellist kommunismi süüdistavat osa rakendusotsuses sellepärast, et ajakirjanduses toimub rahvaga manipuleerimine, mille abil püütakse rahvast teises suunas kallutada.

E. Rahumaa: Ma nii ei ütleks, siin on ka teatud õiguslik probleem. Ma arvan, et partei küsimus on natukene keerulisem sellepärast, et mitte partei ei olnud Eestis võimul – võimul oli nomenklatuur ja ka partei oli teatud mõttes selle nomenklatuuri tööriist. See on minu arust tunduvalt keerulisem, kui see esmalt tundub. Ja teiseks, me unustame liiga kiiresti, kust me ikkagi tuleme.

J. K. Talve: Nomenklatuur juba sõnana tähendab seda, et on olemas nimekiri. Kas see nimekiri on kusagil saadaval?

E. Rahumaa: Nomenklatuur tähendab seda, et oli olemas ametikohtade nimekiri, kuhu kinnitati ametisse partei vastaval tasemel. Näiteks teaduskonna dekaan oli selles mõttes nomenklatuurne isik, et ta kinnitati ametisse linnakomitee büroo poolt. Ma pean silmas seda. Kui ma sain teaduskonna dekaaniks, kinnitati mind ametisse linnakomitee büroo poolt, ehkki ma ei olnud üheski valitud parteiorganis. Selles mõttes ma olin samuti nomenklatuur. Ma pean silmas just neid isikuid. Selles mõttes kõik ei ole niisama lihtne, et me määrame ära, fikseerime, nagu pakuti siin alternatiivis, et nimekirja kuuluvad EKP KK liikmed, linna- ja rajoonikomiteede sekretärid. Me lihtsustaksime sellega asja liialt ja saavutaksime soovitud vastupidise tulemuse. Me kehtestaksime sooviga jõhvikasoid hoida, et 20. septembril hakkame kõik jõhvikale minema. Saavutasime selle, et jõhvikasood tallati mustaks. Kuigi meie eesmärk oli väga hea.

J. K. Talve: Jah, ma vist eile kuulsin, et Venemaal on välja käidud analoogiline mõte ja selle nimi ei ole mitte debolševiseerimine, vaid denomenklaturiseerimine. Võib-olla olekski see parem mõte, et mitte keelata EKP tegelastel osaleda ühiskondlikus elus, vaid lähtuda konkreetsetest olemasolevatest nomenklatuursete kohtade nimekirjadest. Neid kohti täitnud isikutel võiks keelata osaleda poliitilises elus kümneks aastaks.

E. Rahumaa: Kuid on ju selge, et see eksisteeris ühiskonnas n.-ö. ülalt kuni alla.

L. Müll: Mida te, lugupeetud ettekandja, arvate: kui §-s 4 teha mõningad väikesed lisandid, et presidendikandidaadi üles seadmise õigus on vähemalt tuhandel hääleõiguslikul Eesti Vabariigi kodanikul, kelle hulgas ei ole endisi kommunistliku partei liikmeid? Ja lisada, et endistel Eestimaa Kommunistliku Partei liikmetel täiskoosseisus.

E. Rahumaa: Kuidas endistel?

L. Müll: Endistel Eestimaa Kommunistliku Partei liikmetel – kõigil elavatel liikmetel, kõigi elavate liikmete ühisel ettepanekul.

E. Rahumaa: Ma arvan, et Põhiseaduse Assamblee kaalub seda ettepanekut väga hoolega.

Juhataja: Härra Talve, teil on neljandat korda küsimuse esitamiseks sõna. Juhatajana ma loodan, et neljast teie esitatud küsimusest piisab. Palun, teil on sõna!

J. K. Talve: Kas piisab, see sõltub edasisest mõttevahetusest. Aga siin on eesotsas Sirje Endre ja teistega tehtud apellatsioon, selleks et kõnealune paragrahv ikkagi sisse jätta. Ma teeksin omapoolse ettepaneku võib-olla hiljem kirjalikult, aga esitaksin praegu küsimuse, kuidas teie suhtute mõttesse, et see paragrahv, mis ei haaku struktuuriliselt põhiseaduse tekstiga, oleks võimalik panna rahvahääletusele alternatiivina, jätta rahvale võimalus võtta vastu põhiseadus kas selle paragrahviga või ilma selleta.

E. Rahumaa: See on täiesti kaalukas ettepanek, mida assamblee võib kaaluda. Kuid siin on üks koht, mis ei haaku selle probleemiringiga, mis meil siin nüüd lahendada on. Aga see ei tähendaks minu arvates ka mitte midagi, kui seda küsimust arutatakse enne põhjalikult ühiskonnas ja siis tehtaks kaalukad otsused. Arvan, et selle põhjalikkuse me saaksime kätte ka siis, kui natukenegi aega maha võtaksime, aga meil on praegu väga kiire selle riikluse ülesehitamisega. Me oleme sellega niigi hiljaks jäänud ja koormame kindlasti põhiseaduse vastuvõtmist sellise teise rahvahääletuse puhul kaheldamatult väga. See on minu arvamus.

Juhataja: Härra Talve viies küsimus.

J. K. Talve: Jah, ma palun vabandust, härra Anton, et ma jälle küsimuse esitan, aga siin on see juriidilis-tehniline probleem, et kui põhiseadus võetakse vastu ilma selle paragrahvita, siis on selle sätte ja nende põhimõtete tegelikus elus rakendamine võimalik ainult põhiseaduse muutmise korras. Seetõttu on vaja see küsimus lahendada praegu ja mitte pärast põhiseaduse vastuvõtmist. Kas pole nii?

E. Rahumaa: Jah, aga see tähendab seda, et me annaksime selle rahva kätte otsustada, enne kui rahvast oleks põhjalikult valgustatud.

Juhataja: Suur tänu! Küsimusi rohkem ei ole. Aitäh, härra Rahumaa! Juhatus pakub sõna veel redaktsioonitoimkonna esimehele Liia Hännile. Proua Liia Hänni, palun!

L. Hänni: Lugupeetud assamblee juhatus! Austatud kolleegid! Vahepealse aja jooksul oli redaktsioonitoimkonna liikmetel võimalus osa võtta Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu väljatöötamisest. Kaks eelmist ettekandjat on teile juba andnud üsna põhjaliku ülevaate sellest, millistele tulemustele me jõudsim. Minul jääb lisada ainult mõned üldist laadi märkused ja samuti mõned täpsustused esitatud eelnõu suhtes. Kõigepealt me pidime endale aru andma sellest, et tegemist ei ole antud juhul ainult õigusliku küsimusega, vaid ka poliitilise küsimusega. Tuleb ju arvestada seda olukorda, mis praeguseks on valminud põhiseaduse eelnõu ümber välja kujunenud. On üsna tõsine oht, et põhiseaduse eelnõu vastu häälestatud üldsus kas ei tule põhiseaduse eelnõu rahvahääletusele või lükkab selle tagasi. Seetõttu on vajalik, et rakendusotsus kõrvaldaks osa nendest vastuoludest ja võimaldaks ikkagi lõpuks jõuda kompromissile põhiseaduse eelnõu suhtes ning seega kindlustada, et taastatakse Eesti Vabariigi põhiseaduslik riigikorraldus. Nii et mitmed väljatöötatud eelnõu sätted kajastavad seda kompromissi otsimise püüdlust. Teine küsimus, mille me pidime lahendama ja mille puhul me väga palju lootsime ekspertide abile, on see, kui detailne peaks olema väljatöötatav rakenduseseaduse eelnõu, kui detailselt see peaks määrama selle, kuidas toimib üleminek ühelt õigussüsteemilt teisele, kuidas rakenduvad tööle ja millises järjekorras põhiseaduslikud institutsioonid. Me leidsime, et tuleb piiritleda see küsimuste ring, millele tuleb igal juhul vastata. Ja need küsimused on: kõigepealt, millal loetakse põhiseadus vastuvõetuks, millal põhiseadus jõustub, millises vahekorras on seni toimiv põhiseaduslik õigussüsteem ja kuidas tagatakse riigivõimu teostamise järjepidevus põhiseaduslike institutsioonide tööerakendamisel. Nendele küsimustele, kas hästi või halvasti, käesolev eelnõu ka vastab. Arutluse käigus kerkisid üles mitmed küsimused peaaegu kõigi paragrahvide juures ja ma püüan ka nendest teile rääkida, et oleks selge, miks on langetatud just sellised valikud, nagu on praegu kirjas. Kõigepealt § 1. Siin oli tõsiselt arutluse all võimalus, et tuleks sätestada ka, millise hääletamisest osavõtnute arvu korral üldse loetakse põhiseadus vastuvõetuks. Seega tuleks sätestada rahvahääletuse kvoorum. Ja oli arutluse all, et see kvoorum peaks olema vähemalt pool hääleõiguslikest kodanikest. Kuid kaaludes poolt- ja vastuargumente, arvestades meie praegust ühiskondlik-poliitilist olukorda ja võimalust, et tõepoolest osa Eesti poliitilisi jõude võib üles kutsuda põhiseaduse eelnõu rahvahääletust boikoteerima, me siiski leidsime, et ei oleks õige seda kvoorumi nõuet sätestada. Me lähtusime ka üldisest riigioiguslikust kontseptsioonist, et poliitiline aktiivsus ei saa olla isiku jaoks kohustus – rahvas teostab riigivõimu fakultatiivselt, oma vaba tahte alusel. Me leidsime, et isegi see, kui me kvoorunit praegu põhiseaduses ei fikseeri, võib mõjuda stimuleerivalt just nimelt rahvahääletuseks osavõtule, sest inimene peab sel juhul selgelt oma seisukohta põhiseaduse eelnõu suhtes

väljendama. Paragrahvi 2 puhul oli vaidluse all see aeg, millal põhiseadus peaks jõustuma. Kui põhiseadus võetakse vastu rahvahääletusel, on Eesti rahvas oma poliitilist tahet väljendanud ja põhimõtteliselt me võiksimme asuda teele, kus vana kehtiv õigussüsteem juba asendatakse uue õigussüsteemiga. Siiski, ekspertide soovitusel on praegu jäädud eelnõu sellise variandi juurde, kus põhiseadus tervikuna jõustub alles peale Riigikogu valimisi. Küll aga ei tähenda see, et põhiseadus peale vastuvõtmist juba ei reguleeriks Eestis poliitilisi suhteid, et sellele põhiseadusele ei peaks vastama näiteks Riigikogu valimise seadus. Vaidlused olid § 2 lõike 2 puhul selle üle, millises suhtes peaksid olema seni kehtivad õigusaktid põhiseadusega. Eelnev lähenemisviis oli selline, et kehtiv õigussüsteem ja kehtivad õigusaktid kehtivad peale põhiseaduse vastuvõtmist ainult niivõrd, kuivõrd need ei ole vastuolus põhiseadusega, mis tähendab seda, et põhiseadusega vastuolus olevad õigusaktid lakkavad põhiseaduse vastuvõtmisel kehtimast. Kuid teiselt poolt, üksikute seaduste puhul ei anna see selget vastust, kas tühistunud on ainult üksikud selle seaduse sätted, mis on vastuolus põhiseadusega, või seadus tervikuna. Ja selle tõttu me jääme teise võimaluse juurde, et iga seaduse, kehtiva õigusakti suhtes tuleb ikkagi langetada otsus. See tagab meie õiguskorras suurema korra ja kooskõla, kui see oleks juhul, kui me ei sätesta kohustust viia need õigusaktid vastavusse põhiseadusega konkreetsete otsustustega. Nüüd, § 3 puhul võib teil kerkida üles küsimus, kuhu on jäänud Riigikogu valimiste väljakuulutamise või toimumise lõpptähtaeg, sest sätestatud on ainult miinimumaeg, s. o. 40 päeva. Siin oli põhjuseks asjaolu, et me ei suuda praegu täpselt prognoosida ajagraafikut, kuidas toimub rahvahääletus, ja olles näiteks fikseerinud ülemiseks piiriks 60 päeva, oleks kergesti võinud juhtuda, et jõuame valimisteni juuli keskel. Praegu on ju lõpptähtaeg tegelikult fikseeritud ülemnõukogu 20. augusti otsusega, kus on öeldud, et Riigikogu valimised tuleb läbi viia selle aasta jooksul. Veel on küsimus, miks on Riigikogu ja ka Vabariigi Presidendi jaoks rakenduseseadusega ette nähtud lühem ametivolituste tähtaeg kui põhiseaduse tekstis. Siin olid argumendid sellised, et Eesti ühiskonna poliitiline areng on praegusel perioodil olnud väga kiire. Me oleme näinud, kuidas kahe aastaga on ajast maha jäänud nii ülemnõukogu kui ka Eesti Kongress, ning ka praegu võib prognoosida, et see protsess jätkub. Selle tõttu võimaldaks kolm aastat volituste tähtaega esinduskogu ja Vabariigi Presidendi viia vastavusse rahva meeleolude ja selle poliitilise olukorraga, mis kolme või nelja aasta jooksul välja kujuneb. Nüüd § 3 ja lõige, mis räägib Riigikogu kvoorumist. Töö- ja kodukorra seaduste vastuvõtmine on samuti kantud kompromissi otsimise soovist, sest üks etteheide, mis meie eelnõule tavaliselt tehakse, on see, et me oleme sätestanud liiga väikese Riigikogu kvoorumi. Me ei ole ka suutnud rahvale selgitada, et siin on tegemist omamoodi paradoksiga, kus eesmärk, et Riigikogu liikmed võtaksid osa Riigikogu tööst, ja selle saavutamise vahendid on omavahel veidi vastuolus. Kuid ma arvan, et seda on võimalik inimestele selgitada – see vajab veidi arusaamist, kuidas toimub ühe seadusandliku kogu töö. Ja seetõttu nõue, et töö- ja kodukorra seaduste vastuvõtmiseni, mis sätestavad Riigikogu töökorralduse, peab kvoorum olema vähemalt pool Riigikogu koosseisust, tundub igati mõistlik. Nüüd § 4 – Vabariigi Presidendi valimise eriline kord põhiseaduse rakendamisel. Just selles punktis on olnud kõige suurem vastuolu üldsuse arvamuse, Põhiseaduse Assamblee ekspertide arvamuse ja assamblee enamuse seisukohtade vahel. Kuna eesmärk on ka põhiseaduslike institutsioonide võimalikult kiire ja üheaegne rakendamine, siis sellestki seisukohast lähtudes oleks vaja, et Riigikogu ja Vabariigi President astuksid oma ametisse üheaegselt ja võimalikult kiiresti. Vabariigi Presidendi valimine otse rahva poolt ilmselt lahendaks praegu üleskerkinud pinged ja ka poliitilised hirmud, mis on olemas, samal ajal annaks see meile neli aastat järelemõtlemisaega, milline on optimaalne Eesti riigivõimu eri

institutsioonide omavaheline vahekord. On üsna tõenäoline, et meie valimisvõitluses saab Vabariigi Presidendi küsimus, presidendi volituste ulatus üheks kõige põletavamaks valimiseelse võitluse küsimuseks. Ja ilmselt siis, omades tõepoolest taskus rahva mandaati ja ka aega teha endale selgeks riigiehituse põhitõed, saab langetada juba lõpliku otsuse. Nüüd, härra Tiit Käbin tõstatab väga olulise küsimuse, kuidas peaks näiteks rakenduma kohtusüsteem peale põhiseaduse jõustumist. Sellele küsimusele annab osaliselt vastuse § 5, mis ütleb, millise aja jooksul peab Vabariigi President esitama Riigikogule kõrgete riigi ametiisikute – Riigikohtu esimehe ja õiguskantsleri kandidatuurid. Te võite veenduda, et siin on võimalus, et Riigikogu mõnes mõttes katkestab nende institutsioonide praeguste ametiisikute volitused ja vajaduse korral paneb ametisse uued isikud, kellel on Riigikogu usaldus. Paragrahv 6 on juba leidnud väga põhjalikku käsitlust. Siin on küsimus selles, milliseid vahendeid peab Eesti ühiskond praegu kasutama, et vabaneda mineviku koormast. Vaidlus käib kahe kontseptsiooni üle. Üks on administratiivne äralõikamine, mille puhul vastutus pannakse üksikutele kõrgetele parteiametnikele. Teine kontseptsioon on isepuhastamine, isiklik vastutus kõigepealt oma südametunnistuse ees ja hiljem ka kohtu ees, kui kohus tõestab, et inimene on vandunud valet, et ta tegelikult on meie rahva ees süüdi. Meil tuleb täna otsustada, kumb nendest kahest kontseptsioonist on Eesti ühiskonnale vastuvõetavam ja kumb viib meid kiiremale paranemisele. Ma jagan teiega ka oma muret selle üle, kui me hääletame täna sisse sätte, mis võtab NLKP, EKP kõrgetelt ametiisikutelt ära õiguse kandideerida Riigikogusse ja kandideerida presidendiks. Põhiseaduse Assamblee on saanud nüüd lõppjärgus üsna mitmeid kirju ka selle võimaluse kohta. Enamik neid kirju väidab, et inimesed on valmis hääletamise teel otsustama, kas neid kõrgeid parteiametnikke usaldatakse või ei. Arvestades meie praegust olukorda, jõudude paigutust ühiskonnas ja ka kunagi meile härra Peet Kase poolt teada antud teaduslikku analüüsi selle kohta, kuidas vabanetakse endise režiimi mõjust, võib öelda, et Eesti ühiskonnas on tõsine oht, et kui me jätame oma eelnõusse sätte NLKP ja EKP ametnike õiguste piiramise kohta, siis meie põhiseaduse eelnõu lihtsalt ei jõuagi rahvahääletusele. Nii et täna seisab meil ees tõesti väga põhimõtteline valik. Me otsustame oma eelnõu saatuse suurel määral ja ma arvan, et me peame kõiki võimalusi väga põhjalikult kaaluma. Aitäh!

Juhataja: Aitäh, proua Hänni! On mõned küsimused. Esimesena saab küsimuse esitamiseks sõna härra Uluots. Palun!

Ü. Uluots: Proua Hänni, te kasutasite § 2 lahtirääkimisel kahte juriidilist terminit: põhiseaduse jõustumine ja põhiseaduse tegutsemine. Minule jäi nende vahe või nende positsioon arusaamatuks. Kas me ei peaks seda lahti kirjutama? Te ütlete, et põhiseadus tegutseb enne jõustumist. Aga kuidas see näha on? Millise mehhanismiga, millise juriidilise formuleeringuga me seda teeme? Ma olen teiega nõus, et see võib tõesti niimoodi olla, aga siis peaks tekstis sees olema. Sest see toob pärast hirmsaid vaidlusi. Kuidas te suhtute sellesse?

L. Hänni: See on ilmselt üks küsimus, millele annaksid ehk paremini vastuse meie lugupeetud eksperdid, sest ka mina olin seisukohal, et just nimelt jõustumine on see protseduur, mis määrab põhiseaduse tegeliku toime. Aga hiljem, tutvunud Eesti Vabariigi esimese põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga, võis tõesti täheldada, et ka õigusaktide jõustumisel on olemas teatud gradatsioon. Nende toime võib pihta hakata enne seda, kui need on jõusse astunud. Antud juhul tuleks seda võtta kui poliitilist programmi, kui rahva poliitilist tahet, mis on selgesti väljendatud ja millele peaksid vastama need toimingud, mis isegi võib-olla alati ei oma juriidilist sisu, vaid poliitilist sisu. Aga ma delegeeriksin sellele küsimusele täpsema vastamise õigusekspertidele.

K. Jürgenson: Kõigepealt ma tahaksin märkida, et ka käesolevas apellatsioonis, nii nagu viimases tekstis, mis enne käesolevat on assambleele esitatud, enam kandideerimise õiguse äravõtmisest partei juhtorganites olnud isikutelt ei räägita. Jutt on ainult kõrgematest riigiametitest. Küsimus on selline: kui me läheme ainult süümevande esitamise peale ja selle vaidlustamine on võimalik kohtus, kuidas suhtuda sel juhul võimalusse, et algab massiline kõrgemate riigiametnike, näiteks presidendi kaebamine Riigikohtusse, ütleme, mingisuguse erakonna poolt? Aitäh!

L. Hänni: Kõigepealt ma ei saa nõustuda selle väitega, et praegune versioon ei sisalda piiranguid kandideerimiseks. Siin on ju selgelt öeldud: keelatud asuda presidendi ja Riigikogu liikme ametikohale. Ja kuidas sinna muidu ikka saaks, inimene peab nendele kohtadele kandideerima. Siin on ikkagi varjatud keeld kandideerida. Mis mõte sel oleks, kui me lubame kandideerida, aga seejärel keelame asuda sellele ametikohale? Nüüd teine asi: kuidas vältida, et kõrgeid ametiisikuid, kelle rahvas on valinud, hiljem ei hakata kohtusse kaebama? Seda ei saagi vältida. Ma usun, et iga inimene, kes annab süümevande, laseb ikkagi oma elukäigu silme eest läbi ja mõtleb väga tõsiselt, kas on olnud selliseid hetki, selliseid otsustusi, mille alusel ükskõik kes, iga Eesti Vabariigi kodanik võib pöörduda kohtu poole ja öelda, et sel ja sel aastal see kõrge ametiisik pani minu vastu toime sellise teo, mis on süümevandes üles loetud ja kus ta on vandunud valet.

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, kell on 12.30, aga kui te olete nõus, siis esitame nüüd küsimused ja saame neile vastused ning läheme pärast seda vaheajale. Palun, kas keegi protesteerib? Tänan! Me jätkame. Härra Korrovits, teie küsimus, palun!

V. Korrovits: Lugupeetud proua Hänni! Teie sõnavõtu lõpus oli niisugune lause, et kui me jätame sätte kompartei kõrgemate ametiisikute õiguste piiramise kohta sisse, siis põhiseadus ei jõuagi rahva ette. Palun selgitage täpsemalt, mis mehhanismi te pidasite silmas, väites, et see ei jõua rahva ette! Kes seda siis takistab? Tänan!

L. Hänni: Ma jagasin selles küsimuses lihtsalt teiega oma muret, sest olukord, mis on praegu kujunenud põhiseaduse eelnõu ümber, see vastuseis ei ole kahtlemata juhuslik. Sellise sätte sisaldumine meie rakendusseaduse eelnõus kindlasti puudutab praegu üsna mõjukatel positsioonidel olevaid isikuid, jättes nad ilma õigusest osaleda poliitilises elus. Ma viitasin ka nendele rahva hulgast tulnud arvamustele, mis on ka ajakirjanduses kajastust leidnud, et ei ole otstarbekas neid inimesi mehhaaniliselt kõrvaldada, vaid anda võimalus rahval hääletamise teel see valik teha. Seetõttu võib antud küsimuses Eesti mõjukate poliitiliste ringkondade ja rahva küllalt olulise osa arvamus kokku langeda. See on kahtlemata meie eelnõu suhtes üsna ohtlik olukord.

Juhataja: Tänan! Rohkem küsimusi ei ole. Suur tänu, proua Hänni! Ma palun üks hetk veel tähelepanu! Juhatusel on laekunud mitu parandusettepanekut ja ma usun, et me jõuame täna nende ettepanekute hääletamiseni. Pärast vaheaega algab arutelu ja kõigepealt saavad kõneks sõna need, kes on juba registreerunud. Vaheaeg 20 minutit. Vaheaeg

Juhataja: Kolleegid! Kell on 12.54, 20-minutine vaheaeg on lõppenud. Palun teeme kohaloleku kontrolli! Õigeks ajaks on saali jõudnud 20 assamblee liiget. Me jätkame tööd, kuid enne kui kõneks saab sõna härra Runnel, ma palun teie nõusolekut piirduda seitsme kõnelejaga. Kuni kahe minuti ulatuses on võimalik sõna võtta ka kohalt. Kas te aktsepteerite seda, et me piirdume

seitsme kõnelejaga, või on proteste? Proteste ei ole. Esimesena saab kõneks sõna härra Runnel. Palun!

H. Runnel: Austatud juhataja! Kallid kolleegid! Ma tahaksin pisut kõneleda võimaliku valelikkuse ideoloogia levimise vastu, sest mulle tundub, et me hakkame liikuma patuteed. Ja see patutee on, et me hakkame maha salgama asjade olemust. See puudutab seda, kuidas väljendada oma suhtumist sellesse ajaloolisse nähtusse ja käidud ajaloolisse aega, mis on seotud meie olemisega kommunistlikus maailmas kommunistliku režiimi all. Me oleme natuke kaua siin koos olnud. Kui me alustasime, siis oli nagu peo algus. Me andsime töotuse, mis oli pidulik, pateetiline, esinduslik, õilis ja ülev. Ja nüüd on käes justkui peo lõpp, on justkui pohmelus, kortsumus. Ollakse kompromissidele minejad ja alandlikud ning see ongi libisemine valelikkuse ideoloogia tee. See, et tegemist on justkui peo lõpuga, nähtub ka sellest, et saalis on kohal ainult 20 inimest, teised tegelevad mujal kõrvaliste asjadega. Tähendab, oleme küllastunud. Ma tean, et te olete viisakad inimesed, ja viisakatel inimestel on üks omadus: neil on piinlik öelda ebageeldivaid asju, kui see ebageeldiv asi on teise küljes. Näiteks kuidas öelda, et sinu riietuses on midagi viga, mingi avaus on lahti, mis ei peaks olema, või on soust habemesse kukkunud? See on niisugune piinlik moment. Ja nüüd me peame äkki ütleva endistele kommunistidele, et kuulge, te olete endised kommunistid. See, kui ma ütlen, et sa oled kurja teinud, ei tähenda, et ma tahan sind hukata, aga meil keeratakse sageli motivatsioon selline käänak sisse. See ei ole nii! Ma räägin natuke piltlikult komparteist kui süsteemist, sest minu meelest on häda praegu selles, et kommunistlik ajalugu, selle režiimi ajalugu ja olemus tahetakse taandada ainult individuaalpsühholoogilisele tasandile, ainult süümevande tasandile. Me hiilime ajaloolisest kurjast ja kohutavast nähtusest mööda nii, et me isegi ei julge panna põhiseadusesse või selle rakendamise seadusesse sõna "kommunist" või "kommunism". See on see patutee. Me ei tihka öelda, me kardame midagi. Võtkem kompartei kui süsteem. Ma võrdlen seda niisuguste nähtustega, mis uuel ajal on juhtunud. Esimene asi, mis uuel ajal tehti, oli see, et kuulutati tühiseks kõigi kunstnike ja kirjanike tiitlid. Ma ei tea, kui juriidiliselt seda tehti, aga vähemalt deklaratiivselt kuulutati tühiseks kunstnike ja kirjanike tiitlid, mis olid antud Nõukogude ajal. Öeldi, et see on ju valel ajal antud tiitel, see ei tähenda midagi, sest neid andsid kompartei liidrid. Ja ometi oli too tiitlite andmine keeruline. Näiteks kui minule taheti anda koos Mati Undi või Kersti Merilaasiga tiitel, siis kompartei segas vahele – ütles, et see on rahvavaenlane. Aga kümme aastat hiljem tiitel siiski anti. See tähendas, et seesama süsteem pidi alluma ja pidi tunnustama. Teine asi, mis võidukas uus aeg tegi, oli see, et kõigile sõjameestele öeldi: te olete ju okupatsiooniar mee inimesed ja teie veteranieesõigused on väärad. Ja need võeti ära. Paljulapselise isana olen ma märganud, kuidas see uus aeg on öelnud, et kõik stagnaaegsed paljulapseliste soodustused on tühi asi, et lastekasvatamine olgu perekonna oma asi. Ja need nn. soodustused langevad ka vaikselt ära kui stagnaaja nähtused. Ainukesed, kelle suhtes me ei tohi ühtegi äravõtvat liigutust teha, on endised kõrged kommunistlikud tegelased – nende vastu midagi ütelda on piinlik. Aga kõigilt kunstnikelt ja kirjanikelt tiitlid ära võtta ja nad kõlvatuks kuulutada ei olnud piinlik. Ma ei hakka rääkima sellest pikast reast, mis on Eestimaal kompartei korraldusel tehtud, millised vägivallaaktid on algatatud, s. t. millised kuriteod, küüditamised, kolhoseerimised, ideoloogilised kallaletungid. Toon ainult kaks-kolm näidet konkreetsete inimeste kohta. 1972. aastal avaldas kirjastus ühe raamatu, mille autor olin mina. Sel ajal valitses Eestis seltsimees Vaino Väljas. Ta keelas autorist kõnelemise. Ta ei keelanud üksi, kogu süsteem keelas. Parteilise karistuse koos ametist vallandamisega sai kompartei liige Tõnis Lehtmets, kelleni Tartus ei jõudnud see Tallinnas tehtud otsus mitte arvustada. Tema arvustas varjunime all Tartu "Edasis" Runnelit ja ta

kõrvaldati kõikidest ametitest kaheks aastaks. See oli vist 1986. aasta, kui oli Tuglase 100. sünniaastapäev ja korraldati pidulik koosolek, kuhu tõttasid ka mõned välismaalased. Tolleaegne ideoloogijuht härra Indrek Toome ütleb praegu televisioonis, et keegi polnud nii loll, et oleks uskunud kommunismi võitu, aga tol ajal ta riidles inimestega, kes julgesid viia või tahtsid viia Ahjale välismaalasi, täpsemalt soomlasi. See oli keelatud. Vaat sellised on kommunistliku režiimi argipäevased detailid. Need tsensuursed asjad, mida ma nimetasin väga konkreetselt seostatuna konkreetsete inimestega, näitasid, et kogu see süsteem tungis inimese ajudesse, inimese mõtlemisse, inimese perekonda, inimese isiksuse kallale. Kuidas saab siis nüüd öelda, et see ei maksa midagi?! Me peame häbenema. Mida me peame häbenema? Me peame häbenema enda silmad peast, kui me läheme valelikkuse ideoloogias kompromisside teel nii kaugele, et ei nimetagi nii totaalset ajaloo kurja. Me peame seda põhiseaduses nimetama ja tegema seda julgelt, kusjuures mitte hukkamõistvalt, vaid nentivalt, siis seda usutakse. See jutt, et rahvas satub sellest segadusse, ei ole mingi jutt. Rahvas on meid suunanud siia, et me võitleksime oma rahva tuleviku ja oleviku eest, ning me peame seda tegema täismeestena, aga mitte laskuma põlvili mingisuguse ajaloolise ülekohtu ees. Selle nimetamata jätmine on patt ja seda ei tohi lubada. Kergeim kompromiss, milleni võib minna, on panna see kompartei juhtivate tegelaste tõkestamise paragrahv alternatiivina rahvahääletusele. Täna!

Juhataja: Suur tänu! Härra Runneli kõne kestis üheksa minutit, aga tunnistan ausalt, et ma ei julgenud seda katkestada. Härra Kama, palun!

K. Kama: Lugupeetud assamblee! Tahan kaitsta oma kahte parandusettepanekut. Üks puudutab rakendusakti pealkirja. Praegu on selle asja nimi seadus, minupoolne ettepanek on nimetada see põhiseaduse rakendamise korraks. Põhjused on järgmised. Nagu meie istungitel on välja tulnud, soovib assamblee liikmete enamus näha rakenduslikku osa põhiseaduse osana. Kui me kirjutame talle peale "seadus", siis muutub ta iseseisvaks juriidiliseks aktiks. Siin on veel keeruline juriidiline probleem. Nimelt, rakendusosa teatud määral ajutiselt ikkagi muudab põhiseadust. Mõtleme kas või nende kolme ja nelja aasta peale, mis põhiseaduses on neli ja viis aastat. Tekib väga vaieldav probleem, kas seadusega, isegi kui see on rahvahääletusel vastu võetud, saab muuta põhiseadust kui kõrgemaisevat akti. Nii et minu ettepanek on nimetada seda rakendamise korraks. See oleks üks osa põhiseadusest, aga mitte eraldi peatükk. Kirjapildis näeks see välja umbes nii, et pärast XV peatükki on vahepeal kolm tärna ja siis tuleb rakendamise kord. See on siis see osa põhiseadusest, mis muutub mõne aja pärast, kui sellega reguleeritavad asjad on juba toimunud, kehtetuks. Teine asi, millest ma tahan rääkida, on seesama kõige huvitavam teema – kommunistide teema. Ma tegin meile esitatud apellatsiooni juurde parandusettepaneku, mille sisu on selles, et kui apellatsioon peaks leidma assamblee toetuse, siis lisada nimekirja ka ELKNÜ linna- ja rajoonikomitee sekretärid. Ei näe põhjust, miks peaksid EKP linna- ja rajoonikomitee sekretärid olema ühel pool joont ja ELKNÜ omad teisel pool. Praegu räägitakse apellatsioonis ainult ELKNÜ Keskkomitee sekretäridest. Üldiselt ma aga hääletan selle apellatsiooni vastu. Teen seda raske südamega, sest olen kogu oma elu olnud veendunud antikommunist ja ka mulle meeldiks väga neid asju piirata, mis siin on välja pakutud. Küsimus on aga selles, et niisuguse otsusega lülitatakse Eesti poliitilisest elust välja üks seltskond inimesi, kes on olemas ja kellel on Eesti ühiskonnas teatav mõjujõud ning teatav toetus rahva hulgas. Osa nendest isikutest, kes praegu selle ringi sisse jäävad, osutuks kindlasti järgmistel valimistel valituks. Ja on ikkagi väga kaheldav, kas ühiskonnale tervikuna on kasulik, kui me ühe reaalselt olemasoleva poliitilise jõu, ühe jõu, kellel on olemas teatud osa rahva toetus, lülitame n.-ö. jõuga välja meie poliitilisest elust, suunates nad seega siis otseselt

põranda alla, tänavale või kuhugi mujale. On ju selge, et ega niisuguse otsuse vastuvõtmisega see jõud objektiivselt ühiskonnast kuhugi ei kao. Ta on olemas ja tal on oma toetus. Ka pärast, mitte põhiseaduse raames, vaid juba teiste seadustega, saab piirata nende isikute töötamist määratavates riigiametites. Küll aga ei saa enam pärast põhiseadusest madalama aktiga võtta neilt ära passiivset valimisõigust. See on põhiseaduslik õigus ja seda saab tõepoolest piirata ainult põhiseadusega. Minu ettepanek on jätta see küsimus Riigikogu hooleks. Riigikogu esimene töö võiks olla tunnistada EKP kuritegelikuks organisatsiooniks – see on siamaani tegemata – ja piiritleda nende isikute ring, kes ei või olla riigiteenistujad. Ei tohiks aga piirata nende inimeste põhiseaduslikku õigust olla valitud rahva poolt. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, ma pean teile üles tunnistama: kasutades salakavalalt asjaolu, et suur osa assamblee liikmeid ei kogunenud õigel ajal, leppisin kohal olevate liikmetega kokku, et ainult seitse assamblee liiget saavad kõneks sõna. Seitsmes oleks härra Linnart Mäll. Et meie kokkulepet kinnitada, ma palun teie nõusolekut viia läbi hääletamine. Rõhutan, et kahe minuti jooksul kohalt sõna võtta on kõigil niigi õigus. Teeme kohaloleku kontrolli. Meid on kohal 32. Teen ettepaneku lisaks kolmele ettekandele kuulata ära seitse kõnet puldist. Viimane kõneleja oleks sellisel juhul härra Linnart Mäll. Kes on selle poolt, et me piirdume seitsme kõnelejaga, kellest viimane on härra Mäll? Poolt on 21, vastu 2 ja 6 on erapooletud. Otsus on vastu võetud. Rõhutan veel kord, et kõik saavad sõna kohalt. Jätkame kõnedega. Sõna on härra Saatpalul.

V. Saatpalu: Lugupeetud juhataja ja kolleegid! Ma pean ütlema, et see dokument, mis meile täna arutada on antud, äratub minus usaldust. Mõneti kajastab see ka meie tegemata tööd, millele vihjas siin härra Rahumaa, öeldes, et me ei ole ise selgitanud rahvale neid seisukohti, mille poolt me oleme siin hääletanud. Kas või presidendi valimise koha pealt on ju täiesti selge, et enamik siin saalis olijaid hääletas niisuguse riigikorra poolt, kus kolmas konfliktikolle presidendi näol puudub. On ainult kaks – parlament ja valitsus – ja kuna ainult neil kahel saab sel juhul olla ka poliitiline programm, mis presidendil puudub, siis ei ole mõeldav, et president saaks korraldada mingit valimisvõitlust oma poliitilise programmi tutvustamiseks. Ainuke asi, mida ta oma valimiskonkurentsisis saab tõestada, on see, et ta tunneb väga hästi Eesti põhiseadust, oskab seda tõlgendada ja teab ka rahvusvahelise diplomaatilise suhtlemise protokolle. Sellele on tähelepanu juhtinud ka Niitsoo ühes oma ajaleheartiklis. See, et me pole seda suutnud Eesti rahvale selgeks teha, on meie süü ning sellepärast oleme nüüd selle punkti juures, mis kõneleb, et Eesti esimese sõjajärgse presidendi valib rahvas. Ma pean kahetsusega nentima, et ka meie rahva puhul võib täheldada isikukultuse tendentse. Need avalduvad kirjades, mis redaktsioonitoimkonnale on saabunud, ja on muidki ilminguid. Isikukultuse tendents on ka praegu ühe isiku puhul täiesti selgelt olemas ning seda murda on peaaegu võimatu. Ma toetan seisukohta, et esimest korda võiks tõesti rahvas presidendi valida, aga mulle pakub tõsist huvi, mida see valimiskampaania siis endast kujutab. Ma usun, et ka kolm ja neli aastat on mõistlikud numbrid, sest nähtavasti on Jaak Allikul õnnestunud valimisseaduse eelnõu kirjutamisel oma kolleegide selg prügiseks teha ja see kogu, mis valitakse – Riigikogu –, ei tule oluliselt töövõimelisem kui see, mis siin praegu on. Asi on selles, et ta põhineb suuresti isikuvalimistel ja nende inimeste vastutustunnet ei suurenda mitte midagi, ka mingisugused kvoorumid mitte. Inimeste vastutustunnet saab suurendada ainult poliitiliste organisatsioonide sisemine distsipliin ja huvi osaleda nende töös. Nii et selles mõttes on kolmeaastane prooviaeg mõistlik. See oleks ettevalmistav periood uue Riigikogu valimiseks ja sellel ajal peaks siis ühtlasi toimuma privatiseerimine ning ühiskonna kihistumine. Ma arvan, et kolm aastat on

sobiv ja sellega seoses on ka presidendi volituste kehtus neli aastat. See, et praegu tuleb üks osa parlamendiliikmeid siia saali kokku isikuvalimistega, on kurb tõsiasi. Siinsamas saalis istuti ka 1940. aastal isikuvalimiste põhimõttel ja sellel saalil oli samuti suu vett täis, kui see, kes nii tahtis, tegi nii, nagu ta tahtis. Ma arvan, et siia on sisse kirjutatud mõistlik kompromiss, mis väljendub ühelt poolt selles, et inimene peab andma süümevande, ja teiselt poolt on Eesti Kongressile antud võimalus esitada ka riigipeakandidaat. See on augustis alanud kompromisste jätkamine, mida nii mõnedki on kritiseerinud, kuid samal ajal ei ole pakutud ka mitte mingeid teist laadi kompromisse, vaid on jäädud kuidagi väga jäigalt oma nõudmiste juurde. Ma peatun lühidalt ka nendel ettepanekutel, mis härra Uluots meile lahkelt saatis ja mis eriti puudutavad § 1 ja § 4. Need on n.-ö. puhtalt kvoorum nõuded rahvahääletusel. Ma toetan seisukohta, mida selles asjas väljendas proua Hänni, ja neid seisukohti, mis praegu on rakenduseaduse eelnõus, s. t. et mitte kvoorumit sätestada. Kui ikka sant ei taha kõndida, siis sina teda selleks ei sunni. Kui me ei ole suutnud oma poliitilist kultuuri selle aja peale nii kõrgele ajada, et kõik tunneksid vajadust poliitilisest elust osa võtta, siis ega sundimine olukorda paremaks ei tee. Kokku võttes kutsun üles toetama seda mõistlikust kompromisist kantud seaduseelnõu ja isiklikult ma hääletan selle poolt. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Härra Laar, palun kõnepulti!

M. Laar: Austatud härra juhataja! Austatud assamblee liikmed! Ma keskenduksin oma sõnavõtus peajaslikult küsimusele, mis puudutab praegu § 7 või täpsemalt selle lülitamist või mittelülitamist põhiseaduse rakendamise seadusesse. Argumente, et Eestis peaks läbi viidama desovetiseerimine, on ilmselt toodud küll ja ei ole mõtet neid kõiki hakata uuesti üle kordama. Tundub, et rõhuv enamik neid, kes praegu siin saalis toetab § 7 väljajätmist, täpsemalt selle mittelülitamist eelnõusse, ei lähtu soovist desovetiseerimist mitte läbi viia, vaid neid kannab mure, kas § 7 ei too kaasa kogu põhiseaduse läbikukkumist. Ma saan sellest murest aru ja ütleksin, et seda ei tohi kuidagiviisi alahinnata. Kuid samal ajal tundub mulle siiski, et kõigele vaatamata võime oma olukorra laiemas perspektiivis muuta veel raskemaks, kui me § 7 välja jätame. Minu meelest ei ole § 7 puhul tegemist mitte ainult otsusega, mis põhimõtteliselt aitaks kaasa Eesti uuenemisele, vaid siin on tegu tõesti moraalse ja eetilise otsusega. Selle väljajätmine võib meile tunduda küll praegu väga targana, kuid hiljem võib see mingit otsa pidi väga valusalt kätte maksta. Juhan Kristjan Talve mainis minu meelest väga õigesti, et kui me ei lülita või vähemalt ei ürita lülitada põhiseaduse rakendamise seadusesse vastavaid sätteid, siis on meil hiljem Riigikogus nende sätete vastuvõtmine raskendatud, sest sellisel juhul peaksime tõesti minema põhiseaduse enda kallale. Vaadates näiteks sõjajärgse Saksamaa liidumaades vastuvõetud põhiseadusi, näeme, et sellest olukorrast tuldi välja põhimõtteliselt just sellisel kombel, nagu siin on ette nähtud. See tähendab, et põhiseadusele lisati säte, mille järgi põhiseaduses toodud õigused ei laienenud isikutele, kes kuulusid tollal raskustega vastu võetud denatsifitseerimisseaduse alla. Sisult on meie praegune § 7 väga leebe, võrreldes denatsifitseerimisseadusega, mis Saksamaal vastu võeti. Aga olukord Saksamaal ja Eestis on õige erinev olnud ja seetõttu on see erinevus minu meelest ka loogiline. Minu meelest on alusetu loota, et § 7 väljajätmine põhiseadusest annab rakenduseaduse projektile või kogu põhiseaduse projektile – need on ju paratamatult seotud – ülemnõukogu saalis mõne hääle juurde. Selle seltskonnaga, keda see punkt riivab, on püütud koostööd teha läbi aegade. Nii palju kui ma ajaloolasena mäletan, on kõik need katsed lõppenud ühtemoodi nurjumisega. Kui keegi mulle suudab pärast vaheaega koridoris mõne vastupidise näite tuua, oleksin väga tänulik. Mina ajaloolasena seda ei tea. Seetõttu tundub mulle, et peaksime olema siiski vabad

lähtuma omaenda veendumustest ja omaenda otsustustest siin saalis. Selleks on meid kokkuvõttes siia valitud. Vastasel juhul me oleksime võinud võtta siit välja ka presidendi valimise korra, sest see on tunduvalt ebapopulaarsem otsus kui § 7 juurdelisamine. Siis me oleksime olnud oma otsustes vähemalt järjekindlad. Praegu me jätame osa asju kartusest välja ja teised asjad paneme siiski kartusele vaatamata sisse. Omalt poolt täiendaksin seda praegu väljajagatud apellatsiooni siiski ühe lisaettepanekuga. Saades aru kõigist neist hirmudest, arvan ma, et mõistlikum oleks otsida siin saalis kompromissi. Ja kompromissvariant oleks kahtlemata see, kui anda nende isikute saatus tõesti rahva otsustada, s. t. panna rahvahääletusele ühe võimalusena. Ilmselt võiks valimisedel olla sõnastatud näiteks nii: "Kas olete põhiseaduse projekti poolt (ei või jah)? Kui jah, siis kas olete põhiseaduse poolt koos rakendusotsuse §-ga 7 või ilma selleta?" Arvan, et selle peale on meil võimalik saada kõige positiivsem tulemus, ja nii teen ma teile ettepaneku otsustada siin saalis ära üks põhimõtteline küsimus. Nimelt teen ettepaneku hääletada, kas § 7 saatuse rakenduseaduse projektis lahendab rahvahääletus või mitte. Seda annab muidugi veel korrektsemalt sõnastada, aga see on põhimõtteline hääletus, mille järgi on meie komisjonidel võimalik küsimus ilusti sõnastada ning ka ülemnõukogule ette kanda.

A. Tarand: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud assamblee liikmed! Ma loodan, et sellel teemal, mida võib tinglikult nimetada "Kommunistid plangu äärde!", räägin ma ehk viimast korda. Ja tõestamaks, et ma ei tee seda isiklikel motiividel, olgu öeldud, et n.-ö. otsepärimisliini pidi, mida ma tean aastani 1673, ei ole minu esivanemate hulgas teada ühtegi kompartei liiget ega ühtegi komnoort, ühtegi pioneeri ega isegi oktoobrilast mitte. Praegune rakendusotsuse eelnõu läheneb nimelt sellele, mida ma oleksin taotlenud algusest peale, ja ma ei näe põhjust seda oluliselt parandada. Argumendid on samuti esitatud – nimetan siin Kaido Kama tänast esinemist, kuid neist kõigist on ka varem räägitud. Samas oleksin siiski tahtnud küsida selle paragrahi nõudjate käest, miks on see piir pandud kuskile sinna parteikomitee osakonnajuhataja või büroo liikme juurde. Mille järgi nad on selle piiri määranud? See on väga huvitav küsimus ja ma olen umbes kuu või rohkem kestnud arutelude jooksul aru saanud, et tegemist on kolme motiiviga. Üks on see, mille kohta ajalehes kirjutati, et komnoored n.-ö. panevad parteilastele ära. See oli vist Alatalu, kes seda kirjutas. See oleks siis kättemaksu motiiv, millel ma pikemalt ei peatuks – see on liiga vilets, et seda arutada. Teine motiiv seostub nippidega eelseisvateks valimisteks, et kõrvaldada konkurente, lihtsalt mingi seadusega parandada oma šansse valimistel. Ja kolmas on see, millest juba õige hulk aega tagasi väga heas ajakirjanduslikus vormis rääkis Vaba Euroopa raadios Lauri Vahtre. Seal oli moraal selles, et kollaboratsiooniste tuleb kasvatada nii, et neil igavesti kaoks isu olla kollaboratsioonist. See on siis piltlikult öeldes käe raiumine, mida siinsamas meie Raekoja platsilgi on harrastatud ja mida Iraanis veel õige hiljuti tehti. Tekib küsimus, kui hästi selline karistus kasvatab. Kui seda tehti 500 aastat tagasi, siis see ei ole meid teragi kasvatanud, sest me varastame praegu hullupööra. Järelikult tuleb sellist piltlikult öeldes käe maharaiumist teha iga natukese aja tagant, sest rahva mälu, see keskmine ühiskonna mälu kestab parimal juhul kaks aastat. Järelikult tuleb Raekoja plats ette valmistada, et seal vähemalt igal aastal kätt raiuda. Mida see tähendaks parteilaste kõrvaldamisel? See tähendaks seda, et täna tõmbame eemale keskkomitee, järgmiste valimiste eel komsomolisekretärid, aga siis peame paratamatult jõudma ka reaaliikmeteni. Ja sel juhul tekib juba raskusi – keda me siis otsime, et see kasvatus mõjuks? Ma tahan selle kõigega öelda, et valitavate ametikohtade puhul selline meetod minu arvates ei sobi. Millise riigini me sellisel juhul jõuaksime? See oleks niisugune käeraiujate väike, totaalselt isoleeritud vabariik nimega Eesti. Aga muidugi olen ma täiesti nõus Runneliga, kes siin tõi näiteid, mis organisatsioon on

olnud kompartei koos komsomoli ja muude ühendustega, keda ta ülal pidas. Tähendab, kas siis ei oleks ikkagi õigem teha plats viimase komnooreni ühe korruga puhtaks? Ärgu siis üldse surkigu, sest lõppude lõpuks pesid komsomolisekretärid noorte ajusid, mis olid tunduvalt vastuvõtlikumad. See ilmselt ongi tekitanud selle efekti, et noorem põlvkond on tunduvalt küünilisem. Kui parteisekretär pidas oma epistleid täiskasvanutele, luges näiteks ette Brežnevi teoseid, mida me veel kõik mäletame, siis ta teadis, et niikuinii keegi ei usu seda. Nii et meil on hindamiseks õige palju vaatenurki ja võimalusi ning ikkagi tahaksin ma toonitada seda piiri seadmist. Mul on üks kümne aasta tagune kogemus, kus keegi keskkomitee osakonnajuhatajatest sokutas välja ühe Vene määruse venestamise kohta. Praegu me lükkame tema välja, ta ei ole siiani julgenud välja tulla. Ma ei tea, mis mees see on, aga fakt on, et teised sinna ligi ei pääsenud. Nii et teatud protsendi puhul – olgu siis 10, 15 või 20 puhul – kehtib siiski see bolševike praegu väga tihti korratud väide, et nemad tõrjusid kurja. Individuaalselt ei saa siiski eitada teatud inimeste tõkestustegevust, pidurdustegevust, hoolimata nende ametipostist. Nii et ikkagi viib see sinnamaale välja, et praegu pakutud piiriseadmine on vägivaldne. Ma ei taha sellega sugugi öelda, et § 7, millest Mart Laar siin just rääkis, tuleks välja visata. See on minu meelest äärmiselt vajalik ja riigiameteid me peame puhastama nii või teisiti – just selle käendumängu tõttu, mida see seltskond on hästi harrastanud. Aga me ei saa püstitada nõuet, et valitavatele ametikohtadele ei tohigi kandideerida. Mis te siin siis istute ja olete, kallid komnoored ja muud inimesed? Kas te olete kõik nii suu peale kukkunud, et valimisvõitluses ei suuda oma vastaskandidaadi eelmisi patte näidata, ajalehest välja otsida ridu, mis nad on kehvasti öelnud? Kas see ei ole ikkagi just niisugune pugemine ühe tõkke taha, et väljendada oma viletsust ja saada ise valitud, kuigi see parteisekretär on osavam mees ja äkki veel ümbergi kasvanud? Me ei saa ju öelda, et mõned komnoored poleks ümber kasvanud. Või mida arvata muul juhul kogu Põhiseaduse Assambleest? Mõelge järele! Ma ei taha öelda, et tõstke käed, kui paljud on komnoored olnud – keegi ei taha ju tõsta. Samuti ei taha parteilased praegu siin puldis ennast kaitsta. Sellepärast ma siia tulingi, et kogu see lugu lõhnab ikkagi ebademokraatliku arengu järele. Me tuleme aga nii ebademokraatlikust ühiskonnast ning meie praegune demokraatia on nii nõrk, et vägivaldsete võtetega ei ole minu arust küll mingit põhjust püüda oma eesmärki saavutada. Tooksin veel viimase näite. Kui me komnoored oleme lõpuni käinud, siis minule meeldiks näiteks ka selline tõkestus, et ükski Lippmaa kandideerida ei tohi. Nii et mõelgem natukene. Valitavad ametikohad on siiski need, mille üle valijal on õigus otsustada. Siin käivad ka nagu ülemnõukogus järjest ühed mehed puldis ja räägivad, et rahvas on meid usaldanud. Ei ole rahvas meist kedagi täielikult usaldanud. Need valimised olid kõik üsna niisugused noorpõlve harjutused, nii Eesti Kongressi kui ka ülemnõukogu omad. Mingit totaalset rahva usaldust pole ära teeninud meist keegi, sinnapoole me alles liigume. Ja hakata seda ära lõikama ei ole mingit põhjust. Nii et ma olen täielikult praeguse rakenduspeatüki eelnõu poolt, et me saaksime oma tööga edasi minna, ja palun selle poolt ka hääletada. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Palun kõnepulti proua Aaskivi!

Ü. Aaskivi: Lugupeetud juhataja! Head kolleegid! Minu jutu algus on üsna analoogiline eelkõneleja omaga, sest minu kui siiani oma elus parteitu jaoks on küllalt kummaline, et täna tõi mind siia pulti just kommunistidega seotu – olen ju Põhiseaduse Assamblee kõnetooli väga harva kasutanud. Õigem oleks muidugi öelda, et mind tõi siia põhiseaduse rakendamise seadus. Minu silmade ees on assamblee liikmetele esitatud apellatsiooni tekst § 87 kohta ja samal ajal on mu silmade ees mu enda elu ja elukogemus. Ja see kogemus kõneleb, et apellatsioon

loetletud ametiisikute hulgas on mitmeid inimesi, kes just nimelt oma toonast ametit ära kasutades on jätnud tegemata ja ka takistanud seda kurja, mida nad pidanuks vastavalt oma ametipostile ja käsule tegelikult tegema. Samal ajal on mu silme ees hulk püüdlikke pugejaid, tallalakkujaid ja muidu üliagaraid inimesi, kes tegid meie riigile, rahvale ja kultuurile ehk enamgi kurja kui mõni neist apellatsioonis loetletud ametiisikuist. Ma arvan, et ma ei pea teid koormama konkreetsete nimede ja näidetega, neist võime rääkida pärast omavahel. Siin on väidetud, et apellatsioonis esitatud sätte sissetoomisega antakse hinnang EKP-le kui organisatsioonile ega lähtuta konkreetsetest nimedest. Tegelikult see nii ei ole. Praegu esitatud tekst on tegelikult täiesti konkreetsete isikute nimekiri, kellele seatakse teatud piirangud. Eesmärk anda hinnang EKP-le jääb niimoodi küll täitmata. Konkreetsete inimeste asjus annab aga palju korrektsema lahenduse teile esitatud eelnõu, mis kehtib ka apellatsioonis nimetatud isikute kohta ja ütleb, et kui nad ei ole osalenud kodanike jälitamisel ja represseerimisel nende poliitiliste veendumuste, ebalojaalsuse, klassikuuluvuse või Eesti Vabariigi riigi- või kaitseteenistuses olemise eest, annavad nad selle kohta süümevande. Kui kohus tuvastab, et süümevandega kinnitatu ei vasta tõele, kõrvaldatakse nad valimisnimekirjast, tühistatakse mandaat, isikut ei nimetata ametikohale või vabastatakse ta ametikohalt. Nüüd asjade praktilisest küljest, kui tekst jääb nii, nagu eksperdid ja toimkonnad on teile praegu esitanud – see on siis põhitekst –, ja kui selle põhiseaduse ning selle rakendamise seaduse alusel toimuvad Riigikogu valimised, kus iga kandideerija annab süümevande. Arvata, et valimiskampanias jääb mõne kandidaadi kohta mõni kahtlane eluloofakt välja toomata, on minu meelest alusetu. Kõik, mis on olnud, leiab tee avalikkuse ette ja tõenäoliselt enamgi veel. Ja kui Eesti rahvas valib sellise Riigikogu, kes omakorda valib või nimetab apellatsioonis nimetatud ametikohale tõeliselt halva ja paljus süüdi oleva endise EKP Keskkomitee büroo liikme, liikmekandidaadi jne. vastavalt apellatsioonitekstile, siis ilmselt väljendab see meie ühiskonna tolle hetke taset ja ei midagi enam. Administratiivsel keelamismeetodil me ühiskonda ei tervenda ega vabasta kurjategijatest ja kommunistidest. See on mu sügav veendumus. Ja veel üks asi. Ülemnõukogu tööga seotult on mul kogemusi säärase eelnõude nukrast saatusest, mille sisu kipub olema laiem, kui on optimaalselt vajalik lahendamist vajavate probleemide reguleerimiseks. Mulle tundub, et ka praegu, püüdes põhiseaduse rakendamise seaduses ühtlasi anda apellatsioonis esitatud viisil hinnangut EKP-le kui organisatsioonile, ületame selle optimaalse piiri ja laseme koos pesuveega lapse välja visata. Härra Runnel! Mul ei ole piinlik öelda kommunistide ja EKP kohta mitte midagi, mis nad on ära teeninud, aga põhiseadus on meie ühine laps, seega ka minu laps, ja oma last, eriti kui ta natuke haige on, kaitsen ma kas või kommunistide praeguse kaitse hinnaga. Aitäh teile!

Juhataja: Suur tänu! Härra Mäll, kõnejärg on teie käes. Palun kõnepulti!

L. Mäll: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud assamblee liikmed, mu daamid ja härrad! Mul oli väga meeldiv kuulata kahte eelmist kõnet. Need liigutasid mind üliväga ja kutsusid ka mind natuke kommunistliku partei endisi liikmeid kaitsma. Seejuures ma ei arva sugugi, nagu oleks härra Runnel kutsunud üles endisi kompartei liikmeid seina äärde panema, kui kasutada härra Tarandi sõnu. Oh ei! Minu arvates härra Runnel kutsus neid hoopis tõusma üles oma tugitoolidest ja astuma rahva sekka. Nüüd tahaksin ma rääkida natukene sellel teemal edasi. Üks eelkõnelejaid – minu meelest oli see härra ekspert Rahumaa – mainis, et kohus on kõige adekvaatsem otsustama inimese minevikutegude üle. On küll. Kuid kohus kus kohas? 1940. aasta sündmused Eestis ja nendes aktiivselt osalemine oli riiklik kuritegu. Kas on ühtegi selles kuriteos osalejat antud kohtu alla? Ei ole. Te võite öelda, et see pole enam võimalik. On küll.

Nii mõnigi selle kuriteo kordasaatnu on elus, näiteks Lauristin. Ma ei mõtle muidugi meie armast kolleegi Marjut, vaid Olga Lauristini. Nüüd te võite küsida, miks siis härra Mäll ei anna teda kohtu alla. Mina ei saa teda kohtu alla anda sellepärast, et ma olin liiga väike laps, jälgimaks isiklikult tema tegusid sel ajal. Aga kohtu alla võiks anda praegune taastatav Eesti riik, sest selle kunagise riigi aitas tema ära lõhkuda. See on minu ettepanek ja kui siin on keegi asjaosalistest, siis võiks ta minu sõnad prokuratuurile edastada. Vaieldamatult ei ole ka demokraatia niisugune ühiskonnakord, kus kõigil on õigus kõigele. Demokraatiaski eksisteerivad piirangud. Kõigile on teada vanusepiirangud, kuid on ka teistsuguseid piiranguid. Näiteks Singapur on väga demokraatlik riik, aga Singapuris saavad presidendiks kandideerida ainult tamili rahvusest isikud ning peaministri kohale ainult hiina rahvusest isikud. Ent valida saavad kõik. Küsimus on selles, et tagada ka vähemusele õigused. Eestis ei ole rahvuslik jaotus õigustatud, Singapuris on õigustatud. Singapuris ei ole tamilid ega hiinlased põlisrahvused. Põlisrahvust kui niisugust sinna jäänud ei olegi. Järelikult ei saa seda rakendada eestlaste ja venelaste ning teiste vähemusrhuvuste puhul Eestis, sest Eestis on üksainuke põlisrahvus. Venelased ja kõik teised ei ole siin põlisrahvus. Aga meie ühiskond oli jaotunud teistmoodi. Räägitaagu mis tahes, aga 50 aasta vältel jaotuti meil nendeks, kes ei astunud komparteisse, ja nendeks, kes sinna astusid. Ja see jaotumine oli väga terav. Võib-olla inimesed, kes parteisse astusid, ei saanud sellest teravusest aru, kuid need, kes ei astunud, tajusid seda teravust kogu aeg. Kuidas ma ütleksingi? 90% neist, kes astusid, nende hulgas isegi mu head tuttavad, püüdsid aktiivselt alla suruda neid, kes sinna ei astunud. Ja sellest saab üle siiski ainult sel teel, kui kehtestada need piirangud laiemalt – mitte nii kitsalt, kui need praegu on §-s 7, vaid just laialt, nagu soovitab härra Tarand. Selles osas ma jälle toetan härra Tarandit. Ma tänan teid, härra Tarand, hea ettepaneku eest! See vähemus, kes astus komparteisse, nõuab aga siiski ka kaitset ja mina olen alati vähemuse kaitsja poolt olnud. Ja selleks, et eriti toonitada, et neilt ei ole õigusi ära võetud, vaid neile on just eriline osa antud ka tänapäeva ühiskonnas, teen ma ettepaneku lisada paragrahvile presidendikandidaadi ülesseadmise kohta punkt 4, mille järgi presidendikandidaati on õigus üles seada ka kõigi EKP endiste ja praeguste liikmete üldkogul. Sellega on toonitatud selle seltskonna erilist tähtsust Eesti ühiskonnas möödunud aegadel ja nad peaksid olema väga meelitatud, sest ainult üheainsa partei endistele liikmetele on antud õigus presidendikandidaati üles seada. Selle ettepaneku ma juba esitasin juhatajale ja ma loodan, et selle poolt hääletatakse. Täna teid!

Juhataja: Suur tänu! Olukorras, kus härra Linnart Mäll peab vajalikuks kommunistide kohta kaitsesõnu öelda, peab kommunistidel ikka küll kitsas käes olema. Kell on saanud nii palju, et meil on põhjust jätkata sõnavõttudega kohalt. Meie reglemendi järgi kestavad need kuni kaks minutit. Esimene sõnavõtt kohalt, härra Sirendi, palun!

A. Sirendi: Austatud kolleegid! Ka mina ei muretse eriti parteilaste saatuse pärast, vaid just Eesti Vabariigi kui õigusriigi tuleviku pärast. Ma tuletan teile meelde, mida tegid bolševikud, kui nad alustasid tsaari perekonna tagakiusamisest ja lõpetasid igasuguste raudteeinseneride, Petrogradi trükitöölise, tütarlastegümnaasiumi õpilastega jne. Küsimus on selles, kas me alustame seda patuteed, millest Solženitsõn väga hästi kirjutas, seda ahelreaktsiooni, mis võib nüüd alata ja mille puhul me ei tea, kuidas see lõpeb. Kuhu ikkagi piir tõmmata? Ma võiksin teile ette lugeda, mis tänastest sõnavõttudest enam-vähem sõela peale jäid. Hakkame pihta kommunistliku partei ja komsomoli ülevabariigilistest juhtidest, ELKNÜ ja EKP rajoonikomiteede sekretäridest, KGB ja NKVD tegelastest, salakaebajatest, koputajatest, valetunnistajatest, pugejatest. Edasi tulevad ohvitserid, miilitsad, vangivalvurid, sõjaveteranid,

piirivalvurid, seejärel kohtunikud, kohtusekretärid, advokaadid, rahvakaasistujad, prokurörid, tsensorid ja kohtutäiturid. Edasi ajalehtede ja ajakirjade toimetajad, raadio- ja telekorrespondendid, eriti tuleks rõhutada "Sirpi ja Vasarat", siis kirjanike liidu ja kunstnike liidu esimehed, teatrite direktorid. Nendele järgneksid teenelised kirjanikud, kunstnikud, teadlased, teenetega töölised, ordenikandjad, sotstöö kangelased, kolhoosiesimehed, riigiettevõtete juhid, partorgid, ametiühingu esimehed kui kommunistliku kooli rajajad. Edasi riigiametnikud, partei palgalised kooliõpetajad, koolidirektorid, rääkimata parteikoolide töötajatest, edasi kolhoosnikud, sovhoosnikud ja nende lapsed kolmandast ja neljandast põlvest saadik. Seejärel nudistid, hipid, rokkarid, veidrikud, prostituudid jne. Me saaksime enam-vähem sellest ühiskonnast lihtsalt lahti, kus me oleme – kuhugi me ikka sisse satume. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja: Tänan! Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste: Aitäh, härra juhataja! Püüan tulla natuke tõsisema probleemi juurde. Ma tegin parandusettepaneku § 3 lõike 1 lõpu kohta: et valimised toimuvad varemalt 40 päeva ja hiljemalt 60 päeva pärast nende väljakuulutamist. Asja mõte on selles, et Riigikogu valimisi ja seega ka põhiseaduse rakendamist ei oleks võimalik edasi lükata lõpmatusse. Ma vaatan, et valimisi, eriti presidendivalimisi puudutavad härra Uluotsa parandusettepanekud. Nendest teine parandusettepanek on jätta välja lõige 3. See viiks väga kummalise seisuni. Meie uue põhiseaduse järgi ei saa president olla ühtaegu Riigikogu liige, kuid kui see välja jätta, kas ta siis peaks jääma Riigikogu liikmeks? Ma kutsun üles mitte toetama seda parandusettepanekut. Kolmas parandusettepanek § 4 kohta, et valimisnimekirjadesse kantakse valijate häälteenamusega, võib tekitada olukorra, kus tegelikult ükski isik ei osutu presidendiks valituks. See teeb olukorra riigiõiguslikult natuke raskeks. Nüüd tuleks § 7a juurde, mis on esitatud apellatsioonis. Siia on toodud sisse kuupäev 16. juuni 1988. Ma püüdsin väga meenutada seda kuupäeva ja aru saada, millist riigiõiguslikku tähendust Eesti Vabariigile see omab, kuid ei suutnud seda kuidagi välja mõelda. Mingi isiku astumine mingisugusesse kõrgesse ametisse, näiteks Vaino Väljase saamine EKP Keskkomitee esimeseks sekretäriks, ei saa küll olla riigiõigusliku tähendusega tulevase Eesti Vabariigi jaoks ehk selle vabariigi jaoks, mis on nüüd taastatud ja mille põhiseadust me teeme. Ma teen ettepaneku asendada see kuupäev 20. augustiga 1991. Nüüd on selle paragrahvi puhul kolm võimalust. Esimene võimalus on panna § 7a rakenduseaduse teksti üheselt sisse. Teine võimalus on jätta see paragrahv üldse välja ja kolmas võimalus on jätta see otsustada rahvahääletusel. Ma arvan, et esimene võimalus ei ole praeguses poliitilises olukorras kõige targem lahendus. Selle asja võib panna rahvahääletusele koos ELKNÜ linna- ja rajoonikomitee sekretäridega ja kuupäevaga 20. august 1991 või siis jätta see paragrahv sootuks välja. Eks meil tuleb seda siin hääletada. Me peaksime lähtuma oma otsuses sellest, et Eesti Vabariigil on põhiseadust vaja, ning me peaksime ette välistama kõike, mis teeb põhiseaduse vastuvõtmise üleüldse võimatuks. Me oleme küll võtnud vastu otsuse või andnud vande päevapoliitikasse mitte sekkuda, kuid siin tuleks meil võib-olla lähtuda ka hetke poliitilisest olukorrast ja põhiseaduse vastuvõtmise võimalikkusest või mittevõimalikkusest, kui selles on § 7. Aitäh!

Juhataja: Tänan! Härra Sulev Vahtre, palun!

S. Vahtre: Austatud kolleegid! Mul on niisugune imelik tunne, et kui me oleksime vastu võtnud selle seaduseelnõu kohe alguses niisuguse tekstiga, nagu see esitatud oli, siis oleksime paremas olukorras kui praegu ja võib-olla ka edaspidi. Retoorikat, nalja ja teravmeelsusi on olnud

rohkesti kuulda ja see on praegusel ajal muidugi väga tänuväärne, aga edasi asi minu arvates oluliselt liikunud ei ole. Eelnõus on väga tugevad punktid, millele on juba tähelepanu juhitud, eriti minu arvates see, kuidas toimida presidendi valimisega. See väga keerukas küsimus on minu arvates siin kõigiti õnnestunult lahendatud, niisamuti Riigikogu ja presidendi ametitähitajad. Väga heaks pean ma ka seda, et presidendikandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul Eesti Kongressi saadikutest. Peamine tüli- või vaidlusküsimus ei ole siiski seisukohavõtt kogu kompartei suhtes, vaid ainult ühe osa suhtes, millega tahes-tahtmata on hakatud kompartei liikmete vahel vahet tegema ja tõmmatud joon sinna, kus see võib-olla siiski küsitav on. Näiteks minu kõige suuremad vaenlased sellest parteist on olnud ülikooli parteikomitee sekretärid, ka ülikooli komsomolikomitee sekretärid, aga nende kategooriat ma siin parandusettepanekus ei leia. Küll aga leian selle praeguse variandi §-st 6, mis räägib kodanike jälitamisest nende poliitiliste veendumuste jne. eest. Minu arvates katab see täielikult selle parandusettepaneku. Mis aga puutub selle parandusettepaneku hääletamisse, siis on sellest väga raske osa võtta või selle vastu hääletada, sest siis tuleb otsekohe süüdistus, et tegemist on kommunistliku partei kaitsmisega. Sisuliselt see aga sugugi nii ei ole. Kõik.

Juhataja: Tänan! Sõna on härra Rumessenil. Palun!

V. Rumessen: Lugupeetud kolleegid, ma ei taha hakata pikalt teie aega raiskama. Erinevalt Hando Runnelist mina isiklikult küll ei kahetse, et mulle ei ole antud mingisuguseid autasusid. Aga mul pole ka mingisuguseid teeneid oma erialal olnud. Ent ma mäletan väga hästi kõike seda, mis tegelikult toimus päris lähiminevikus, kuidas kõige lihtsamad komparteilased aitasid kaasa sellesama kohtuprotsessi ettevalmistamisele, mida üritati püsti ajada 1985. aastal, ning kõiki neid süüdistusi ja ähvardusi. Sellest küll asja ei saanud, kuid praegu on olukord siiski niisugune, et me peame selle organisatsiooni olemasolu ajal toime pandud kuritegude laviinist hoolimata vaatama asja selle pilguga, et oma pükstest välja hüpata ei saa. Rahvas ei ole paraku veel küps selle otsuse tegemiseks ning see eetika- ja moraalikriis, mis rahva seas praegu on, loob küllaltki olulise tagapõhja kõigile meie otsustustele. Pruugib ainult vaadata neid populaarsustabeleid, mis näitavad, kuidas rahvas on kiindunud oma endistesse kommunistlikesse juhtidesse, kelle võimu all ta tegelikult on kogu aeg olnud. Aga ma siiski ei karda, et desovetiseerimine selle pärast ära jääb. Desovetiseerimine tuleb niikuinii, aga see tuleb õigel ajal ja mitte varem. Me peame olema praegu targad ja ettevaatlikud, sest meie eesmärk on, et põhiseadus rahvahääletusel läbi läheks. Ja kui rahvas ei ole praegu veel küps kõnealuse paragrahvi jaoks, siis võiks kompromiss olla tõepoolest see, et las rahvas ise otsustab, kas see paragrahv jääb sisse või ei jää. Ma eelistan selle küsimuse hääletamisel praegu jääda erapooletuks ega karda järjekordseid süüdistusi enamlaste ja kelamlaste liidu kohta, milles meid on varemgi süüdistatud. See aga ei tähenda mingisugust muudatust meie põhimõttelises hoiakus kompartei kui kuritegeliku organisatsiooni suhtes. Aitäh!

Juhataja: Tänan, härra Rumessen! Härra Korrovits, teil on sõna.

V. Korrovits: Austatud kolleegid! Meie eelnõus on mitu kompromissi ja enamjaolt on need põhjendatud. Näiteks Riigikogu kvoorum küsimus ja see, et esimese presidendi valiks rahvas. Ka on väga õige kompromiss ja ainus võimalus see, et Eesti Kongress võib esitada presidendikandidaadi. Ta peab saama selle esitada, eriti siis, kui presidendikandidaadi saab esitada ülemnõukogu. Siin on küsimus ju selles, kelle esinduskogu on Eesti Kongress. Ja kui on teisi esinduskogusid, siis need võivad oma kogu piirides ka presidendikandidaate esitada. Neljas muudatus, mis on eelnõus eelmise redaktsiooniga võrreldes, on see, et § 160 on

asendatud §-ga 6, kus on juttu süümevandest. Ma ei hakka siin kordama põhjendusi, millest on palju räägitud. Ütlen vaid nii palju, et süümevanne on hea, aga ta ei ammenda seda küsimust ja sellepärast on õige apellatsioon, mis taotleb § 7a sissetoomist rakendusseadusesse. Ei maksa karta, et rahvas ei võta põhiseadust vastu. Rahvas võtab põhiseaduse vastu, sest need hääled, mida on kuulda küll ajakirjanduses, küll igal pool mujal ja mille mõju ka siin meie kogus läbi lööb, ei tähenda, et rahval on just niisugune arvamus. See on see endine mehhanism, mis töötab. Ja neid ei ole mitte sadu tuhandeid, kes niisugusest asjast osa võtavad, neid on palju vähem. Minu arvates aga on ohtlik, kui võetakse välja see küsimus eraldi, s. t. piirangud endistele kompartei juhtidele – kui me võtame nõuks panna see eraldi rahvahääletusele või käsitleda seda eraldi. Küsimus ei ole mitte selles, mida rahvas otsustab ja mida ta ei otsusta. Küsimus on selles, mis ta sinna teha jõuab ja kas ta üldse midagi jõuab. Mul on kahtlus, et ta ei jõua, sest me näeme, mis juhtus põhiseaduse XVI peatükiga, kui me kiitsime XV peatüki heaks ja jätsime XVI peatüki maha. Tagajärg on praegu see, et § 160 muutus §-ks 6. Sama saatus ootab iga teist tõsist küsimust, mis on seotud endise kompartei ülemvõimuga meie ühiskonnas, kui me lahutame selle tekstist ja jätame eraldi. Sellepärast ma tahaksin lugupeetud kolleege niisuguse protseduuri eest hoiatada ja soovitada mitte hääletada selle nüüd allesjäänud teksti mingisuguse jaotamise poolt. Tänan!

Juhataja: Tänan, härra Korrovits! Lugupeetud kolleegid, juhatus kavatseb teha hirmsaid jõupingutusi selleks, et me täna jõuaksime hääletamiseni ja kui vähegi võimalik, siis ka rakendusseaduse korra heakskiitmiseni. Sellega seoses palub juhatus põhiseaduse küsimuste arutamisest tähtsamad toimetused pärast lõunat siiski edasi lükata ja koguneda uuesti siia saali kell 15, sest me hakkame hääletama. Praegu järgneb aga lõunavaheaeg, nii nagu reglemendis on ette nähtud. Me alustame taas täpselt kell 15. Esimesena saab sõna härra Tarto. Vaheaeg. Lõunavaheaeg

Juhataja: Kell on 15.02, lõunavaheaeg on lõppenud. Teeme kõigepealt selgeks, kes on kohal. Palun kohaloleku kontroll! Kohal on 18 assamblee liiget. Nagu ütles mulle ette kolleeg Lauri Vahtre, on ühtlasi selgeks saanud, kes on kes. Nagu lubatud, saab esimesena pärast vaheaega sõna härra Tarto. Sõnavõtt kohalt kuni kaks minutit. Palun, härra Tarto!

E. Tarto: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Me oleme siin korduvalt arutanud küsimust, kas piirata teatud nomenklatuuri õigusi või mitte. Nagu ma ennist ütlesin, me peame siiski asja käsitlema nii, et Eesti oli okupeeritud. Siin arvati, et see näitab erilist julmust, aga ei ole siin miskit julmust. Ma rõhutan veel kord, et me ei peaks võtma eeskujuks Venemaad või Saksamaad, vaid Prantsusmaa, mis oli okupeeritud Teise maailmasõja ajal, või Norra või midagi muud säärast. Ja ma usun, et kui me viime need täiendustepanekud Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise korda sisse, siis mingisugust erilist endise nomenklatuuri ahistamist selles ei ole ja keegi neile liiga ei tee. Praegu on probleem selles, et nad tegid, teevad ja saavad ka edaspidi liiga tegema, ning küsimus on ainult selles, kas me hakkame seda piirama või mitte. Mina hääletan ise ja soovitan ka teistel meie parandustepaneku poolt hääletada.

S. Sovetnikov: Austatud presiidium! Lugupeetud kolleegid! Esiteks toetan ma härra Uluotsa parandustepanekut. Teiseks olen põhimõtteliselt vastu § 7a lülitamisele rakendusseaduse projekti. Aga juhul, kui me paneme selle apellatsiooni hääletusele, siis palun lisada ELKNÜ Keskkomitee juurde sõnad "linnade ja rajoonide sekretärid" ning välja jätta sõnad "kelle volitused algasid enne 16. juunit 1988." Tänan! V. Salum Rakendusseaduse eelnõu on küllastunud kompromissidest ja see tõenäoliselt aitab selle läbiminekuks küllaltki kaasa. Mis

puutub aga amputeerimisse, siis need kirurgid, kes seda § 164 või käesolevas eelnõus § 7a tahavad ära lõigata, võivad Eesti ajalukku kuulsate nimedena minna. Proua Hänni ja proua Aaskivi tõestasid väga ilmekalt, kelle käes praegu võim on, ja et kui me jätame selle § 7 sisse, siis ei võeta põhiseadust üldse rahvahääletusele. See puudutab ka härra Kaido Kama täiendust ELKNÜ linna- ja rajoonikomitee sekretäride kohta, sest praktiliselt on praegu võim ikkagi komsomolibosside käes. Proua Aaskivi tõi väga ilmeka akadeemik Gustav Naani täppisteadusliku loetelu nendest talallakkujatest ja härra Mälli näidet rakendades võib neilgi, kes on kaua tugitoolis istunud, tekkida lamatisi nagu haigel, kes kogu aeg ühes asendis lamab. Nii et minu arvates see § 7a on väga vajalik, sest vastasel korral koondub kogu võim komsomoli teise ešeloni kätte. Need inimesed istuvad pangapresidentide ja rahvusvaheliste segafirmade presidentide toolidel ning hoiavad ka kohtuvõimu. Ja kui nüüd Põhiseaduse Assamblee ka kinnitab, et kogu vastavus põhiseaduse ja seaduste osas jääb endise Riigikohtu otsustada, siis on ka kohtuvõim see, kes hakkab seadusandliku võimu funktsioone täitma. Nii et selles suhtes tuleks täiendada § 2, et oleks instants, kes tegeleb seaduste uuesti sõnastamisega, ja siin tuleks jätta, kui see § 2 jääb praegusel kujul, et põhiseadus rakendub alles pärast Riigikogu valimist. Siis on vaja näidata ka Põhiseaduse Assamblee või mõne teise organi ülesandeid, kes selle vahe sees põhiseadust rakendab, muidu võib see põhiseaduse olukord veel aasta jätkuda. Täna!

L. Hänni: Austatud juhatus! Head kolleegid! Härra Mart Laar tegi ettepaneku panna apellatsioonis esitatud § 7a rahvahääletusele. Rahvahääletuse otsustus võib olla "jah" või "ei", s. t. lülitada see paragrahv meie põhiseaduse rakendamise korda või mitte. Juhul kui see paragrahv lülitatakse meie põhiseaduse rakendamise korda, on tagajärg selge: teatud positsioonil olnud EKP tegelased kaotavad õiguse töötada riigiametites. Aga kui rahvas ütleb, et mitte lülitada, millise järelduse me siis saame sellest teha? Kas me teeme sellest järelduse, et rahvas ei poolda teatud isikute õiguste piiramist, või teeme järelduse, rahva arust EKP ei olegi kuritegelik organisatsioon? See viimane järeldus oleks muidugi väga kahtlase väärtusega, aga kuna me oleme püstitanud küsimuse just nii, et sellise sättega me anname hinnangu EKP-le, siis on ka hilisemad järeldused, et rahvas ei mõista EKP-d hukka, täiesti võimalikud. Rahvahääletusel ei saa tõepoolest otsustada kõlbelisi küsimusi, sest oleks täiesti väär teha pärast järeldus, et meie rahvas pooldab igati EKP-d. Nüüd teisest järeldusest, mis puudutab seda paragrahvi. Siin on kõlanud mõtted, et kui me praegu põhiseaduse rakendamise seaduses seda ei tee, siis seda hiljem ei olegi võimalik teha. Ainult sel juhul, kui me peame vajalikuks piirata hääleõigust, peab seda tegema põhiseaduse enda jõuga. Kui asi puudutab teatud riigiameteid, siis ma tuletan teile meelde põhiseaduse eelnõu § 29, kus on öeldud nii: igaühel on õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Järelikult on Riigikogul täielik õigus pöörduda hiljem selle küsimuse juurde ja kui ta seda vajalikuks peab, siis ka seada endistele EKP liikmetele teatud ametikohtadel töötamise piirangud. Aitäh!

K. Jürgenson: Väga mugav on kohe pärast Liia Hännit hakata rääkima sealt, kus ta lõpetas. Ma kujutan ette, et see ongi küsimus, millele rahvas lõppkokkuvõttes peab vastuse andma. Ja selle poolest ma ei välistaks sugugi võimalust, mille esitas Mart Laar: et see küsimus läheb rahvahääletusele. Kui see küsimus tõesti maha hääletatakse, siis võiks Liia Hänni esitatud küsimusele vastata, et võib-olla pole asi niivõrd selles, et rahvas ei ole valmis tunnustama EKP-d kuritegelikuks organisatsiooniks, kuivõrd selles, et ta ei pea neid kuritegusid nii suurteks, et neid mingil moel hukka mõista. Mis puudutab nüüd seda paragrahvi ennast, siis võib-olla tõesti teeks mõningate vaidluste või väärilt tõlgenduste mahavõtmiseks ettepaneku eelviimasest reast

välja jätta sõnad "valitud või". Kaks sõna. Võib-olla saab seda käsitleda hiljem, kui redaktsioonitoimkond lõplikku redaktsiooni hakkab arutama. Kuid siin on olnud küsimusi selle ringi kohta, mis puudutab EKP ametnikke. See ring langeb küllaltki kokku nomenklatuuri selle osaga, keda kinnitas ametisse otseselt Moskva. See on esimese ringi nomenklatuur, keda käidi esitatud paberite järgi kinnitamas Moskvast. Küsimus on, kas need isikud sellest organisatsioonist, keda otseselt juhtis KGB, kelle me siin ära nimetame, vajavad nimetamist või mitte. Minu arust sellele me peamegi vastuse andma. Ja see organisatsioon peaks olema ära nimetatud, et sellele hinnang anda. Aitäh!

V. Niitsoo: Austatud juhatus! Lugupeetud Põhiseaduse Assamblee! Tahaksin täit tunnustust avaldada rakenduskorra koostajatele, sest selle tekstiga on põhiseaduse kritiseerijatelt ära võetud peamised argumendid. Nimelt on presidendi otsevalimisega ja Riigikogu kvoorumiga võetud ära põhilised instrumendid, millega on seni rünnatud. Me olemegi täna tegelikult kogu selle tööpäeva vaeelnud just nimelt selle kolmanda rünnatava punkti üle – see on siis endiste nomenklatuuritöötajate võimalus olla valitud riiklikult tähtsatele ametikohtadele. Siin on kõlanud päris mitmed mõistlikud argumendid ja mul jääb üle neid ainult toetada. Ma ühinen ka härra Laari ja härra Hallaste ettepanekuga, et rahvas saaks §-s 7a väljendatud põhimõtteid ise otseselt otsustada. Me lihtsalt delegeerime selle otsustamise rahvale. Selle põhipunkti arutamiseks on kulunud peaaegu kõik sõnavõetud, aga ma tahaksin pöörata tähelepanu veel ühele momendile, s. o. § 4 lõikes 1 toodud mõttele, et vähemalt tuhat hääleõiguslikku Eesti Vabariigi kodanikku saab presidendikandidaadi üles seada. See arv on siiski naeruväärselt väike. Kui me tuletame meelde, siis 1933. aasta nn. vapside põhiseaduse järgi oli kvoorum vähemalt 10 000. Ma arvan, et ka praegu me võiksime kaaluda, kas poleks otstarbekas suurendada seda arvu 10 000-ni, sest vastasel korral kasutavad juhust oma kandidaadi ülesseadmiseks mitmesugused naljamehed, mitmesugused pisierakonnakesed, kes oma täispuhutud juhtkonna ette seavad, ja loomulikult ka need sektid, liikumised ja grupikesed, keda härra Sirendi siin nii värvikalt loetles. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Juhatusel on laekunud härra Niitsoolt ka vastav ettepanek ja see pannakse hääletamisele. Jutt on niisiis kandidaadi ülesseadmisest mitte 1000, vaid 10 000 kodaniku poolt. Sõnajärg on härra Koha käes.

K. Koha: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Vastupidi härra Laari ja härra Niitsoo mõttele jätta võimalikud apellatsioonivariandid rahva otsustada ei ole ma sellega mitte mingil juhul nõus, sest assamblee kohus ja ülesanne ongi tegelikult töötada välja konkreetne eelnõu. Meil tuleb endil need valikud teha. Või teeme ettepaneku panna rahvahääletusele. See kohustus meil on, vastasel korral poleks meie kogu vaja olnudki. Lugeses seda § 7a, ei näe ma küll, mis vahe oli nendel EKP liikmetel, kes olid keskkomitee büroo liikmed, ja nendel EKP liikmetel, kes olid organisatsiooni mõne madalama asutuse või büroo liikmed või sekretärid. Ma teen teile ettepaneku, kallid kolleegid proua Endre ja härra Tarto: täiendage seda ettepanekut sättega, et kõik EKP organite valitavatel kohtadel olnud inimesed ei või olla nendel kohtadel. Nendel isikutel pole mingit vahet. Ainult sel juhul olen ma nõus endise EKP liikmena § 7a poolt hääletama. Aitäh!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin anda väikese seletuse. Reglement ei luba meil valimise ajal enam parandusettepanekuid kommenteerida. Teie laudadele vist ei ole jõudnud üks minu parandus § 4 teise lause kohta, mis puudutab presidendi ja Riigikogu üheaegset valimist. Ma tahan öelda, et tekib juriidiline vastuolu. Meie oodatava põhiseaduse § 80 punkt

3 ütleb, et president kuulutab välja Riigikogu korralised valimised. Antud juhul me läheksime juba kohe põhiseadusega vastuollu. Juriidiline loogika on, et kui me võtame vastu põhiseaduse, siis valime presidendi ja president kuulutab välja Riigikogu valimised. Nii et ärme lõikame kohe alguses näppu, hakkame kohe lugu pidama meie põhiseadusest. See oli seletus selle paragrahvi paranduse juurde, mis jõuab juhatuse kaudu teieni. Ma tänan teid!

Juhataja: Suur tänu! Sõnavõttud on lõppenud. Ma pakun kõigile ettekandjatele – neid oli meil kolm – vajaduse korral lõppsõna. Esimene ettekandja oli rakendussätete toimkonna esimees härra Kalle Jürgenson. Palun, kas on vajalik pidada lõppsõna? Ei ole vaja. Teine ettekandja oli meil ekspertidest härra Rahumaa. Kas teil on lõppsõnaks soovi? Palun!

E. Rahumaa: Lugupeetud assamblee liikmed! Ma loodan, et te annate mulle viis minutit aega, et jagada mõningaid mõtteid. On hea meel, et kõik on üksmeelel selles, et totalitarism tuleb välja juurida. Ma ei ole siin ühtegi eriarvamust kuulnud. Kuid ka eksperdid on selle poolt ja rohkemgi, kui see esialgu selgeks saab. Ja et see oleks mõjus ja see tõepoolest töötaks, just sellepärast on pakutud välja selline mehhanism. Siin tuleme veel teise asja juurde. Nimelt, kui me jätame sisse selle apellatsiooni või § 7a, nagu ta kirjas on, siis ma ei ole selle poolt just seetõttu, et ma ei näe mingit vahet inimese valikul. Kui ta tegi valiku ja astus kommunistlikku parteisse – minu teada ühtegi ei sunnitud sinna minema –, siis on ta selle valiku teinud ja selle valiku eest ta vastutab. Ja mina küll ei näe võimalust, kui selline säte jääb sisse, et ükski n.-ö. reakommunist, kui ta on tõesti aus inimene, võtaks osa riigi tegevusest. Teine asi on veel. On ju selge, et meid jälgitakse – mitte halvas, vaid heas mõttes – tähelepanelikult ka välismaal. Kui me sellise sätte lülitame sisse, ilma et me oleksime kommunistliku partei kuulutanud kuritegelikuks organisatsiooniks, ja võtame inimestelt massiliselt, kategooria alusel valimisõiguse ära, siis seda muidugi välismaal ei mõistetak. See ei tähenda, et me ei võiks seda teha, kuid see on lihtsalt üks aspekt. Nüüd veel mõni märkus siia juurde. Mis puutub härra Uluotsa märkusesse, et meie pakutud mehhanism on vastuolus põhiseadusega, siis see ei ole nii. Kui me valime esialgu presidendi, siis ametisse astumiseks peab president andma vande. Kui aga Riigikogu pole valitud, kellele ta siis vande annab? Ta ei saa ametisse astuda. Seega peame veel ette nägema protseduuri, kuidas ta vande saab anda. See asi ei ole nii lihtne. Just sellepärast on välja pakutud Riigikogu ja presidendi üheaegne valimine. Kui me aga läheksime selle peale, et oleks rahvahääletus, kus võetaks vastu põhiseadus, ning samal ajal me valiksime ka presidendi ja Riigikogu, siis me satume sellepärast vastuollu, et põhiseadus ei ole veel vastu võetud, me aga juba läheme presidendi ja Riigikogu valimise juurde. Nii kannatab legitiimsus. Nii et kui võtta kokku, siis eksperdid on küll sellel arvamusel, et lahutame küsimuse parteist ja kogu selle probleemistiku praegu põhiseaduse rakendamise korrast või rakendamise seadusest. Just sellel eesmärgil, et me tõesti tahame totalitaarsusest vabaneda. See võib esialgu tunduda paradoksaalsusena, kuid see koormab üle meie rahvahääletuse hoopis teiste probleemidega ja politiseerib põhiseaduse vastuvõtmise sedavõrd, et see ei tule meile tuleviku mõttes kasuks. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Kolmas ettekandja oli redaktsioonitoimkonna esimees proua Hänni. Palun, kas on soovi võtta lõppsõna? Sõna on proua Hännil. Palun!

L. Hänni: Austatud juhatust! Kallid kolleegid! Ma kasutan võimalust, et öelda välja enda arvamus mõne siin kõlanud ettepaneku kohta. Kõigepealt, härra Viktor Niitsoo tõstatas küsimuse, miks on eelnõus presidendikandidaadi ülesseadmise õigus antud just tuhandele kodanikule. Miks ei ole see number näiteks 10 000 või mõni teistsugune number? Kahtlemata

võib seda numbrit suurendada, aga kuna meil esimesed presidendivalimised tuleb selle eelnõu kohaselt toimetada küllaltki kiiresti, siis ilmselt on mingi optimaalne piir, millest ülespoole seda numbrit nihutada ei tohiks. Tundus, et tuhat kodanikku on just nimelt optimaalne piir. On võimalik korjata tuhande inimese allkirjad, nende inimestega rääkida, sel juhul ei muutu presidendikandidaadi ülesseadmine mehhaaniliseks allkirjade korjamiseks. Jääb ka loota, et meie ühiskond ei suutu presidendivalimistesse kui tsirkusesse ja et igasugused organisatsioonid, kellel ei ole poliitilist kaalu, siiski oma kandidaate esitama ei hakka. Härra Uluotsa ettepanek oli jätta välja § 4 kolmas lõik – see on presidendi asendamine asendusliikmega, kui ta samaaegselt on valitud ka Riigikogu liikme kandidaadiks. Härra Uluots ei põhjendanud oma ettepanekut, aga ma arvan, et igal juhul peaks presidendiks valitu oma koha Riigikogus loovutama, sest põhiseaduse kohaselt ei saa ta täita üheaegselt neid kahte ametikohta. Seda härra Uluotsa märkust, et me läheme vastuollu põhiseadusega, kui üheaegselt valitakse president ja Riigikogu, härra Rahumaa juba kommenteeris. Tõepoolest on põhiseaduse enda rakendamine erakorraline protseduur, kus me ei saa täpselt järgida põhiseaduse kirjatähte, ja selleks meil ongi vaja põhiseaduse enda jõuga seadust, mis on vastu võetud rahvahääletusel. Peale pikka arutelu § 6 üle on vist igauks jõudnud oma sisemise valikuni. Ma ainult rõhutaksin veel seda, et Põhiseaduse Assamblee ilmselt peab tegema need hädavajalikud sammud selleks, et põhiseadus rahvahääletusel vastu võtta ja et sealt edasi minna. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Me oleme ära kuulanud ettekanded, kõned ja sõnavõttud. Me kuulasime ära ka lõppsõnad ja ma usun, et me oleme valmis otsustama. Viime läbi kohaloleku kontrolli ja pärast seda hääletame. Kohal on 31 assamblee liiget. Lugupeetud assamblee liikmed, palun tähelepanu! Kui on probleeme, siis tuleks käsi püsti tõsta. Juhatus otsustas alustada hääletamist kõige tähtsamast küsimusest. Ma palun ette võtta teile väljajagatud seaduseelnõu, täpsemini selle §-d 6 ja 7 – need on leheküljel 4 – ning sinna kõrvale seitsme kolleegi – Endre, Tarto, Ermi, Runneli, Jürgensoni, Niitsoo ja Laari – esitatud apellatsioon. Härra Niitsool on käsi püsti, see on protesti märk. Palun!

V. Niitsoo: ERSP fraktsioon palub enne selle tähtsa küsimuse otsustamist teha vaheaeg.

Juhataja: Fraktsioonide küsimuses on siin saalis kord otsus vastu võetud. Ma loodan, et härra Niitsoo pidas silmas vaheaega selleks, et igal assamblee liikmel oleks võimalik iseendaga nõu pidada, aga kui iseendaga nõupidamisest ei aita, siis oma kolleegidega nõu pidada. Kas nii?

V. Niitsoo: Nii võib seda tõlgendada küll, kui seda just nii soovitakse tõlgendada.

Juhataja: Tänan! Mitu minutit on vaja nõupidamiseks iseendaga või kolleegidega, kes nõu oskavad anda?

V. Niitsoo: Ma arvan, et 20 minutist peaks piisama. On palju? (Hääled saalist.)

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, kümme minutit vaheaega. Töö jätkub täpselt kell 15.42. Kell 15.42 me asume hääletama. Vaheaeg

Juhataja: Kell on 15.43. Vaheaeg on lõppenud. Palun istuge oma kohtadele! Kohaloleku kontroll. Saalis on 29 assamblee liiget. Juhatus otsustas alustada hääletamist kõige tähtsamast küsimusest. Selle küsimuse sisu on kirjas teie ees oleva seaduseelnõu leheküljel 4 §-des 6 ja 7, ja apellatsioonis, mille esitasid meile seitse kolleegi: Endre, Tarto, Runnel, Jürgenson, Niitsoo, Erm ja Laar. Juhatus otsustas panna konkureerivalt hääletamisele kolm varianti. Esiteks:

piirduda eelnõu põhitekstiga, s. o. §-d 6 ja 7. Teiseks: lisada nendele paragrahvidele § 8 nii, nagu see on kirjas apellatsioonis. Ja kolmandaks: panna apellatsiooni korras esitatud § 8 eraldi rahvahääletusele. Selleks et oleks võimalik teha valik nende kolme variandi vahel, ma selgitan veel seda, et apellatsioonis § 7 või õigem oleks öelda, § 8 tekst on omakorda põhjustanud mitu ettepanekut. Juhatusel on laekunud kirjalikult kolm ettepanekut. Ma loen ka need ette, sest kui hääletatakse § 8 kasuks, me jätkame § 8 redaktsiooni muutmist. Härra Kaido Kama on teinud juhatusel järgmise ettepaneku: "Juhul kui seitsme kolleegi ettepanek peaks leidma assamblee toetuse, teen täiendava ettepaneku lisada loetellu ELKNÜ linna- ja rajoonikomiteede sekretärid ning nendega võrdsustatud allorganisatsioonide sekretärid." Kaks ettepanekut on kolleeg Illar Hallastelt. Ma loen need ka ette. Esimene: "Asendada apellatsioonis kuupäev 16. juuni 1988 kuupäevaga 20. august 1991." Ja Hallastelt teine ettepanek (kokku siis kolmas ettepanek): "Palun panna hääletusele apellatsiooni teksti juurde täiendus: Eesti Õpilasmaleva ja Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva komandörid ja komissarid." Need on kirjalikud ettepanekud, mis otseselt seonduvad hääletamisele mineva apellatsiooniga. Just praegu laekus veel neljas ettepanek. Ma loen ka selle kirjaliku ettepaneku ette. Palun kolleegide tähelepanu! Neljas ettepanek on härra Kalju Kohalt ja see on järgmine: "Kuni 31. detsembrini 2000. aastal on isikutel, kes on olnud EKP ja ELKNÜ organite ja allorganisatsioonide organite valitavatel kohtadel, keelatud asuda ... " Ja järgneb teksti järgi ametikohtade loetelu. Need on neli kirjalikku ettepanekut, mis juhatusel praegu on. Et teil oleks kõik lõpuni selge, annan teada, et on tulnud veel täiendusettepanekuid § 8 kohta. Kui te olete nõus, siis ma neid ette ei loe, need ei jääks sel kombel meelde. Oluline on, et te teaksite, et pärast hääletamist, kui te otsustate § 8 kasuks, järgneb selle redaktsiooni parandamine. Ja neid ettepanekuid on rohkesti. Me alustame hääletamist põhiküsimuses. Konkureerivalt läheb hääletamisele kolm varianti. Esimene: piirduda eelnõu põhitekstiga, §-d 6 ja 7. Teine: lisada nendele kahele paragrahvile § 8 apellatsioonis esitatud tekstiga. Kolmas: panna apellatsioonis esitatud § 8 eraldi rahvahääletusele. Palun, kas kõigile on selge, mida me asume konkureerivalt hääletama? Härra Kork, palun!

T. Kork: Lugupeetud juhataja, kas me ei täpsustaks seda teist varianti? Just äsja oli juttu, et apellatsioonid on esitatud vähemasti viie assamblee liikme poolt. Ilmselt tuleb täiendusettepanekuid ka juurde ja kui me paneme hääletusele apellatsioonid esitatud tekstiga, siis me pärast võtame ära edasise hääletamisvõimaluse.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Ma seletan veel kord ja ühtlasi vabandan, et ma ei ole osanud seletada nii, et sellest kõik aru saaksid. Kui me oleme põhimõttelise valiku teinud, siis me hääletame läbi ka need parandusettepanekud, mis on § 8 teksti kohta. Kuid kõigepealt tuleb mul panna hääletusele seitsme kolleegi esitatud kirjalik tekst. Me ei saa hakata seda enne muutma, kui me oleme selles konkurentsisis, mille ma teile ette lugesin, teinud valiku. Palun, kas me saame hakata hääletama? Alustame hääletamist, aga enne viime veel kord läbi kohaloleku kontrolli. Kohal on 32 assamblee liiget. Hääletamine on konkureeriv ja sellepärast loevad ainult poolthääled. Esimene küsimus: kes on selle poolt, et piirduda põhitekstis §-dega 6 ja 7? Hääletame. Poolt on 14. Kes on selle poolt, et lisada §-dele 6 ja 7 § 8, nii nagu see apellatsiooni korras on esitatud? Poolt on 14. Kui vähegi võimalik, siis tehke nii, et kolmanda variandi poolt ei ole samuti täpselt 14 liiget. Kõik on härra Leissoni kätes. Kas me saame jätkata? Härra Kelam, kas teie ei saanud hääletamisest osa võtta? Meil tuleb teist küsimust korrata, tehnika veab meid alt. Kas on võimalik jätkata? Suur tänu! Juhatus otsustas viia konkureeriva hääletuse läbi algusest peale. Kordan veel kord esimest küsimust. Kes on selle

poolt, et piirduda eelnõu põhitekstiga, s. o. §-d 6 ja 7? Hääletame, palun! Poolt 16. Kes on selle poolt, et lisada eelnõu §-dele 6 ja 7 § 8 vastavalt apellatsioonile? Hääletame. Poolt 15. Kes on selle poolt, et panna apellatsioonis esitatud § 8 eraldi rahvahääletusele? Hääletame. Poolt 25. Seega asus esimesele kohale ja läheb teises voorus esimesena hääletamisele kolmas variant. Välja langeb teine variant. Teise voo esimene küsimus. Härra Leisson, kui te lubate, siis me jätkame. Lugupeetud kolleegid, lubage siiski jätkata hääletamist nende reeglite järgi, nagu meil reglemendis kirjas on. Ma saan aru küll, et suurel osal on ilma hääletamiseta selge, milline on tulemus, aga käigem see tee lõpuni. Niisiis, kes on selle poolt, et panna apellatsioonis esitatud § 8 eraldi rahvahääletusele? Hääletame, palun! Teises voorus kogus kolmas variant 23 poolthäält. Ja teise voo teine küsimus: kes on selle poolt, et piirduda eelnõu põhitekstiga, s. o. §-d 6 ja 7? Hääletame, palun! Variant 1 kogus teises voorus 12 häält. Ülekaalukalt on võitnud meie konkureerivas hääletuses kolmas variant. Selle sisu on panna apellatsioonis esitatud § 8 eraldi rahvahääletusele. Seoses sellega, et assamblee toetas apellatsioonis esitatud teksti, tuleb meil asuda seda teksti koos redigeerima. Juhatus katsub panna hääletusele kõik need ettepanekud, mis kirjalikult on juhatusel esitatud. Palun teie tähelepanu! Nagu öeldud, on esimene ettepanek kolleeg Kaido Kamalt. Ma loen selle ette. Härra Kama teeb ettepaneku lisada loetellu ELKNÜ linna- ja rajoonikomiteede sekretärid ning nendega võrdsustatud allorganisatsioonide sekretärid. Kes on selle poolt, et täiendada § 8 teksti vastavalt kolleeg Kama ettepanekule? Hääletame, palun! Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. 25 poolthäälega ja 2 vastuhäälega on assamblee otsustanud täiendada § 8 teksti härra Kama ettepanekuga. Teine ettepanek on härra Hallastelt. Selle sisu on täiendada § 8 teksti Eesti Õpilasmaleva ja Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva komandöride ja komissaridega. Kes on selle poolt, et täiendada § 8 teksti vastavalt teile ettelõetud härra Hallaste ettepanekule? Hääletame, palun! Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. 13 poolthäält ja 13 vastuhäält. Me viime selles küsimuses läbi teise voo. Panen veel kord sama küsimuse hääletamisele. Palun teie tähelepanu! Kes on selle poolt, et vastavalt härra Hallaste ettepanekule täiendada § 8 teksti Eesti Õpilasmaleva ja Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva komandöride ja komissaridega? Hääletame, palun! 15 poolt- ja 18 vastuhäälega on teises voorus lükatud tagasi härra Hallaste ettepanek täiendada § 8 teksti Eesti Õpilasmaleva ja Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva komandöride ja komissaridega. Kolmandana läheb hääletamisele härra Hallaste teine ettepanek. Kes on selle poolt, et asendada § 8 tekstis kuupäev 16. juuni 1988 20. augustiga 1991? Hääletame, palun! Poolt on 20, vastu 4. Assamblee otsustas §-s 8 asendada kuupäev 16. juuni 1988 20. augustiga 1991. Palun tähelepanu! Härra Sovetnikovilt on kaks ettepanekut. Esiteks, lisada ELKNÜ Keskkomitee, linnade ja rajoonide sekretärid. Härra Kama ettepanekus olid kirjas ELKNÜ linna- ja rajoonikomiteede sekretärid ning nendega võrdsustatud allorganisatsioonide sekretärid. Seega ettepanekut, mis puudutab ELKNÜ Keskkomitee sekretäre, me ei ole hääletanud. Vabandan, me läheme härra Sovetnikovi teise ettepaneku juurde: jätta ära sõnad "ja kelle volitused algasid enne 16. juunit 1988." Kas selle ettepaneku võtab härra Sovetnikov tagasi? Kas sellega on teie ettepanek tagasi võetud? Tänan! Esimene härra Sovetnikovi ettepanek on arvesse võetud, teise ettepaneku võttis härra Sovetnikov tagasi. Härra Mart Laarilt on ettepanek jätta § 8 tekstist välja sõna "president". Härra Laar, palun!

M. Laar: Lugupeetud juhataja! Me paluksime, selleks et selle paranduse mõttest aru saada, panna see hääletusele koos härra Jürgensoni sealsamas hunnikus oleva ettepanekuga, mis puudutab sõna "valitavad" väljajätmist. Need kuuluvad tegelikult kokku ja on ka nii esitatud täiendusena ja kokkuleppel härra Jürgensoniga, sest me teeme ettepaneku need ametid, mis kuuluvad rahva poolt otsevalimisele, sellest otsusest välja jätta. Aitäh!

Juhataja: Ma pean kurvastama nii härra Laari kui ka härra Jürgensoni: kirjalikku ettepanekut härra Jürgensonilt juhatusesse laekunud ei ole. Härra Laar, kuidas mõista teie ettepanekut? Ma loen selle täpselt ette.

M. Laar: Juhul kui ei ole härra Jürgensoni ettepanekut kirjalikult laekunud – minu teada peaks see ühel lehel olema –, siis palun veel lisada sinna juurde sõnad "või valitud". Tähendab, jätta välja kokku kolm sõna. (Hääl saalist.) See tähendab, jätta kõigepealt välja §-st 7 sõnad "või mis tahes muule". Ma loen teksti ette: "... või mis tahes muule valitud või nimetatud ametikohale." Jätta välja "valitud või". See tähendab, et jääks tekst "mis tahes muule nimetatud ametikohale riigi- või kohaliku omavalitsuse organites." Ja kuna president läheb meie praeguse rakendusotsuse järgi otsevalimisele, siis tuleb järelikult ka tema välja jätta. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Härra Laaril on juhatuses toetaja ja koos härra Lauri Vahtrega on ka paberi peale saanud pilt, mida ma julgen kolleegidele tutvustada. Selle sisu on järgmine: jätta § 8 neljandast reast välja sõna "presidendi". Palun, kas jõuate jälgida? Ja seitsmendast reast kolm sõna: "valitud või nimetatud".

M. Laar: Sõnad "valitud või nimetatud" jäävad.

Juhataja: Üks hetk, palun! Kaks kolleegi lepivad kohe omavahel kokku ja me saame kiiremini edasi. Suur tänu! Kas kolleegid jõudsid omavahel täielikult kokkuleppele? Ma veel kord selgitan, milline ettepanek on hääletamisel: jätta § 8 tekstis neljandas reas välja sõna "presidendi" ja seitsmendast reast välja kolm sõna, "valitud või nimetatud". Kas härra Talvel on protest? Sõnavõttud on lõppenud. Kui sõna on vaja protestiks, siis seda saab. Palun!

J. K. Talve: Kui siit jäetakse välja sõnad "valitud või", siis muutub lauseehitus küllaltki segaseks, jääb järele see, et on keelatud asuda nimetatud ametikohale.

Juhataja: Härra Talve, ma vabandan teie ees teist korda, kuid ma püüan seletada, et sõnavõttud on lõppenud. Toimub hääletamine. Palun veel tähelepanu, et kõigil oleks selge, mida me hääletame! Esimesena läheb hääletamisele ettepanek jätta § 8 tekstis neljandas reas välja sõna "presidendi". Ja teisena läheb hääletamisele ettepanek jätta seitsmendast reast välja sõnad "valitud või nimetatud". Selles küsimuses on ettepaneku tegijad kolleegid Laar ja Vahtre. Palun, kas asi on selge? Lugupeetud kolleegid, me arutame ettepanekuid, aga me leppisime kokku, et teeme seda hääletades. Protest härra Hallastelt. Palun!

I. Hallaste: Lugupeetud härra juhataja! Ma tõesti pean tunnustama, et ma ei saa aru, kas ametikohaks riigi- või kohaliku omavalitsuse organis on näiteks ka koristaja ametikoht.

Juhataja: Ei tea. Hääletame. (Suur naer saalis.) Härra Korrovitsil on protest. Palun!

V. Korrovits: Lugupeetud juhataja! Head kolleegid! Me ei saa järjestikuste hääletamistega viia oma tööd absurdini, nagu on praegu ettepanek lugupeetud juhatajalt. Sellepärast on ettepanek: kui on redaktsioonis küsimusi, siis palun teha uus redaktsioon, et meil oleks selge, mille poolt me hääletame. Muidu ei ole võimalik hääletada. Tänan!

Juhataja: Kommentaariks on sõna härra Lauri Vahtrel. Palun!

L. Vahtre: Austatud kolleegid! Kui me teeme selle kohta uue redaktsiooni, siis algab see lugu kõik otsast peale. Uuesti tulevad parandusettepanekud ja jälle tundub kellelegi, et asi läheb absurdi. Palun väga olla tähelepanelik! Me hääletame järjekorras läbi parandusettepanekud

selle paragrahvi teksti kohta. Esimene ettepanek on jätta välja sõna "president". Peaks olema selge. Hääletame selle läbi ja läheme järgmise küsimuse juurde. Ma tänan!

Juhataja: Palun, veel üks protest! Palun tähelepanu! Härra Laar, palun!

M. Laar: Austatud juhataja! Mulle tundub, et selle paragrahvi tekst on nende hääletuste tulemusel selgelt muutunud. Ma arvan, et siin saalis saab enamik inimesi tegelikult ju aru, mida ma oma parandusettepanekuga tahan öelda. Ma teen ettepaneku moodustada kiirelt viieks minutiks juhatus juurde redaktsioonikomisjon nende ettepanekute tegijatega ja ka härra Rahumaa osavõtul ning anda sellele paragrahvile selline kuju, et me ei teeks loogikavigu. See, mida selle parandusettepanekuga tahetakse praegu teha, peaks olema saalile selge. Tuleb ainult see nii sõnastada, et see sobiks praegusesse teksti. Ettepanekuid on tulnud nii palju, et me keegi ei kujutagi ette. Ma teen ettepaneku hääletada teised ettepanekud läbi ja tulla siis selle sõnastuse juurde tagasi. Aitäh!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Sumin näitab, et kõigil on hea ja huvitav olla. See pole paha, kuid kuulakem nüüd ära, mida kommentaariks on öelda kolleeg Lauri Vahtrel.

L. Vahtre: Kui ma nüüd asjast õigesti aru saan, siis on küsimus selles, et § 8 piiraks kõige muu seas õigust loetletud kompartei funktsionääridel kandideerida presidendi ametikohale. Teine ettepanek on sisuliselt see, et see keeld ei tähendaks keeldu kandideerida Riigikogusse. Härra Rahumaa osutas väga täpselt sellele, et paljalt sõna "presidendi" väljajätmine muudab meie teksti mõttetuks ja meil tuleb leida täpne redaktsioon. Aga põhimõtte on selles, kas see ametikohtade keeld kompartei funktsionääridele laieneb ka nende õigusele kandideerida Riigikogusse. Need on küllaltki tähtsad küsimused ja need tuleb siin ära otsustada. Tahaksin praegu teada saali arvamust, kumba peetakse otstarbekamaks: kas tehakse kiirredaktsioon ja pannakse pärast vaheaega hääletusele uus sõnastus või hääletatakse läbi põhimõtted, mida ma siin äsja püüdsin selgitada? Soovitakse redaktsiooni. Sellisel juhul on meil mõtet teha vaheaeg vähemalt poolt tundi, arvab härra Anton. Järelikult vaheaeg kuni kella 16.55-ni.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, palun tähelepanu! Paragrahvi 8 redigeeritud teksti väljatöötamiseks palun koguneda juhatus laua juurde redaktsioonitoimkonnal ja rakendusätete toimkonnal. On vajalik, et nende kahe toimkonna tööst võtaksid osa eksperdid ja ka ettepanekute tegijad, kui nad peavad seda vajalikuks. Palun koguneda juhatus laua juurde! Vaheaeg

Juhataja: Töövaheaeg on lõppenud. Me saame tööd jätkata. Kõigepealt on sõna härra Rumessenil. Palun! Vabandan härra Rumesseni ees, palun registreerige end! Meid on kohal 32.

V. Rumessen: Lugupeetud kolleegid! Mul on tunne, et me oleme oma tänase aruteluga läinud natuke liiga hasarti ja on oht, et me ise muudame selle väga tõsise küsimuse arutamise lihtsalt naeruväärseks. Ilmselt ei ole selle sõnastuse tegemine praegu siin täiskogus meile jõukohane. Ma teen ettepaneku lahutada see § 8 rakendusotsusest, võtta täna rakendusotsus vastu selle põhjendusega, et me ise hääletasime just läbi, et § 8 läheb rahvahääletusele eraldi. Selle tõttu ongi see eraldi otsusena. Ja vahepeal võiks redaktsioonitoimkond jätkata tööd selle § 8 sõnastuse kallal. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Sisult samasugune on ka teine ettepanek, mille on teinud proua Liia Hänni. Lugupeetud kolleegid, me peame otsustama, kuidas oma tööd jätkame. Tundub, et neid juhuslikke kooskõlasid, mis hääletamise tulemusena võivad kokku anda ühe suure ebakõla, ei

ole mõtet esile kutsuda. Kui saalis ei ole proteste, siis juhatus ei püüa seda küsimust täna hääletamise teel otsustada, vaid võtab teadmiseks härra Rumesseni kui ühe apellatsiooni autori seisukohta, eeldades, et samal seisukohal on ka teised apellatsiooni autorid.

Juhataja: Proua Endre, palun!

S. Endre: Proua Hänni ja härra Rumesseni esitatud ettepanekud tunduvad olevat mõistlikud, sest §-ga 8 on vaja edasi tööd teha. Aga samas on härra Rumessenile jäänud arusaamatuks – kuid selle juurde me nähtavasti veel jõuame –, kas rakendusotsuse eelnõust ei ole §-d 6 ja 7 meie hasartse hääletamise tagajärjel mitte tervenisti välja kukkunud.

Juhataja: Juhatus on muidugi väga vilunud ja kasutab kõiki võimalusi, et lõpuks peale suruda lahendeid, mis talle meeldivad, aga nii hulluks veel asi pole läinud, et §-d 6 ja 7 oleksid eelnõust välja kukkunud. Proua Sirje Endre on apellatsioonile alla kirjutanud esimesena. Kordan ettepanekut, mille tegin. Kui ei ole proteste, siis juhatus lõpetaks seni §-ks 8 nimetatud küsimuses apellatsiooni arutelu ja jätkaks rakendusseaduse eelnõu arutelu. Palun, kas asja sellise käsitluse vastu on proteste? Härra Tartol on käsi püsti. Palun!

E. Tarto: Lugupeetud juhataja! Ma palun selgitada: kui me täna selle apellatsiooni arutelu katkestame, mis saab siis nendest parandusettepanekutest, mis sinna täna tehti ja mis on läbi hääletamata? Ma ei kujuta ette, kuidas saab redaktsioonitoimkond töötada, kui mõningad asjad on läbi hääletamata, näiteks kas president võib olla endine nomenklatuuri töötaja või mitte. Ma ei kujuta ette, kuidas saab töötada edasi, kui need on läbi hääletamata. Aitäh!

Juhataja: Juhatusel on ettepanek rakendussätete toimkonnale ja redaktsioonitoimkonnale: koos apellatsiooni autoritega võiks koostada sellise teksti, mis ei ärataks assamblee liikmetes kirge kirjutada kümme parandusettepanekut. Me loodame, et kui assamblee järgmine kord kokku tuleb, siis meil on võimalik seni §-ks 8 nimetatud apellatsioon lõpuni arutada ja selles küsimuses otsus vastu võtta. Palun, kas nõutakse hääletamist, et lõpetada täna arutelu §-ks 8 nimetatud probleemi üle? Ei peeta vajalikuks. Lugupeetud kolleegid! Teile on välja jagatud härra Uluotsa ettepanekutest kolm, neile on lisandunud veel üks, mille ma kannan hiljem ette. Härra Uluotsa esimene ettepanek on § 1 kohta. Selle sisu on järgmine: peale sõnu "juhul kui" lisada "põhiseaduse poolt hääletas rohkem kui 50% valimisnimekirjadesse kantud valijaist." Palun, kas kõigil on härra Uluotsa ettepaneku sisu selge? See on kirjalikult teie ees. Kas meil on võimalik hakata hääletama või keegi ei saa aru, millise ettepaneku on teinud härra Uluots? Teeme veel kord kohaloleku kontrolli ja asume siis hääletama härra Uluotsa esimest ettepanekut. Kohal on 34 assamblee liiget. Kes on selle poolt, et põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõus §-s 1 peale sõnu "juhul kui" lisada "põhiseaduse poolt hääletas rohkem kui 50% valimisnimekirjadesse kantud valijaist"? Hääletame, palun! Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Poolt 7, vastu 25. Härra Uluotsa ettepanek täiendada § 1 on tagasi lükatud. Härra Uluotsa teine ettepanek on § 4 lõige 3 välja jätta. Ilmselt ei ole silmas peetud siiski lõiget, vaid punkti 3, mille sisu on viiendiku Eesti Kongressi koosseisu õigus seada üles Vabariigi Presidendi kandidaat. Kes on selle poolt, et §-st 4 jätta välja punkt 3 järgmise tekstiga: "viiendikul Eesti Kongressi koosseisust"? Hääletame, palun! Poolt 3, vastu 24. Ettepanek ei leidnud toetust. Härra Uluotsa kolmas ettepanek on asendada §-s 4 lauseosa peale sõnu "hääletamise teel" järgmise tekstiga: "valimisnimekirjadesse kantud valijate häälteenamusega". Kes on selle poolt? Hääletame, palun! Poolt 3, vastu 16. Ettepanek ei leidnud toetust. Härra Uluotsalt on ka neljas ettepanek. Teil seda kirjalikult ei ole, ma loen selle ette. Palun tähelepanu! Lülitada § 4 tekstist välja sõnad "erandina üheaegselt Riigikogu

valimistega". Kes on selle ettepaneku poolt? Hääletame, palun! Poolt 4, vastu 26. Ettepanek ei leidnud toetust. Härra Viktor Niitsoolt on järgmine ettepanek: "Palun asendada Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu § 4 lõikes 1 olev tekstiosa järgmise sõnastusega "vähemalt 10 000 hääleõiguslikul Eesti Vabariigi kodanikul"." Kes on selle ettepaneku poolt? Hääletame, palun! Poolt on 19, vastu 9. Härra Niitsoo ettepanek leidis assambleelt toetust ja me otsustasime, et eelnõu §-s 4 saab tekst muudetud: 1000 asemel on 10 000 Eesti Vabariigi hääleõiguslikul kodanikul õigus esitada presidendikandidaat. Järgmine ettepanek on kolleeg härra Mällilt. Ka see ettepanek on § 4 kohta. Härra Mäll teeb meile ettepaneku lisada § 4 punkti 4 "EKP kõigi praeguste ja endiste liikmete üldkogul". Kes on selle poolt? Hääletame, palun! Poolt on 2, vastu 17. Ettepanek ei leidnud toetust, ettepanek lükati tagasi. Härra Kaido Kama tegi meile ettepaneku muuta eelnõu pealkirja. Olemasolev redaktsioon tulenes eelmisel istungil härra Adamsi tehtud ettepanekust nimetada arutatav eelnõu Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise korra eelnõuks. Kui me peaksime nii otsustama, tuleks muuta ka § 9 sõnastust, et viia see kooskõlla eelnõu pealkirjaga. Palun, kas ettepanek on selge? Härra Kama esines meie ees ja esitas selle ettepaneku, paludes, et seda hääletatakse. Juhatusel on ülesanne ja kokkulepe assamblee liikmetega, et me hääletame. Härra Ermil oli käsi püsti, see on protesti märk. Palun!

A. Erm: Lugupeetud assamblee liikmed! Võib-olla ma ei kuulnud, aga kas seda selgitati, miks see otsus vajalik on? Kui seda tehti, siis ma võtan oma protesti tagasi.

Juhataja: Härra Kama selgitas meile põhjusi, miks ta peab vajalikuks, et pealkirja muudetakse ja tehakse seda kombel, nagu ma teile ette kandsin.

V. Salum: Kahju, et härra Kama ei ole saalis. See ettepanek oleks mõttekas sel juhul, kui paragrahvide numeratsioon jätkuks põhiseaduse eri paragrahvide jätkuna. Siis oleks asjal mõtet, vastasel korral mitte. Tänan!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Ma palun minu peale mitte pahandada, kuid ma saan teist ja härra Kamast aru selliselt, et härra Kama ettepanek hääletatakse siin saalis läbi. Ma palun võimaldada juhatusel seda siiski teha. Härra Rumessen, palun!

V. Rumessen: Lugupeetud juhataja! Mulle ei ole siiski selle küsimuse asetus selge ja seetõttu ma ei saa ka hääletada. Esitan seepärast juhatajale küsimuse: kas see, kui me muudame seaduse otsuseks või korraks, välistab selle, et see läheb ülemnõukogusse eraldi seadusena vastava reglemendi järgi arutamisele? Kui ta on praegu seadusena kirjas, kas see tähendab seda, et see läheb ülemnõukogus arutamisele ja vastuvõtmisele ülemnõukogu seadusena või kuidas? Aitäh!

Juhataja: Vastamiseks on sõna kolleeg Lauri Vahtrel. Palun!

L. Vahtre: Ma loodan, et ma väga palju ei eksi, kui võtan härra Kama mõtte lühidalt kokku selliselt. Kui tegu on rakendamise korraga, siis pole seda muret ega hirmu, et see võiks sealt põhiseaduse küljest kuidagi ära kaduda. Kui tegu on iseseisva seadusega, siis võib seda ju karta. Rakendamise korral muud kohta lihtsalt ei ole kui põhiseaduse lõpus põhiteksti järel. See on see, millele juhtis tähelepanu Kaido Kama ja mida ma väga toetan.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Mul on muidugi kahju, et meil kolleeg Lauriga kõigis asjades mõte täpselt sama rada pidi ei käi, kuid ma palun, et te võtaksite ette eelmise istungi stenogrammi lehekülje 67. Sellel leheküljel, umbes keskel, on otsuse tekst, mille me võtsime vastu eelmisel korral. Ma loen selle ette. Esiteks, lugeda põhiseaduse eelnõuks olemasolevad 15 peatükki. Teiseks, seni XVI peatükiks nimetatud rakenduslik osa lugeda põhiseaduse

rakendamise seaduse eelnõuks, mis kuulub lahutamatult põhiseaduse juurde ja läheb koos sellega rahvahääletusele. Palun, kas meie poolt kord vastu võetud otsus vajab kordamist? Härra Talve, palun!

J. K. Talve: Armsad kolleegid! Ma juhin tähelepanu sellele, et põhiseaduse muutmise paragrahvid peaksid laienema ikkagi ka põhiseaduse rakendamise korrale või seadusele, mis iganes ta nimetus on. Kui see on põhiseaduse lahutamatu osa, nii nagu meie kaks nädalat tagasi vastuvõetud otsus peaks tähendama, siis on ka selle muutmise võimalik ainult põhiseaduses ettenähtud korras. Kas sõnadel "seadus" ja "kord" on siin kellegi arvates mingisugune vahe? Kui ei ole, siis ei ole probleemi, aga oluline on siin selgeks teha, et seda eelnõu, mida me praegu arutame, ei saa muuta lihtsalt häälteenamusega Riigikogus. Kas see probleem on selge?

Juhataja: Suur tänu, härra Talve! Te andsite mulle võimaluse juba öeldut veel kord selgitada. Ma palun lahti võtta stenogrammi 67. lehekülg ja veenduda, et meie poolt vastu võetud otsuses pole sõnu, mida tsiteeris härra Talve. Mis on kirjas? Kirjas on see, et seni XVI peatükiks nimetatud rakenduslik osa lugeda põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuks, mis kuulub lahutamatult põhiseaduse juurde, mitte ei ole selle osa, nagu ütles härra Talve. Meie otsuse punktis 2 on lisatud, et see lahutamatult põhiseaduse eelnõu juurde kuuluv eelnõu läheb koos põhiseaduse eelnõuga rahvahääletusele. Mis puudutab küsimust selle kohta, kas Riigikogu saaks nimetatud seaduseelnõu muuta, siis ma juhin tähelepanu sellele, et too seaduseelnõu võetakse vastu rahvahääletusel. Ja üldine õigusprintsii on see, et rahvahääletusel vastuvõetud seaduseelnõu saab muuta rahvahääletusel. Sellest põhimõttest saab teha erandeid siis, kui rahvahääletusele minevas seaduseelnõus on kirjas, millises korras väljaspool rahvahääletust saab akti muuta. Meie ees olevas seaduseelnõus pole kirjas, et seda võib muuta Riigikogu. Palun, kas meil on võimalik asuda hääletama või me kuulame ära härrade Rumesseni ja Tarto sõnavõttud? Härra Rumessen, palun!

V. Rumessen: Ma vabandan, mul ei olnud sõnavõtt, aga ma ei saanud vastust oma küsimusele. Aitäh!

Juhataja: Palun korrake oma küsimust!

V. Rumessen: Kas sõna "seadus" on tõlgendatav praegu niimoodi, et sellisel juhul võib seda hakata muutma mõni esinduskogu, näiteks Eesti Kongress?

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Õiguse üldprintsii on see, et kui seadus võetakse vastu rahva poolt rahvahääletusel, siis meie – meie juhtumil Riigikogu, parlament – ei saa seda muuta. Ta saab seda teha siis, kui rahva poolt vastu võetud aktis on märgitud, et üks või teine kogu võib muudatusi rahva poolt vastu võetud seadusesse teha. Härra Tarto, palun!

E. Tarto: Kolleegid! Ma arvan, et Lauri Vahtra selgitas ja tuletas meelde, milles oli Kaido Kama ettepaneku sisu – osa inimesi võib-olla ei olnud kohal või oli ära unustanud. Samuti me oleme lugenud nüüd lehekülge 67 ja ma arvan, et me oleme valmis hääletama. Palun hääletada!

Juhataja: Suur tänu! Palun, kas me oleme hääletamiseks valmis? Kes on selle poolt, et nimetada arutatav eelnõu Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise korra eelnõuks? Kes on selle poolt, et arutatava eelnõu pealkiri oleks "Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise kord"? Hääletame, palun! Poolt on 6 inimest, 21 on vastu. Assamblee on otsustanud, et arutatava eelnõu pealkiri on "Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seadus", nii nagu me otsustasime eelmisel istungil. Lugupeetud kolleegid! Kõik need parandusettepanekud, mis olid esitatud väljaspool

§-ks 8 nimetatud apellatsiooni, on läbi hääletatud. Kui siiski mõni juhatusele esitatud kirjalik ettepanek on jäetud hääletamata, palun sellest nüüd märku anda. Illar Hallaste!

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja! Võib-olla ma olen olnud tähelepanematu, aga ma ei mäleta, kas me hääletasime minu parandust, mis puudutas rakenduseaduse § 3 lõike 1 lõppu. See on lause: valimised toimuvad varemalt 40 päeva ja hiljemalt 60 päeva pärast nende väljakuulutamist. See parandusettepanek oli ühel lehel koos.

Juhataja: Aitäh, härra Hallaste! See oli samal lehel kui ettepanek, mis puudutas paragrahvi, ja me otsime selle kohta üles. Aitäh abi eest! Üks hetk, palun teie tähelepanu! Üks ettepanek härra Hallastelt on läbi hääletamata ja me teeme seda kohe. Härra Hallaste on teinud meile ettepaneku asendada rakenduseaduse §-s 3 lõikes 1 viimane lause järgmise tekstiga: valimised toimuvad varemalt 40 päeva ja hiljemalt 60 päeva pärast nende väljakuulutamist. Härra Hallaste seletas antud redaktsiooni mõtet selliselt, et siis poleks võimalik valimisi edasi lükata ja vajaduse korral viiakse need läbi kas või suvel. Kas nii, härra Hallaste? Kas me saame asuda hääletama? Kes on selle poolt, et asendada §-s 3 lõikes 1 viimane lause järgmise tekstiga: valimised toimuvad varemalt 40 päeva ja hiljemalt 60 päeva pärast nende väljakuulutamist? Hääletame, palun! Härra Hallaste ettepaneku poolt on 20 ja vastu 10 inimest. Assamblee on otsustanud asendada §-s 3 lõikes 1 viimane lause järgmise tekstiga: valimised toimuvad varemalt 40 päeva ja hiljemalt 60 päeva pärast nende väljakuulutamist. Tänan! Kas nüüd on kõik ettepanekud läbi hääletatud? Lugupeetud kolleegid, meil seisab ees ülesanne hääletada Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu tervikuna, koos nende paranduste ja täiendustega, mis on käsitlemist leidnud. Ühtlasi tuletan meelde, et me otsustasime, et sellest seaduseelnõust jääb välja §-ks 8 nimetatud apellatsioonis toodud tekst ja selle küsimusega tuleb meil edaspidi tegelda. Kas on võimalik panna Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu hääletamisele? Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson: Palun vabandust, aga mida tähendab, et jääb välja? Kui ta formuleeritakse, mis temast siis saab?

Juhataja: Nagu me kokku leppisime, esitatakse see eraldi hääletamisele – rahvahääletusele koos rakenduseaduse eelnõuga. Selle kokkuleppe me juba tegime. Härra Talve, palun!

J. K. Talve: Armsad kolleegid! Võib-olla on see tehniline küsimus, aga minu arust see, et see rahvahääletusele läheb alternatiivina, ei tähenda seda, et see ei oleks rakenduseaduse üks paragrahv.

Juhataja: Selles küsimuses me leppisime juba kokku. Ma küsisin, kas assamblee liikmetel on proteste, käsitlemaks asja nii, et §-s 8 toodud tekst esitatakse rahvahääletusele mitte alternatiivina, vaid iseseisva küsimusena. Assamblee juhatuse valduses on minu ettepanekut tõendavad kirjalikud ettepanekud härra Rumessenilt, proua Endrelt ja proua Hännilt. Kas meil on vaja tulla selle probleemi juurde tagasi? Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Võib-olla siin on tõesti natukene üksteisest mööda räägitud, aga mina omalt poolt ei näe küll muud võimalust. Kui see paragrahv kiidetakse rahvahääletusel heaks, siis ta lülitub sellega rakenduseadusesse ega jää üksinda maa ja taeva vahele.

Juhataja: See võimalus on meil tõepoolest olemas, kuid me leppisime kokku, et täna me loeme iseseisvaks dokumendiks, mille me paneme lõpphääletusele ja anname üle, Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ilma nimetatud paragrahvita. Härra Salum, palun!

V. Salum: Jääb arusaamatuks: eraldi seadusena ja mitte alternatiivina. Nii võib ta ju ikkagi ära amputeerida. Tänan!

Juhataja: Assamblee eesmärk pole mitte amputeerida, vaid vastupidi, võimaldada ka sellel põhimõttel areneda sellisesse vormi, et on võimalik ta assambleel heaks kiita ning et ta leiab heakskiitu ka Eesti Kongressi ja ülemnõukogu poolt. Härra Tarto, palun!

E. Tarto: Lugupeetud juhataja! Minu meelest me viisime täna läbi hääletuse, et see § 8 võetakse siiski eelnõu sisse. Sellest ma sain nii aru. Ja minu meelest me leppisime kokku ainult selles, et me täna ei tegele rohkem §-ga 8 ehk sellele apellatsioonile tulnud parandustega. Aga et see läheks mingisuguse eraldi tekstina, väljaspool meie Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seadust – ma ei ole aru saanud, et me oleksime selles kokku leppinud.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Suuremate vaidluste ärahoidmiseks ma loen teile ette ettepanekud, millele ma viitasin. Härra Rumessen: "Teen ettepaneku lahutada § 8 rakendusotsusest ja panna see küsimus rahvahääletusele eraldi otsusena." Proua Hänni ettepanek: "Hääletada rakendusseaduse heakskiitmine ning ülemnõukogule ja Eesti Kongressile esitamine eraldi alternatiivist, mis suunatakse rahvahääletusele panemiseks eraldi assamblee otsusega." Need ettepanekud kandis juhatus ka assambleele ette, öeldes, et ta kavatses talitada nii, nagu nendes ettepanekutes on kirjas. Ma küsisin, kas on proteste meie töö jätkamise vastu nii, nagu need ettepanekud on tehtud. Härra Talve, palun!

J. K. Talve: Lugupeetud kolleegid! Ma sain asjast aru niisamuti nagu kolleeg Tarto. Ja kuigi härra juhataja ütles, et me ei tegele amputeerimisega, siis me ikkagi amputeerisime kõigepealt XVI peatüki põhiseadusest ja nüüd amputeerime ühe paragrahvi veel rakendusseadusest. Ta jääbki kuidagi õhku rippuma. See, ma oletan, ei ole siiski meie eesmärk. Ning kui see nüüd peaks nii olema, siis lõppude lõpuks oleks vaja järelikult see üksainuke paragrahv ümber nimetada kahe seadusega, sest ta on ju, nagu me oleme otsustanud, põhiseaduse lahutamatu osa. Selles mõttes ma ei saa hästi aru, kuidas võib niimoodi tükeldada. Minu mõte oli, et see pannakse küll rahvahääletusele alternatiivina, aga sellele vaatamata on ta rakendusseaduse üks paragrahv. Nii sain mina sellest aru. Ja ilmselt ma ei ole päris üksinda selle arusaamaga. Aitäh!

Juhataja: Lubage teha veel kord kaks märkust. Esiteks, kui te teete kolmandat korda lahti stenogrammi lehekülje 67, siis te veendute veel kord, et Põhiseaduse Assamblee pole võtnud vastu otsust lugeda põhiseaduse rakendamise seadus põhiseaduse osaks. Ja teiseks, ma kordan ka seda mõtet, et loomulikult võib jätkuv töö apellatsioonis §-ks 8 nimetatud tekstiga viia selleni, et ta läheb rahvahääletusele eraldi kui lisa põhiseaduse rakendamise seadusesse. Kui rahvas otsustab, et põhiseaduse rakendamise seadust on vaja nimetatud paragrahviga täiendada, siis selle paragrahvi tekst viiaksegi seadusesse sisse. Probleem seisneb praegu selles, kas me oleme valmis Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu lõpphääletuseks. See on küsimus, millega ma pöördusin assamblee poole. Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson: Olles korduvalt lugenud stenogrammi 67. lehekülge ja meenutades mõtteid, mis tekkisid härra Rumesseni ja teiste esitatud ettepanekute ettelugemisel, sain mina küll sellest aru nii, et praegu katkestatakse nimetatud paragrahvi sõnastamine ega võeta täna rakendusotsust lõplikult vastu. Loogiline lahendus on aga nii, et me sõnastame selle paragrahvi ikkagi ära kas täna õhtul või homme hommikul ja näiteks homme tuleme kokku, lepime selle paragrahvi sõnastuses omavahel kokku ja võtame siis tervikuna rakendusotsuse vastu. Ja üks paragrahv selles rakendusseaduses jääb rahvale käsitleda – kas see jääb sinna sisse või heidetakse sealt

välja. Me hakkame nüüd minema väga imelikku teed: me hakime järjest väiksemat juppi ja sellega läheneb asi väga imelikule lõpule. Aitäh!

Ü. Seppa: Austatud härra juhataja ja kallid kolleegid! Ka mina olen seisukohal, et see paragrahv jääb kuidagi imelikult rippuma. Niimoodi üht paragrahvi eraldada ei ole ikkagi õige. Nii toetan ma täiesti härra Jürgensoni ettepanekut, et me tuleksime homme kokku, lülitaksime selle paragrahvi alternatiivina siia sisse ja võtaksime siis terviklikult otsuse vastu. Las siis rahvas hääletab, kas ta peab rakenduseseaduses seda paragrahvi õigeks või hääletab ta sealt maha. Mina ei näe mingit teist võimalust.

A. Tarand: Ma soovin lihtsalt kõikide tähelepanu juhtida sellele, et see järjekord ühte- või teistpidi ei ole praegu absoluutselt tähtis. Rahvas otsustab, kas see muutub seaduseks või mitte. Selle me oleme juba otsustanud, et see läheb rahvahääletusele. Sellest ei sõltu absoluutselt mitte midagi, kas me kirjutame ta enne sinna sisse ja siis viskame välja või jätame alguses välja ja pärast kirjutame juurde. See on juba otsustatud, et kui rahvas hääletab selle poolt, siis tuleb ta sinna sisse, ja kui ei hääleta, jääb tema välja. Nii et praegu selle järjekorra tegemine siin on tühi ajaraiskamine. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, kui te oleksite sellega päri, siis selles keerulises küsimuses viimane sõnavõtja on proua Hänni ja seejärel juhatus katsub formuleerida küsimuse, mis hääletamise teel annab meile vastuse, kuidas me tööd jätkame. Kas me võiksime niimoodi kokku leppida? Sõna on proua Endrel.

S. Endre: Austatud juhataja ja lugupeetud kolleegid! Selleks et me saaksime täna sellest korduvalt tekkinud surnud punktist üle, on mul juhatusesele ettepanek panna kohe hääletusele põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja edasi formuleerida meile hääletuseks sõnastus järgmiselt: ning selle juurde kuuluv § 8 uues redaktsioonis, mis pannakse eraldi rahvahääletusele koos põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga. Kusjuures omavahelise kokkuleppe küsimuseks jääks täna see, et me selle § 8 uue redaktsiooni töötame välja võimalikult lühikese ajaga, soovitatavalt homseks või siis järgmiseks nädalaks, ja tuleksime siis uuesti kokku. Kuid täna oleks ilmselt ikkagi vaja see eelnõu, mida me oleme arutanud, vastu võtta. Nii et ma pakun sellise sõnastuse välja hääletusele panekuks. Tänan!

Juhataja: Proua Endre! Juhatusese tänu oleks veelgi suurem, kui te paneksite oma ettepaneku paberile ja me talitaksime täpselt teie ettepanekut järgides. Härra Talve, palun!

J. K. Talve: Lugupeetud kolleegid! Lähtudes sellest arusaamast, mis mul on – et see on ikkagi rakenduseseaduse üks paragrahv, mis rahvahääletusel on alternatiiviks –, ei saa minu arust rakenduseseadust vastuvõetuks lugeda enne, kui see paragrahv on läbi hääletatud. Selle paragrahvi sisu me ei ole aga läbi hääletanud, nii et selles mõttes on asi lahtine ja minu arust tuleks see läbi hääletada ja siis ühe tervikuna vastu võtta.

Juhataja: Tänan! Proua Hänni, palun!

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Me arutleme praegu selle üle, milline on § 8 staatus võrreldes ülejäänud põhiseaduse ja selle rakendusotsuse tekstiga. Me oleme põhiseaduse eelnõu üle andnud ülemnõukogule ja Eesti Kongressile otsusega, millega me kiitsime selle heaks. Ja võib juhtuda, et me täna ehk jõuame ka sellise otsuseni rakenduseseaduse osas, aga § 8 osas me ju oleme otsustanud ainult seda, et me paneme selle rahvahääletusele. Seetõttu on selle sätte seisund võrreldes ülejäänud tekstiga ikkagi erinev, sest me delegeerisime otsustusõiguse

rahvale. Ja ma ei näe mingit juriidilist probleemi selles, kui me ülejäänud teksti suhtes assamblee otsuse täna langetaksime. Lõplikult otsustab selle sätte staatuse ju rahvahääletus.

Juhataja: Suur tänu! Me küll püüdsime saavutada kokkuleppe, et me piirdume kolme sõnavõtjaga, aga härra Salum soovib midagi kindlasti lisada. Palun tähelepanu!

V. Salum: Peale minu on mõnel teiselgi veel midagi lisada. Rahvahääletusele me paneme ka kogu ülejäänud seaduse, seega rahvas otsustab ka ülejäänud paragrahvide üle. Milleks siis § 8 osas nüüd erandit teha? Tänan!

L. Vahtre: Austatud kolleegid! Nagu ma näen, jaguneme praegu kahte leeri. Ühed soovivad, et kokkulepitud osa tekstist saaks täna heaks kiidetud ja vastu võetud, teised soovivad, et seda ei tehtaks enne, kui on jõutud kokkuleppele ka § 8 osas. Kui me praegu otsustaksime, et me üritame § 8 vastu võtta homme, siis on see mõttetu. Tekitab ju vaistlikku umbusku, kui väga surutakse peale ühe heakskiitva otsuse kohest tegemist, kui seda võiks teha ka homme. Ma saan aru, et muidu oleks ajakadu suurem, aga see on kõigest ühepäevane vahe. Ma ei näe selle paragrahvi hääletusele panekuks muud võimalust kui esitada põhitekst ja küsida hääletajalt, kas ta on selle poolt või mitte. Ja teine küsimus: kas te soovite, et rakendusseadusesse lisatakse selline paragrahv, mis on ära trükitud? Nii et küsimus, kas see on rakendusseaduse osa või mitte, leiab vastuse rahvahääletuse läbi. Ja kui see vastus on jaatav, siis see on rakendusseaduse osa. Seetõttu oleks meil korrektne võtta oma heakskiitev otsus rakendusseaduse kohta vastu alles siis, kui me oleme ka alternatiivis jõudnud kokkuleppele.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kell on saamas kuus ja ainus küsimus, mis lahutab meid lõppresultaadist, on § 8, mille me oleme sisuliselt läbi arutanud, kuid millel puudub vajalik redaktsioon. Kas ei oleks kõige mõistlikum, kui me talitaksime järgmiselt? Kui rakendussätete toimikond, redaktsioonitoimikond ja eksperdid oleksid nõus, paluksime neid tunni aja jooksul saada §-ga 8 ühele poole. Me koguneksime uuesti üldkogu istungile ja teeksime oma otsused lõpuni ära. Ilmselt ei ole meil põhjust lasta musta kassi meie vahelt läbi joosta seepärast, et me ei suuda töötada veel paar tundi. Palun, kas on proteste töö jätkamise vastu sellises vormis, nagu ma teile ette kandsin? Palun tähelepanu! Härra Rumessenil on käsi püsti. Palun!

V. Rumessen: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma palun enne vaheajale minekut leppida omavahel kokku, et tunni aja pärast on meil ka kvoorum olemas, muidu me ei võta seda otsust täna vastu. Ja siis on teiste inimeste ootamine siin mõttetu.

Juhataja: Juhatusel puudub võimalus kedagi ketiga oma koha külge siduda, kuid mul on ettepanek viia praegu läbi kohaloleku kontroll ja teha kohaloleku kontroll ka pärast vaheaega. Nii on meil võimalik täpselt teada saada, kes ei pidanud vajalikuks oma kohalolekuga assambleed toetada. Palun kohaloleku kontroll! Meil on kohal vähemalt 34 inimest, aga võimalik, et rohkemgi. Lugupeetud kolleegid! Te aktsepteerisite vaikides ettepanekut, et tund aega teevad tööd rakendussätete toimikond, redaktsioonitoimikond ja eksperdid. Me koguneme uuesti saali hääletamiseks kell 19. Toimikondade ja ekspertide töö algab ruumis nr. 111. Vaheaeg. Vaheaeg

Juhataja: Kell on seitse ja kaks minutit. Järjekordne töövaheaeg on lõppenud. Palun istuge oma kohtadele ja viime läbi kohaloleku kontrolli! Kohaloleku kontroll, palun! Lugupeetud kolleegid, vaatamata hilisele ajale on meid ikka veel kohal 34. Me saame tööd jätkata. Annan kõigepealt sõna kolleeg Lauri Vahtrele, kes annab ülevaate sellest, kui tõsiselt see tund möödus ja millised on ettepanekud töö jätkamiseks. Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Austatud kolleegid! Küsimuste sasipuntra harutamine oli päris keeruline. Võime küsimused jagada väga laias laastus kaheks. Me tahame selle paragrahviga piirata teatava hulga inimeste õigusi. Küsimus on selles, kes peaksid nende piiratavate õigustega inimeste hulka kuuluma ja millised peaksid olema need piirangud. Loogiline oleks alustada sellest, kes peaksid need inimesed olema, aga pikema arutelu tulemusena jõudsim siiski teise otsa välja, et me hakkame nendest õigustest pihta. See on toimkonna ettepanek. Jutt on siis teile väljajagatud teksti lõpuosast. Kui juhatajal ei ole midagi selle vastu, siis ma püüan asuda küsimuste hääletusele paneku juurde. Need on ettepanekud, mis on laekunud kolleegidelt Salumilt ja Leissonilt, teineteisest sõltumatult. On tulnud ettepanek lõpetada vaidlusaluse paragrahvi tekst sõnadega "kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametikohale", millega oleks antud formaalselt ammendav loetelu. Teisest küljest ei ole see võib-olla siiski piisavalt ammendav meie ühiskonna tervendamiseks. See on küsimus, mida redaktsioonitoimkond ise otsustada ei võinud, ja seetõttu ma palun juhatajal hääletamisele panna, kas lõpetada tekst Leissoni ja Salumi ettepaneku kohaselt.

Juhataja: Üks hetk, härra Kohal on protest. Palun!

K. Koha: Lugupeetud juhataja! Ma teen ettepaneku, et Lauri Vahtre tutvustaks kõiki ettepanekuid ja siis hakkaksime hääletusi läbi viima. Ettepanekuid oleks vaja põhjalikult tutvustada, praegu ei ole niimoodi võimalik hääletada. Aitäh!

Juhataja: Niisiis, härra Koha palub, et nendest ettepanekutest, mis lähevad hääletamisele, antakse ülevaade. Kas see on võimalik?

L. Vahtre: Kõigepealt on ettepanek lõpetada paragrahv äsja kirjeldatud viisil. Teiseks küsimus, kas keelualuste ametite hulka arvata ka riiklike aktsiaseltside juhatuse, riigiettevõtete haldusnõukogu liikmed. Selle probleemi tõi esile härra Talve, juhtides tähelepanu sellele, et tulevikus hakkab võitlus ühiskonnas käima rohkem majandussfäärides kui poliitilistes ringides, millega me siiani oleme harjunud. Lihtne küsimus: kas piirang laieneb õigusele kandideerida Eesti Vabariigi presidendiks? Järgmine küsimus: kas piirang laieneb õigusele kandideerida Eesti Vabariigi Riigikokku? Seejärel küsimuste ring, kes on siis need oma õigustes piiratavad isikud. Kalju Koha ettepaneku kohaselt peaksid nad olema EKP ja ELKNÜ organite liikmed ning EKP ja ELKNÜ algorganisatsioonide valitavatel kohtadel olnud isikud. Härra Korgi ettepaneku kohaselt tuleks neile veel lisada kõik inimesed, kes on pidanud loenguid või võtnud vastu eksameid järgmistes õppeainetes: marksistlik-leninistlik filosoofia, sotsialismi poliitiline ökonomia ja teaduslik kommunism. Hiljuti töötanud redaktsioonitoimkonna enamuse seisukoht oli, et teadusliku kommunismi õppejõud ei peaks piirangu alla kuuluma, samuti mitte kõik klassi komsomoliorganisaatorid, vaid EKP või ELKNÜ büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid, kelle volitused algasid enne 20. augustit 1991. Sellega ma olen tutvustanud kõiki küsimusi, mis lähevad hääletamisele. Mis ettepanek on laua peal? Vabandust, niimoodi me töötada ei saa, seda ettepanekut ma enam ei arvesta.

Juhataja: Härra Kork protestib. Kuulame ära, palun!

T. Kork: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kõikide seni kehtinud reeglite järgi on olnud võimalik pärast uue teksti ilmumist selle teksti kohta ettepanekuid teha. Praegu hakatakse meile tutvustama uut teksti. Mina saan asjast aru nii, et pärast selle teksti vastuvõtmist on veel

igal assamblee liikmel täielik õigus teha ettepanekuid, kuna varem ei olnud see tekst meile teada.

L. Vahtre: Ma vabandan, et me ei öelnud enne vaheajale minekut seda selgelt välja, et ettepanekute tegemiseks on ka olemas mingisugune lõplik tähtsus. Ma eeldasin, et on iseenesestmõistetav, et kui redaktsioonitoimkond on töötanud tund aega ja tuleb siis oma formuleeringutega välja, ei ole enam otstarbekas esitada uusi parandusi. Need, mis me täna hääletusele paneme, on lõplikud ja me võtame täna selle teksti vastu, kui me jõuame kokkuleppele.

Juhataja: Härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu: Ma olen härra Korgiga täiesti nõus, et nii kerge käega sellele ülikeerulisele probleemile läheneda ei tohi. Ma juhin veel kord tähelepanu ohule, millele juhtis tähelepanu proua Hänni. Kui Eesti rahvas lükkab selle ettepaneku tagasi, siis tulevikus on Eestimaa kompartei küsimuse arutelu, tema üle õigusemõistmine sisuliselt täiesti välistatud. Kui Põhiseaduse Assamblee teeb Eesti rahvale ettepaneku, et muud kommunistid oleksid tulevikus n.-õ. represseeritud, ja kui üks president võib kandideerida, siis loomulikult see president seda võimalust ei kasuta. Seda võimalust taipab ka Eesti rahvas või talle tehakse selgeks, et üks isik, keda ta tahab näha presidendina, ei saa kandideerida puhtmoraalsetel põhjustel. Rahvas kukutab sellesama paragrahvi läbi. Mõelge sellele, mida me pärast seda teeme. Nii tõsiste asjade puhul tuleb siiski anda inimestele võimalus oma arvamus välja öelda.

Juhataja: Suur tänu! Kell 19.13 läheb meie jutt väga avameelseks ja otsekoheseks. Ma arvan, et see ei ole halb. Härra Koha, palun!

K. Koha: Lugupeetud juhatus! Ma väga vabandan, et ma olen pisut jonnakas, aga ma tahtsin parandada Lauri Vahtret. Need ametikohad on piiritletud järgmiselt: kõik omavalitsuste organid, nii täitevvõimu kui ka volikogud, samuti Riigikogu. Selle jättis härra Vahtre märkimata, see on põhiteksti sisu. Järgnevalt hakkame siis seda nimekirja lühendama. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, pole ju kellelegi saladus, et § 8 apellatsiooni sisu, mida me arutame, on kõige keerulisem küsimus, mis meil lahendada on. Ma palun, et te varuksite kannatust ja tähelepanu, püüame selle pähkli siiski täna katki hammustada. Annan veel kord sõna kolleeg Vahtrele. Härra Lauri Vahtre, palun!

L. Vahtre: Tundub niimoodi, et meil on hilisemate segaduste vältimiseks võimalik praegu ära teha üks eelnev otsus selle kohta, mida ikkagi hakkab see vaidlusalune paragrahv endast kujutama. Selle kohta on valminud proua Hännil Põhiseaduse Assamblee otsuse projekt, mille kohaselt Põhiseaduse Assamblee otsustab esitada koos põhiseaduse eelnõuga ja selle juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga järgmise küsimuse: kas te peate vajalikuks, et põhiseaduse rakendamise seadusesse lülitatakse § 8? Järgnev tekst: "Vastused: jah, ei." See on siis selge otsus küsimuse kohta, kuhu kuulub vaidlusalune paragrahv ja kas see üldse sisse lülitada. Kordan veel kord: Põhiseaduse Assamblee ei võtnud endale julgust lülitada see paragrahv põhiseaduse rakendamise seadusesse ega võtnud endale ka julgust teda sealt välja jätta. Niisiis, küsimus saab olla ainult selles, kas rahvas soovib selle lülitada kõnesolevasse seadusesse või mitte. Palun sel teemal läbi viia hääletus!

Juhataja: Ühtlasi tuletan meelde, milline otsustus on meil täna peaaegu samas küsimuses juba tehtud. Konkureerivalt me hääletasime kolme küsimust: piirduda eelnõu põhitekstiga §-des 6,

7 ja 9; lisada § 8 sellise tekstiga, nagu on apellatsioonis; ja panna § 8 eraldi rahvahääletusele. Teises voorus sai kolmas ettepanek – panna § 8 eraldi rahvahääletusele – 23 häält.

L. Vahtre: See hääletus, mida ma praegu palun, täpsustab seda eelmist otsust. Me otsustasime, et § 8 pannakse eraldi rahvahääletusele. Nüüd tuleb otsustada, mida see rahvahääletus võib otsustada, juhul kui see on positiivne selle paragrahvi suhtes: kas see tähendab seda, et võetakse vastu üks üksik paragrahv, või see tähendab seda, et rahvahääletuse otsuse põhjal lülitatakse see paragrahv põhiseaduse rakendamise seadusesse.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Härra Talvel on protest. Palun!

J. K. Talve: Mul on niisugune arusaam, et kolm või neli nädalat tagasi, kui see küsimus oli meil esimest korda päevakorras, hääletas assamblee selle teksti põhimõtte sissejätmise poolt. Nii et küsimust, kas see tekst kui niisugune sisse jätta – see on siis XVI peatükk –, on juba üks kord hääletatud.

Juhataja: Täna, härra Talve! Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits: Lugupeetud härra juhataja! Head kolleegid! Ma natuke täiendan härra Talve mõtet. Nimelt seisnes härra Saatpalu kartus selles, et tolle § 8 pärast võidakse põhiseadus jätta vastu võtmata. Kuid see kartus ei ole põhjendatud. Muidugi me peame ümber tegema klausli § 8 kohta, et tuleb § 8 ja pärast seda läheb senine eelnõu § 8 §-ks 9 jne. Muidu võib tekkida väike segadus, et see paragrahv läheb eraldi referendumil hääletusele. Sellega ei saagi niisugust küsimust tekkida. Me oleme aga hääletanud, et ta läheb ja et me ta vastu võtame. Seda üle hääletada ei ole mingit mõtet. Täna!

Juhataja: Kallid kolleegid! Kui me oleksime hääletanud, et ta läheb, ja me oleksime ta vastu võtnud, siis me oleksime kõik juba kodus, aga me oleme siin saalis ja hulk tööd on veel tegemata. Palun kuulame ära härrad Salumi, Sirendi ja Raigi! Hääletamise teel väljendavad lugupeetud kolleegid oma suhtumist küsimustesse, mis tunniajalise töö tulemusena on formeeritud. Need küsimused teeb juhatus teatavaks ja palub hääletada poolt või vastu. Sõna on härra Salumil. Palun!

V. Salum: Siin on erinevad arusaamad eraldi hääletamisest. Kuna assamblee hääletas selle põhimõtteliselt sisse, siis me jätame rahva otsustada, kas ta hääletab selle välja, aga mitte rahvas ei hääleta seda lisana sisse. Nii et see § 7a või § 8 on ikkagi tekstis sees. Rahvas otsustab, kas ta hääletab selle tekstist välja või mitte. Mina saan nii aru. Täna!

Juhataja: Härra Salum! Ma olen sunnitud tegema märkuse, et ei jääks kõlama väärinformatsioon. Täna on hääletatud konkureerival hääletamisel järgmist varianti: lisada nn. § 8 eelnõusse pärast § 6 ja § 7. Selle variandi poolt oli esimeses voorus 15 assamblee liiget ja see langes välja juba esimeses voorus. Seega sellist otsustust, härra Salum, tehtud ei ole. Härra Sirendi, palun!

A. Sirendi: Austatud kolleegid! Mu arusaamine muutub õhtu eel järjest viletsamaks. Kui presidendiks ja Riigikokku valitakse just nimelt ja ainult need isikud, kes ei tohi sinna tööle asuda, kuidas me siis lahendame selle küsimuse? Hääletused toimuvad ju ühel ja samal päeval.

Juhataja: Suur tänu! Härra Raig, palun!

I. Raig: Täna, härra juhataja! Austatud kolleegid, mul on protseduuriline ettepanek. Kuna väga mitmed meie hulgast on väljendanud väsimuse tundemärke ja tõepoolest see nii on, siis on mul

ettepanek pidada veel diskussiooni ja teha tööd kuni 20 minutit. Kui me selle aja jooksul ei suuda otsust vastu võtta, siis järgmine ettepanek on suunata kõnealune küsimus ekspertiisi ja pärast ekspertiisi tulemuste ärakuulamist otsustada asi järgmisel istungil. Tegemist on tõepoolest väga keeruka küsimusega ja me ei saa pimesi otsustada. Ekspertiis võiks meile anda mingisuguse lahenduse, kui me ise väsinuna ei suuda seda teha. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Viime veel kord läbi kohaloleku kontrolli ja alustame siis hääletamist. Kohaloleku kontroll, palun! Kohal on 33 assamblee liiget. Küsimus, millele tuleks hääletamise teel vastata, on järgmine. Kes on selle poolt, et esitada rahvahääletusele koos põhiseaduse eelnõu ja selle juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga järgmine küsimus: kas te peate vajalikuks, et põhiseaduse rakendamise seadusesse lülitatakse §-na 8 järgmine tekst? Seda teksti meil veel ei ole, kuid küsimus, mille juhatus esitab, võimaldab hääletamise tulemusena leida raami, milles me suudame tööd jätkata. Ma loen veel kord ette küsimuse, mille juhatus esitab. Palun tähelepanu! Kes on selle poolt, et esitada rahvahääletusele koos põhiseaduse eelnõu ja selle juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga järgmine küsimus: kas te peate vajalikuks, et põhiseaduse rakendamise seadusesse lülitada §-na 8 järgmine tekst? Kordan veel kord, seda teksti meil veel ei ole. Kui võimalik, siis me jõuame täna selgusele, milline see tekst peab olema. Kui ei, jääb see töö edaspidiseks. Kes on selle poolt, et esitada rahvahääletusele koos põhiseaduse eelnõu ja selle juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga järgmine küsimus: kas te peate vajalikuks, et põhiseaduse rakendamise seadusesse lülitatakse §-na 8 järgmine tekst? Hääletame, palun! Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. 22 poolthäälega on assamblee otsustanud, et rahvahääletusele esitatakse koos põhiseaduse eelnõu ja selle juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga järgmine küsimus: kas te peate vajalikuks, et põhiseaduse rakendamise seadusesse lülitatakse §-na 8 järgmine tekst? Lugupeetud kolleegid! Kas pärast selle otsustuse tegemist on meil võimalik viia läbi lõpphääletus Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu osas? Sellisel juhul on meil vaja vastu võtta otsus selle kohta, et me kiidame heaks Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja esitame selle põhiseaduse eelnõu juurde ülemnõukogule ja Eesti Kongressile. Palun, kas küsimus on selge? Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson: Üks hetk, see asi jäi äkitselt pooleli. Ma vabandan, aga ma sain aru, et jätkub nimetatud paragrahvi alternatiivide hääletamine, mille ettekandmist alustas Lauri Vahtre. Võib-olla võiks seda jätkata ja otsuse vastuvõtmise kõige lõpuks jätta? Aitäh!

Juhataja: Härra Jürgensoniga saab ainult nõus olla, kuid ma kordan veel, et me äsja võtsime teiega koos vastu otsuse, mille sisu on minu meelest kõigile arusaadav. See seisneb selles, et § 8 esitatakse koos põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga rahvale otsustamiseks. Nii jääbki. See otsus on tehtud. Langetamata on meil hinnang põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõule ja minul kui Põhiseaduse Assamblee juhatajal on ettepanek see küsimus ükskord ära otsustada. Kell on pool kaheksa. Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits: Lugupeetud kolleegid! Me oleme praegu samasuguses olukorras nagu eelmine kord, kui meile pakuti kiita heaks või mitte 15 peatükki ja XVI peatükk välja jätta. Praegu meile pakutakse töötada edasi §-ga 8. Mispärast me ei saa siis tööd lõpetada, vajaliku ära formuleerida ja siis otsustada kõige kohta? Selge on, et püütakse jälle see tükk ära hakkida, ehk siis saab temast midagi. Ma ei usu, et on arukas minna seda teed. Tänan!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Et teil oleks selge, milles on küsimus, loen teile ette kolm minutit tagasi vastuvõetud otsuse. "Esitada rahvahääletusele koos põhiseaduse eelnõu ja selle juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise eelnõuga järgmine küsimus: kas te peate vajalikuks, et põhiseaduse rakendamise seadusesse lülitatakse §-na 8 järgmine tekst?" Nii me otsustasime ja me oleme jäänud selle otsuse juurde. Otsustamata on meil põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu küsimus. See otsus oleks vaja meil vastu võtta ja jätkata tööd § 8 kallal, mis läheb iseseisva küsimusena rahvale otsustamiseks. Sellise lahendi me võtsime koos teiega vastu viis minutit tagasi.

V. Salum: Ma võiksin oma juttu ka neli või viis korda korrata, kuid minu arusaamise järgi võeti tund aega vaheaega selleks, et viimistleda § 8 ja hääletada selle teksti. Kas oli nii? Tänan!

Juhataja: Ja mul on hea meel, et see töö on tehtud koos härra Salumiga.

J. K. Talve: Lugupeetud kolleegid! Mul on täpselt sama arusaam, mis härra Salumil. Me läksime ju seda redigeerima selleks, et tuua siia saali võimalikud alternatiivid, mis härra Vahtre juba ette kandis. Ma ei saa tõepoolest aru, miks me peame siia uuesti kokku tulema selleks, et seda poole tunnist tööd teha, mis meil veel oleks ees nende alternatiivide läbihääletamiseks.

Juhataja: Me ei tule selleks eraldi kokku. Pärast põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu hääletamist me jätkame kohe vaheaega tegemata. Nii nagu rahvahääletusele, pannakse ka assambleele hääletamisele eraldi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja võimalus liita selle eelnõuga § 8. Samamoodi esitatakse küsimus ka rahvale.

K. Jürgenson: Me püüame siin üksteisele tõestada seda, millest kõik on väga hästi aru saanud. Korrutamine ei vii mitte kuhugi. Ma arvan, et loogika ütleb siiski järgmist. Meil on kõige lihtsam hääletada läbi Lauri Vahtre esitatud alternatiivid, kinnitada lisaparagrahvi tekst ja seejärel võtta kõik see korruga vastu. Ma ei saa aru, miks lugupeetud juhataja järjekindlalt nõuab, et rakendusotsuse ülejäänud keha oleks tingimata enne vastu võetud.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Juhataja nõuab seda sel põhjusel, et põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu saaks täna siin saalis heaks kiidetud. Mis puutub asja tehnilisse poolde, siis ma püüan veel kord seletada, millisest loogikast ma lähtun. Me võtsime äsja vastu otsuse, mille sisu on selles, et rahvas otsustab eraldi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu saatuse ja §-s 8 nimetatud teksti saatuse. Sama loogikat püüan ma üle kanda meie saali ja läbi viia hääletust eraldi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu kohta ja § 8 teksti kohta. See on täpselt sama loogika, mille alusel me vähem kui veerand tundi tagasi võtsime vastu otsustuse anda rahvale võimalus eraldi hinnata rakendusseaduse eelnõu ja § 8. Kas kellelegi on veel asi segane? Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits: Lugupeetud härra juhataja! Niisugune loogikate võrdlemine ei vii meid kuhugi. Seepärast, et rahvas otsustab eraldi põhiseaduse kohta, kus on ka rakendusseadus sees, ja eraldi § 8 kohta. Rahvas teeb kaks otsustust. Ja meil ei ole mingit põhjust siin sellega vassida. See on selge vassimine, mida praegu tahetakse ette võtta. Tänan!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Palun teilt kergemat karistust, kuid lubage, et me hääletamise teel lahendame küsimuse, mida ma olen veerand tunni jooksul püüdnud selgitada. Ma loodan, et suur osa kolleegide on mõistnud, millest käib jutt. Palun, kas on proteste? Ma soovin panna küsimuse hääletamisele. Ei ole. Kes on selle poolt, et kiita heaks Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja esitada see põhiseaduse eelnõu juurde ülemnõukogule ja Eesti

Kongressile? Hääletame, palun! Poolt 28, vastu 3. Nende reeglite järgi, mis assamblee tööks on kehtestatud, piisab sellisest häälteenamusest, et seda otsust teha. Formaalselt on vaid ülemnõukogu põhiseaduse eelnõu puudutava otsuse kohta märgitud, et on vaja 31 häält. Muidugi on kahju, et me seda piiri ei suutnud selle hääletamisega saavutada, kuid tulemus 28 poolt ja 3 vastu lubab siiski väita, et assamblee kohalolevad liikmed valdavalt toetavad valminud põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu. Tänan teid! Me jätkame tööd, palun veel teie tähelepanu! Sõna on härra Lauri Vahtrel. Palun!

L. Vahtre: Lugupeetud kolleegid! Need küsimused, mis nüüd hääletusele tulevad, hõlmavad mõnigi kord üksteist, seetõttu päris loogilist järjekorda nende esitamiseks ei ole võimalik konstrueerida. Ma loodan teie heasoovlikkusele ja võtkem need nüüd lihtsalt ükshaaval ette. Nii nagu ma juba ennist jõudsin öelda, redaktsioonitoimkond soovib esimesena panna hääletusele Leissoni-Salumi ettepaneku, mille kohaselt ametite loetelu, mille kohta kehtib piirang, lõpeb sõnadega "Eesti Panga presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametikohale". Palun panna see hääletusele!

Juhataja: Härra Kohal on protest. Palun!

K. Koha: Lugupeetud juhataja! Ma palun panna need ettepanekud konkureerivalt hääletusele, muidu me ei saa ära otsustada, missugune ettepanek läheb läbi. On olemas piiratud, ammendav loetelu, siis on ettepanek laiendada ringi aktsiaseltside juhatuste liikmetega, samas on ettepanek võtta piiratud loetelust mõned ametikohad välja.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Tund aega tööd, milleks me tegime vaheaja, viis selleni, et kaks toimkonda teevad assambleele ettepaneku hääletada kõiki neid küsimusi eraldi. Juhatajana ma ei võta endale vastutust muuta seda seisukohta, mis tunniajalise töö käigus tekkis. Mul on palve neid esitatud ettepanekuid hääletada nii, nagu tegi ettepaneku kolleeg Lauri Vahtre.

V. Saatpalu: Kas see, mis me hääletasime sisse – ELKNÜ liikmed või linnakomitee sekretärid –, on juba sees? Ja kas 20. august 1991 on ka juba sees?

L. Vahtre: Oleksin väga tänulik, kui kõik, keda need küsimused huvitavad, püüaksid kuulata natuke tähelepanelikumalt. Ma kõnelesin sellest esimene kord ja ütlesin, et nende inimeste loetelu, kelle õigusi piiratakse, tuleb lõpuks eraldi otsustamisele. Otsustamisele tuleb, kas ELKNÜ läheb sisse, kui palju ELKNÜ-d, kui palju komparteid. 20. augustit ei ole toimkonnas keegi vaidlustanud, see on jäänud ühes ettepanekus sisse ja Kalju Koha omas välja. See on küsimus, mille juurde me jõuame. Väga kena oleks, kui me saaksime küsimusi lahendada ükshaaval.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Varugem töötahet, palju ei ole jäänud enam teha. Ma arvan, et vähem kui tunni ajaga me jõuame lõpetada. Palun teie heatahtlikku suhtumist ja valmisolekut tööd teha! Härra Lauri Vahtre, palun veel kord ette kanda küsimus, mida me asume kohe hääletama. Palun tähelepanu!

L. Vahtre: Selgitan: ettepanek on jätta ametikohti puudutavast piirangust välja kõik nn. mis tahes muud valitud või nimetud ametikohad riigi- või kohaliku omavalitsuse organites ja lõpetada loetelu kaitseväge juhataja või ülemjuhataja järel. Selle ettepaneku on teinud Enn Leisson ja Vello Salum. Kui see ettepanek läbi ei lähe, ei välista see veel selle lause lõpuosa

redigeerimist. Küsimus on praegu selles, et meil on olemas põhitekst ja on tulnud ettepanek sealt lõpp ära raiuda. Ja selle poolt või vastu peaks olema võimalik hääletada igal ajal.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kes on selle poolt, et vastavalt härrade Leissoni ja Salumi ettepanekule jätta eelviimasest ja viimasest reast välja tekst "või mis tahes muule valitud või nimetatud" ja viimasest reast jätta välja "riigi- või kohaliku omavalitsuse organites"? Hääletame, palun! Poolt 18, vastu 11. Härrade Leissoni ja Salumi ettepanek leidis toetust, me võime eelviimasest ja viimasest reast maha tõmmata "või mis tahes muule valitud või nimetatud" ning viimasest reast "riigi- või kohaliku omavalitsuse organites". Tänan!

L. Vahtre: Nagu ma ütlesin, ei ole küsimused võib-olla lõpuni loogilises järjekorras. Kuigi me nüüd hääletasime välja kõiksugused muud valitud või nimetatud ametikohad, siis sellegipoolest on redaktsioonitoimkonnal ettepanek hääletada läbi härra Talve ettepanek, mille kohaselt kehtiks piirang ka riikliku aktsiaseltsi juhatuse ja riigiettevõtte haldusnõukogu liikmeks olemise kohta. See ettepanek pole varem tekstis olnud. Me oleme nüüd üht-teist ära võtnud, aga praegu tahab redaktsioonitoimkond teada, kas me mitte ühte asja sinna kompensatsiooniks asemele ei pane.

Juhataja: Niisiis on härra Talvelt ettepanek lisada §-s 8 nimetatud isikute hulka riiklike aktsiaseltside juhatuse ja riigiettevõtete haldusnõukogu liikmed. Härra Talve, palun!

J. K. Talve: Seal läksid vist suure kiiruga sõnad lauses segamini. Ettepaneku sisu oli selline: nii riiklike aktsiaseltside ja riigiettevõtete juhatuse kui ka haldusnõukogu liikmed.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Meil ei õnnestu seda sõnastust päris täpselt lihvida põhjusel, et kindlasti on aktsiaseltsid ettevõtted. Sellepärast ma kordan, mis täpselt läheb hääletusele. Palun teie tähelepanu! Paragrahvi 8 soovitakse lisada: riigiettevõtete juhatuse ja ka haldusnõukogu liikmed. See on härra Talve ettepaneku sisu. Aktsiaselts on kindlasti üks ettevõtte vorme. Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: See tähendab siis seda, et meil ei ole praegu vaja hakata vaidlema selle üle, kas riiklik aktsiaselts on riigiettevõtte. Meil on stenografeeritud, et kui me praegu otsustame, et paragrahvi lõpus peavad olema sõnad "või kuuluda riigiettevõtete juhatusse või haldusnõukogusse", siis me mõtleme selle all ka riigi kontrolli all olevaid aktsiaseltse. Kui keegi ei protesti, siis me mõistame seda küsimust just nii.

Juhataja: Niisiis käib jutt riiklikest ettevõtetest, sealhulgas aktsiaseltsidest. Piirang kehtib riiklike ettevõtete, sealhulgas aktsiaseltside juhatuse ja ka haldusnõukogu kõigi liikmete kohta. Palun, kas kõigile on selge? Asume hääletama. Kes on selle poolt, et vastavalt härra Talve ettepanekule lülitada §-s 8 nimetatud isikute hulka riiklike ettevõtete, sealhulgas aktsiaseltside juhatuse ja haldusnõukogu liikmed? Hääletame, palun! 15 poolthääle ja 14 vastuhäälega otsustas assamblee härra Talve ettepaneku kasuks, s. t. § 8 teksti täiendatakse riiklike ettevõtete, sealhulgas aktsiaseltside juhatuse ja haldusnõukogu liikmetega. Tänan! Me jätkame. Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Järgneb väga lühike ja kahtlemata väga lihtne küsimus, millele igatüüpi peab sisimas vastus juba valmis olema. Kas piirangute hulka peab kuuluma ka presidendiks kandideerimise õiguse piirang? Mart Laari ettepanek on jätta sõna "presidendi" tekstist välja.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kes on härra Laari ettepaneku poolt jätta neljandast reast välja sõna "presidendi"? Hääletame. Poolt 5, vastu 21. See ettepanek ei leidnud toetust.

L. Vahtre: Nüüd järgmine, Riigikogusse kandideerimise õiguse küsimus. See on meil tegelikult juba otsapidi lahendatud sellega, et me paragrahvi lõpu raiusime ära ja praegune tekst ei keela kandideerida Riigikogusse. Kui keegi sellise olukorra vastu ei protesti või kui keegi soovib, et see pannakse hääletusele – kui me nüüd tahame, et õigus Riigikogusse kandideerida oleks mõnedel inimestel piiratud –, siis me peaksime selle juurde kirjutama. Kui keegi seda nõuab, siis tuleb hääletada, kui keegi ei nõua, siis jääb nii, nagu on.

A. Erm: Lugupeetud assamblee liikmed! Me piirasime õigust kandideerida presidendiks. Ma arvan, et peame sama piirangu kehtestama ka õigusele kandideerida Riigikogusse ning minu meelest me peaksime selle küsimuse otsustama hääletamisega.

Juhataja: Me viime selles küsimuses samuti läbi hääletamise. Härra Vahtre, palun formuleerida küsimus, mida me hääletame.

L. Vahtre: Me peame vastu võtma otsuse küsimuses, kas kõnealuses paragrahvis loetletud ajutiselt piiratud õigustega isikud on piiratud ka õiguses kandideerida Riigikogusse. Kes on selle poolt, et piirata loetletud isikute õigust kandideerida Riigikogusse?

J. Reinson: Lugupeetud juhataja! Kui võimalik, siis palun panna ettepanekud hääletusele nii, nagu assamblee liikmed on nad esitanud.

V. Salum: Minu ja härra Leissoni ettepaneku erinevus oli selles, et minu ettepanek oli piirata nende isikute õigusi ka Riigikogu töös. Tänan!

Juhataja: Protest on härra Kohal. Palun!

K. Koha: Ma tahan täpselt teada, kas ettepanek piirata Riigikogusse kandideerimist on kirjalikult esitatud või ei, sest enne lükati tagasi protest härra Korgi ettepaneku suhtes. Oleme siis lõpuni korrektsed. Kui see ettepanek on kirjalikult olemas, palun see meile ette lugeda ja hääletame neid ettepanekuid.

L. Vahtre: Ettepanek on jätta Mart Laari ettepaneku lõpust välja sõnad "valitud või". Kuna see lõpp jäi meil tervikuna ära, siis tuleb see teises sõnastuses panna eraldi hääletusele. Sõnastuse ma praegu formuleerin ja selle sisulise mõistmisega ei tohiks olla raskusi.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Täiesti mõistes väsimust ja pinget, teen ettepaneku olla siiski valmis koostööks, olla valmis hääletades väljendama oma suhtumist nendesse probleemidesse, mis on meie ees. On ju teada, et me ei ole kõigis asjades üht meelt. Seda on võimalik hääletamise teel väljendada.

T. Käbin: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kui otsustati välja jätta lõpuosa, siis sellega langetati ka otsus Riigikogu kohta. Kes seda hääletamisel ei mõistnud, ei ole midagi teha. See küsimus on lahendatud selle ühe hääletamisega, mis läbi viidi. Tänan!

I. Raig: Ma teen ettepaneku, mille ma palun ka hääletamisele panna: lõpetada täna töö, sest me nagunii peame veel kokku tulema, ja mitte ainult üks kord. Teen ettepaneku see küsimus anda ekspertiisi ning jätkata järgmisel plenaaristungil.

Juhataja: Suur tänu, härra Raig! Aga tegelikult ettepanekuid, mida tuleb hääletada, polegi väga palju alles jäänud. Kui assamblee on sellega nõus, siis juhatus on küll valmis jätkama. Ma palun veel varuda kannatust! Härra Raigiga me sõidame Tartusse koos, enne mind ta niikuinii ära

sõita ei saa. Nii et palun jätkakem tööd. Härra Vahtre, palun ette lugeda küsimus, mida me hääletame!

L. Vahtre: Küsimus on selles, kas vaidlusaluses paragrahvis sätestatakse siis loetletud isikutele kõikide muude keeldude kõrval ka keeld kandideerida Riigikogusse.

Juhataja: Kes on selle poolt, et §-s 8 nimetatud isikuil keelata kandideerimine Riigikogusse? Hääletame, palun! Poolt 15, vastu 13. Assamblee otsustas, et isikutel, kes on olnud EKP KK büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP linna- või rajoonikomitee sekretärid jne, on keelatud kandideerida Riigikogusse. Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Nüüd järgneb siis küsimus, kes peaksid nende piirangute ohvriks langema, juhul kui rahvahääletus nii otsustab. Me kipume aeg-ajalt ära unustama, et otsuse teeb alles rahvahääletus. Meie vaidleme selle üle, mida rahvahääletusele esitada, mitte ei otsusta, kuidas elu Eestis käima hakkab. On tulnud ettepanek kolleeg Korgilt, et oma õigustes piiratud isikute hulka lugeda need, kes – ma tsiteerin – on pidanud loenguid või on võtnud vastu eksameid järgmistes õppeainetes: marksistlik-leninistlik filosoofia, sotsialismi poliitiline ökonomia, teaduslik kommunism. Küsimus: kas oma õigustes piiratud isikute hulka peaksid kuuluma nimetatud isikud? Palun panna see hääletusele!

Juhataja: Kes on selle poolt, et täiendada §-s 8 piiratud õigustega isikute loetelu järgmiste isikutega: kes on pidanud loenguid või on võtnud vastu eksameid järgmistes õppeainetes: marksistlik-leninistlik filosoofia, sotsialismi poliitiline ökonomia, teaduslik kommunism? Hääletame, palun! Poolt on 8, vastu on 16. See ettepanek ei leidnud toetust. Jätkame. Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Jääb üle valida kahe variandi vahel. Ühe esitas meile kiirredaktsiooni toimkond: kuni 31. detsembrini 2000. aastal on piiratud õigused isikutel, kes on olnud EKP või ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid ja kelle volitused algasid enne 20. augustit 1991. aastal. See on üks variant. Teise variandi on esitanud Kalju Koha. Selle järgi on piiratud õigustega need isikud, kes on olnud EKP või ELKNÜ organite liikmed ja EKP või ELKNÜ algorganisatsioonide valitavatel kohtadel. Edasi läheb juba samamoodi.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Küsimus, millele tuleb vastata, on järgmine. Kolleeg Koha teeb meile ettepaneku formuleerida § 8 tekst järgmiselt: kuni 31. detsembrini 2000. aastal on isikutel, kes on olnud EKP või ELKNÜ organite liikmed ning EKP ja ELKNÜ algorganisatsioonide valitavatel kohtadel, keelatud asuda presidendi, peaministri, ministri, Riigikohtu esimehe, Riigikohtu liikme, kohtuniku, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja või mis tahes muule... Vabandust, selle lõpu me juba hääletasime! Seda ei ole vaja lugeda.

L. Vahtre: Jaa, täpselt nii oligi. Seal loetelus sisaldub nüüd juba ka Riigikogu.

Juhataja: Kes on härra Koha ettepaneku poolt? Palun hääletada! Poolt on 12, vastu on 16. Härra Koha ettepanek ei leidnud toetust. Sõna on härra Vahtrel järgmise ettepaneku ettelugemiseks. Palun tähelepanu!

L. Vahtre: Selle tunniajase toimkonna ühise töö tulemusel on valminud ettepanek sätestada paragrahvi algusosa järgnevalt: "kuni 31. detsembrini 2000. aastal on isikutel, kes on olnud

EKP või ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid ja kelle volitused algasid enne 20. augustit 1991. aastal."

Juhataja: Kes on esitanud ettepaneku poolt? Palun hääletame! Poolt on 20, vastu 4. Assamblee on võtnud omaks teksti, mille luges ette härra Vahtre. Lugupeetud kolleegid, kas on ettepanekuid, mis jäid hääletamata? Härra Kork, palun!

T. Kork: Ma loodan, et härra Vahtre leiab oma paberitest veel ühe minu ettepaneku. Ja kuna see on kirjalikult vormistatud, siis palun tungivalt panna see hääletamisele.

Juhataja: Härra Vahtre, palun! Kolleegid, palun tähelepanu, meil on jäänud üsna vähe veel tööd teha. Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Jah, mõrle kohale peab järgnema hüva magustoit. Vabandust, ettepanek! On ettepanek lisada Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse §-s 8 toodud isikute loetelusse järgnev tekst: oma õigustes on piiratud need isikud, kes on sooritanud marksistlik-leninistliku filosoofia, sotsialismi poliitilise ökonomia, teadusliku kommunismi või NLKP ajaloo eksami enne 1991. aasta 20. augustit vähemalt rahuldavale hindele. (Naer saalis.) Ma palun see hääletamisele panna!

Juhataja: Kes on härra Korgi ettepaneku poolt? Palun hääletame! Poolt on 7, vastu on 15. Härra Korgi ettepanek on tagasi lükatud. Härra Raig, palun!

I. Raig: Austatud kolleegid! Kuna sai sisse hääletatud uus kuupäev, siis peaksid selles nimistus, mis äsja ette loeti, olema ka NLKP ja ÜLKNÜ juhid, sest väga paljud Eesti Vabariigi kodakondsuse saajad võisid kuuluda nendesse organisatsioonidesse ja organitesse. Tänan!

Juhataja: Ma palun härra Vahtrel lugeda kirjalikult esitatud ettepanek ette nii, nagu see on meie ees laual. Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Ma pean väga vabandama, aga kuna härra Anton käskis mul ette lugeda selle nii, nagu ta on minu ees laual, siis ma loengi. See kõlab: miks ei ole nimistus NLKP ja ÜLKNÜ liidreid? Teen ettepaneku lülitada nimistusse. Tähendab, me üldiselt saame aru, mida sellega on mõeldud, ja me võiksime hääletada läbi põhimõtte, et ainult viimased ettepanekud on selles mõttes raskesti allaneelatavad. Kas me peame seda käsitlema nii, et jutt on sama tasandi, s. t. siis NLKP ja ÜLKNÜ vabariikliku keskkomitee büroo liikmetest, linna- ja rajoonikomiteede sekretäridest? Kas nii? Sellisel juhul oleks seda võimalik hääletada küll.

Juhataja: Härra Raig, palun!

I. Raig: Ma tänan härra Vahtret, sellise redaktsiooniga võiks tõesti nõus olla. Ma vabandan, et ma ei vormistanud korrektselt. Tänan!

Juhataja: Ma palun härra Vahtrel veel kord ette lugeda redaktsioon, millega härra Raig nõustus ja mida me kohe hääletame. See on viimane ettepanek. Palun tähelepanu! Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: See tähendaks seda, et teksti tuleb lisada lõik, kus on loetletud EKP ja ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed ning liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid, edasi NLKP ja ÜLKNÜ vabariiklike keskkomiteede büroo liikmed ning liikmekandidaadid. Nagu lugupeetud Ivar Raig näeb, ei ole päris hea tulla välja küll hea mõttega, aga ilma sõnastuseta. Kas on konstruktiivseid ettepanekuid? Seda saab muidugi ka öelda niimoodi: NLKP ja ÜLKNÜ Keskkomitee, samuti vabariiklike algorganisatsioonide

keskkomiteede, linna- ja rajoonikomiteede sekretärid. Me ei jõua üles lugema hakata: Leedu kompartei keskkomitee, Läti kompartei keskkomitee, Gruusia oma jne. Need on kõik NLKP vabariiklikud keskkomiteed ja nende hulka kuulub ka Eesti oma. Eesti oma sai nagu tutvuse poolest eraldi nimetatud.

Juhataja: Palun ette kanda tekst, mida me hääletame!

L. Vahtre: Loetelus, kus on kirjas EKP ja ELKNÜ funktsionäärid, nii nagu see on nüüd otsustatud, peaksid olema ka NLKP ja ÜLKNÜ Keskkomitee, samuti EKP ja ELKNÜ vabariiklike keskkomiteede büroode liikmed või liikmekandidaadid, NLKP ja ÜLKNÜ linna- või rajoonikomiteede sekretärid.

Juhataja: Hääletame, palun! Poolt on 11, vastu on 6. Assamblee on näidanud oma valmisolekut teha § 8 üha paremaks. Paragrahviga 8 on otsustatud liita see tekst, mille esitas kolleeg härra Raig. Palun, kas on veel ettepanekuid, mis on käsitlemata ja hääletamata? Ei ole. Mul on palve kolleeg Vahtrele ja kolleeg Jürgensonile formeerida viie minuti jooksul § 8 kujul, nagu see nende hääletamiste tulemusena otsustatud sai. Viie minuti pärast teeme lõpphääletuse. Vaheaeg viieks minutiks. Vaheaeg

Juhataja: Kolleegid, kell on pool üheksa ja meil on jäänud vaid mõni minut tööd teha. Palun istuge oma kohale ja viime läbi kohaloleku kontrolli! Kohaloleku kontroll, palun! Meid on saalis 28. Härra Vahtre loeb ette §-s 8 nimetatud teksti ja pärast seda me hääletame, kas me kiidame selle heaks ning esitame ülemnõukogule ja Eesti Kongressile. Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Kuni 31. detsembrini 2000. aastal on isikutel, kes on olnud EKP või ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid, samuti NLKP ja ÜLKNÜ Keskkomitee või vabariiklike keskkomiteede büroode liikmed või liikmekandidaadid, NLKP ja ÜLKNÜ oblasti-, linna- ja rajoonikomiteede sekretärid ning kelle volitused algasid enne 20. augustit 1991, keelatud kandideerida Riigikogusse, asuda presidendi, peaministri, ministri, Riigikohtu esimehe, Riigikohtu liikme, kohtuniku, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametikohale ja kuuluda riigiettevõtete, sealhulgas aktsiaseltside juhatusse või haldusnõukokku.

Juhataja: Härra Talve, palun! J. K. Talve "Aktsiaseltsi juhatus" peaks olema täpsustatud. Mitte iga aktsiaseltsi, vaid riikliku aktsiaseltsi juhatusse. Sellises aktsiaseltsis on riigil hääldenamatus.

Juhataja: Tänan! Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Vabandust, see oli mul koos esialgse tekstiga sisse kandunud. See on täiesti ülearune ja segadust tekitav lisand, too "sealhulgas aktsiaseltsid". Me rääkisime siin juba läbi, et siin on mõeldud ka riigi kontrolli all olevaid aktsiaseltsi. Ma loen selle nüüd uuesti otsast lõpuni ette.

Juhataja: Üks hetk, palun! Proua Pärnaste, palun!

E. Pärnaste: Kui ma õigesti aru sain, siis see 20. augusti piirang kehtib praeguses sõnastuses ka NLKP ja ÜLKNÜ kohta. Kas poleks mõistlik see piirang panna EKP puhul ja NLKP puhul jätta see lahtiseks, määramatuks? Juhataja Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Ma arvan, et meil ei ole õigust sekkuda teise riigi siseasjadesse. Tulevikus, kui NLKP on olemas Nõukogude Liidus, s. o. ajal, kui Eesti on iseseisev, ei ole meil põhjust välistada

teoreetilist võimalust, et sealt tulnud isik teeb Eesti riigis kõrget poliitilist karjääri. Küsimus on ikka ajas, mil Eesti oli Nõukogude Liidu valduses.

Juhataja: Suur tänu! Proua Pärnaste soovib jätkata. Palun!

E. Pärnaste: Ma tahan tõesti täpsustada. See annab võimaluse kuni 2000. aastani tulla siia mingil kõrgel parteitegelasel, saada kuidagimoodi kodakondsus ja asuda nimetatud ametipostile. Samas praegusel Eesti Vabariigi kodanikul on see piiratud.

Juhataja: Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Ma arvan, et see mure on teoreetiline, pealegi saab see 2000. aastal otsa. Nii et eelistan jääda selle teksti juurde.

Juhataja: Ma palun kolleeg Vahtrel veel kord ette lugeda tekst, mida me hääletama asume. Palun tähelepanu! Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Kuni 31. detsembrini 2000. aastal on isikutel, kes on olnud EKP või ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid, samuti NLKP või ÜLKNÜ Keskkomitee või vabariiklike keskkomiteede büroode liikmed või liikmekandidaadid, NLKP ja ÜLKNÜ oblasti-, linna- või rajoonikomiteede sekretärid ja kelle volitused algasid enne 20. augustit 1991, keelatud kandideerida Riigikogusse, asuda presidendi, peaministri, ministri, Riigikohtu esimehe, Riigikohtu liikme, kohtuniku, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametikohale ning kuuluda riigiettevõtte juhatusse või haldusnõukokku. Et segadusi vältida, pean avalikult ütleva, et see 20. august kehtib loomulikult kõigi loetletud parteifunktsionääride kohta, mitte ainult lõpuosas mainitud NLKP ja ÜLKNÜ funktsionääride kohta. See on terve esimese poole kohta käiv tähtaeg.

Juhataja: Proua Hänni, palun!

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Mulle jäi kõrva üks kummaline kombinatsioon, mille tõlgendamisega võib hiljem raskusi tulla. Seepärast tahaksin, et härra Vahtre annaks meile siin saalis kohe tõlgenduse. Nimelt on mitmetel partei- ja komsomolitöötajatel keelatud kandideerida Riigikogusse ja samal ajal on neil keelatud asuda Vabariigi Presidendi ametikohale. Kas need isikud võivad kandideerida Vabariigi Presidendi ametikohale? Milleks on vaja selline vahe sisse teha, et ühel juhul on keelatud kandideerida ja teisel juhul keelatud asuda? Mõlemad või kõik ametikohad on ühtviisi valitavad. Aitäh!

Juhataja: Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Märkus on õigustatud. Selle põhjuseks oli lihtsalt see, et keeld kandideerida Riigikogusse otsustati viimasel hetkel sisse panna. Kui me jõuaksime kokkuleppele, et me lihtsalt lepime selle seletusega ja nimelt sellise seletusega, et mõeldud on seda, et ka presidendiks kandideerida ei tohi, siis me võiksime sätte vastu võtta. Kandideerida Riigikogusse või presidendi ametikohale, asuda peaministri, Riigikohtu esimehe jne. ametikohtadele – see on täiesti võimalik, see vastab sellele, mida on sisuliselt tahetud öelda.

Juhataja: Nüüd peaks asi küll päris hea olema, aga ma palun, et kolleeg Vahtre loeks veel kord selle teksti meile ette. Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Kuni 31. detsembrini 2000. aastal on isikutel, kes on olnud EKP või ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomiteede sekretärid, samuti NLKP ja ÜLKNÜ Keskkomitee või vabariiklike keskkomiteede büroode liikmed või liikmekandidaadid, NLKP ja ÜLKNÜ oblasti-, linna- või rajoonikomiteede sekretärid ja kelle volitused algasid enne 20. augustit 1991, keelatud kandideerida Riigikogusse või presidendi ametikohale, asuda peaministri, ministri, Riigikohtu esimehe, Riigikohtu liikme, kohtuniku, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametikohale ning kuuluda riigiettevõtte juhatusse või haldusnõukokku. Kõik.

Juhataja: Härra Käbin, palun!

T. Käbin: Lugupeetud härra Vahtre, mul on küsimus. Kas riigi aktsiaseltsid jäid nüüd välja? Need hääletati ju sisse. Juhataja Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre: Me otsustasime siin saalis avalikult ja üheskoos, et riigiettevõtete all me mõistame ka riigi kontrolli alla kuuluvaid aktsiaseltse. Ma väga palun küsida enne lauanaabri käest ja alles siis täiskogu käest.

Juhataja: Proua Hänni, palun!

L. Hänni: Lugupeetud juhatus! Ma palun, et enne lõplikku hääletust te lisaksite teksti veel ühe sõna, nimelt "vabariigi" sõna presidendi ette. Muidu võib juhtuda, et need isikud ei saa kandideerida näiteks ka jalgpalliliidu presidendi ametikohale. (Naer saalis.)

Juhataja: Suurepärane! Härra Koha, palun!

K. Koha: Lugupeetud juhatus! Ma julgen ka teha väikese täpsustuse. On olemas riiklik aktsiaselts. Selle kohta on olemas vastavad põhimäärused ja normatiivaktid, mis reguleerivad riiklikku aktsiaseltsi puutuvat. Nii et riigiettevõtte all ei saa mõista riiklikku aktsiaseltsi. See tuleb täiesti normitehniliselt välja kirjutada: riikliku aktsiaseltsi juhatusse. Nii on see praegu meil ka normatiivaktides kirjas: riiklik aktsiaselts. Nii et palun lõiku ikkagi täiendada selle sõnaga. On olemas riigiettevõtte ja on olemas riiklik aktsiaselts.

Juhataja: See parandus on teksti tehtud. Ka sõna "presidendi" ette on kirjutatud "vabariigi". Kuid vahepeal on härra Vahtre ära väsinud ja keeldub seda teksti 27. korda ette lugemast. Lugupeetud kolleegid, kes on selle poolt, et kiita § 8 heaks kujul, nagu see teile ette on loetud, ning anda see üle ülemnõukogule ja Eesti Kongressile? Hääletame, palun! Loevad nii poolt kui ka vastuhääled. Poolt on 20 ja vastu 8. Assamblee on võtnud vastu otsuse kiita heaks §-s 8 nimetatud tekst ning anda see üle ülemnõukogule ja Eesti Kongressile. Lugupeetud kolleegid! Juhatus tänab teid selle pika ja minu arvates viljaka tööpäeva eest, kuid täna ei ole põhjust minna laiali tundega, et assamblee enam ei kogune. On ilmne, et nii ülemnõukogu kui ka Eesti Kongress vaevavad meie töö resultate ning meil on põhjust kokku tulla, et teha vajalikke parandusi või selleks, et tunda rõõmu oma töö heast kvaliteedist. Sellepärast nägemiseni ja head õhtut!

28.02.1992 apellatsioon redaktsioonitoimkonnale:⁷

APPELLATSIOON

Meie allakirjutanud PA liikmed esitame protesti redaktsioonitoimkonnale, kes eemaldas EV põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõust paragrahvi, mis käsitleb endiste kommunistide osalust riigi- ja valitsemisorganites.

Teeme ettepaneku lülitada PA-le esitatud põhiseaduse rakendusseaduse projekti järgmine lisaparagrahv:

57 A Kuni 31. detsembrini 2000.a. on isikutel, kes on olnud EKP KK büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP linna- või rajoonikomitee sekretärid või ELKNÜ KK sekretärid ja kelle volitused algasid enne 16. juunit 1988.a., keelatud asuda Presidendi, peaministri, ministri, Riigikohtu esimehe, Riigikohtu liikme, kohtuniku, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga Presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja või mistahes muule valitud või nimetatud ametikohale riigi- või kohaliku omavalitsuse organites.

Taotleme nimetatud ettepaneku hääletamist PA täiskogu poolt.

28. veebruar 1992.a.

Allkirjad:

Allkirjad:

Sirje Endre / Sirje Endre /
E. Tarto / Eem Tarto /
Hando Reunel / Hando Reunel /
K. Jurgenson / K. Jurgenson /
U. Niitsoo / U. Niitsoo /
A. Eem / A. Eem /
M. Leev / M. Leev /

PA 27.03.1992 istungi stenogrammist:

⁷ ERA.R-2324.1.16, 1312.

Ü. Aaskivi: Lugupeetud juhataja! Head kolleegid! Eesti Vabariigi Ülemnõukogu arutas põhiseaduse rahvahääletusele panekuga seonduvat oma 67. istungjärgul, s. o. eelmisel nädalal. Enne 67. istungjärku olid nii õiguskomisjon kui ka ülemnõukogu juhatus põhjalikult arutanud seda, kuidas põhiseaduse eelnõuga seonduv arutelu ülemnõukogus protseduuriliselt läbi viia. Tegemist on ju erilise valmimistsükliga eelnõuga ning ka sisult ja mahult ei ole põhiseadus võrreldav muude, varem ülemnõukogus arutusel olnud eelnõudega. Nimetatud arutlused võttis esmaspäeval, 16. märtsil kell 17.38 ülemnõukogus kokku hääletustulemus. Hääletusele läks kaks varianti. Esimese variandi järgi otsustab ülemnõukogu vaid eelnõu rahvahääletusele paneku, kusjuures otsuse võimalikud laiendid on kõik sobivad protseduurilised ettepanekud – eelnev rahvaarutelu, Põhiseaduse Assambleele tagasisaatmine teatud tingimustel või tingimusteta. Selle variandi peamine mõte oli aga selles, et ülemnõukogu ise ei muuda Põhiseaduse Assamblee poolt koostatud teksti. Teine variant, mis hääletusele läks, oli selline: ülemnõukogu käsitleb talle esitatud põhiseaduse eelnõu kui tavalist seaduseelnõu, milles temal endal on võimalik teha muudatusi. Kõik hääletusega seotud küsimused leiavad kajastamist ülemnõukogu istungite 16. märtsi 1992. aasta stenogrammis lehekülgedel 28 ja 29. Esimest varianti pooldas 59 saadikut, teist varianti 7. Seega ei taganenud ülemnõukogu oma 1991. aasta 20. augusti ja 3. septembri otsustest, mis olid aluseks Põhiseaduse Assamblee moodustamisele, ja seda väga veenva hääletusega – 59 : 7. Arutelu aluseks jäi ainult õiguskomisjoni poolt ette valmistatud otsuse projekt põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamise kohta. Eelnõu tekst oli järgmine. "1. Panna Põhiseaduse Assamblee poolt esitatud Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu koos põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga rahvahääletusele. Alternatiiv: panna Põhiseaduse Assamblee poolt esitatud Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu rahvahääletusele. Eesti Vabariigi Justiitsministeeriumil korraldada põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ekspertiis, esitades selle tulemused ja omapoolsed ettepanekud 9. aprilliks k. a. ülemnõukogule ja Põhiseaduse Assambleele. Põhiseaduse Assambleel esitada ekspertiisi tulemuste ja justiitsministeeriumi ettepanekute alusel ülemnõukogule põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu lõplik redaktsioon 13. aprillil k. a. 2. Panna vastavalt Põhiseaduse Assamblee otsusele 28. veebruarist k. a. rahvahääletusele küsimus: "Kas te peate vajalikuks, et Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seadusesse lisatakse järgmine paragrahv: "Kuni 2000. aasta 31. detsembrini on isikutel, kes on olnud EKP või ELKNÜ KK büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomiteede sekretärid, samuti NLKP või ÜLKNÜ KK või vabariikliku keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, NLKP või ÜLKNÜ oblasti- või rajoonikomitee sekretärid ja kelle volitused algasid enne 1991. aasta 20. augustit, keelatud kandideerida Riigikogusse ja Vabariigi Presidendi ametikohale, asuda peaministri, ministri, Riigikohtu esimehe, Riigikohtu liikme, kohtuniku, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametikohale ning kuuluda riigiettevõtete, sealhulgas riiklike aktsiaseltside juhatusse või haldusnõukogusse."" Alternatiiv: jätta punkt 2 otsusest välja. 3. Ülemnõukogu presiidiumil esitada ülemnõukogule 70. istungjärgul eelnõu põhiseaduse rahvahääletuse läbiviimise korra ja rahvahääletuse päeva määramise kohta." Selline oli siis õiguskomisjoni eelnõu, mis sai 67. istungjärgul ülemnõukogus arutluse alguseks. Nimetatud esmaspäeval ja kahel järgneval päeval tõstatatud küsimused, peetud sõnavõtted ja esitatud kirjalikud protseduurilised ning sisulised ettepanekud aga näitasid, et ainult õiguskomisjoni otsuse projekti hääletusele panek võib viia ummikusse ja seda mitmel põhjusel. Esiteks. Paljud saadikud olid mõjutatud põhiseaduse eelnõu kohta esitatud kriitilistest hoiakutest, mis möödunud kuude jooksul pea kõigis massiteabevahendites, maakondade

volikogudes ja avaliku arvamuse küsitlustes olid avaldunud. Teiseks. Poliitiliste jõudude kokkulepe, milleni Põhiseaduse Assamblees sisulise töö ja hääletustulemuste alusel jõuti, ei kajasta adekvaatselt poliitiliste jõudude suhet ülemnõukogus ja ilmselt ka praeguses Eesti ühiskonnas. Poliitilised jõud, kes assamblees jäid vähemusse, esitasid oma ettepanekud ja pretensioonid ülemnõukogus. Naljaga pooleks võib esitada veel ühe tõsiseltvõetava põhjuse: nimelt ülemnõukogu liikmed ei olnud andnud ametivannet, et päevapoliitika ei mõjuta nende suhtumist põhiseaduse eelnõusse, nõnda nagu seda olid teinud assamblee liikmed. Ja neljandaks, ülemnõukogu liikmetel olid värskelt meeles mitmed seaduseelnõud, mis otseselt või kaudselt puudutasid põhiseaduse eelnõus kajastuvaid probleeme ja mis otseselt omavahel ei kattunud. See tekitas mitmetes saadikutes probleeme, mis põhiseaduse eelnõus otsustust ei saanud. Kolmapäevase istungi lõpuks otsustas ülemnõukogu moodustada redaktsioonikomisjoni, sisuliselt kooskõlastuskomisjoni, nagu näitas komisjoni moodustamise printsiip. Iga ülemnõukogu fraktsioon esitas ühe liikme. Koosseis sai järgmine: Jaak Allik, Sergei Sovetnikov, Genik Israeljan, Mart Madisson, Mart Laar, Edgar Savisaar, Jüri Kork, Ülle Aaskivi ja ametikoha järgi Põhiseaduse Assamblee juhataja ja õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton. See on ülemnõukogu praktikas korduvalt järeleproovitud viis positiivse tulemuseni jõudmiseks. Sageli ka sellise tulemuseni jõudmiseks, mis otseselt ei rahulda kedagi, aga on positiivne, kuna võimaldab ometi astuda sammu edasi. Redaktsioonikomisjoni töö oli korrektne ja heatahtlik. Enne konkreetse eelnõuga tegelemist hääletasime paari põhimõttelist küsimust. Peaaegu üksmeelsed oldi nii selles, et 67. istungjärgu lõpuks tuleb jõuda otsuse vastuvõtmiseni, kui ka selles, et käesoleva aasta maikuu tuleb jõuda põhiseaduse rahvahääletuseni. Selgus neis küsimustes lõi soodsa õhkkonna töö jätkamiseks. Valmisid redaktsioonitoimkonna alternatiivid õiguskomisjoni eelnõule, millel oli kaks head omadust. Esiteks, need alternatiivid võimaldasid saada ammendava informatsiooni häälte suhtest ülemnõukogu saalis. Teiseks võimaldas see positiivselt häälestuda ka neil, kes oma mõttes ja vaimus olid häälestatud negatiivselt. Kolmandaks sai paigaltammumisel edasi astuda just nii pika või lühikese sammu, kui antud hetkel oli võimalik. Õiguskomisjoni otsuse projektile lisandus esimese punkti teine alternatiiv, mis on teile täna kätte jagatud ülemnõukogu otsuse esimene punkt. Ma ei hakka seda ette lugema, et mitte aega raisata. Õiguskomisjoni põhitekst, mis nägi ette põhiseaduse eelnõu ja rakenduseaduse eelnõu rahvahääletusele paneku ilma igasuguste lisatingimusteta, sai saalis 19 poolthäält. Õiguskomisjoni esimene alternatiiv, mis nägi ette ainult põhiseaduse rahvahääletusele paneku ilma lisaprotseduurideta, rakenduseaduse suhtes aga ekspertiisi, sai 11 poolthäält. Redaktsioonitoimkonna teine alternatiiv sai 59 poolthäält ning sai seega otsuse esimeseks punktiks. Kogu otsus tervikuna sai 63 poolthäält, 4 oli vastu, 5 jäi erapooletuks. Olukorras, kus ülemnõukogus kehtivad väga kõrged kvoorum- ja hääletusnõuded, on see tulemus väga hea. Julgeksin öelda, et isegi maksimaalne, mis arutelu tulemusel oli võimalik saavutada. Ülemnõukogu istungite stenogrammid ja saadikute poolt tehtud ettepanekud on üle antud Põhiseaduse Assamblee redaktsioonitoimkonnale ja neist teeb juba ülevaate proua Liia Hänni.

[...]

V. Korrovits: [...] Nüüd sellest ülemnõukogu survest assambleele, mille tulemuseks on niisugune teguviis. See on tingitud väga selgelt §-st 8 ja räägitagu mis tahes, muud põhjust siin ei ole. Sellest lähtus ka manitsuskõne, et töötame edasi, saame paremad tulemused. Näiliselt väga ilus jutt, aga sisu on sel just see, et äkki suudab ära päästa kuidagimoodi selle § 8 või seda nii muuta, et ta oleks täiesti vastuvõetav, kohane ja meelepärane nendele, kes on selle vastu.

Nii et ma kordan oma ettepanekut ja jään selle juurde, et me hääletaksime läbi, kas me võtame vastu, kas me töötame edasi ülemnõukogu ettepanekutega, kas me töötame edasi Jüri Raidla grupi ettepanekutega või mitte.

[...]

J. Adams: Lugupeetud kolleegid! Eesti Kongressi esimees härra Tunne Kelam ei ole kahjuks täna siin, muidu oleks tema teinud selle ettekande. Varasemad poliitilised kokkulepped, veel enne kui tänane istungjärk oli välja kuulutatud, sundisid teda sõitma Kirde-Eestisse kõnekoosolekutele, kuid ta on siia saatnud oma läkituse, mille ma paluksin teie loal lasta pärast ette lugeda. Praegu aga ettekande juurde. Pühapäeval, 22. märtsil toimus Eesti Kongressi kaheksas istungjärk. Selle istungjärgu põhipunkt oli hinnang Põhiseaduse Assamblee tööle. Selles küsimuses oli kaks ettekannet: väga põhjaliku, sisulise ettekande tegi meie assamblee juhataja härra Anton, teisena rääkisin mina. Edasi debateeriti küsimust umbes nelja tunni jooksul, kusjuures oli vähemalt 37 sõnavõtjat. Milline oli debati kulg? Oli teatud hulk vähemuse saadikuid, kes esindasid arvamust, et Põhiseaduse Assamblee töö ei ole vajalik, vajalik on tagasipöördumine 1937. aasta põhiseaduse juurde, kuid ma kordan, et see oli väga väike vähemus. Väga paljud sõnavõtjad esitasid ühe või teise ettepaneku põhiseaduse projekti muutmiseks. Eesti Komitee büroo paljundas põhiseaduse teksti, seda trükiti 700 eksemplari, nii et see oli kättesaadav. Lõpptulemusena jäi kõlama seisukoht, et poliitiliselt ja juriidiliselt ollakse rahul Põhiseaduse Assamblees praegu valminud tekstiga. Eesti Komitee oli valmistanud ette kaks projekti. Üks oli otsuse projekt põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu kohta ja teine oli kongressi avalduse projekti tekst, mis käsitles nn. § 8. Kuidas need redaktsiooni käigus muutusid? Kongressi otsus muutus ettevalmistatud projektiga võrreldes radikaalsemaks. Lisandusid kaks olulist momenti: nimelt kuupäevad, millest hiljem Eesti Kongress ei tahaks ei referendumit ega valimisi näha, ja teiseks lisandus otsusele viimane lõik, mis ka sisaldab ühe kuupäeva, 16. aprilli. Kui 16. aprilliks ei ole Eestis suudetud käivitada referendumit korraldamist poliitilise kokkuleppe alusel, siis alustab kongress seda üksinda. Mis puutub teise teksti, mis käsitleb nn. § 8, siis see tekst muutus redaktsiooni käigus vähem, see on tegelikult poliitiline hinnang §-le 8. Eraldi hääletati selle lõpulõiku, mis sisaldab mõtet, et Eesti Kongress, juhul kui § 8 läheb eraldi rahvahääletusele, ei kutsu üles Eesti rahvast hääletama ei selle poolt ega vastu, vaid rõhutab, et see on ikkagi iga hääletaja südametunnistuse küsimus. Nii otsuse kui ka avalduse võttis Eesti Kongress vastu erakordse üksmeelega. Ma olen harva näinud, et midagi nii üksmeelselt hääletatakse. Põhiotsusel oli 234 poolthäält, 3 vastuhäält ja mõningad erapooletud. Eile, 26. märtsil arutas sama küsimust Eesti Komitee. Eesti Komitees ei võetud vastu kirjalikku otsust, kuid arutelu jõudis järgmiste tulemusteni. Kõigepealt rõhutati, et Eesti Kongressi poolt valitud saadikud assamblees peaksid rõhutama vajadust, et peetaks kinni 20. augusti poliitilisest kokkuleppest, mille alusel assamblee moodustati, samuti pariteetsuse printsiibist. Komitee debateeris ka küsimust, kas ülemnõukogu poolt toimunud väljapressimist arvestades Eesti Kongressi poolt valitud saadikud üldse peaksid tänasest assamblee istungjärgust osa võtma. Leiti, et see on nende saadikute eneste otsustada, kuigi komitee liikmete enamus pidas osavõttu soovitatavaks. Komitee jõudis arvamusele, et assamblee täiskogus juba hääletatud küsimusi ei oleks vaja uuesti läbi hääletama hakata, kuid see ei tähenda, et assamblee ei peaks tegelema redaktsiooniliste parandustega. Juhiti tähelepanu ka sellele, et juriidiline ekspertiis ei saa olla poliitilise surve avaldamise vahend, need on kaks täiesti ise asja. Teie lahkelt loal ma loeksin nüüd enne Eesti Kongressi otsuste tekstid, mida, nagu ma aru saan, ei õnnestunud tänaseks

paljundada ja teile välja jagada. "Eesti Kongressi otsus Eesti Vabariigi uue põhiseaduse eelnõu ja selle rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele paneku ning Eesti Vabariigi Riigikogu valimiste kohta. Eesti Kongress peab vajalikuks Põhiseaduse Assamblee poolt ette valmistatud põhiseaduse eelnõu ja selle rakendamise seaduse eelnõu võimalikult kiiret rahvahääletusele panekut. Eesti Vabariigi juriidilise järjepidevuse säilitamiseks on vajalik, et rahvahääletusest võtaksid osa ainult Eesti Vabariigi õigusjärgsed kodanikud. Eesti Kongress kutsub kõiki Eesti Vabariigi kodanikke üles hääletama uue põhiseaduse ja selle rakendamise seaduse poolt. Eesti Kongress peab õigeks, et kommunistliku partei endiste kõrgemate ametnike kodanikuõiguste ajutist piiramist puudutava paragrahvi, nn. § 8 lülitamine rakendusseadusesse esitatakse Eesti Vabariigi kodanikele rahvahääletusel iseseisva küsimusena. Eesti Kongress peab vajalikuks Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu rahvahääletuse läbiviimist hiljemalt 3. mail 1992 ja Eesti Vabariigi Riigikogu valimisi hiljemalt 20. juunil 1992. Kui Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ei suuda 16. aprilliks 1992 võtta vastu otsust Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu rahvahääletusele paneku ja Riigikogu valimiste kohta, korraldab Eesti Kongress põhiseaduse referendumi koos küsimusega ülemnõukogu volituste lõpetamise kohta ja viib läbi Riigikogu valimised." Vastu võetud Eesti Kongressi kaheksandal istungjärgul Tallinnas, 22. märtsil 1992. aastal. Alla on kirjutanud istungjärgu juhatajad Avo Lukas, Illar Hallaste, Hain Rebas, sekretärid Eve Pärnaste, Tiit Merenäkk. Ja teine tekst. "Eesti Kongressi avaldus seoses küsimusega kommunistliku partei endiste kõrgemate ametnike kodanikuõiguste ajutisest piiramisest. Eesti ühiskond saab rajaneda üksnes seadusel, õiglusel ja kõlblusel, mis tuginevad ühiskondlikule kokkuleppele. Küsimused, mille seab meile minevik, on sedavõrd olulised, et vajavad ühist lahendamist otsusega, mille teeb rahvas rahvahääletusel. Kui Eesti kodanikkond otsustab sätestada kommunistliku partei endiste kõrgemate ametnike kodanikuõiguste ajutised piirangud, siis tunnistab ta kommunistliku partei kuritegelikkuse olemust ja väljendab soovi tõkestada kommunistliku nomenklatuuri jätkuvat domineerimist Eesti avalikus alus. Kui Eesti kodanikkond hääletab seesuguse sätte vastu, siis tähendab see üleskutset leppimisele ja andeksannile, mitte aga automaatset heakskiitu kommunistliku partei kogu tegevusele. Selles küsimuses ei kutsu Eesti Kongress Eesti kodanikke üles ei poolt- ega vastuhääletamisele. Eesti Kongress pöördub kõigi kodanike poole üleskutsega juhendada hääletamisel üksnes oma sisemisest õiglustundest." Vastu võetud Eesti Kongressi kaheksandal istungjärgul Tallinnas, 22. märtsil 1992. aastal. Alla on kirjutanud istungjärgu juhatajad Illar Hallaste, Avo Lukas, Hain Rebas, sekretärid Eve Pärnaste, Tiit Merenäkk. Täna!

PA 03.04.1992 istungi stenogrammist:

Juhataja: Küsimusi ei ole. Sõnasoovijaid pole ka registreerunud, kuid enne kui me asume hääletama, teen ma ühe märkuse. Otsustades 18. ettepaneku üle, oleme valinud suuna sellele, et meil tuleks nädala pärast pöörata oma tähelepanu ka rakendusseadusele. Kui me valime selle tee, mis on kirjas 18. ettepanekus, oleme valinud ka ülesande pöörduda tagasi rakendusseaduse eelnõu juurde. Proua Hänni, kas see on nii?

L. Hänni: Kuna rakendusseadus teeb tõepoolest viite §-le 72 ja kui me muudame seda redaktsiooni, siis ilmselt tuleb ka rakendusseaduses vastav säte ümber sõnastada. [...]

J. Adams: Ma oleksin tahtnud teie ettepanekut kommenteerida. Kuna põhiseaduse tekstis on väga tihti öeldud, et sätestatakse seadusega, siis kuni sellise seaduse vastuvõtmiseni peab olema ka mingi kord. Nagu ma aru saan, võistlevad omavahel kaks kontseptsiooni. Ühte ma kuulsin

härra Kase suust just eile. Tema arvas oli, et ülemnõukogu võtab kõik need seadused vastu veel enne, kui toimuvad valimised. Aga ilmselt on tõesti olulisem rakendusseadusesse sisse võtta mingid ajutised punktid, kas või kvoorumi küsimuses, kuni vastava seaduse ettevalmistamiseni Riigikogu poolt. Täna!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Ma mõistsin härra Adamsit selliselt, et ka tema peab võimalikuks, et me tuleme tagasi rakendusseaduse eelnõu juurde ja püüame neid küsimusi, mis ta tõstas, lahendada selles seaduseelnõus. Täna! [...]

Juhataja: [...] Lugupeetud kolleegid! Me oleme ammandanud küsimused, mis redaktsioonitoimkond on tänaseks ette valmistanud. Ma palun veel kord teie kõigi tähelepanu, et me lepiksime kokku, kuidas me tööd jätkame. Järgmisel nädalal on võimalik, et assamblee peaks alustama tööd neljapäeval, näiteks kella kolmest. Ma palun, et te väljendaksite oma seisukohta selle ettepaneku suhtes. Teiseks võtsime täna vastu otsuseid, mis minu arvates eeldavad, et meil tuleb hakata käsitlema ka põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu. Selles küsimuses peaksime samuti eelnevalt kokku leppima, sest meie kokkulepe saaks olla aluseks redaktsioonitoimkonna edasisele tööle. Härra Kama, palun!

K. Kama: Austatud assamblee! Ma tahan põhjendada, miks ma pean vajalikuks, et rakendusotsus võetaks uuesti assamblee menetlusse. Nagu teada, saatis ülemnõukogu assambleele tagasi ainult põhiseaduse eelnõu, kuid ei saatnud tagasi rakendusseaduse eelnõu. Rakendusseaduse eelnõu saadeti justiitsministeeriumi ekspertiisi. Justiitsministeerium peaks oma ekspertiisi tulemused esitama ülemnõukogule ületulevaks nädalaks, nii nagu ka assamblee oma nüüd jätkunud töö põhiseaduse kallal. Hetkeseis on selline, et assamblee on andnud rakendusseaduse eelnõu pidulikult ülemnõukogule üle ja redaktsioonitoimkonnal puudub alus sellega edasi töötada, edasi tegelda. Et seda teha, peaks assamblee otsustama, et ta võtab ka rakendusseaduse eelnõu uuesti arutluse alla, võtab selle menetlusse. Mõned põhjendused. Eile, kui töötasime redaktsioonitoimkonnaga põhiseaduse eelnõu kallal, leidsime veel mitmeid probleeme, mida ei ole otstarbekas lahendada põhiteksti raames, küll aga rakendusseaduse raames. Näiteks näeb põhiseaduse VIII peatükk ette, et kui Riigikogu ei kehtesta või ei võta vastu eelarvet kahe kuu möödudes eelarveaasta algusest, tulevad automaatselt uued valimised, Riigikogu läheb laiali. Olukorras, kus me praegu oleme, kus Eesti elab neljandat kuud ilma eelarveta ega ole näha, et eelarve niipea üldse võiks tekkida, tähendaks VIII peatükk senisel kujul seda, et me võib-olla valime sel aastal Riigikogu ja hakkame kohe tuleva aasta märtsis uut Riigikogu valima. Rakendusseadus peaks siin ette nägema paindliku üleminekuprotseduuri, andma näiteks Riigikogule võimaluse mingi tähtaja jooksul pikendada riigieelarve vastuvõtmise protseduuri või tegema midagi muud taolist. Samasuguse näite võiks tuua peatüki "Kohalik omavalitsus" juures, kus on ette nähtud, et ainult seaduse alusel tohib panna kohalikule omavalitsusele ülesandeid. See on printsibiina väga õige, aga samas olen veendunud, et praegustel reformiperioodidel, kui me peame panema kohalikud omavalitsused küll koostama valijate nimekirju, küll võtma vastu avaldusi vara tagastamise kompenseerimise kohta, ei ole võimalik olukord, kus valitsus ei saaks anda kohalikule omavalitsusele mingeid ülesandeid. Ka siin tuleks leida mingisugune üleminekuperiood, see tahaks sätestamist rakendusseaduses. Lõpuks, nagu juba öeldud, ka täna tehti põhiseaduse eelnõus mitmeid parandusi, mis tingivad muudatusi ka rakendusseaduse eelnõus. Nii et minu ettepanek oleks võtta täna vastu protseduuriline otsus hakata uuesti käsitlema ka rakendusseadust, teha seda järgmisel nädalal, kui me kokku tuleme. Vahepeal saaks sellega töötada redaktsioonitoimkond.

Juhataja: Tänan! Härra Adams, palun!

J. Adams: Ma toetan kõiki Kaido Kama argumente. Tekstina ei ole rakendusseadus viidud sellisele täiuslikkuse astmele, nagu praegu on põhiseaduse enda tekst. Ma usun, et meil on privileeg sellega igal juhul tegelda. Sellega tegelemisel on omad kindlad poliitilised ohud, kuid ma usun, et me suudame nendest üle olla. [...]

Ü. Aaskivi: Lugupeetud juhataja! Head kolleegid! Ma tahan esitada küsimuse kõigile neile, kes leidsid igasuguseid põhjusi, tõesti väga mõjuvaid põhjusi, miks mitte neljapäeval meie tööga alustada. Ma tahan siiski meelde tuletada, et esmaspäeval, 13. aprillil oleks vaja kogu meie ettevalmistatud materjal ülemnõukogule üle anda. Minu andmetel ei ole küll ühegi assamblee liikme huvides seda tähtaega pikendada. Aga millal siis jääb aega selle materjali sellisesse vormi valamiseks ja viimiseks, et see tõesti 13. kuupäeval üle anda? Seda ei saa ju teha ka näiteks ööl vastu esmaspäeva, kui muud aega selleks üle ei jää. Kes seda siis selliselt tegema hakkab? Aitäh!

Juhataja:[...] Meil tuleb langetada otsus, et me jätkame tööd nädala pärast reedel kell 11 siinsamas saalis. Teiseks, täna vastuvõetud otsused ja kaalutlused, mis siin esitati, nõuavad, et me peaksime veel kord läbi vaatama ka rakendusseaduse eelnõu. Palun, kas meil on vaja nendes kahes küsimuses hääletada või aktsepteerivad assamblee liikmed mõlemat punkti? Kas on proteste? Ei ole. Me oleme mõlemas punktis kokku leppinud. [...]

PA 10.04.1992 istungi stenogrammist:

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Esimene päevakorrapunkt on sellega lõppenud ja ma luban, et juhatus annab esmaspäeval meie tehtud parandused üle ülemnõukogule ja Eesti Komiteele. Me läheme edasi teise päevakorrapunktiga, s. o. põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga. Me andsime eelmisel istungil redaktsioonitoimkonnale volitused uurida, kas ka selles seaduseelnõus on vaja teha parandusi. Palun uuesti kõnetooli proua Liia Hänni!

L. Hänni: Lugupeetud assamblee liikmed! Eelmine kord anti meile tõepoolest ülesanne teha kindlaks, kas põhiseaduse eelnõusse tehtud muudatused ei too endaga kaasa ka muudatusi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõus, sest me muutsime mõningaid paragrahve, mis leidsid kajastamist rakendusseaduses, näiteks seda sätet, mis räägib Riigikogu kvoorumist. Kuid analüüs näitas, et teksti tehtud muudatustest otseselt ei tulene vajadus muuta põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu. Veelkordsel analüüsil kerkis redaktsioonitoimkonna ette küll mitmeid põhimõttelisi küsimusi. Näiteks see, kas nõue, et riigieelarve on esitatud kolm kuud enne eelarveaasta algust ja kui Riigikogu kahe kuu jooksul ei võta riigieelarvet vastu, siis tulevad uued valimised, ei sea praeguses olukorras, kus rahareform on tulekul, Riigikogu ja tulevast valitsust raskesse olukorda. Kas ei peaks tegema mõõndusi selle sätte osas rakendusseaduses? Olukorra analüüs näitas siiski, et õige on jätta need põhiseaduse sätted jõusse ja sellega korrastada Eesti majandust ja rahandussüsteemi, sest üks norm iseenesest on ka programm ja sunnib riigiorganeid pingutama, et põhiseaduse nõudeid täita. Selliseid analüüse oli veel mitmete sätete osas, aga nagu ma juba ütlesin, me ei leidnud väga kaalukat põhjust, et praegu rakendusseadust muuta sel põhjusel, et me muutsime põhiseaduse eelnõu teksti. Küll aga oli meil vahepeal uuesti kontakt ekspertidega, ka härra Raskiga. Teatavasti andis ülemnõukogu põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu justiitsministeeriumisse juriidilisse ekspertiisi. See ekspertiis on ka põhijoontes teostatud ja härra Rask informeeris

meid selle ekspertiisi tulemustest. Ka nende töös koorusid välja ettepanekud rakendusseaduse eelnõu muutmiseks selle mõningate sätete redaktsiooni osas. Need on põhiliselt teksti täpsustavad, aga on ka mõningad sisulised ettepanekud. Me analüüsisime koos neid tehtud ettepanekuid ja leidsime, et osa nendest on põhjendatud, osa rakendusseaduse sätteid vajavad veel kord kaalumist. Tunnistagem ausalt, rakendusseaduse eelnõu ei olnud meie assamblees nii põhjaliku arutluse all kui põhiseaduse eelnõu, mille kohta meil oli mitu sõltumatut eksperdiarvamust. Seetõttu pidas redaktsioonitoimkond otstarbekaks tänaseks ette valmistada põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu kohta veel mõningad ettepanekud, alternatiivsed võimalused, et me selle ülimalt tähtsa dokumendi suhtes saaksime veel kord kaaluda, kas seni kirjapandu on kõige otstarbekam. Sellisel alusel, nagu ma teile kirjeldasin, on redaktsioonitoimkond toonud teie ette oma mõningad ettepanekud põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu muutmiseks.

Juhataja: Palun, kas on üldisi küsimusi, enne kui me hakkame vaatama konkreetseid parandus-
täiendusi? Ei ole. Palun, proua Hänni, milline on esimene probleem, mille me peaksime läbi
arutama ja otsustama?

L. Hänni: Esimene probleem puudutab § 2, mis räägib põhiseaduse jõustumise hetkest. Meie
eelmise redaktsiooni kohaselt jõustub põhiseadus Riigikogu valimistulemuste
väljakuulutamise Vabariigi Valimiskomisjoni poolt. Juba eelmisel korral jäi õhku küsimus,
milline õiguslik režiim kehtib Eestis peale seda, kui põhiseadus on rahvahääletusel heaks
kiidetud ja kuni toimuvad Riigikogu valimised. Kui me valime põhiseadusliku
riigivõimuorgani, siis on päris loomulik nõue, et põhiseadus vähemalt selles osas, mis
reguleerib Riigikogu valimisi, oleks jõus juba enne valimisi, sest põhiseaduses on kirjas, kes
valivad, millistele nõuetele peavad vastama Riigikogu kandidaadid, kui suur on Riigikogu,
milline on valimissüsteem Riigikogu valimistel. Sellest tulenevalt ja ka muudel põhjustel me
leidsime, et ei ole otstarbekas põhiseaduse jõustumist otseselt seostada Riigikogu
valimistulemuste väljakuulutamise, vaid selle uue õiguskorra alused me peaksime jõustama
niipea, kui rahvahääletuse tulemus on positiivne. See, mis saab senistest
riigivõimuinstitutionidest, kuidas toimub üleminek ühelt riigikorralduselt teisele, on
rakendusseaduse edasistes sätetes kirjas. Nii et sellist olukorda, et meil tekib järsk hüpe
põhiseaduse jõustamisega, ei teki. Küll aga hakkab põhiseadus kui õigussüsteemi korrastav
jõud toimima juba sellest hetkest, kui rahvahääletuse tulemus on selgunud. Selle tõttu ongi
ettepanek teha § 2 lõigus 1 asendus: "Põhiseadus jõustub põhiseaduse rahvahääletuse tulemuste
väljakuulutamisele järgnevast päevast."

Juhataja: Palun küsimusi! Kas keegi soovib sõna? Härra Leisson!

E. Leisson: Lugupeetud proua Hänni! Põhiseadus sätestab, et iga seadusandlik akt jõustub
pärast selle avaldamist. Ma olen väga nõus sellega, et põhiseadus jõustub põhiseaduse
rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamisele järgnevast päevast. Kas tulemustega koos ei
tuleks ka siis põhiseadus avaldada? Või ei ole seda vaja sätestada?

L. Hänni: Enne kui toimub rahvahääletus, tuleb kindlasti avaldada põhiseaduse eelnõu tema
lõplikul kujul, nii nagu see nüüd on välja kujunenud meie praeguse töö tulemusena. Seetõttu ei
ole ilmtingimata vaja peale rahvahääletust veel uuesti esitada nõuet, et põhiseadus oleks
avaldatud, sest see on rahvale teadmiseks esitatud juba enne rahvahääletust.

Juhataja: Rohkem küsimusi ei ole ja sõnavõtjaid pole ka registreerunud. Me saame asuda hääletama. Vabandust, härra Adams, kas kõneks on sõna tarvis? Härra Adams, palun kõnepulti!

J. Adams: Lugupeetud kolleegid! Minu arvates on probleemid §-ga 2 keerulisemad, kui me endale hetkel ette kujutame. Ma tahan juhtida teie tähelepanu mitmele asjaolule. Kõigepealt, see mõte, mis on väljendatud § 2 lõigus 1. Siin on kaks konkureerivat versiooni, kunas hakkab mingi osa põhiseadusest jõustuma. Eelnev kontseptsioon oli, et Riigikogu valimiste lõppemisest, ja teine oli, et põhiseaduse vastuvõtmisest rahva poolt. Ma pooldan väga seda versiooni, mis on praegu siin antud, samadel põhjustel, mida proua Hänni nimetas. Ma arvan ka, et praegu tuleks § 2 lõigu 1 sõnastuse järgi ka korrigeerida rakendusotsuse viimast paragrahvi, selle lõiku 1: "Käesolev seadus jõustub rahvahääletusel vastuvõtmise hetkest." See on õige, aga defineerime siis ka, et vastuvõtmise hetk on rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamine. Tuleb ümber sõnastada. Edasi, järgmise lõigu juures tekivad mul väga tõsised kahtlused. Kõigepealt on siin lõiguga 2 sisse toodud printsiip, mis on mulle väga sümpaatne. See on põhiseaduse järkjärgulise jõustumise printsiip, vastavalt reaalsele võimalusele. Aga erandid, mis siin on toodud, on ainult § 80 punkt 4 ja § 81. Kõigepealt, ma ei ole kindel, et see loetelu peab olema just nii lühike. Isegi kui me jääme selle juurde, et see loetelu on nii lühikene, et me ei pea seda pikendama, siis me peaksime tegema ühe teise täienduse, tõenäoliselt veel täiendava lõike sellele paragrahvile või isegi eraldi paragrahvi. Minu arvates on vaja sõnastada selline printsiip, et mitte ühegi jõustunud põhiseaduses ettenähtud ametikoha või seal kirjeldatud institutsiooni (ma mõtlen näiteks presidendiametit, ma mõtlen õiguskantsleriametit, ma mõtlen näiteks niisugust institutsiooni nagu Riigikohus jne.) põhiseaduses ettenähtud õigused ja kohustused ei lähe automaatselt üle ühelegi teisele ametiisikule või institutsioonile, mis on olemas enne põhiseaduse jõustumist, s. t. praegu, mis tõenäoliselt peavad töötama, kuni vastav põhiseaduses toodud analoog on moodustatud. Ainuke erand selles nimekirjas oleks Riigikohus, juhul kui see printsiip saab vastu võetud. Paragrahvi 3 alternatiivis on nimetatud, et kuni Riigikohut ei ole, siis tema ühte ülesannet, nimelt anda arvamust selle kohta, kas mingisugune õigusakt on põhiseadusega kooskõlas või ei, võiks täita olemasolev ülemkohus. Nii et ma teen ettepaneku avaldada selles küsimuses arvamust. Mul ei ole kahjuks pakkuda head versiooni selle paragrahvi täiendamiseks või eraldi paragrahvi. Peale selle ei ole ma kindel, kas assamblee enamus jagab minu kahtluste printsiipe. Ma võin tuua ainult mõne näite ajaloost. Üks näide on olnud ka Eesti ajaloos. Nimelt, kogu meie ajaloo või, ütleme, õiguskorra sassimine 1933. aastal algas sellest, et riigivanema uued ülesanded jäid vanale riigivanemale, s. t. tema õigused ja kohustused n.-ö. ajutiselt, üleminekuajal, jõustusid veel enne, kui vastava protseduuriga oli inimene valitud. Sellest hakkas see peale. Analoogilisi näiteid üleminekuajade ohtlikkusest võin tuua ka mujalt. Ma arvan, et see oht ei ole ka Eestis täielikult välistatud. Järjest teravam, ma ütleksin, et sisepoliitiliselt teravamaks minevas olukorras ei ole välistatud katsed, et üks või teine institutsioon või isik teeb katset võtta omale kellegi teise või teise institutsiooni õigusi ja kohustusi, mida tal algselt olnud ei ole. Nii et ma kordan, et ma ei pea seda ohtu täiesti võimatuks. Peale selle nõuab minu arvates ka lihtsalt juriidilise konstruktsiooni täiuse taotlus sellist täiendust, sest see küsimus esitatakse meile igal juhul. Tänan!

Juhataja: Suur tänu, härra Adams! Palun, kas on veel sõnavõtusoove? Härra Kask, palun!

P. Kask: Austatud kolleegid! Minule tuli see muudatus ootamatusena täna hommikul redaktsioonitoimkonnas, enamikule kohalolijatest tuli see ootamatusena kindlasti veel hiljem. Aga selle üle tuleb põhjalikult järele mõelda küll. Kummalgi variandil – endisel ja uuel – on

omad plussid ja miinused. Uue variandi ohtudest on natuke räägitud. Ma räägin natuke konkreetsemalt, ühe konkreetse näite varal. Millise staatuse omandab pärast põhiseaduse rahvahääletamist ülemnõukogu? Kas ta on kõrgeim riigivõim Eestis või ei ole? Põhiseaduse järgi ei ole, sest põhiseaduse üks paragrahv ütleb, et kõrgeim seadusandlik võim kuulub Riigikogule. Samal ajal kehtivad endised seadused, mis ütlevad, et ülemnõukogul on kõrgeim seadusandlik võim. Kahtlemata tekib ühtedel jõududel kiusatus – kui seda kiusatuseks võib nimetada – rakendada ülemnõukogu kohta neid põhiseaduse sätteid, mida rakendatakse Riigikogu kohta. Teiste sõnadega, transformeerida ülemnõukogu kas vaikselt või päris avalikult Riigikoguks. Võib-olla väga süütu näide on, kas ülemnõukogu hakkab seaduste vastuvõtmisel rakendama lihthäälteenamuse reeglit või seda vana nõukogudeaegset absoluutse enamuse reeglit. Ma ei ole kindel, et me kõik seda ühtemoodi mõistame. Veelgi enam, asi läheb edasi siis, kui tekib küsimus, kas ülemnõukogul on õigus, nii nagu põhiseaduses ja põhiseaduse rakendamise seaduses on öeldud, algatada põhiseaduse ja selle rakendamise seaduse muutmist. Loogiliselt öeldes peaks see õigus kõrgeimal seadusandlikul võimul olema. Võib tekkida näiteks vajadus korrigeerida põhiseaduse rakendamist. Kui väga äärmuslikku näidet tuua, siis pärast rahvahääletust võib näiteks mingi välisriik meile kallale tungida, tehes võimatuks põhiseaduse rakendamise seaduses ettenähtud tähtaegadel valimiste läbiviimise või vähemasti tekitades väga pingelise vajaduse nende edasilükkamiseks. Küsimusi tekib palju ja kahtlemata on mitmeti tõlgendamise võimalus ohtlik. See muudatus, mis me tegime, on väga suur. See on väga kaugemale ulatuva kontseptsioonilise iseloomuga. Ma pean tunnistama, et me ei tea, kuidas hääletada. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Paljudele küsimustele aitab vastata see, kui te vaatate § 2 tervikuna, ka neid järgmisi lõike, mida muudetud ei ole. Kohalt saavad sõna härrad Salum ja Erm. Härra Salum, palun!

V. Salum: Paragrahvi 2 lõik 1 on väga hästi sõnastatud ja sobib igati. Mis puutub lõiku 2, siis sellega on omad probleemid ja viidetega §-dele 3 ja 4 samuti. Jüri Adams rääkis üleminekuaja ohtudest. Paragrahvis 3 ongi alternatiivina see oht sees. Kui Riigikohut ei ole, siis selle moodustamiseni otsustab õigussätete vastavuse üle põhiseadusele ülemkohus, tähendab, vana institutsioon jätkab oma tegevust. See võib piduriks saada. Nii et see alternatiiv §-s 3 peaks sisaldama, et vaidluse korral õigusakti vastavuse üle põhiseadusele otsustab küsimuse Riigikohus, selle moodustamiseni võiks ülemkohtu asemel olla Põhiseaduse Assamblee. Mis puutub § 4 viitese, siis mitte ülemnõukogu ei kuuluta välja Riigikogu valimisi, vaid nagu Eesti Kongressi teise istungjärgu otsus üleminekuaja valitsemise korra alustest ütleb, peaks juhinduma ikkagi Eesti Kongressi otsusest ning koostöö Eesti Komitee ja ülemnõukogu vahel oleks vaja institutsioneerida, nagu XIV peatükk selles otsuses fikseerib. Nii et mitte ainult ülemnõukogu, vaid ülemnõukogu ja Eesti Komitee koos. Alles uue Riigikogu valimise tulemuste väljakuulutamise kaotavad mõlemad oma ülesanded. Nii et ikka koostöö peaks olema. Tänan!

Juhataja: Kõneks on palunud sõna härra Runnel. Palun kõnepulti!

H. Runnel: Austatud juhataja! Kallid kolleegid! Ma julgesin tulla siia pulti selleks, et avaldada oma täielikku segadust ja nõutust ning oma mõningat selget arusaamist. Meie töö viimane faas, mis puudutab rakendusseadust ja sellega tegelemist, on minule siiski solvav, see on kogu assambleed solvav. Siin on mööda mindud kõikidest protseduurilistest kokkulepetest ja esialgsetest normidest. See, mis meie laual on, ei ole ju mingisugune parandatud variant. Kes

on seda parandanud? Töökorraldus oli ju ikka niimoodi, et alguses väiksem grupp töötab, siis assamblee tervikuna vaatab selle läbi ja siis on veel redaktsioonitoimkond, kellele on abiks juristid, konsultandid. Nüüd on siis asi niimoodi, et kogu meie töö on peaaegu algkoolilaste harjutustööna nurka visatud ja mingi ringkond on võtnud endale volituse esineda ülima või ülema jõuna, kes surub peale oma mingisugust tahet. Välja on jäänud see kommunistide küsimus, mida me oleme siin hääletanud. Nii on kogu see asi moondunud. See on halvasti loetaval kollasel paberil, nii et ei saagi võrrelda. Ühesõnaga, hääletame totaalselt selle asja poolt. Minu meelest on see alatu, kõlvatu ja selle asjaga normaalselt tegelemiseks peaks olema taastatud assamblee liikmete au ja väarikus, õigus tegelda selle tööga, mis meile on antud. Või teine variant: lihtsalt hääletada kas poolt või vastu ja loobuda igasugusest mõtlemisest. See mõtlemise mängimine sellises faasis on mõnitav. Ma julgen seda öelda. Sellega ei saa leppida. Ma ei hakka rohkem häält tõstma, aga olen sügavalt liigutatud kurvas mõttes, et mõned meie kaasvõitlejad on kavaluse pärast püüdnud teisi üle mängida või nn. mõistlikule kompromissile kutsuda, minu meelest väärivate võtetega. Tänan!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Teie eest oskuslikult varjudes leppis juhatus eelmisel istungjärgul kokku ja me hääletasime, et redaktsioonitoimkonnal on volitused meie poolt välja töötatud dokumente uurida ja uurida ka rakendusotsuse eelnõu. Ka tänasesse päevakorda on see sattunud juhatuse salakavala plaani tulemusena, mille pärast ma muidugi vabandust palun. Kuid juhatus katsub oma vigu parandada sel teel, et pärast seda, kui kõnepuldist on kõnelnud härra Hallaste ja sõna saanud ka härra Erm, me paneme hääletamisele küsimuse, kas assamblee soovib põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu muuta. Kui vastus on negatiivne, siis loomulikult ei ole meil mõtet edasi arutada neid ettepanekuid, mida redaktsioonitoimkond on meile esitanud, kuid ma kordan, et redaktsioonitoimkond tegi seda meie kõigi palvel. Kellele on olukord segane, palun lugeda eelmise istungi stenogrammi. Härra Hallaste, palun kõnepulti!

I. Hallaste: Lugupeetud härra juhataja! Austatud kolleegid! Meil on tõepoolest võimalik valida kahe võimaluse vahel: kas me hakkame tegelema põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga, mis meile on täna kätte jagatud, ja arutame läbi siin sees olevad alternatiivid ning võtame selles suhtes vastu oma otsused hääletamise teel, või läheme kergema vastupanu teed ja ütleme, et me oleme korra selle küsimusega juba tegelnud, meile aitab, ja las nüüd ülemnõukogu tegeleb selle rakendusotsusega, sest meie oleme oma töö juba ära teinud. Muidugi on võimalikud mõlemad lahendused. Nagu me äsja kuulsime Tõnu Antoni suust, juhatus paneb selle küsimuse ka niimoodi hääletusele. Ma ei arva aga, et oleks parem, kui me jätaksime põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu viimistlemise ülemnõukogu hooleks. Kui me anname selle üle, siis peaks see olema võimalikult heal kujul, nii et ülemnõukogu võiks selle vastu võtta nii, nagu assamblee selle esitanud on. See oleks kindlasti ka poliitiliste pingete alandamisel Eestis kasulik, kusjuures ülemnõukogu peaks selle panema muidugi rahvahääletusele. Kui nüüd tuleb hääletus, kas me tegeleme sellega ise või läheme ära koju, kuulutades sellega Põhiseaduse Assamblee töö lõppenuks, teen ettepaneku võtta end kokku ja hääletada selle poolt, et tegelda rakendamise seaduse eelnõuga edasi. Muidugi, väljas paistab päike ja kindlasti oleks meil kõigil meeldiv kiirelt koju minna, kuid püüdkem end kokku võtta. Mis puutub sellesse, et me oleme rakendamise seadusega juba kunagi tegelnud, siis me oleme põhiseadusega tegelnud juba septembri lõpust peale, aga see ei takista meid täna veelgi põhiseadusega tegelemast. Tulen nüüd konkreetsete alternatiivide juurde. Mulle meeldib see, mis on kirjutatud §-s 2: põhiseadus jõustub põhiseaduse rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamisele järgnevast päevast. See on selge jutt. Niipea, kui rahvahääletus on toimunud, on Eesti rahval olemas uus

põhiseadus. Tõepoolest, kõiki selle sätteid ei ole võimalik kohe rakendada. Nende sätete osas tekib ilmselt probleeme, kusjuures probleemid on suuremad või väiksemad sõltuvalt sellest, kas me valime põhiseaduse rakendamise seaduse §-s 3 põhiteksti või alternatiivi. Kui me valime põhiteksti, on probleemid väiksemad ja üleminek on sujuvam ning paljud probleemid teadvustuvad tegelikult alles 1994. aasta alguses. Kui me valime alternatiivi, siis põhiseadus jõustub kohe ja kõik õigusaktid, mis on sellega vastuolus, kaotavad kehtivuse. Esialgu tekitab see kindlasti segadust, kuid nii nagu majanduse vallas käsumajanduselt turumajandusele üleminek tekitab vahepeal väga valusa hetke, kui on päris paha olla, kuid ilma selleta ei saa, nii ka siin ei saa ilma selleta, et põhiseadus ikkagi jõustuks ja me vahetaksime seda õigussüsteemi, milles me oleme. Peet Kask tõi siin ühe argumendi, et mis saab siis, kui tuleb sõda. Ma arvan, et veelgi halvem on siis, kui tulevad mingid rahutused, mis takistavad rahvahääletuse läbiviimist ja meil põhiseadus üleüldse ei kehti. Rahvahääletus on ära olnud, aga põhiseadus ei kehti. Siit kerkib küsimus, mis siis kehtib. Ja see probleem ei ole sugugi vähem halb. Ma arvan, et meil tasub toetada §-s 2 seda uut varianti, seda parandust, mis on tehtud, ja hääletada see sisse. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Härra Erm, palun!

A. Erm: Lugupeetud assamblee liikmed! Tahan ka mõne sõnaga seda probleemi puudutada. Kõigepealt tekkis mul niisugune retooriline küsimus. Kuulates härra Kase sõnavõttu, võis sealte välja lugeda, et vahepeal tekiks nagu põhiseaduslik vaakum. Tähendab, tegelikku vaakumit ju ei teki. Me nagu isegi otsustasime siin, et meil kehtib 1938. aasta põhiseadus ja selle asemel saab kehtima uus põhiseadus. Nii et seda hirmu, et Eesti NSV põhiseaduse alusel võim üle võetakse, nagu ei peaks väga tõsiselt võtma. Aga kui konkreetselt rääkida nendest paragrahvidest, siis on kaks põhimõttelist võimalust põhiseaduse rakendamiseks. Esimene võimalus on tõesti etappide kaupa seda rakendada, ühesõnaga öelda, missugused paragrahvid või peatükid esimesel etapil, teisel etapil, kolmandal etapil, kuupäevade kaupa paika panna. Kuid ma toetaks siiski ka seda varianti, mis on siin §-s 2 toodud, et hakkab jõustuma rahvahääletuse väljakuulutamisele järgnevast päevast, ja siis tuleks loetleda need erandid, mis ei hakka jõustuma. Omaette küsimus on see, kes esineb kohtu rollis, seni kui ei ole Riigikohut. Minu isiklik arvamus on, et seda rolli võiks täita ka Põhiseaduse Assamblee kui põhiseaduse autor. Tema oskab tegelikult põhiseadust kõige paremini tõlgendada. Tänan! Juhataja Suur tänu! Ma lubasin, et me hääletame küsimust, kas assamblee soovib tegelda põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu parandamisega. Palun läbi viia kohaloleku kontroll! Me hääletame seda küsimust. Kohal on 31 assamblee liiget. Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekutele arutada põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu muutmist? Hääletame, palun! Poolt on 28, vastu 1. Me jätkame arutelu teises päevakorrapunktis. Paragrahvi 2 kohta me kuulasime ära mõned kõned ja mõned sõnavõttud. Ma palun uuesti kõnetooli proua Liia Hänni, selleks et ta kommenteeriks neid vastuväiteid, kahtlusi, mida assamblee liikmed avaldasid. Paragrahvi 2 lõiked 1 ja 2.

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Nagu hästi teada, on kõige raskem kirjeldada üleminekuprotsesse, aga selline ülesanne meil praegu just on. Paragrahvi 2 kõiki lõike tuleb tõepoolest vaadata koos, sest nende koosmõjus selgub, kuidas Eestis üks riigikorraldus, riigivõi muu süsteem asendub teisega. See peaks olema mitte evolutsiooniline pööre, kus ühel päeval kehtivad üks õigussüsteem ja riigivõimuinstitutsioonid ning teisel päeval lakkavad nende volitused ja asemele kohe midagi astumas ei ole, vaid üleminek, kus järk-järgult, vastavalt sellele, kuidas põhiseadus tegelikult rakendub, kuidas seda kohaldatakse, asenduvad

praegused võimuinstitutsioonid põhiseaduslikega. Härra Adams väitis, et tuleks eraldi sätestada, et volitused ei lähe üle automaatselt. See on siin ka kirjas. Kogu riigivõimu ülesehitus hakkab rahvaesinduse valimisega ja on öeldud, mis ajani kestavad ülemnõukogu ja Eesti Kongressi volitused. Need lakkavad olemast sel hetkel, kui valitakse Riigikogu, kellest lähtuvalt hakkavad moodustuma teised riigivõimuinstitutsioonid. Koos Riigikoguga valitakse meie praeguse eelnõu kohaselt ka Vabariigi President. Nii et edasine riigivõimu ülesehitus hakkab lähtuma nendest kahest institutsioonist. Samal ajal reglementeerib praeguste riigivõimuorganite tööd ja nende kestust ka see säte (s. o. § 9), mis ütleb, et põhiseaduse jõustumine ei too iseenesest kaasa seniste riigiorganite töötajate töösuhete lõpetamist, s. t. need institutsioonid põhiseaduse jõustumisel veel kestavad. Need kestavad seni, kuni põhiseaduse alusel kas lõpetatakse nende tegevus või moodustatakse uued põhiseaduslikud institutsioonid. Ülemnõukogu staatus peale rahvahääletust – selle küsimuse püstitas härra Kask. Siin võib ka viidata praeguse eelnõu § 2 lõigule 3, kus on selgelt öeldud, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi volitused lõpevad Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamisega. Me ei pruugiks praegu hakata vaidlema selle üle, kumb nendest on õigem, kas on vaja nende vahetada, seaduslikult reguleerida. Meil tuleb üheskoos see praegune koorem vedada sinna punkti, kus saab hobuseid vahetada. Kas ülemnõukogu kohta võib rakendada Riigikogu sätteid? Ma arvan, et see oleneb eelkõige ülemnõukogust endast kui seadusandlikust kogust, kes võib oma töö korrastamisel kindlasti põhiseadusele tugineda. Ma ei näe selles midagi halba. Kas ülemnõukogu peaks muutma rakenduseseadust? Me ei peaks taotlema seda, et rakenduseseadust võiks muuta kohe peale rahvahääletust. Pigem peaksime taotlema seda, et rakenduseseadus oleks piisavalt paindlik, et ta võimaldaks lahendusi ka sellistes olukordades, mis on ootamatud. Härra Runneli etteheitele härra Anton juba vastas. Rakenduseseaduse eelnõu läbitöötamine tehti redaktsioonitoimkonnale ülesandeks ja vastavalt sellele me teie ette oma ettepanekutega tulime. Kuid nagu ikka, on töö käinud kuidagi kiirustades ja § 2 lõik 1 vajab täpsustamist, sest põhiseaduse rahvahääletuse tulemus veel iseenesest ei määra põhiseaduse jõustumist, sest nõue on, et see tulemus oleks põhiseaduse suhtes positiivne. Sellepärast võiks § 2 lõik 1 olla järgmises redaktsioonis: "Põhiseadus jõustub põhiseaduse rahvahääletusel vastuvõtmisele järgnevat päevast." Sel juhul me arvestame ka seda, mis on öeldud §-s 1. Kas § 2 lõigus 2 sisalduv loetelu võiks olla ulatuslikum? Kahtlemata võiks, sest põhiseaduse erinevaid sätteid ei saa ilmselt kohaldada kohe järgmisel päeval, need vajavad teatud ettevalmistust. Aga sellise programmilise sätte sissekirjutamist, kuigi me seda alguses ekspertidelt taotlesime, me ei saavutanud, sest see nõuaks tõepoolest kogu kehtiva õigussüsteemi väga põhjalikku analüüsi. Kahjuks ei olnud sellise lühikese aja jooksul ei redaktsioonitoimkond ega eksperdid võimelised seda tegema. Selliste märkustega võiks praegu lõpetada või langetada otsus § 2 kohta.

Juhataja: Härra Adams, kas on küsimusi? Suur tänu, proua Hänni! Härra Adams, sõnavõtt kohalt.

J. Adams: Mul on tunne, et ma enne esinesin proua Hänni jaoks vist piisavalt segaselt, sest ma ei suutnud oma mõtet kohale viia. Ma praegu kirjutasin kiires korras välja, milliseid institutsioone ja milliseid kõige tähtsamaid ametimehi nimetab põhiseadus. Sain kokku sellise nimekirja. Meil on kõigepealt Riigikogu, Riigikogul on esimees või juhataja (ma ei mäleta, kuidas see meil jäi), president, on olemas valitsus, ametimeestest peaminister ja üksikud ministrid, siis muud institutsioonid, mis on määratud, on näiteks Eesti Panga Nõukogu, riigikaitse- ja riigikontroll, Riigikohus ja niisugused ametimehed nagu kaitseväge

juhataja, õiguskantsler, riigikohtunikud jne. Minu ettepanek on selline, et kui me jääme selle printsiibi juurde, et põhiseadus jõustub tervikuna selle vastuvõtmise hetkest, et me siis täiendaksime oma rakendusseaduse projekti ühe mõttega, mida ma ei suuda praegu siin üksi sõnastada. Mõte oleks see, et mitte ühelgi ametimehel, kes on ükskõik kelle poolt määratud ametisse enne põhiseaduse jõustumist, või ühelgi institutsioonil, näiteks Eesti Kongressil või ülemnõukogul, ei oleks võimalust väita, et temal on nüüd kõik täpselt need õigused ja kohustused (kohustustest me võime veel rääkida, aga kindlasti mitte õigustest), kui on tulevikus moodustataval põhiseaduslikul institutsioonil. Täna!

L. Hänni: Härra Adamsi sõnavõttus tõstatatud murele annab ju vastuse rakendusseaduse § 6, kus on toodud needsamad ametiisikud, kelle loetelu andis härra Adams. Kui sellest loetelust on veel keegi välja jäänud ja kui on tõesti hirm, et ülemnõukogu või Eesti Kongress võib hakata Riigikogu ennetama, siis tuleb seda loetelu tõesti täiendada. Aga ma küll arvan, et praegusel kujul on see küsimus vähemalt osaliselt §-s 6 lahendatud.

J. Adams: Täna, proua Hänni! Paragrahv 6 on kindlasti täiesti vajalik. Selles ei ole küsimus. Kuid mina arvan, et põhimõtteline parandus või täiendus on siiski vajalik. Ma kordan üle Eesti ajaloo minu arvates ühe kurvema momendi. 1933. aastal sai uue põhiseaduse järgi uues põhiseaduses ette nähtud äärmiselt suured riigivanema volitused, mis oleksid olnud poliitiliselt õigustatud ainult üldrahvaliku valimisega, ajutiselt mõneks kuuks kuni valimiste läbiviimiseni enda kätte juhuslikult sel hetkel juhusliku koalitsiooni tulemusena peaministriks saanud Konstantin Päts. Sellest algas täiesti teine tee. See oli minu mõte. Ma oleksin tahtnud, et kas või täiesti teoreetiline võimalus oleks meil välistatud.

Juhataja Lugupeetud kolleegid! Meie arutelu on suundumas tupikteele. Ma tahan väljendada veendumust selles, et ühelgi meist ja ühelgi poliitilisel jõul ei tasuks loota üksnes põhiseadusele või põhiseaduse rakendamise seadusele, ise peab ikka ka mees olema. Sellepärast on täiesti võimatu kirjutada kõiki nähtusi kas põhiseadusesse või põhiseaduse rakendamise seadusesse. Ma tahan loota, et Eestis jätkub poliitiliste jõudude tegevus ka pärast assamblee tegevuse lõppu. Kas on võimalik, et me hääletamise teel otsustame, kas assamblee jääb selle variandi juurde, mis on üle antud nii ülemnõukogule kui ka Eesti Kongressile, või soovib seda muuta vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? [...]

[...]

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Vahepeal jõudsime sellise tulemuseni, et täpsustasime §-s 2 kirjapandud redaktsiooni ja otsustasime, et see printsiip, mida püüdis sõnastada härra Adams ja mis seisneb selles, et ükski praegu tegutsev riigivõimuinstitutsioon ei saa automaatselt omandada põhiseadusliku riigivõimuinstitutsiooni volitusi, leiaks käsitlemist eraldi, mitte §-s 2, vaid näiteks § 9 järel, ja praegu tuleks otsustada § 2 tekst. Meie lõigu 1 redaktsioon on järgmine: "Põhiseadus jõustub põhiseaduse rahvahääletusel vastuvõtmisele järgnevast päevast." Lõigus 2 on kõik sama, välja arvatud viide, mis peab olema mitte §-le 4, vaid §-le 5, kuna siin muutus numeratsioon. Lõigud 3 ja 4 on samal kujul, nagu need olid esialgu.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kas me võime hääletamise teel otsustada, kas me toetame § 2 osas redaktsioonitoimkonna ettepanekut muuta põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu? Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule muuta põhiseaduse rakendamise eelnõu § 2 lõike 1 ja 2? Hääletame, palun! Poolt 27, vastuhääli ei ole. Assamblee

on otsustanud redigeerida § 2 lõike 1 ja 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Proua Liia Hänni, palun uuesti kõnepulti! Vist on §-s 3 järgmine muudatus.

L. Hänni: Järgmine ettepanek puudutab meie eelmise redaktsiooni § 2 lõiku 2. Meil on ettepanek teha sellest omaette paragrahv, sest see puudutab eraldi teemat, s. o. õigusaktide kehtivust põhiseaduse jõustumise järel. Siin on meil ettepanek kaaluda kahte alternatiivset võimalust. Küsimus on kahes võimalikus ja erinevas tees, kuidas hakata kujundama õigussüsteemi ja uut seadusandlust peale põhiseaduse kehtestamist. Meie esialgses redaktsioonis oli ette nähtud selline viis, et need õigusaktid, mis ei ole kooskõlas põhiseadusega, jäävad jõusse seni, kui nad tühistatakse või viiakse vastavusse põhiseadusega. Selline tee tähendaks, et me anname kehtivatele seadustele põhiseadusega võrreldes teatud prioriteedi põhiseaduse rakendamise hetkel, kuid samal ajal nõuame, et iga konkreetse õigusakti kohta tuleks langetada otsus, kas see kehtib või ei kehti. Meie eelmises redaktsioonis puudus mingi lõplik tähtaeg, mille jooksul tuleks kogu seadusandlus põhiseadusega kooskõlla viia. Kui nüüd valida selline hääletamisviis, et me anname teatud prioriteedi kehtivatele seadustele, siis ilmselt on otstarbekas kehtestada lõpptähtaeg, millest alates ei tohiks olla jõus seadused ja muud õigusaktid, mis on vastuolus põhiseadusega. Selleks tähtajaks on välja pakutud 1993. aasta 31. detsember. Teine võimalik valik on selline, et niipea kui põhiseadus jõustub, ei rakendata enam neid õigusakte, mis on vastuolus põhiseadusega, s. t. need kehtivad ainult selles osas, kui need ei ole vastuolus põhiseadusega. Sellisel juhul on üleminek ühelt õigussüsteemilt teisele palju järsem, sest ilmselt paljud praegu kehtivad õigusaktid ei ole kooskõlas põhiseadusega ja nende need sätted, mis on vastuolus, lakkavad kehtimast ja vastav õiguslik regulatsioon loomulikult samuti. See tähendab kindlasti järsemat üleminekut, kuid lõpptulemusena võib kogu õigussüsteem minna kiiremini põhiseadusega kooskõlla. Nii et me peaksime oma otsustuse langetama nende kahe võimaliku alternatiivi vahel. Alternatiivi puhul tuleb kõne alla ka see, et kui tekivad vaidlused, kas õigusakt on kooskõlas põhiseadusega või mitte, peaks Riigikohus või põhiseaduse järelevalve kohus ütlema oma sõna ja seni, kuni Riigikohus veel puudub, võiks selline õigus olla ka ülemkohtul. Siin kõlas ettepanek, et seda rolli võiks täita ka Põhiseaduse Assamblee. Ma arvan, et see ei ole otstarbekas, kui kogu, mis on moodustatud kahe esinduskogu esindajatest, võtaks endale kohtu rolli. Pigem peaksime usaldama ülemkohut, sest ma usun, et praeguses olukorras püüab ka see institutsioon käituda võimalikult erapooletult ja seadusele tuginedes. See on § 3 kommentaariks kõik.

Juhataja: Härra Salum, palun!

V. Salum: Küsitavaks muutub see heausklikkus, et küll ülemkohus otsustab seadusele vastavalt. Me näeme, kuidas nõukogulikud institutsioonid püüavad pidurdada põhiseaduse rahvahääletusele panekut ja kõiki taolisi asju. Paneksime hääletusele, et kuni ei ole Riigikohut, otsustab need vaidlusküsimused ikkagi Põhiseaduse Assamblee. Siin ei ole tegemist seaduserikkumisega, vaid seaduse tõlgendamisega ja sellega on Põhiseaduse Assamblee tegelnud juba üle poole aasta. Nii et kompetentsemat ja autoriteetsemat institutsiooni ei ole. See tuleks ikka läbi hääletada. Tänan!

T. Käbin: Mul on ka väike kommentaar. Alustan sellest, millest oli just juttu. Õigusemõistmist teostab siiski kohus ja ma arvan, et ma ei eksi, kui ütlen, et kohtunikud peavad olema juriidilise haridusega. Õigusemõistmine, seda enam põhiseaduse tõlgendamine, on küllaltki spetsiifiline valdkond. Ettepanek anda see ajutiselt ühele organile, kes, tõsi küll, on moodustatud põhiseaduse väljatöötamiseks, ei kõlba mitte kuskile. Nüüd nende kahe variandi juurde.

Esimene variant: põhiseadusega vastuolus olevad aktid on jõus seni, kuni neid ei ole tühistatud või muudetud. Ma arvan, et see toob kaasa väga palju komplikatsioone, sest tõenäoliselt ei ole eriti keerukas leida üles põhiseadusega vastuolus olevaid seadusi, millele tuginedes saab teha küllaltki kasulikke tehinguid, ja kui hiljem need seadused tühistatakse, jääb tehing jõusse, sest seadus oli tol ajal jõus. Nii et alternatiiv on palju kindlam ja ma arvan, et see tuleks vastu võtta. Lõike 1 juures on veel see asjaolu, et kõik aktid, mis on vastuolus põhiseadusega, tuleks kas muuta või tühistada. See tähendab, et selle tähtajani, mis on märgitud – 31. detsembrini 1993 –, peaks Riigikogu tegelema ainult nende probleemidega, tal ei jätkuks millekski muuks aega. Täna!

Juhataja: Kõneks soovib sõna härra Adams. Palun!

J. Adams: Lugupeetud assamblee liikmed! Kolleegid! Ma tahan juhtida tähelepanu, et see otsus, mida me praegu siin teeme, on võib-olla üks kardinaalsemaid otsuseid, mida me üldse teeme, ja määrab aastateks meie ühiskonna arengu ja arvatavasti ka rahva käekäigu. Selle, just nagu eriti mitte midagi väljendava sõnastuse taga on tegelikult väga suured filosoofilised lahknemised. Esimene lahknemine seisneb selles, et maailmas on kujunenud välja kaks korda, kuidas suhtuda vanadesse õigusaktidesse, kui uued peale tulevad. Normaalne tsiviliseeritud lääneriikide komme on selline, et keegi ei tegele vanade õigusaktide tühistamisega. Lihtsalt kirjutatakse uus õigusakt peale, selleks ongi ühiskond koolitanud juristid ja muud asjatundjad, kes ütlevad, milline õigusakt momendil kehtib. Näiteks Inglismaal kehtib saja aasta vanustest õigusaktidest veel mingisugused kaks-kolm lõiku, kuid ülejäänud on pretsedentidega tühistatud. Teise traditsiooni järgi need vanad õigusaktid tühistatakse. Nõukogude ajal viidi see täiuslikkuseni. Oli võimalik, et kehtisid korraga kaks teineteisele risti vastukäivat õigusakti (ma võin selle kohta ka näiteid tuua, need on täiesti pretsedenditud), mida kohaldati vastavalt sellele, kuidas kellelegi kasulik oli. Kehtisid mõlemad, kuna keegi ei olnud kumbagi tühistanud. Nii et see on üks väga oluline probleem. Assamblee redaktsioonitoimkonnas arutati seda küsimust. Seal võistlesid omavahel kolm kontseptsiooni. Üks kontseptsioon oli, et kõik kehtib niikaua, kuni ei ole tühistatud. See tähendab, et kui meil kehtib kas või mingisugune täitevkomitee määrus aastast 1953, mis on meie põhiseadusega vastuolus, siis tema tühistab meie põhiseaduse vastava koha. Siis oli kompromissvariant, et kohustuslikku tühistamist nõudev kord kehtib mingisuguse tähtajani. See on praegu sõnastatud § 3 põhitekstina. Ma saaksin sellest aru kui mingil moel poliitilisest ühiskondlikust kompromissist n.-ö. nõukogude traditsiooniga ühiskonnakorralduse teatud ümberkohanemise aja jätkumiseks. See oleks põhimõtteliselt vastuvõetav, kui meil Eestis eksisteeriks mingisugune n.-ö. vaikiv poliitiline kokkulepe, kuidas asja siiski tegelikult korraldada, sest seesama küsimus, et mõni olemasolev Nõukogude määrus tühistab näiteks mõne poliitilise vabaduse vms, hakkab meil juba tekkima. Mina pooldan § 3 alternatiivi, sellepärast et see tühistaks n.-ö. automaatselt, ilma spetsiaalse kirjelduseta kõik, mis on põhiseadusega vastuolus, aga see paneb ka igale seaduse kasutajale, alates kohtunikust kuni tavalise juristi-advokaadini, kuni lihtkodaniku ja ametiasutuse raamatupidajani kohustuse hakata ise jälgima, mis hetkel kehtib ja mis ei kehti. See vaimne ülesanne, mis pannakse ühiskonna ette, on sel juhul kolossaalne. Ma arvan, et seda on tegelikult vaja. Sellel medalil on ka teine pool. On täiesti selge, et kõik need kodaniku- ja inimõigused, mis on kirjas eriti III peatükis, ei ole põhiseaduse vastuvõtmise hetkel täielikult teostatavad. Nii et kui keegi Eesti ühiskonnast tahab alustada mingit ühiskondlikku kampaaniat, nõudes kõige tähtselt täitmist, mille jaoks tehnilisi tingimusi ei ole, siis selleks me avame täielikud võimalused. Peale selle juhivad oponendid tähelepanu ka sellele, et mitmeid õiguslikke

kodanikuõiguste piiranguid on käesoleval ajal tõenäoliselt vaja korra hoidmiseks, kuritegude vastu võitlemiseks jne. Kui ma nüüd kaalun neid kahte argumentatsiooni, siis ma arvan, et need vastuväited on n.-õ. erandjuhtumid. Erandjuhtumid ei peaks domineerima üldnormi üle ja üldnormina me peaksime siiski toetama § 3 alternatiivi. Tänan teid!

Juhataja: Suur tänu! Algavad sõnavõttud kohalt. Härra Sirendi, palun!

A. Sirendi: Austatud kolleegid! Kindlasti on igaühel välja kujunenud oma maailmavaade, nii et üksteise veenmine pole meil seni olnud eriti tulemuslik. Küll aga on mõned austatud kolleegid, nagu ma olen aru saanud, käinud kõnepuldis ennast veenmas nendes asjades, milles nende veendumus on nõrk olnud. Sellepärast on mul niisugune tagasihoidlik ettepanek, et kõnedeks mitte aega kulutada ja minna üle lihtsalt hääletamisele ilma eelneva eneseagiteerimiseta. Me võiksime piirduda Liia Hänni seletuse ärakuulamisega, küsimuste esitamisega ning siis viime hääletamise teel oma töö lõpule. Tänan!

Juhataja: Juhatusel on siiski ettepanek kuulata ära vähemalt Tarto, Seppa ja Rätsep. Palun, kas te soostute nende kolme sõnavõtja arvamuste ärakuulamisega? Tänan! Palun, härra Tarto!

E. Tarto: Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Ma toetan samuti seda alternatiivi, sest kui võtta § 3 esimene osa, siis see võib tõesti muuta valitud kogu teovõimetuks, sest ta peab minevikuga tegelema. Kuid ma ei saa alternatiivi puhul siiski soostuda selle osaga, mis siin sulgudes on antud: "Riigikohus, selle moodustamiseni ülemkohus". Kuidas seda mõista, kui ülemkohus on siiani hoopis teistsugust poliitikat ajanud, mingisugust kaadrimuudatust seal ei ole olnud, ja tema saab siis olla nii tähtsaks vahekohtunikuks! Nii et selles punktis ma toetan härra Salumit. Mis puutub juristidesse, siis on üldse küsimus, kuidas juristide kvalifikatsiooniga on. See on omaette vaieldav küsimus. Aitäh!

J. Rätsep: Lugupeetud kolleegid! Mul ei ole tahet agiteerida kummagi variandi poolt, aga lisaks härra Adamsi seisukohtadele ütlen ühte, mis otsustamisel võib muidu täiesti kõrvale jääda. Küsimus on nimelt selles, et ma hääletaksin heameelega alternatiivi poolt, kuid esimene variant, tähendab, põhitekst, mobiliseerib põhiseaduse rakendajaid õigusreformile. See tekst, kui neid mõttes kõrvuti lugeda, nõuab tuleviku õigussüsteemis väga korralikku läbitöötamist ja arendamist kõige lähemal ajal. Ma arvan, et see tähtaeg on seal kahjuks liiga lühike, et Riigikogu suudaks seda ära teha. Alternatiivi viga on selles, et alternatiiv ei rõhuta üldse õigussüsteemi korrigeerimise vajadust pärast põhiseaduse vastuvõtmist. Ta kuigivõrd põhjendab seisakut sellel alal. Nii et juba varem esitatud aspektide kõrval palun hääletamisel ka seda arvestada. Tänan teid!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kuivõrd assamblee liikmetest pooled töötavad praegu ülemnõukogus ja assamblee liikmetest peaaegu kõik hakkavad töötama Riigikogus, siis võib-olla on võimalik meil kuulata veel ära härra Seppa ja pärast seda hääletada. Ükskõik, kumb variant valitakse, eks assamblee liikmed Riigikogus viivad selle ellu. Härra Seppa, palun!

Ü. Seppa: Austatud kolleegid! Ma tahan siia lisada, et mina hääletaksin alternatiivi poolt, kuid alternatiivile võiks olla lisatud veel üks lause, mis on võetud §-st 3: "Kõik õigusaktid tuleb viia põhiseadusega kooskõlla 1993. aasta 31. detsembriks." Siis oleks see meile täiesti vastuvõetav. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Proua Hänni, kas redaktsioonitoimkond vajab lõppsõna?

L. Hänni: Ma juba viitasin sellele, et meil oli põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu käsitlemisel redaktsioonitoimkonnas abiks ka justiitsministeeriumis ettevalmistatud arvamus rakendusseaduse eelnõu teksti kohta. Õigusaktide kehtivuse või mittekehtivuse küsimuses pakkus justiitsministeerium sellist kombineeritud formuleeringut: õigusaktid kehtivad niivõrdkuivõrd ja seni, kuni nad on kas tühistatud või vastavusse viidud. Meil ei õnnestunud seda formuleeringut täpselt lahti mõtestada, aga härra Seppa ettepanekut kuulates tundub siiski, et siin on mingi iva sees. Sest lisaks sellele, et õigusakti rakendatakse kooskõlas põhiseadusega, ütleks see viimane lisandus, see kuupäev seda, et õigusaktid kui terviklikud õiguslikud dokumendid peavad teatud kuupäevaks olema kooskõlas põhiseadusega. Nii et selline lisandus sellise esialgse mulje põhjal on võimalik, aga ma ei julge seda küll praegu otsustada. Sellele vaatamata me saame praegu teha oma valiku nende kahe põhimõttelise alternatiivi vahel ja lisanduse suhtes saame otsustada eraldi, aga enne seda peab redaktsioonitoimkond küll vaheaga paluma.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Meie ees on põhitekst ja alternatiiv. Tõsi, alternatiivi osas on kritiseeritud seda, et sulgudes on sõnad "selle moodustamiseni ülemkohus" ja on tehtud ettepanek täiendada alternatiivi mõttega, et mingi tähtaja jooksul tuleks õigusaktid viia kooskõlla kehtiva põhiseadusega. Ma arvan, et meil on võimalik otsustada, kuhupoole end pöörata, kas põhiteksti või alternatiivi poole. Sõltuvalt meie valikust on redaktsioonitoimkonnal võimalik viia redaktsiooniline töö lõpule. Ma panen konkureerivalt hääletamisele § 3 põhiteksti ja alternatiivi. Loevad ainult poolthääled. Kes on § 3 põhiteksti poolt? Hääletame, palun! Poolt on 9. Teine küsimus: kes on § 3 alternatiivina esitatud teksti poolt? Hääletame, palun! Poolt on 25. Ülekaaluka eelistuse sai alternatiivina esitatud tekst. Kuivõrd kohal olnud assamblee liikmetest enamik pooldas alternatiivina esitatud teksti, ei pane ma seda valikut lõpphääletusele, sest kordan, et alternatiivi poolt anti 25 häält. Kas on võimalik, et me hääletamise teel kujundame oma suhtumise kahte tehtud ettepanekusse? Esimene: kahtluste vältimiseks jätta ära sulgudesse kirjutatud sõnad "selle moodustamiseni ülemkohus", sest niipalju kui ma olen kursis redaktsioonitoimkonna tööga, pole neid sõnu kirjutatud suure tagamõttega, vaid pigem murest selle pärast, et ei ole ju kuupäevaliselt teada, millal Riigikohus tööle hakkab. Teine küsimus, millele juhtis õigesti tähelepanu härra Seppa. On võimalik üks väärt põhimõte kanda üle alternatiivi teksti. Nimelt, et mingi tähtaja jooksul tuleks kehtivad õigusaktid viia põhiseadusega kooskõlla. Proua Hänni! Kas nende kahe põhimõttelise ettepaneku suhtes me viime läbi hääletuse või soovib redaktsioonitoimkond neid ettepanekuid uurida ja tuleb siis assamblee ette tervikliku tekstiga?

L. Hänni: Mis puutub sellisesse võimalusse, et me jätaksime siit välja viite ülemkohtule, siis see on võimalik, aga jätab sel juhul lahtiseks küsimuse, kellel on õigus vastuolu korral seda lahendada. Me arvame endiselt, et ikkagi on otstarbekas viide ülemkohtule. Aga selle otsustamiseks, kas lisada teise punkti uuele redaktsioonile mingi lõpptähtaeg, ma siiski palun viieminutilist vaheaga.

[...]

L. Hänni: Küsimuse all oli, kas §-s 3 tuleks fikseerida tähtaeg, mis ajaks tuleb õigusaktid viia põhiseadusega kooskõlla. Me leidsime siiski, et sellise tähtaja fikseerimine nõuaks võimet ette näha, kui kiiresti on üldse võimalik õigusakte analüüsida. Leidsime, et tulevane Riigikogu ehk suudab selle küsimuse ka iseseisvalt otsustada. Me ei peaks teda oma ettekirjutustega

koormama. Sellepärast ei esita redaktsioonitoimkond teile hääletamiseks kuupäeva lisamist §-le 3.

Juhataja: Selle alternatiivina esitatud teksti kohta, proua Hänni, oli ka üks teine ettepanek, mida mitmed esinejad toetasid: jätta välja tekst, mis on sulgudes – "selle moodustamiseni ülemkohus". Kas on võimalik ka selle ettepaneku suhtes välja öelda redaktsioonitoimkonna seisukoht?

L. Hänni: Me küll praegu seda ettepanekut eraldi ei arutanud, aga kuna selle on esitanud redaktsioonitoimkond, siis me seda toetame. Juhataja Lugupeetud kolleegid! Kas keegi nõuab, et me mõnda nendest ettepanekutest, mida redaktsioonitoimkond arutas, peaksime jätkuvalt käsitlema või hääletama? Me viisime §-s 3 läbi konkureeriva hääletamise tingimusel, et vajaduse korral me korrigeerime alternatiivina esitatud teksti. Redaktsioonitoimkond kandis meile ette, et nad ei pea vajalikuks seda teksti korrigeerida. Härra Tarto, palun!

E. Tarto: Lugupeetud juhataja! Ma palun siiski hääletada eraldi seda ülemkohut puudutavat teksti, mis on sulgudes. Juhataja Tänan! Lugupeetud kolleegid! Viime läbi hääletuse, selgitamaks, kas meil on vaja jääda alternatiivina esitatud teksti juurde või tuleb selle lõpust jätta välja sõnad, mis on seal sulgudes – "selle moodustamiseni ülemkohus". Kes on selle poolt, et §-s 3 jätta teksti lõpust ära sõnad, mis on sulgudes – "selle moodustamiseni ülemkohus"? Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Poolt on 11, vastu 16. Assamblee asus seisukohale, et alternatiivist ei võeta ära sõnu, mis on sulgudes – "selle moodustamiseni ülemkohus". Härra Leisson, palun!

E. Leisson: Lugupeetud härra juhataja! Ma palun panna hääletusele ka härra Seppa ettepanek, vastasel korral tekib meil määramatuks ajaks tõepoolest õiguslik vaakum. Tänan!

Juhataja: Kes on selle poolt, et lisada § 3 tekstile põhimõte, et kehtivad õigusaktid tuleb mingiks tähtjaks, milles me siis kokku lepime, viia põhiseadusega kooskõlla? Kes on § 3 täiendava teksti poolt, mille esitas härra Seppa? Hääletame, palun! Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Poolt on 11, vastu 14. Assamblee ei toetanud ettepanekut täiendada § 3 teksti. Proua Hänni, palun jätkame!

L. Hänni: Meie esialgses redaktsioonis olid §-s 3, praegu §-s 4 tähtjad, millal toimuvad Riigikogu valimised. On ettepanek fikseerida ainult kaugem piir, see oli 60 päeva. Nii et valimised toimuvad hiljemalt 60 päeva pärast nende väljakuulutamist. Mis on selle põhjuseks? See 40 päeva piir tähendaks seda, et on kindel ja garanteeritud aeg valimiskampaaniaks peale Riigikogu valimiste väljakuulutamist. Kuna ajagraafik Riigikogu valimisteni võib minna küllaltki pingeliseks, ei oleks vaja piirata valimiste toimumise lähemat aega, kuna ka valimiskampaania on sisuliselt alanud. Nii et valimised tuleks läbi viia sel ajal, kui see osutub võimalikuks, kõige lähemal ajal, mil tingimused selleks on küpsenud. Sellepärast on ettepanek selline piirav tingimus põhiseaduse rakendamise seadusest välja jätta.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kui probleem on selge, kas on võimalik otsustada seekord hääletamise teel, kas seda 40-päevalist tähtaega on vaja või mitte? On meil võimalik hääletada? Härra Käbin, palun!

T. Käbin: Loomulikult on võimalik hääletada. Aga ma tahan siiski täpsustada, et üks piirang asendatakse teise piiranguga. Tegemist ei ole piirangu ärajätmisega. Nii et need eeltoodud ütlused ei ole sugugi korrektsed. Tänan!

L. Hänni: 60 päeva piirang oli ka varem olemas, nii et muutub piirangu iseloom.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kui on võimalik, siis katsume hääletamise teel otsustada. Ma loodan, et see probleem on kõigile mõistetav. Ühel juhul toimuvad valimised vähemalt 40 päeva ja mitte hiljem kui 60 päeva pärast. Teisel juhul jääb see 40 päeva piirang ära ja valimised peavad toimuma mitte hiljem kui 60 päeva pärast. Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule muuta põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu § 3, uues redaktsioonis § 4? Hääletame, palun! Poolt on 21, vastu on 6. Assamblee otsustas selle teksti kasuks, mis meile täna välja jagati §-na 4.

L. Hänni: Lugupeetud juhataja! Ma saan aru nii, et me praegu arutasime § 4 lõiku 1, kus tuli langetada otsustus, kas jätta välja 40 päeva, ja me otsustasime selle. Kuid võrreldes §-ga 3 esialgses eelnõus on siin ka teisi muudatusi. Kõigepealt, seoses sellega, et me muutsime põhiseaduse jõustumise aega, kaob vajadus sätestada nõue, kes saavad osa võtta Riigikogu valimistest, sest see on juba määratud põhiseaduse enesega. Selle tõttu on ettepanek jätta §-st 3 välja lõik 2. Samuti on mõned redaktsioonilised pisiparandused, mis tulenevad sellest, et me oleme kasutanud ebaõiget viidet. Riigikogu esimeseks istungiks kutsub Riigikogu kokku Vabariigi Valimiskomisjoni esimees või tema asetäitja – siin on õigem täpselt öelda "või valimiskomisjoni esimehe asetäitja". See "tema" on nagu viide isikule, mitte ametikohale. Sellepärast esineb siin kahes lõigus selline konstruktsioon. On ettepanek asendada endise § 3 lõikudes 3 ja 4 sõna "tema" sõnadega "esimehe asetäitja". See on redaktsiooniline parandus.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Paragrahvis 4 on veel kaks küsimust. Üks neist seisneb selles, et "tema asetäitja" asemel me kasutaksime mõistet "esimehe asetäitja". Kas keegi leiab, et seda küsimust on vaja arutada või hääletada? Palun siis tõsta käsi püsti, kui keegi peab seda vajalikuks! Ükski assamblee liige seda vajalikuks ei pea. Teine küsimus on selline: kas meil tuleks siiski läbi viia hääletamine, sest üks lõik meie varasemast põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõust kaob ära? Kas selles küsimuses soovitakse sõna võtta või esitada proua Hännile küsimusi? Härra Runnel, palun!

H. Runnel: Lugupeetud ettekandja! Kuidas selle lõigu ja lause väljajätmine paistab nüüd uues valguses pärast seda, kui ülemnõukogu on ilmutanud hoiakuid väliseestluse vastu? "Vastu" pole küll õige sõna. Kas see on poliitiline väljajätmine või esteetiline?

L. Hänni: Praegusel juhul on see tingitud sellest, et me §-s 2 muutsime põhiseaduse jõustumise aega, ja neid norme, mis tulenevad otseselt põhiseadusest, ei peaks seetõttu rakendusseaduses kordama. Nii et antud juhul redaktsioonitoimkond küll mingeid poliitilisi tagamaid sellel muudatusel ei näinud. Aga valijateringi küsimus on kahtlemata poliitiline küsimus. Ilmselt me siin selle ümberpaigutamisega seda küsimust päevakorrast maha küll ei võta.

E. Tarto: Kallid kolleegid! Ma siiski arvan, et esialgne variant on parem ja see valijatering peaks sees olema.

Juhataja: Palun, kas proua Hänni soovib lõpetuseks midagi öelda? Seejärel me saame hääletuse teel otsustada, mida me teeme.

L. Hänni: Selle lõigu väljajätmise motiiviks on ka see, et see on sellisel kujul ebatäpne, sest mitte kõik Eesti Vabariigi kodanikud ei saa Riigikogu valimistest osa võtta – põhiseadus annab hääleõiguse 18-aastaselt. Sel juhul tuleks kogu see säte täpselt välja kirjutada. Aga kuna

põhiseadus ise on jõus ja reguleerib Riigikogu valimisi, siis ma tõepoolest ei näe selle lõigu 2 otstarvet siin põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõus.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kui probleem on selge, siis me võiksime asuda hääletama. Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule jätta põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu §-st 3 lõik välja? Hääletame, palun! Poolt on 14, vastu on 10. Assamblee otsustas jätta põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu §-st 3 välja lõigu 2. Proua Hänni, palun jätkame!

L. Hänni: Veel üks redaktsiooniline parandus §-s 4. See parandus on tingitud sellest, et alustekst, mille ühte lõiku hakkasime parandusi tegema, ei olnud päris korrektne. Me ei märganud seda enne, kui see oli ülemnõukogule esitatud. Ajakirjanduses avaldatud tekstis on kõik korras. See parandus puudutab neid definitsioone, mis käsitlevad häälteenamusi põhiseaduses. Riigikogu neljaviiendikuline häälteenamus – poolt hääletab vähemalt neli korda enam kui vastu. Selline on definitsioon. Siin on millegipärast veidi teistsugune tekst. Aga seda me vahest ei pea isegi hääletama, sest tegemist on lihtsalt trükiveaga.

Juhataja: Proua Hänni! Ma palun siiski veel kord ette lugeda õige tekst, siis on kõigil võimalik see viga parandada.

L. Hänni: Riigikogu neljaviiendikuline häälteenamus – poolt hääletab neli korda rohkem kui vastu. Juhataja Ülearused on sõnad "Riigikogu koosseisust", kas nii? Härra Erm, palun!

A. Erm: Austatud proua Hänni! Ma ei saa loogikast aru. Kui kogu aeg on "Riigikogu koosseisu", näiteks kolmeviiendikuline häälteenamus, kui poolt hääletab vähemalt kolm viiendikku Riigikogu koosseisust, siis oleks loogiline, et Riigikogu koosseisu neljaviiendikuline häälteenamus tähendab, et poolt hääletab neli viiendikku Riigikogu koosseisust. Kas keeleliselt või midagi muud on nüüd minu meelest valesti.

L. Hänni: Ei, siiski, kõik on täpne, sest põhiseaduse rakendamise seaduses on defineeritud ainult need häälteenamused, mida põhiseadus kasutab, ja põhiseaduse muutmise korras on kasutatud Riigikogu neljaviiendikulise häälteenamuse nõuet põhiseaduse kiireloomuliseks muutmiseks, selle päevakorda võtmiseks. Sellepärast on siin erinevus eelmistest definitsioonidest. See eksitus tekkis sellest, et tekst, mille me masinakirjutajate käest aluseks võtmiseks saime, oli selles punktis vigane ja me ei jõudnud seda päris põhjalikult kontrollida. Järgmine ...

Juhataja: Üks hetk veel, proua Liia Hänni. Härra Käbin!

T. Käbin: Ma palun väga vabandust, aga ka mulle on asi natuke segane. Kui me ütleme "Riigikogu koosseisu kolmeviiendikuline häälteenamus", siis see on kolm viiendikku kogu Riigikogu koosseisust. Kui me täpsustame, mille häälteenamuse, siis me lähtume samast alusest. Nii et minu meelest peaks siin olema "neli viiendikku kogu koosseisust". Ma ei saanudki aru, kuidas see olema peab. Kas neli korda rohkem kui vastu, nagu on tekstis, või neli viiendikku Riigikogu koosseisust?

L. Hänni: Ei, peab olema vähemalt neli korda enam kui vastu, ja see on analoogiliselt kahekolmandikulise häälteenamusega, kui poolt hääletab vähemalt kaks korda enam kui vastu.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Me oleme siin tundide viisi järjest tööd teinud ja mis seal imestada, kui teinekord kipub selge järg käest kaduma. Probleem on selles, et Riigikogu

koosseisu kahekolmandikulise ja kolmeviidendikulise hääldenamuse korral me defineerime mõistet nii: vähemalt kaks kolmandikku Riigikogu koosseisust, vähemalt kolm viidendikku Riigikogu koosseisust. Kuid neljaviidendikulise hääldenamuse korral ütleme korraga, et poolt on neli korda enam kui vastu. Aluspõhimõte muutub. Küsimus ongi selles, proua Hänni, kas on põhjendatud põhimõtte muutmine, kui keeleliselt on tegemist küsimusega samadel alustel.

L. Hänni: Selline lähenemisviis oli omaks võetud põhiseaduse eelnõus. See algas sealt, kus me defineerisime Riigikogu kahekolmandikulise hääldenamuse selliselt, et poolt hääletab vähemalt kaks korda enam kui vastu.

Juhataja: Proua Hänni, vabandust, et ma segan! Meile on välja jagatud tekst, kus on sees "Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline hääldenamus".

L. Hänni: Jah. Ma tsiteerin siis veel kord seda lõiku. See peab olema nii: "Riigikogu neljaviidendikuline hääldenamus – poolt hääletab neli korda enam kui vastu."

Juhataja: Probleem on selge. Meie tekstis on "Riigikogu koosseisu neljaviidendikuline hääldenamus". Kas ma, proua Hänni, mõistan teid õigesti, et üleliigne on sõna "koosseisu"?

L. Hänni: Jah. Juhataja Kena. Palun tõmmake maha sõna "koosseisu"!

T. Käbin: Ma kasutan juhust, et mu mikrofoni on sees. Sel juhul peaks selle koht olema hoopis mujal – seal, kus algab poolthääldenamus, kahekolmandikuline hääldenamus selle järel ja siis neljaviidendikuline hääldenamus. Siis on see õiges kohas ja õiges sõnastuses ja ei ole vaja ei "Riigikogu" ega "koosseisu". Täna!

L. Hänni: Kui selline ümberpaigutus aitab asja paremini jälgida, siis võib selle teha. Me võtame selle redaktsioonilise paranduse vastu.

Juhataja: Proua Hänni! Selleks et kõigil jääks asi õigesti meelde, on ehk otstarbekas, kui me nüüd täpselt loeme ette, kus see vaieldav säte §-s 4 asub ja kuidas see kõlab.

L. Hänni: See vaieldav säte asub põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu § 4 selles lõigus, mis defineerib hääldenamusi ja mis algab sõnadega "põhiseaduses tähendab". See on selles definitsioonide reas kolmas, kahekolmandikulise hääldenamuse järel, ja kõlab nii: "Riigikogu neljaviidendikuline hääldenamus – poolt hääletab neli korda enam kui vastu."

Juhataja: Üks märkus: kas on võimalik, et me sõna "Riigikogu" ka ära jätame, siis see läheks päris täpselt sellesse süsteemi, mis on olemas?

L. Hänni: Õigus. "Neljaviidendikuline hääldenamus – poolt hääletab neli korda enam kui vastu." Juhataja Nii, nüüd me oleme kõik koos seda sätet sõnastanud. Kas on veel märkusi?

T. Kork: Proua Liia Hänni! Kui me vaatame nüüd neid termineid – kolm viidendikku, kaks kolmandikku –, siis kas nende kõrval nelja viidendiku asemel ei oleks parem neljakordne hääldenamus? See väljendaks seda täpselt ja võib-olla vähendaks ka segadust.

L. Hänni: Kui me hakkame praegu terminoloogiat muutma, siis me peame uuesti minema põhiseaduse eelnõu teksti juurde. See tekst on meil juba hulk aega menetluses olnud. Ma arvan, et kõik on selle kohta saanud oma ettepanekud teha. See on kokkuleppe küsimus, kuidas me üht või teist hääldenamust nimetame. Kui me lepime kokku, siis ma arvan, et see kokkulepe maksab.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kas juhatus võib lugeda, et neljaviiendikulise häälteenamuse küsimuse me otsustasime arutluse kaudu ja hääletada polegi vaja? Kui keegi nõuab hääletamist, palun tõsta käsi! Hääletamist ei nõuta. Me oleme kokku leppinud, et § 4 selles lõigus, mis algab sõnadega "põhiseaduses tähendab", on pärast poolthäälteenamust ja kahekolmandikulist häälteenamust defineeritud neljaviiendikuline häälteenamus. Läheme edasi.

L. Hänni: Paragrahv 5. See on endise teksti § 4. Redaktsioonitoimkonnas sündis ettepanek käsitleda selle paragrahvi viimase lõigu alternatiivset võimalust: "Isik, kes kandideerib Vabariigi Presidendi ametikohale, ei tohi samaaegselt kandideerida Riigikogusse." Põhjendused, mis redaktsioonitoimkonnas esitati, olid mitte niivõrd õiguslikud, kuivõrd poliitilised ja seisnesid selles, et üheaegne kandideerimine Riigikogusse ja Vabariigi Presidendi ametikohale võiks teatud poliitikutele ja poliitilistele jõududele anda väga suured eelised.

H. Runnel: Ma palun väga lühidalt selgitada, millised eelised, sest äkki on mul kiusatus kandideerida korraga mõlemale poole ja kui ma kukun mõlemal pool läbi, siis on ka väga paha.

L. Hänni: Ma loodan, et siin võtavad sõna ka need redaktsioonitoimkonna liikmed, kes olid selle ettepaneku alternatiivina esitamise initsiaatorid. Jutt käis sellest, et valimiskampanias on presidendikandidaadil kindlasti suuremad võimalused kui Riigikogu kandidaatidel, keda saab olema ilmselt hulganisti ja kes seetõttu ei saa ei televisiooni- ega raadioaega kasutada nii suures ulatuses kui näiteks Vabariigi Presidendi kandidaat. Kuna on võimalikud nimekirjavalimised, siis üks populaarne isik, kes on Vabariigi Presidendi kandidaat, võib enda häältega tuua Riigikogusse suure hulga oma poliitilisi toetajaid. Ma usun, et need olid need põhilised mõtted, mis redaktsioonitoimkonnas kõlasid. Kui ma midagi unustasin, siis ma loodan, et teised toimkonnaliikmed täiendavad mind.

I. Hallaste: Lii Hänni seletas väga selgelt ja veenvalt, mispärast peavad need asjad lahus olema. Kuid siin on olemas veel üks põhjus, millele omal ajal viitas ülemnõukogus Peet Kask, kui seoses valimisseadusega arutati sama ettepanekut. Nimelt, Riigikogusse kandideerimise roll ja presidendi kohale kandideerimise roll on täiesti erinevad rollid. Inimene, kes kandideerib, peab tegema valiku, kelleks kandideerida. Kui ta kandideerib poliitikuks, tähendab see seda, et ta räägib, milliseid seadusi ta kavatseb tulevikus Riigikogus vastu võtta ja mille poolt hääletada, millist poliitikat ta kavatseb ajada. Teine asi on, kui ta kandideerib presidendi kohale. Siis ta peab rääkima ja näitama kõigepealt seda, kuivõrd armastusväärne ta on, et rahvas teda armastaks ja presidendiks valiks. Poliitikat president vastavalt meie põhiseadusele ju ei tee. Kui poliitikud peavad korraga osalema nii Riigikogu kui ka presidendi valimise kampanias ega suuda otsustada, kumba nad teevad, satuvad nad kiusatusse rikkuda põhiseadust. Et poliitikuid mitte segadusse viia, oleks alternatiiv ikkagi vajalik. Meil Eestis on poliitikuid piisavalt, selleks et jätkuks nii presidendikandidaadiks kui ka Riigikogusse kandideerima. Aitäh!

Juhataja: Meil on veel vaja ära kuulata mitmeid võimalikke presidendikandidaate, aga kui nii passib, siis viimane võiks olla härra Käbin. Võib-olla saame ka hääletamise teel otsustuse teha. Härra Salum, palun!

V. Salum: Väljaspool poliitikat ei ole isegi mitte kirik. Kvaasineutraalset pinda pole olemas. Nii või teisiti tegelevad ka kirik ja president poliitikaga. Mis puutub aga sellesse, et presidendikandidaat ei või Riigikogusse kandideerida, siis on loogiline ja loomulik, et presidendikandidaate on rohkem kui üks. Iga suurem erakond kogub 10 000 allkirja ja seab

oma kandidaadi üles. Kui nüüd kuuest või seitsmest ainult üks valitakse, siis Riigikogu jääb ilma kuuest väga tublist ja rahva poolt toetatud kandidaadist. Nii et selline piiramine ei ole loogiline ja on loomulik, et presidendiks kandideerija saab ka Riigikogusse kandideerida. Nii või teisiti – vedureid on ja vedurid toovad ka teisi hääli sisse, aga kui neid kandidaate on kuus või seitse, siis ei ole mingit erilist ohtu selles, kui iga erakond saab televisioonis esineda. Tänan!

T. Käbin: Ma nõustun täielikult härra Salumi argumentidega. Lisan võib-olla vaid niipalju, et kindlasti on kõik poliitikud niivõrd armastusväärased, et nad suudavad täita kas Riigikogu liikme või presidendi kohta. Mis puutub valimiskampaaniasse, siis kas või juba presidendikandidaadi ülesseadmiseks vajamineva 10 000 allkirja kogumine iseenesest kujuneb suureks ja ohjeldamatuks kampaaniaks. Hakata nüüd arutama, et võib-olla see partei, kes on üles seadnud kandidaadi, saab televisioonis rohkem aega! Me teame väga hästi, et televisiooniaeg jaotub niivõrd ebaühtlaselt ja need, kes praegu on kõrgetel ametikohtadel, saavad selle tõttu, et näidatakse, kuidas nad lahendavad riiklikke ülesandeid, paratamatult rohkem teleaega kui teised kandidaadid. Ma arvan, et siin probleemi ei ole ja mingeid takistusi me kandidaatidele ei tohiks teha.

Juhataja: Suur tänu! Kas on võimalik hääletada? Lugupeetud kolleegid! Paragrahvis 5 on veel viimases lõikes põhitekst ja selle alternatiiv. Me hääletame konkureerivalt nii põhiteksti kui ka alternatiivi. Loevad ainult poolthääled. Kes on § 5 viimase lõigu põhiteksti poolt? Hääletame, palun! Poolt on 10. Kes on selle poolt, et § 5 viimases lõigus asendada põhitekst alternatiivina esitatud tekstiga? Kes on alternatiivi poolt? Hääletame, palun! Poolt on 22. Kuivõrd kohalolevaid assamblee liikmeid oli registreeritud 37 ja alternatiivina esitatud tekst sai 22 häält, ei paneks ma lõpphääletusele teie tehtud eelistust, alternatiivi. Palun, kas keegi nõuab, et lõpphääletus selles osas toimuks, või on tulemus küllalt veenev? Ei nõuta.

L. Hänni: Paragrahvis 6 on redaktsiooniline parandusettepanek asendada sõna "riigiametnik" sõnaga "ametiisikud", sest sellist terminoloogiat on kasutatud põhiseaduse tekstis. Kas seda on vaja hääletada?

Juhataja: Seda me hääletame juhul, kui üks või mitu assamblee liiget soovivad hääletamist läbi viia. Kui on vaja hääletada, palun tõsta käsi! Selle redaktsioonitoimkonna ettepanekuga on soostunud ja me hääletamist läbi ei vii.

L. Hänni: Järgmises paragrahvis on kirjas, et annab kirjaliku süümevande selle kohta, et ta ei ole olnud Eestit okupeerinud riikide julgeolekuorganite jne. On ettepanek kirjutada "okupeerinud riikide" asemel "teiste riikide" või "teise riigi", sest okupeerinud riikide loetelu ajaloolises plaanis on üsna pikk ja ilmselt teise riigi luureteenistuses olija ei peaks mingil juhul olema väga lähedal Eesti riigivõimule. Meie ettepanek oli asendada sõnad "okupeerinud riikide" sõnapaariga "teise riigi".

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! See on kindlasti sisuline küsimus ja me viime läbi ka hääletamise, kuid kõigepealt saab sõna härra Arjukese. Või on küsimusi?

R. Arjukese: Mis tähtsust sellel on, kas ta on töötanud Kanada, Hispaania või minupärast India sõjaväe vastuluures? Sellest ei ole mul küll sooja ega külma, eks ole, et ta sellepärast siia ei kõlbaks.

A. Kaalep: Ma pean tunnistama, et 18-aastase Soome sõdurina andsin ma sooviavalduse Soome sõjaväeluuresse astumiseks, aga mind ei võetud. Mõned mu sõbrad võeti ja nad on täiesti elujõulised vanahärrad. Ma ei tea, miks peaks nende peale näpuga näitama.

E. Tarto: Kuidagi naljakalt kõlab, kui siin kasutatakse ainult minevikuvormi. Kas see tähendab siis seda, et minevikus ei tohtinud olla, aga nüüd tohib, või kuidas?

L. Hänni: Ma arvan, et seda tuleb tõlgendada nii, et kui inimene sellises rollis on olnud ja on ka sellel hetkel, kui ta vannet annab, siis see minevikuvorm käib tema kohta ka juhul, kui ta hetkel selles ametis on. Siis on ta neid kohustusi täitnud. Mina annan sellise tõlgenduse.

Juhataja: Selline tõlgendus on õige. Kui ta ka sekund enne vande andmist oli teise riigi teenistuses sellel viisil, nagu meil on kirjas.

M. Lauristin: Minu küsimus on vist rohkem juristidele kui proua Hännile, kes ei ole jurist. Kui on formuleering "teiste riikide" ja kui on näiteks kohtuasi ja kui siis see süüevande andnud inimene väidab, et ta näiteks oli Nõukogude Liidu kodanik ja oli oma riigi luureorganite teenistuses, kas siis see formulatsioon "teiste riikide" ei osutu äkki segavaks? "Teise riigi" on kahe mõttega.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kas on võimalik, et me organiseerime oma tööd selliselt, et viimasena saab sõna või esitab küsimuse härra Runnel? Pärast seda püüame hääletamise kaudu otsustada, mida me teeme. Mul on proua Hännile palve need küsimused, mis esitatakse, meeles pidada ja lõppsõnas püüda neile vastata. Proua Marju Lauristini küsimus jäi meil praegu vastamata. Aga nüüd on sõna härra Salumil.

V. Salum: Toetan täiesti eelkõnelejat. See "teiste riikide" on väga ebamäärane. Ei ole teiste või ei ole olnud Eestit okupeerinud riikide julgeolekuorganite luureteenistuses – "okupeerinud riigid" on konkreetsed ja siin peaks olema ikkagi olevikuvormis. Tänan!

R. Ruutsoo: Minu põhimõte on mitte jagada riike sõbralikeks, mittesõbralikeks jne. Prioriteet on ikkagi Eesti rahva huvid ja Eesti riigi huvid. Minule isiklikult ei ole Ameerika luurajad sugugi lähemal kui KGB luurajad. Nii et põhimõtteliselt loen ma ikkagi kõikide riikide luurajate või luurega koostööd tegijate sattumise Eesti riigiorganitesse Eesti riigile ohtlikuks. Aitäh!

S. Vahtre: Austatud kuulajad! Minu arvamus on risti vastupidine eelkõnelejale. Ma arvan, et oluline on just nimelt see, kas on tegemist Eesti-vastase tegevusega, Eesti-vastase luurega, ja selle tõttu peab tingimata jääma nii, nagu algselt oli – "Eestit okupeerinud riikide", mitte ebamäärane "teise riigi". Tänan!

V. Korrovits: Head kolleegid! Ma arvan, et see parandus on tingitud tarbetust poliitilisest ettevaatlikkusest. Sellepärast peaks hääletama algteksti poolt. Nimelt, meile on ikka tähtis, et meid okupeerinud riikide luureteenistuse töötajad ei oleks riigivõimuorganites. Tänan!

H. Runnel: Armsad hääletajad! Ma olen ka selles toimkonnas, kes on algusest peale tegelnud selle tekstiosaga. Mul on meeles, kui põhjalikult me seda kirjakohta, sedasama tulipunkti analüüsisime ja kuidas me jõudsime ikkagi sõnani "okupeerinud". Me ei hakanud nimetama Nõukogude Liitu, ei hakanud nimetama kadunud Hitleri Saksamaad ja leidsime, et see sõna on piisavalt leebe ja piisavalt range. See parandusettepanek on tehtud natuke kiirustades ja käigu pealt. Ma juhin tähelepanu, et liigne leebus võib muutuda kuriteoks, liiga pehmete kätega

kristallvaasi hoidmine võib selle ära lõhkuda. Vaadake teksti edasi. Kui me jätame sõnad "teise riigi" ja kardame kasutada sõna "okupeerinud", siis muutub ju naeruväärseks teksti järgmine osa "ei ole osalenud kodanike jälitamisel, represseerimisel". No me ei saa Austraalia või UusMeremaa luurajate süüks niisuguseid asju panna. See on ajalugu, see on meie läbikäidud aeg. Me peame ikkagi taastama väljendi "okupeerinud riigid". Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Juhatus küll lootis, et härra Runnel on viimane, kes selles küsimuses sõna võtab, kuid meil on veel kaks sõnasoovijat. Eks kuulame ka nemad ära. Härra Rätsep!

J. Rätsep: Proua Lauristin pöördus juristide poole ja ma tundsin ennast kutsutud olevat natuke oma hoiakut seletama. Olen temaga täiesti ühel nõul. Redaktsioonitoimkonna, kuuenda toimkonna esindajana ma arvasin ka, et "teiste riikide" võib tähendada seda, et me eeldame vande andjatelt väga põhjalikku õigusliku järjepidevuse tundmist. Aga nad ei tarvitse meie kontseptsiooniga ühinenud olla ja võivad arvata, et Eesti NSV Julgeoleku Komitee teenistuses olemine ei takista neid vannet andmast. See võib tekitada segaseid olukordi, kus osa inimesi oma naiivsuses ja poliitilises kavaluses või teistsuguse poliitilise hoiaku tõttu leiavad endale hea võimaluse heauskselt seda vannet rikkuda. Samal ajal tuleb "okupeerinud riikide" kontseptsiooni puhul arvestada väikest nõrkust, sest see kitsendus kehtib ka Taani ja Rootsi luure kohta. Soome kohta see ei kehti, sest Soome ei ole meid kunagi okupeerinud. Niisugused on probleemid. Nii et ma arvan, et me saame oma suhtumise hääletamisega otsustada. Kui nüüd oma hoiakust rääkida, siis ma pooldan Eestit okupeerinud riikide luure kohta käivaid etteheiteid.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kuivõrd selle valdkonna spetsialiste on meil assamblee liikmete hulka väga palju kogunenud, siis kas me võime omavahel kokku leppida, või kui vaja, siis otsustada, et viimasena võtab sõna härra Vahtre? Palun, kui keegi protestib, siis tõstke käsi! Viimane, kellele juhatus sõna annab, on härra Vahtre. Pärast seda on lõppsõna ja siis on hääletamine. Härra Leisson, palun!

E. Leisson: Lugupeetud kolleegid! Võib-olla tõesti see riikide loetelu oleks kõige praktilisem, kui me hakkame sealt altpoolt, Saksamaast peale ja jõuame üles Taani ja Rootsin. Juriidilistes põhjendustes, millest rääkis härra Rätsep, on ka tunda teatud vajakajäämisi. Kuidas me hakkame nüüd NSV Liidu luuret ja tema relvajõudude vastuluuret lahti liigendama? Siis peaksid ka Läti ja Leedu seal sees olema.

Juhataja: Suur tänu! Härra Tarand!

A. Tarand: Tänan, härra juhataja! Jutt on nii kaasakiskuv, et ma kaotasin ka enesetsensuurivõime. Tähendab, ma tahan öelda, et vabastame taanlased, poolakad, rootslased ja võib-olla ka Olav Tryggvasoni sellest süüst, et nad on meid okupeerinud. Nad on vallutanud maad ja alistanud rahvast, riigi mõistet nemad sel ajal ei tundnud ja meie ka mitte. Nii et jääme "okupeerinud riikide" juurde ja saame hakkama oma kahe vana vaenlase Saksamaa ja Venemaaga. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Viimasena on sõna härra Vahtrel. Palun!

S. Vahtre: Mul jääb ainult ütelda, et ma arvan just sama, mida härra Tarand ütles. Rootsi sugulasi ei saa vist keegi mulle ette heita, kuigi noored üliõpilased peavad mind küll nii vanaks ja ma olen sunnitud olnud seletama, et ma ei ole siiski Rootsi ajal elanud.

Juhataja: Suur tänu! Me oleme ära kuulanud väga palju poolt- ja vastuargumente. Ma pakun redaktsioonitoimkonna esimehele proua Hännile lõppsõna. Palun!

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Nende kahe redaktsiooni vahe on selles, et subjektide ring, kellele see mõte laieneb, on laiem sel juhul, kui me ütleme "teise riigi", ja kitsam sel juhul, kui me räägime okupeerivast ja okupeerinud riikidest. Kuidas tõlgendada, kui me ütleme "teise riigi"? Kas oldi siis Eesti NSV teenistuses või ei oldud? Ilmselt oli ikkagi tegemist Nõukogude Liidu julgeolekuorganitega, kes Eestis tegutsesid. Ma arvan, et siin on meil eelkõige poliitiline valik, kellele me õieti neid piiranguid tahame seada. Siin tuleb lihtsalt hääletada.

Juhataja: Suur tänu! Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule asendada § 7 lõigus 1 sõnad "okupeerinud riikide" sõnadega "teise riigi"? Hääletame, palun! Poolt on 2, vastu on 23. Assamblee on otsustanud, et jääb nii, nagu oli eelmises tekstis, s. o. "okupeerinud riikide julgeolekuorganite" jne. Meil on sama paragrahvi kohta veel üks küsimus, mille juurde meil tuleb pöörduda. Palun!

L. Hänni: Õieti on meil üks küsimus veel sellesamas lõikes, mida me praegu hääletasime. See küsimus on ühes sidesõnas, aga kuna põhiseaduse rakendamise seaduses on igal sõnal suur kaal, siis me peaksime seda arutama. Esialgses redaktsioonis on nii, et isik peab andma kirjaliku süümevande selle kohta, et ta ei ole olnud Eestit okupeerinud riikide julgeolekuorganite või relvajõudude luure- või vastuluureteenistuses ega agent, ja et ta ei ole osalenud jne. Tähendab, meie esialgses redaktsioonis on kaks üheaegset tingimust: ei ole olnud agent ja samal ajal ei ole represseerinud Eesti Vabariigi kodanikke. Nüüd tulebki täpsustada, kas siin on mõeldud niimoodi, et nendele agentidele ja muudele tegelastele on lisatingimuseks ka see, et nad on represseerinud Eesti Vabariigi kodanikke, või olid need kaks poolt mõeldud sõltumatuna. Sel juhul tuleks "ja" asendada sõnaga "ega". See teine lausepool kõlaks siis nii: "... ega ole osalenud kodanike jälitamisel ja represseerimisel." Sel juhul on süümevandel nagu kaks poolt: ühelt poolt ei ole oldud julgeoleku- ega luureteenistuses ja teiselt poolt ei ole osaletud kodanike jälitamisel. Nii et meil tuleks kõigepealt täpsustada, mida assamblee siin silmas pidas. Redaktsioonitoimkond andis sellise tõlgenduse, et meil on siin redaktsioonilist laadi eksitus ning sõna "ja" asemel peaks olema "ega ole osalenud". Nii et me küsime, kas me saime õigesti aru ja võime oma parandust võtta kui redaktsioonilist parandust või oli assamblee siiski mõelnud nii, et need kaks tingimust peavad olema koos.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kui keegi assamblee liikmetest peab vajalikuks alustada arutelu ja lõpetada see hääletamisega, palun tõsta käsi püsti, sest sellisel juhul annab ta märku, et redaktsioonitoimkond, asendades sõna "ja" sõnaga "ega", pole talitanud meie tahet täites ja redaktsiooni korrastades, vaid on muutnud asja sisu. Niisiis, palun tõsta käsi püsti, kui on vaja alustada arutelu ja hääletada! Me ei alusta arutelu ega hääleta, sest assamblee on tunnistanud, et ta on kogu aeg silmas pidanud seda, et piisab ühest tunnusest, et need kaks tingimust ei pea mõlemad esinema üheaegselt. Läheme edasi.

L. Hänni: Selle paragrahvi viimases lõikes on redaktsiooniline täpsustus, mis ei muuda sisu, vaid on antud täpne viide käesoleva paragrahvi lõigus 1 märgitud ametikohtadele. Selle järgi isik mitte ei vabastata ametist, vaid vastavalt ametikohalt. See on selline redaktsiooniline täpsustus, mis sisu ei muuda.

Juhataja: Palun, kas on neid assamblee liikmeid, kes peavad vajalikuks alustada arutelu ja hääletada seda küsimust, mille praegu kandis ette proua Hänni? Ei ole. Niisiis on assamblee seisukohal, et viimases lõigus tehtud redaktsiooniline parandus vastab assamblee tahtele.

[...]

L. Hänni Paragrahvis 8 on redaktsiooniline pisiparandus: asendada sõna "lõigus" sõnaga "lõikes", nii on juriidilises terminoloogias. Meil on siin "lõigus", § 6 lõigus 1. Muutub ka paragrahvi number: § 7 lõikes 1. Sõna "lõik" asendub sõnaga "lõige".

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kas on keegi, kes leiab, et tegemist on niisuguse redaktsioonilise täpsustusega, mida tuleks arutada ja otsustada hääletamise teel? Palun käsi püsti tõsta! Ükski assamblee liige ei pea vajalikuks alustada arutelu ja lõpetada seda hääletamisega. Me oleme soostunud redaktsioonitoimkonna redaktsioonilise täpsustusega. Jätkame.

L. Hänni: Paragrahvis 9 on samuti redaktsiooniline parandusettepanek: asendada terminid "riigivõimu- ja valitsemisorganid" terminiga "riigiorganid", mis annab edasi sama sisu. Juhataja Palun, kas on vaja alustada arutelu? Härra Velliste, palun!

T. Velliste: Aitäh, härra juhataja! Ma arvan, et ka sõna "riigiorganid" ei ole õnnestunud, ei ole kuigi täpne. Esiteks pole arusaadav, kas on tegemist vastutavate töötajatega või ka koristajatega, ja teisalt on see väljend veidi kroonulik. Siin peaks olema "seniste riigiametnike töösuhete lõpetamist". Tänan!

L. Hänni: Ilmselt see isikuteriing, mida haarab üks või teine formuleering, on siiski erinev. "Riigiorganite töötajad" on laiem mõiste, termin "riigiametnikud" puudutab neid isikuid, kes on ametiisikud, niipalju kui ma seda õigusterminoloogiat jagan. Ma ei oska käigu pealt siin otsustada. Ma arvan, et me võiksime siiski selle garantii anda laiemale töötajate kategooriale.

Juhataja: Härra Runnel, palun!

H. Runnel: Me võiksime anda küll laiemale kategooriale, aga kahjuks on keeleline suhe väga konkreetne. Ma soovitan parema puudumisel minna tagasi väljendi "riigivõimu- ja valitsemisorganite töötajad" juurde. Me tuleme Nõukogude Liidust, ENSV-st, ja kui me pruugime ainult lühikest väljendit "riigiorganite töötajad", siis assotsieerub sõna "riigiorganid" väga paljudel ainult julgeolekuorganitega. Pikem variant on oma kohmakusest hoolimata siiski õigem. Aitäh! Juhataja Härra Erm, palun! A. Erm Aitäh! Ma siiski soovitan jääda endise mõiste, s. t. riigiametnike juurde, sellepärast et ega me niikuinii ei jõua üles lugeda kõiki kategooriaid, kelle töösuhet põhiseaduse jõustumine ei lõpeta. Me mõtleme ikkagi riigiametnikke, eelkõige kõrgeid ametnikke. On iseenesestmõistetav, et teised jäävad tööle. Sõna "riigiorganitest" kõlba peale selle veel tõesti väga halvasti. Tänan!

L. Hänni: "Riigivõimu- ja valitsemisorganid" on see konstruktsioon, mida kasutab praegune õigusterminoloogia ja kus tehakse vahet võimu ja valitsemise vahel, aga meie põhiseaduse eelnõus on "riigivõim". Ka valitsemine on üks riigivõimu teostamise viis ja sellepärast sõna "riigiorganid" hõlmaks kõik need riigivõimu erinevad komponendid.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Võib-olla on tõepoolest tegemist maitseküsimusega, aga seda enam oleks põhjust langetada otsus hääletamise teel. Kas on veel argumente, mida on vaja välja öelda? Ei ole. Hääletame. Kes on meile täna välja jagatud põhiseaduse rakendamise seaduse

eelnõu teksti § 9 redaktsiooni poolt? Hääletame, palun! Poolt on 14, vastu on ka 14. Meil tuleb läbi viia uus voor. Palun, kas kahe vooru vahel soovib keegi sõna? Sõnasoovijaid ei ole. Vabandust, härra Runnel! Palun!

H. Runnel: Ma ootasin jällegi Ain Kaalepi sõnavõttu, aga ta ei võtnud sõna. Ma julgen siis ise öelda, et sellel lühemal variandil (riigiorganite) on pejoratiivne varjund.

Juhataja: Härra Runnel! Paljudel ei ole kaasas Kleisi, Silveti ja Väari "Võõrsõnade leksikoni", minul ka mitte. Kui on võimalik selle märkuse sisu avada, siis palun seda teha!

H. Runnel: Pejoratiivne tähendab halvakõlaline. Nagu ma enne ütlesin, sõna "riigiorganid" meenutab paratamatult ühtesid organeid.

Juhataja: Suur tänu! Härra Velliste, palun!

T. Velliste: Härra juhataja! Mul on ettepanek. Ma küll ei tea, kas ma kodukorda õigesti tõlgendan, aga kui kodukord seda võimaldab, siis kas ei oleks võimalik kompromissina hääletada minu ettepanekut kasutada sõna "riigiametnike"? Kui see peaks saama vajaliku hulga hääli, siis on probleem lahendatud. Muide, kas see on võimalik? Tänan!

Juhataja: Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep: Austatud kolleegid! Ma olin sellegi teema arutamise juures redaktsioonitoimkonnas ja mõttes toetasin seda lühemat varianti. "Organitega" on niimoodi, et tundub küll, nagu muus ühiskonnas ei oleks neid olnud, aga taastatava Eesti riigi vanadel aegadel kasutati seda sõna õiguskeeles suhteliselt rohkem, kui me praegu kujutleme. Kui neid tekste lugeda, siis on seda tarvitatud täpselt samas tähenduses. See sõna hõlmab märgatavalt rohkem kui endine pikk redaktsioon, sest riigivõimu mõiste on üldiselt väga mitmeti tõlgendatav. Ta on sel juhul õiguskeele järgi riigivalitsemist osaliselt kattev, riigivõimu all laiemas tähenduses on ka kohtuvõim ja kõigi võimkondade võim. Nii et toda terminit on tarvitatud küll palju laiemalt ja meil läheb edaspidi defineerimisega väga raskeks. Mina tervitan seda lakoonilist ja lühikest formulatsiooni. Loodan leida kaasamõtlejaid, mõjutada küll kedagi ei soovi.

Juhataja: Härra Salum, palun!

V. Salum: Tänan! Trivimi Velliste ettepanek kasutada sõna "riigiametnike" vabastaks meid neist vanadest organitest. Tänan!

Juhataja: Härra Käbin, palun!

T. Käbin: Tänan! Ma mõtlesin juba, et ei olegi vaja rääkida, sest Jüri Rätsep ütles ära, mida tähendab termin "riigivõim". Termin "riigivõimu- ja valitsemisorganid" on pärit ju möödunud ajast, kui tavatseti vene keeles öelda: органы государственной власти и управления. "Riigivõim" haarab ka kohut. Aga "riigiametnik" tähendab ka seda, et ministeeriumi või ükskõik missuguse riigiasutuse sekretär ja masinakirjutaja on riigiametnik. Tähendab, me hõlmame sellega paratamatult kõik riigiasutuste töötajate kategooriad. Nii et ehk jääme selle redaktsioonikomisjoni pakutud versiooni juurde. Tänan!

Juhataja: Härra Järlik, palun!

R. Järlik: Mul on õieti küll küsimus proua Hännile. Silmas on peetud ilmselt seda, et kellegi töösuhteid ei lõpeta iseenesest põhiseaduse jõustumine, kaasa arvatud seniste riigivõimu- ja

valitsemisorganite või riigiorganite töötajate töösuhet. Kas sellisel juhul ei oleks õigem öelda, et põhiseaduse jõustumine iseenesest ei tähenda kellelegi seniste töösuhete lõpetamist, ja olekski kõik selge?

Juhataja: Aitäh! Kuulame veel ära härra Adamsi, pärast seda proua Hänni lõppsõna ja siis hääletame. Härra Adams, palun!

J. Adams: Tegelikult ei ole mul peale härra Järlikut suurt midagi ütelda. Aga ma mõtlesin härra Käbini praegusele ütlusele, et mõiste "ametnikud" on laiem ja hõlmab ka kõikvõimalike organite töötajaid. Miks me siis ei võiks kokku leppida laiemal mõiste kasutamises, kui me lähtume põhimõttest, et vaja on rõhutada, et kedagi ei vallandata? Tänan!

Juhataja: Härra Seppa! Kas meil on võimalik lõpetada arutelu ja anda proua Hännile lõppsõna? Või on midagi tingimata lisada? Palun, üks sõna!

Ü. Seppa: See ei muuda oluliselt mitte midagi.

Juhataja: Suur tänu! Meie põhjalik arutelu viis meid hea resultaadini. Nii et vähemalt sõna "riik" ei ole halvapäoline, on siis nende organitega kuidas on. Ma palun, et proua Hänni teeks meie kõigi jaoks lõppsõna ja püüame hääletamise kaudu otsuse langetada. Palun, proua Hänni!

L. Hänni: Uue põhiseaduse jõustumine toob eelkõige kaasa muudatusi riigivõimustruktuuride tegevuses. Selle tõttu on meil vaja anda garantiid just nende töötajatele. Nii et härra Järliku äärmiselt lai formuleering ei ole lihtsalt asjakohane, sest kõigi Eesti Vabariigi kodanike ja siin töötavate inimeste suhtes see põhiseadus lihtsalt ei oma mõju. Aga millist terminit kasutada? Me oleme oma eelistuse siin selgelt välja öelnud. Riigiteenistuja – seda võiks siiski lugeda kitsamalt. Need inimesed, kes riigiteenistuja staatust ei oma, kes on näiteks lihttöölised riigiametites, võiksid aru saada, et nende kohta see säte ei käi. Nii et mina toetan redaktsioonitoimkonna pakutud sõnastust.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Me asume hääletama. Meie ees on kaks varianti. Eelmise teksti §-s 8 on järgmine tekst: "Põhiseaduse jõustumine ei too iseenesest kaasa seniste riigivõimu- ja valitsemisorganite töötajate töösuhete lõpetamist." Uus tekst §-na 9: "Põhiseaduse jõustumine ei too iseenesest kaasa seniste riigiorganite töötajate töösuhete lõpetamist." Ma panen hääletamisele §-s 9 esitatud redaktsioonitoimkonna ettepaneku. Kui see ettepanek läbi ei lähe, siis järelikult jääb tekst, mis oli varem heaks kiidetud §-na 8. Enne kui me hääletame, soovib veel sõna härra Salum. Palun!

V. Salum: Kuna ettepanekuid oli neli, siis võiks konkureerivalt panna hääletusele härra Trivimi Velliste ettepaneku ja ka Ülo Seppa ettepaneku, s. t. konkureerivalt kõik need neli. Tänan!

Juhataja: Kes on selle poolt, et muuta § 8 teksti ja sõnastada see nii, nagu on täna väljajagatud põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu §-s 9? Palun hääletame! Poolt on 18, vastu on 12. Assamblee on otsustanud soostuda redaktsioonitoimkonna ettepanekuga muuta varasema eelnõu § 8, sõnastades selle nii, nagu on täna väljajagatud eelnõu §-s 9. Meil on jäänud kõige tõsisem küsimus. See on § 10. Palun, proua Hänni!

L. Hänni: See on rakendusseaduse viimane paragrahv. Põhjus, miks me hakkasime seda paragrahvi ümber sõnastama, seisnes selles, et sellisel kujul, nagu see meil varem kirjas oli ("Käesolev seadus on koos põhiseadusega vastu võetud rahvahääletusel 1992. aasta ..."), ei omanud esimene lausepool normatiivset iseloomu, vaid oli fakti nentimine. Nüüd tuleb välja,

et siiski selle nentimine, et rakendusseadus ja põhiseadus on rahvahääletusel koos vastu võetud, võimaldab kõrvaldada teatud hirmud, mis on praegu seotud rakendusseaduse eelnõuga. Sellepärast teen § 10 puhul praegu ettepaneku siiski jätta see pool, mis alguses oli olemas ("Käesolev seadus on koos põhiseadusega vastu võetud rahvahääletusel ..." ja kuupäev), oma paika, ainult et öelda ka, millal see rakendusseadus jõustub, et seadus jõustub üheaegselt põhiseadusega. Paragrahvi 10 lõik 1 oleks järgmine: "Käesolev seadus on koos põhiseadusega vastu võetud rahvahääletusel (viide kuupäevale). Seadus jõustub üheaegselt põhiseadusega." Paragrahvi 10 lõik 2 on uus. Sellise sätte lisamine võimaldaks ka põhiseaduse rakendamise seadust vajaduse korral muuta ja ütleks, millises korras see muutmine toimub. See toimub samas korras nagu põhiseaduse muutmine. Sellised kaks ettepanekut on meil rakendusseaduse viimase paragrahvi kohta.

Juhataja: Proua Hänni! Kas on võimalik § 10 tervikuna ette lugeda?

L. Hänni: Jah. Paragrahvi 10 lõik 1: "Käesolev seadus on koos põhiseadusega vastu võetud rahvahääletusel 1992. aasta ... Seadus jõustub üheaegselt põhiseadusega." Juhataja See oli lõik 1. L. Hänni Ja lõik 2 on: "Põhiseaduse rakendamise seadust saab muuta põhiseaduse muutmiseks ettenähtud korras."

Juhataja: Aitäh! Palun, kas on küsimusi? Palun, kas keegi soovib sõna võtta? Me asume hääletama. Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule asendada põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõus § 9 § 10 täna väljajagatud tekstis esitatud tekstiga ühes selle täiendusega lõigus 1, mille praegu esitas kõnepuldist proua Hänni? Hääletame, palun! Poolt on 28, vastu on 1. Assamblee on otsustanud selle variandi kasuks, mis meile täna välja jagati §-na 10, ühes lõigu 1 täiendusega, mille esitas kõnepuldist proua Hänni. Kas meil on rakendamise seaduse eelnõus veel probleeme, mida me peaksime arutama? Proua Hänni, palun!

L. Hänni: Paragrahvi 2 arutelu juures kerkis meil üles küsimus, kas põhiseaduses on vaja fikseerida mingi printsiip või säte, mis väldiks praeguste riigiorganite siirdumist n.-ö. põhiseadusjärgsesse Eesti Vabariiki ja põhiseadusjärgsete volituste omandamist. Nüüd on ka olemas selline formuleering, mis veel kord annaks garantiid, et seda ei juhtuks. Juhul kui assamblee toetab seda seisukohta, mille ma teile siit kohe ette loen, tuleks hääletada, kas vastav säte põhiseadusesse lisada. Sel juhul võiks see olla § 9 järel, § 9 ja § 10 vahel. Selle sõnastuse on esitanud härra Adams. Ma käigu pealt seda veidi redigeerisin, arvestades seda, et me võtsime omaks termini "riigiorganid". Küsimus on selles, kas lisada rakendusseaduse eelnõusse järgmine eraldi säte: "Kuni põhiseaduslike riigiorganite moodustamiseni ei saa põhiseadust rakendada või tõlgendada selliselt, et riigiorganile, mis ei ole moodustatud põhiseaduses ettenähtud korras, läheksid üle mõne põhiseadusliku riigiorгани kõik volitused."

Juhataja: Proua Hänni! Ma palun veel kord see säte ette lugeda, siis me jõuame selle kirja panna.

L. Hänni: "Kuni põhiseaduslike riigiorganite moodustamiseni ei saa põhiseadust rakendada või tõlgendada selliselt, et riigiorganile, mis ei ole moodustatud põhiseaduses ettenähtud korras, läheksid üle mõne põhiseadusliku riigiorгани kõik volitused."

Juhataja: Aitäh! Härra Velliste, palun!

T. Velliste: Härra juhataja! Mul on küsimus: miks peavad olema kõik volitused? Miks on see sõna "kõik" seal ees? Piisab, kui on mõned volitused, ka see on juba halb.

L. Hänni: Kõige parema kommentaari saab anda härra Adams.

Juhataja: Härra Adams, palun!

J. Adams: Härra Velliste! "Kõik" on võtmesõna, sellepärast et mingisuguseid volitusi, näiteks teatud kohustusi täidavad need organid, mis sel üleminekuperioodil kindlasti edasi püsivad. Küsimus on just nimelt täielikus õiguste ja kohustuste komplektis. Aga mul oli omakorda küsimus proua Hännile ja teistele, kes siin saalis vastata oskavad. Ma tõstasin probleemi algselt niimoodi, et ma rääkisin institutsioonidest ja ametikandjatest, ametiisikutest. Siis sain selgituse, et sõna "institutsioon" hõlmab juba ka piisavalt üksikuid ametnikke, kõrgemaid ametiisikuid. Nüüd ma esitan küsimuse, kas praeguses formulatsioonis kasutatud sõna "riigiorgan" hõlmab ka kõiki üksikuid ametnikke.

L. Hänni: Ma ei näe antud kontekstis küll olulist vahet nende kahe mõiste – "institutsioon" ja "riigiorganid" – ulatuse vahel. Põhiseaduslikud institutsioonid on Vabariigi President, valitsus, Riigikogu, Riigikohus. Mulle küll tundub, et "riigiorganid" võiks olla sama mahuga. Sõna "institutsioon" sissetoomine rakendusseadusesse tekitaks hulgaliselt küsimusi ja see oleks selles seaduses uus termin.

Juhataja: Härra Runnel, palun!

H. Runnel: Mul on väga konkreetne küsimus. Põhimõtteliselt leian ma selle sissekirjutamise sobiva olevat, aga on puhtkeeleline, võib-olla ka juriidiline, korrastav ettepanek. Kas ei võiks lause alguses järjestada sõnad nii, et ei saa põhiseadust tõlgendada ega rakendada? Loetelu oli vist selline, et rakendada ja tõlgendada. Paneks "tõlgendamise" ette, sellepärast et tõlgendamisest hakkab rakendamine. Tänan!

Juhataja: Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep: Väike redaktsiooniline märkus. See "läheksid üle" tundub mulle toortõlkena vene keelest – перешли. Siin oleks ehk õigem ja täpsem öelda "omistatakse", sest kõne all on ju veel olematute põhiseaduslike organite funktsioonid, nendelt ei saa ju üle minna. Neid ei ole veel. Nii et sõna "omistama" oleks vist täpsem, kõnelemata sellest, et eestipärasem.

Juhataja: Härra Adams, palun!

J. Adams: Tahtsin oma küsimust konkretiseerida. Näiteks, kas kaitseväge juhataja ametikoht või selline kogu nagu Eesti Panga Nõukogu on momendil hõlmatud formulatsiooniga "riigiorgan"?

L. Hänni: Ma arvan, et on küll.

Juhataja: Härra Salum, palun!

V. Salum: Vastupidi, ma arvan, et ei ole. Jääb ebamääraseks, nii et teen ettepaneku võtta aluseks Adamsi algne tekst koos kirjalike stiiliparandustega. Tänan!

Juhataja: Härra Kask, palun!

P. Kask: Austatud kolleegid! Nõustudes härra Adamsi teksti mõttega, leian ma siiski küsitavusi. Nimelt, üleminekuprotsess on küllalt keeruline ja ma kardan, et esimeste põhiseaduslike

organite moodustamine ei tarvitse minna täpselt põhiseaduse teksti järgi. Ma toon ühe näite. Esimest presidenti ei valita põhiseaduse teksti järgi ja kui me temale ei omista kõiki volitusi, siis ei ole ka kõik need riigiametnikud, kelle kandidatuure ta üles seab, põhiseaduslikult ametisse nimetatud jne. Nii et tekstis on teatud küsitavused. Tänan!

Juhataja: Aitäh! Sõnavõtjaid ega küsijaid rohkem ei ole. Proua Hänni, mida me siis nüüd edasi teeme?

L. Hänni: Me ei ole veel langetanud otsust, kas selline lisasäte võtta põhiseaduse rakendamise seadusesse sisse või mitte. Need redaktsioonilised ettepanekud asja sisu ei muuda. Ma arvan, et nii institutsioonid kui ka riigorganid ei käsitle ju mitte üksikuid ametiisikuid, vaid ikkagi teatud ametkondi. Nii et ühe või teise sõna valik siin ei too endaga kaasa mingeid sisulisi erinevusi, see on terminoloogiaküsimus. Nii et assamblee peab kõigepealt otsustama, kas lülitada see säte eelnõusse.

Juhataja: Tänan! Kes on selle poolt, et redaktsioonitoimkonna poolt täna meile välja jagatud põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõusse lisada §-de 9 ja 10 vahele lisaparagrahv, mille sisu oleks selline, nagu härra Adams ette pani? Hääletame, palun! Poolt on 24, vastu 5. Assamblee on otsustanud, et §-de 9 ja 10 vahele tuleb täiendav paragrahv, mille sisu on selline, nagu härra Adams ette pani. Lugupeetud kolleegid! Meil tuleb nüüd kokku leppida, kas me anname redaktsioonitoimkonnale koostöös härra Adamsiga nii palju voli, et nad vaatavad teksti, mille härra Adams esitas, pärast assamblee istungit üle või on meil vaja selleks teha vaheaeg. Meil on lõppemas teine päevakorrapunkt ja on jäänud veel üks põhiküsimus. See on assamblee pöördumine või läkitus Eesti Vabariigi kodanike poole. Pärast seda on veel lühike informatsioon ja siis on meie tööpäev lõppenud. Palun, kuidas me teeme? Millised on härra Adamsi ja proua Hänni ettepanekud?

J. Adams: Lugupeetud juhataja! Mis puutub sellesse paragrahvi, siis siin esitatud parandustest oli väga sümpaatne härra Kaalepi keeleline parandus. Mis puutub härra Kase esitatud küsimusse, siis see on väga kergesti lahendatav, kirjutades juurde "ja rakenduseseaduses". Kui assamblee enamus on arvamusel, et mõiste "riigorgan" on piisavalt avar ja katab kõik, siis mul ei ole mingeid probleeme. Teen ettepaneku, et toimkond viiks selle asja lõpuni, kuid tahan lisada, et meil on täna päevakorras veel kindlasti nn. § 8 küsimus ja ma ei usu, et me lahkume siit enne, kui me ka seda oleme käsitlenud. Tänan!

Juhataja: Juhatus ei tea, mida härra Adams § 8 all mõtleb. Mis puudutab üheksa assamblee liikme protesti, siis ma assamblee liikmeid informeerisin, et kui soovite, siis arutame seda neljanda päevakorrapunktina, aga igal juhul enne, kui me istungi lõpetame. Juhatus informeerib sellest. Mida härra Adams silmas pidas? Ma palun küll, et härra Adams täpsustaks.

J. Adams: Tänan! Ma võin täpsustada. Nõndanimetatud § 8 pidi minema rahvahääletusele eraldi variandina, nagu me oleme siin otsustanud pakkuda. Millegipärast ei ole me leidnud seda teksti avalikult trükituna. Võin öelda, niipalju, kui ma olen siin vaheaegadel vestelnud, et väga paljud tahaksid selle paragrahviga edasi tegelda. Tänan!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Juhatus pole laekunud ettepanekut, et hakata revideerima § 8 teksti, mis on üle antud ülemnõukogule ja Eesti Kongressile. Kui selline ettepanek tuleb, siis me hääletame ja otsustame, kas me asume selle teema juurde või mitte. Mis puudutab küsimusi, miks § 8 teksti pole koos põhiseaduse eelnõu tekstiga ja põhiseaduse rakendamise

seaduse eelnõu tekstiga avaldatud, siis kordan veel kord, et juhatus võtab seisukoha. Niisugune on praegune olukord. Härra Laar, palun!

M. Laar: Austatud härra juhataja! Ma koostas in omapoolsed parandusettepanekud §-le 8 ja andsin need redaktsioonitoimkonna esinaine proua Hänni kätte. Ma lihtsalt arvasin, et need mahuvad loomulikult sellesse neljandasse päevakorrapunkti, kus seda § 8 käsitletakse, aga kui selleks on vaja eriettepanekut, siis teen ametlikult ettepaneku käsitleda täna ka võimalikke muudatusi. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Kuid me ei ole suutnud lõpetada veel teist päevakorrapunkti. Kui vaja, siis me loomulikult täiendame päevakorda. Ma pöördusin proua Hänni ja härra Adamsi poole, et saada selgust, kuidas me teise päevakorrapunkti lõpetame. Proua Hänni, palun!

L. Hänni: Ma loen veel kord ette § 9 redaktsiooni, arvestades neid märkusi, mis selle kohta on tehtud. Kui selles suhtes edaspidi pretensioone ei ole, siis me võime otsuse langetada, aga kui on pretensioone, siis tuleb võtta vaheaeg ja seda veel kord redigeerida. Kas ma tohin lugeda? "Kuni põhiseaduslike riigiorganite moodustamiseni ei saa põhiseadust tõlgendada või rakendada selliselt, et riigiorganile, mis ei ole moodustatud põhiseaduses ja põhiseaduse rakendamise seaduses ettenähtud korras, omistataks mõne põhiseadusliku riigiorгани kõik volitused." See on vist tõesti veel parem. Ei ole? No näete, me vist ikkagi peame vaheaja võtma, et seda asja arutada. Härra Käbin juba esitab vastuväiteid.

Juhataja: Kuulame siiski ära härra Adamsi. Mis selle §-ga 9 edasi saama peaks? Kas rahuldab seesama tekst, mis ette loeti, või oleks vaja tööd jätkata? Palun, härra Adams!

J. Adams: Tänan! Mind rahuldab see tekst täiesti. Praegu.

Juhataja: Härra Runnel, palun!

H. Runnel: Mul on ettepanek päevakorras nimetatud neljas punkt siiski enne läbi rääkida või kas või informatsiooni kuulda, enne kui me läheme piduliku lõpuläkituse juurde. Enne kui me võtame mingi lõppotsuse või teksti vastu, peame vaidlema ja mustema töö ära tegema. Muidu hakkame pärast veel arutama ja vaidlema või kaklema või nutmagi. Romaan peaks lõppema ikka happy end'iga. Tänan!

Juhataja: Selle vastu ei ole midagi. Teemegi nii, nagu härra Runnel ette paneb. Härra Käbin, palun!

T. Käbin: Tänan, lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et selle paragrahvi vastuvõtmine toob kaasa selliseid probleeme, mida me lihtsalt ei suuda hiljem lahendada. Mõnele neist on viidatud, aga mina tõlgendan seda nii, et seni, kuni president ei ole nimetanud ametisse kohtunikke, ei ole meil võimalik õigust mõista, sest senised kohtud ei ole ju siis põhiseaduse järgi moodustatud. Selliseid näiteid, kus riiklik tegevus lihtsalt lakkab, võib tuua veel ja veel. Nii et mõelge selle üle. Aitäh!

[...]

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Sellel väikesel vaheajal püüdis redaktsioonitoimkond jõuda selgusele, milline on § 9a toime, tähendab, milliseid tagajärgi see endaga kaasa toob. Nagu me härra Adamsist võisime aru saada, on selle sätte eesmärk eelkõige selles, et ükski praegu tegutsev riigiorган ei saaks omandada või ühelegi neist ei saaks omistada riigiorгани funktsioone põhiseaduse mõttes. Kuid küsimusel on ka teine pool. Nimelt selline, millised on

praegu tegutsevate riigiorganite volitused pärast põhiseaduse jõustumist. Me teame, et see õiguslik konflikt kahe esinduskogu vahel on olemas ja see on viimasel ajal süvenenud. Sellepärast me ei saa siit saalist praegu ära minna, kui me ei anna selget vastust, millisel alusel tegutsevad praegused riigivõimuorganid. Siin ei tasu ilmselt pead liiva alla peita ja öelda, et küll tulevik ja poliitiline võitlus näitavad. Me peame siin mingi õigusliku lahenduse välja pakkuma. See lahendus võiks olla selles, et me lisaks §-le 9a, mis on härra Adamsi sõnastuses, ütleme välja ka selle, et kuni põhiseaduslikud riigivõimuorganid on moodustatud, täidavad tegutsevad riigivõimuorganid oma seniseid ülesandeid, s. t. nende volituste maht on määratud nende seaduste alusel, mille alusel nad moodustati ja nad seni tegutsesid. Ja me ei hakka põhiseaduse jõustumise päeval vaidlema, et Eesti Vabariigi valitsus, senine ülemnõukogu või Eesti Kongress on nüüd saanud mingisuguse teise sisu. Kui me selles kokku lepime, siis ma arvan, et me võiksime § 9a vist vastu võtta.

Juhataja: Härra Adams! Kas proua Hänni ettelõetud vastab ettepaneku sisule, mille te esitasite? Palun!

J. Adams: Ei, see ei vasta ettepaneku sisule. Mina ei olnud eriti mures praeguste riigiorganite kurva saatuse pärast, aga kuna see on n.-ö. teise poole ettepanek, mis tundub mulle igati mõistlik, siis ma ei näe mingit põhjust, mispärast ei või sellist täiendust lisada.

Juhataja: Kas härra Adams soovib teha täiendavalt mingi ettepaneku või on tema ettepanek hõlmatud siiski selle tekstiga, mille proua Hänni ette luges?

J. Adams: Ma võib-olla sain valesti aru. Ma sain proua Hännist niimoodi aru, et lisaks eelmisele tekstile tuleb teise lõikena formulatsioon, mis ta praegu ütles. Kui ma valesti aru sain, siis palun proua Hännil mind parandada.

L. Hänni: Minu ettepanek oli tõesti selles, et täpsustada teises lõikes seniste riigiorganite volituste mahtu, öelda seda, et nad täidavad oma ülesandeid seni, kuni on moodustatud põhiseaduslikud riigivõimuorganid. Redaktsioon, mille me kiiruga formuleerisime, oleks siis teise lõike osas järgmine: "Põhiseaduslike riigivõimuorganite moodustamiseni täidavad seni tegutsevad riigiorganid oma seniseid ülesandeid." Redaktsiooniliselt on see kaunis halb.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kas selle nn § 9a sisu on selge ja kas meil on võimalik hääletada või on vaja jätkata läbirääkimisi? Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep: Ma teen lugupeetud kolleegidele ettepaneku läbirääkimisi jätkata, sest mulle näib, et lõigete 1 ja 2 vahel on sisuline erinevus või õieti sisuline konflikt. See lõik, mis vahepeal väljatöötatud redaktsioonis peaks hääletamisele minema, on minu kui juristi jaoks täiesti arusaamatu konflikti juur. Asi on selles, et õiguskorraga ei ole niigi kõik korras ja meie riiklus on küllaltki nõtkel alusel. Sel juhul võib ju tekkida kas või politseigagi probleem, kui kõik volitused üle ei kandu. Mida selle politseiga siis teha, kas tema käest üldse saab tahta, et ta üritab korda hoida, või tuleb arvata, et ta võib ise valida, mida teha ja mida mitte? Niisuguseid formulatsioone ei saa me toetada lihtsalt juriidilise kvaliteedi pärast ja ka murest meie riikluse ja kas või vajaliku olukorra säilitamise pärast.

Juhataja: Härra Adams, palun!

J. Adams: Ma vastan härra Rätsepale. Paragrahvis ei räägita politseist, räägitakse ainult põhiseaduslikest organitest. Ma ei tea, et meie põhiseaduse tekstis oleks nimetatud politseid. Ma võiksin tuua ka vastuväiteid sellele lõikes 2 väljapakutule, sest olen kuulnud juba arvamust,

et kas see peaks tähendama, et kolme kuu jooksul ei ole mõeldav ülemnõukogu laiali saata. Ma arvan, et praegu siin sisulist vastuolu ei ole, ja teen ettepaneku paragrahv kui kompromissvariant vastu võtta.

L. Hänni: Kas ma tohin mõlemad lõiked veel kord ette lugeda? "Kuni põhiseaduslike riigorganite moodustamiseni ei saa põhiseadust tõlgendada või rakendada selliselt, et riigorganile, mis ei ole moodustatud põhiseaduses ja põhiseaduse rakendamise seaduses ettenähtud korras, läheksid üle mõne põhiseadusliku riigorgani kõik volitused. Põhiseaduslike riigorganite moodustamiseni täidavad põhiseaduse jõustumise hetkel tegutsevad riigorganid oma seniseid ülesandeid."

Juhataja: Härra Adams tegi meile ettepaneku hääletamise teel otsustada, kas me lisame sellise paragrahvi või mitte. Palun, kas me võime panna selle küsimuse hääletamisele? Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep: Mul on üks väike ettepanek paigutada kaks lauset ümber. Esimeseks lõikeks lause, et täidavad oma seniseid ülesandeid, ja teiseks lõikeks lause, mille mõte on, et seniste ülesannete täitmisel ei tohi nad ette haarata neid uusi ülesandeid, mis uue põhiseaduse põhjal vastavale organile võiksid tulla. Nii oleks vahest loogilisem. Võib-olla oleks siis isegi Tiit Käbin rahul.

Juhataja: Ma ei tea, kas Tiit Käbin on rahul, aga kindlasti on oma tähendus ka sätete järjekorral. Ma palun, et proua Liia Hänni ütleb, kas ta selle paranduse teeb või ei, ja pärast seda me katsume ikkagi hääletada.

L. Hänni: Selles, mis härra Kaalep ütles, on kindlasti sisemine loogika olemas, aga sel juhul tuleb seda esimest, praegust lõiget 1 natuke redigeerida. Põhimõtteliselt võiks selline paigutus selgemini esile tuua, mida me taotleme. Ma arvan nii, et kui me siin sisu osas praegu suudame kokku leppida, siis selle väikese redaktsioonilise muudatuse, kui assamblee seda redaktsioonitoimkonnale usaldab, me teeme ära rahulikus meeleolus.

Juhataja: Proua Pärnaste, palun! E. Pärnaste Võib-olla on see tarbetu kordamine, aga ehk tasuks praegu nimetatud lõiku 2 lisada ka mõtte, et tegutsevad küll edasi, kui see ei ole põhiseadusega vastuolus.

L. Hänni: Sel juhul nad kindlasti edasi ei tegutse, sest põhiseadusega on nende moodustamise alused enamikul juhtudel vastuolus või, õieti öelda, kõigil juhtudel, sest nad ei ole põhiseadusjärgsed. Ma arvan, et kui me tahame seda sündinud kompromissi praegu alles hoida, siis lisaettepanekute tegemine võiks asja ainult halvemaks teha.

Juhataja: Suur tänu! Palun, kas me asume hääletama või on vaja läbirääkimisi jätkata? Kes on selle poolt, et lisada põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõusse §-de 9 ja 10 vahele uus paragrahv redaktsioonis, mille luges ette redaktsioonitoimkonna esinaine proua Liia Hänni? Hääletame, palun! Poolt on 16, vastu 4. Assamblee on otsustanud lisada §-de 9 ja 10 vahele uue paragrahvi redaktsioonis, mille luges meile ette redaktsioonitoimkonna esinaine proua Liia Hänni. Proua Hänni, kas sellega on rakendamise seaduse eelnõu küsimused ammendatud?

L. Hänni: Rakendamise seaduse teksti kohta praegu rohkem märkusi ei ole redaktsioonitoimkonnale laekunud, kuid kuna rakendusseaduse juurde kuulub orgaaniliselt ka § 8, siis selles osas on tõepoolest härra Mart Laari allkirjaga ettepanek viia § 8 teksti sisse muudatused. Ma ei tea, kuidas assamblee sellesse ettepanekusse suhtub.

Juhataja: Palun, kas keegi nõuab, et me peaksime eraldi hääletama §-de 9 ja 8 küsimuste arutamist või on see mõeldav sama päevakorrapunkti raames, kus me arutasime põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu? Ei ole vaja täiendavalt hääletada. Palun, proua Hänni!

L. Hänni Ma tutvustan teile, milles need ettepanekud seisnevad. Kõigepealt on ettepanek asendada tekstis piirdatum 20. august 1991 datumiga 16. juuni 1988. Jutt käib sellest, millal algasid nende kõrgete parteiametnike volitused. Kas on vaja korrata ettepaneku sisu või tutvustan ma teist ettepanekut?

Juhataja: Võib-olla on võimalik teha kõik ettepanekud assambleele teatavaks ja pärast seda püüame järjekorras formeerida assamblee seisukoha nende ettepanekute suhtes. Palun!

L. Hänni: Siin on teine ettepanek: jätta tekstist välja sõnad "kandideerida Riigikokku ja Vabariigi Presidendi kohale". Nii et nendest ametikohtadest, kuhu on keelatud kandideerida ja asuda, jäävad välja Riigikogu ja Vabariigi Presidendi ametikoht. Need on kaks ettepanekut.

Juhataja: Niisiis, esimene nendest. Palun proua Hänni kommentaari!

L. Hänni: Siin ei olegi midagi kommenteerida, sest selle ettepaneku eesmärk on rehabiliteerida need EKP kõrged ametnikud, kes sattusid oma ametikohale pärast perestroikat. Teise ettepaneku sisu on ka selge. Võetakse maha piirang kandideerimiseks Riigikokku ja Vabariigi Presidendi kohale, jättes piirangu ainult nendele ametikohtadele, mis on seotud nimetamisega.

Juhataja: Kas kõigile on ettepanek mõistetav? Küsimusi ei ole ja sõnasoovijaid ka mitte. Me hääletame neid ettepanekuid ilmselt eraldi. Esimese ettepaneku sisu on selles, et see täiendav küsimus, mille assamblee peab vajalikuks kõrvuti põhiseaduse ja selle rakendamise seaduse eelnõuga rahvahääletusele panna, saaks redigeeritud selliselt, et me tooksime sisse uue kuupäeva või piirduksime ainult 1988. aasta 16. juuniga. Jääks siis selline tekst. Palun tähelepanu! "Kuni 2000. aasta 31. detsembrini on isikutel, kes on olnud EKP ja ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid, samuti NLKP või ÜLKNÜ Keskkomitee või vabariiklike keskkomiteede büroo liikmed või liikmekandidaadid, NLKP ja ÜLKNÜ oblasti- või rajoonikomitee sekretärid ja kelle volitused algasid enne 1988. aasta 16. juunit ..." Selline on siis tekst, mille esitab meile redaktsioonitoimkond. Lugupeetud kolleegid! Kes on selle poolt, et teha põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõus lisatud küsimuses ettelõetud parandus? Hääletame, palun! Poolt on 13, vastu 11. Assamblee on otsustanud parandada lisaküsimuse teksti, kirjutades uueks kuupäevaks 1988. aasta 16. juuni. Teine ettepanek oli sama lisaküsimuse suhtes veel. Proua Hänni, palun tutvustada veel kord seda teist ettepanekut ja lisada redaktsioonitoimkonna kommentaar!

L. Hänni: Teine ettepanek on jätta tekstist välja sõnad "kandideerida Riigikogusse ja Vabariigi Presidendi ametikohale". Sellise ettepaneku sisselülitamise korral on kõrgetel EKP ametnikel ja ELKNÜ kõrgetel ametikohtadel olnud isikutel võimalus kandideerida meile peatselt lähenevatel valimistel, nii et siin ei ole ka vist pikka kommentaari vaja.

Juhataja: Kas on küsimusi? Küsimusi ei ole. Kas keegi assamblee liikmetest soovib sõna võtta? Sõnasoovijaid ei ole. Asume hääletama. Kes on selle poolt, et põhiseaduse rakendamise seaduse juurde kuuluvast lisaküsimusest jätta välja sõnad "kandideerida Riigikogusse ja Vabariigi Presidendi ametikohale"? Hääletame, palun! Poolt on 11, vastu 8. Assamblee on otsustanud teha põhiseaduse rakendamise seaduse juurde kuuluvast lisaküsimusest muudatuse,

arvates välja sõnad "kandideerida Riigikogusse ja Vabariigi Presidendi ametikohale". Härra Erm, palun!

A. Erm: Kogu selle probleemiringi kohta on mul üks ettepanek, mis on küllaltki redaktsiooniline: asendada aasta 2000 aastaga 1999.

Juhataja: See on muidugi suur erinevus. Kas redaktsioonitoimkond vajab vaheaega või kuidas me nüüd edasi teeme? Sõna on härra Vahtrel.

S. Vahtre: Austatud kolleegid! Mulle tundub, et §-s 8 on nüüd tehtud niivõrd suur muudatus, et tekib küsimus, kas on vaja seda üldse rahvahääletusele panna. Aga mis puutub sellesse aastaarvu 2000, siis tulevad niikuinii suured vaidlused selles küsimuses, millal algab uus aastatuhat. Ei tahaks sellesse praegu laskuda. Igatahes on minu arvates eelnõu autorid täiesti õigesti mõistnud seda aastatuhande mõistet – nii, nagu sellest praeguse aja teadus aru on saanud. See aastatuhat kestab just nimelt 31. detsembrini 2000, sealt algab siis uus aastatuhat.

Juhataja: Kas härra Erm on nõus oma taotluse tagasi võtma? Sel juhul assamblee ei asuks arutama küsimust, millal aastatuhat vahetub. Suur tänu! Proua Hänni, kas meil on nüüd ammendatud kõik need küsimused, mis olid seotud rakendamise seaduse eelnõuga ja nn. §-ga 8, selle lisaküsimusega?

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Rohkem muudatusettepanekuid rakendusseaduse ja selle lisaparagrahvi kohta laekunud ei ole. Paragrahv 8 on tõepoolest saanud nüüd veidi teistsuguse kuju ja see küsimus, mis siin püstitati, kas selles kirjapandu väärrib seda, et rahva käest küsima hakata, või võiks selle asja ise ära otsustada, on tõsine küsimus. Mulle on laekunud veel üks kiri härra Adamsilt, kes küsib, kas oleks vaja midagi ette võtta, et nimetatud lisaküsimus kaduma ei läheks ja kuuluks edaspidigi seaduse juurde. Ma arvan, et see kusagile kaduma ei lähe, sest assamblee on selle lisaküsimuse suhtes oma otsustuse langetanud ja me edastame ülemnõukogule lihtsalt need sisseviidud redaktsioonilised parandused.

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Me oleme sellega lõpetanud ka teise päevakorrapunkti. Assamblee juhatuse nimel luban teile, et esmaspäevase päeva jooksul edastatakse ülemnõukogule ja Eesti Komiteele need parandused, mis me tegime põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõus ja selle juurde kuuluvas lisaküsimuses.

T. Käbin: Lugupeetud härra juhataja! Rakendusseaduse eelnõus on tehtud küllalt olulisi ja põhjapanevaid muudatusi, mistõttu dokument tervikuna tuleb ju heaks kiita. Samuti ütlen ette rutates, et ka põhiseaduse eelnõu tekstis on tehtud olulised muudatused. Ka see tuleb tervikuna heaks kiita. Tänan!

Juhataja: Palun, kas on veel neid kolleege, kes jagavad härra Tiit Käbini seisukohta ja arvavad, et me peaksime hakkama uuesti hääletama? Kas me hääletame nimetatud dokumendid, mida me püüdsime parandada, uuesti läbi? Kui härra Tiit Käbin jääb oma ettepaneku juurde, siis me kujundame assamblee seisukoha hääletamise teel. Assamblee juhatajana ei pea ma vajalikuks seda, et assamblee peaks uuesti põhiseaduse, selle rakendamise seaduse ja lisaküsimuse suhtes oma otsuse tegema.

I. Hallaste Aitäh, härra juhataja! Ma ühinen teie arvamusega, et meie ülesanne praegu oli teha parandusi nendesse dokumentidesse, mis on assamblee poolt ette valmistatud, ja pole mingit vajadust hakata kõiki neid tervikuna läbi hääletama. Piisab sellest, et meil on olemas kõigi

parandusettepanekute hääletustulemused. Me võiksime minna viimase päevakorrapunkti juurde – pöördumine kodanike poole. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Palun, kas keegi nõuab, et me peaksime veel mingeid hääletusvoorusid läbi viima? Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots: Ma tuletan ainult härra Hallastele ja teistele meelde ülemnõukogu 3. septembri otsust, mis nõuab terviku hääletamist, koosseisu enamusena.

Juhataja: Härra Runnel, palun!

H. Runnel: Minu meelest kuulub tsiviliseeritud ühiskonnas rituaalide hulka ka teatud lõppotsuste kinnitamine. Ka mandaatkomisjoni aruanne kinnitatakse hääletamisega. See kuulub minu meelest piduliku rituaali hulka ja siin ei maksa vaielda, vaid kinnitame hääletamisega. Kõik on meie oma töö. Tänan!

Juhataja: Härra Erm! A. Erm Ma olen seisukohal, et see etapp, mida me praegu siin Põhiseaduse Assamblees läbime, on üleüldse n.-ö. pealesunnitud etapp, sest assamblee andis juba korra põhiseaduse eelnõu ülemnõukogule üle. Kui me olime nii lahked ja nõustusime ülemnõukogu ettepanekul siia veel parandusi tegema, siis peaksid mõlemad pooled sellega rahul olema, aga uuesti põhiseaduse projekti läbi hääletada, selleks ei näe ma küll mingit alust.

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! See tore kõnelus teemal, mida veel võiks hääletada, võib kesta kaua. Kui te lubate, ma ütlen vahele repliigi: senine arutelu ei ole tõstatanud kellegi nõuet sellist hääletamist läbi viia. Assamblee juhatajana ei pea ma vajalikuks korraldada hääletamist põhiseaduse, selle rakendamise seaduse või lisaküsimuse osas. Kas härrad Runnel ja Kaalep kavatsevad sellist hääletust nõuda? Härra Runnel, palun!

H. Runnel: (Ei võtnud sõna.)

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid!

H. Runnel: Vabandust, ma sain nüüd mikrofoni! Ma tahtsin sõna võtta sellepärast, et härra Erm andis nii põhjaliku ja õiglase seletuse, et ma võtan oma ettepaneku tagasi, mitte häbiga, vaid siiski rõõmuga.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Ma ei võta ka pikemalt sõna, sest härra Erm ja härra Runnel rääkisid kõik selle ära, mida ma rääkida tahtsin. Me oleme ammendanud ka selle päevakorrapunkti, mille raames me pidime läbi vaatama redaktsioonitoimkonna parandusettepanekud põhiseaduse eelnõu juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu kohta. Meil on jäänud käsitleda kaks küsimust. Nendest üks puudutab üheksa assamblee liikme pöördumist juhatusse poole. Ma loen selle veel kord ette ja pärast seda püüan sellele kirjale vastata: "Protest. Palume Põhiseaduse Assamblee juhatusel selgitada, mispärast on ajakirjanduses põhiseaduse ja selle rakendamise seaduse eelnõude avaldamise käigus kaduma läinud § 8, mis käsitleb suhtumist endisesse partei ja komsomoli tippnomenklatuuri ja mille assamblee oli otsustanud põhiseaduse referendumil eraldi hääletamisele panna. Meie protest on suunatud sellele, et assamblee juhatus ei ole tundnud huvi nimetatud paragrahvi kui meie ühise töö tulemuse edasise käekäigu vastu. 10. aprillil 1992. aastal. Endre, Tarto, Korrovits, Niitsoo, Jürgenson, Laar, Adams, Vahtre ja Runnel." Põhiseaduse, selle rakendamise seaduse ja nn. § 8 osas juhendus ülemnõukogu aparaat ülemnõukogu 1992. aasta 19. märtsi otsusest põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamise

kohta. Selle otsuse tekst on teile välja jagatud. Otsuse punktis 1 eristatakse kõiki kolme nimetatud dokumenti. Otsuse punktis 3 on järgmine tekst. Ma loen selle ette, sest ilmselt osal pole kaasas nimetatud 19. märtsi otsust: "Avaldada Põhiseaduse Assamblee poolt ülemnõukogule esitatud põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu tekstid ning ülemnõukogu poolt moodustatud juristide ekspertgrupi alternatiivettepanekud ajalehtedes "Rahva Häääl" ja "Estonija" ühe nädala jooksul, arvates käesoleva otsuse vastuvõtmisest." Nimetatud ülemnõukogu otsuse punktis 3 on tänaseni täitmata osa, mis puudutab juristide ekspertgrupi alternatiivettepanekute avaldamist. Selles küsimuses on ülemnõukogu juhatus moodustanud uurimisgrupi, kes pole oma tööd lõpetanud. Mis on siis saanud nn. §-st 8, sellele küsimusele annab vastuse sama otsus. Nimelt, punkti 1 viimane lõik. Loen selle ette: "Eesti Vabariigi Justiitsministeeriumil korraldada põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja Põhiseaduse Assamblee poolt rahvahääletusele pakutava täiendava küsimuse juriidiline ekspertiis, esitades tulemused ja omapoolsed ettepanekud ülemnõukogule 1992. aasta 13. aprilliks." Nimetatud ülemnõukogu otsus võeti ülemnõukogus vastu üsna pika ja sisuka arutelu tulemusena. Otsuse punkt 3, mille ma teile ette lugesin, hääletati läbi eraldi ja tulemus oli järgmine: poolt 34, vastu 23. Nii põhiseaduse eelnõu kui ka põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu avaldamine "Rahva Hääles" toimus kokkuleppe teel nimetatud lehega. Kui ma olen õigesti informeeritud, tuli ülemnõukogu vastavatel institutsioonidel hüvitada lehele nimetatud dokumentide avaldamise kulud. Seega ei ole mitte assamblee, kahjuks või õnneks, nimetatud dokumentide avaldaja, vaid seda on teinud ülemnõukogu asjaomased institutsioonid. Palun, kas härra Uluots soovib minu poolt ettekantule midagi lisada või soovib keegi assamblee liikmetest seda teha? Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots: Mul ei ole midagi lisada, seletus on täiesti objektiivne ja adekvaatne. Nii et uskuge, mida ütles Tõnu Anton. Juhataja Kas keegi soovib midagi lisada?

J. Adams: Kui ma nüüd mitte ülemnõukogu inimesena asjast õigesti aru sain, siis mõistlikkuse keelde tõlgituna tähendas see seletus, et ülemnõukogul ei jätkunud enam raha selle nn. § 8 avaldamiseks. Ma teen ettepaneku korraldada siin korjandus ja avaldada siis see tekst "Rahva Hääles" kas või erakuulutusena.

Juhataja: Härra Adams! Teie avaldus on minu arvates ülemnõukogule solvav. Te ei pruugiks selle avalduse üle head meelt tunda.

Ü. Uluots: Ma olen täpselt sama meelt mis Tõnu Anton.

V. Rumessen: Ma julgen siiski juhtida teie tähelepanu sellele, et Põhiseaduse Assamblee liikmetele on selle teksti mitteavaldamine samuti solvav. Juhataja Lugupeetud kolleegid! Assamblee juhatajana lubasin teid informeerida asjaoludest, mis tõstatati üheksa kolleegi pöördumises assamblee juhatusel. Nii hästi-halvasti, kui ma suutsin, ma seda tegin, pakkudes ka teile võimaluse selles päevakorrapunktis osaleda. Ma arvan, et ei ole mõtet vahetada edasi mõtteid selle üle, millised on ülemnõukogu või teiste organite head ja halvad küljed. Ma arvan, et on vastatud küsimusele, millega üheksa kolleegi juhatuse poole pöördusid. Sõna soovivad veel härra Niitsoo ja härra Salum.

V. Niitsoo: Härra juhataja! Mul on siiski küsimus, miks näiteks ei olnud tänases rakenduseseaduse eelnõus, mis meile kollasel paberil välja jagati, sees sedasama lisaparagrahvi, mida peab rahvas otsustama rahvahääletusel, kas võtta see põhiseaduse rakenduseelnõu juurde või mitte. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Kas proua Hännil on võimalik sellele küsimusele vastata? Miks selle kollasel paberil ei ole § 8?

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonitoimkond ei suutnud tõesti ette kujutada, et see § 8 võiks uuesti assamblees küsimusi tekitada. Redaktsioonitoimkonna liikmetel ei olnud lihtsalt ühtegi ettepanekut selle paragrahvi kohta, see oli juba otsustatud rahvahääletusele panna ja seetõttu me lihtsalt seda paragrahvi ei arutanud. Põhjus oli selles.

Juhataja: Suur tänu!

V. Salum: Äsja võtsime vastu otsuse, et tsensuuri meil ei ole, kuid nüüd näeme, kuidas kõikide tekstide juures, mis lähevad avaldamisele "Rahva Häälede" või mis paljundatakse siin Põhiseaduse Assambleele, tegutseb tsensuur, võttes välja § 8. Tõesti, kordan härra Rumesseni seisukohta, et selline käitumine Põhiseaduse Assambleel on meile solvav. Me oleme nagu alaealised, keda härra Uluots vastavalt oma tsensorimaitsele redigeerib. Tänan!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Ma kordan veel kord, et ülemnõukogu võttis 19. märtsil vastu otsuse põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamiseks. Ma tutvustasin teile selle otsuse sätteid, millest nähtub, et ülemnõukogu otsustas avaldada põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu tekstid ning anda justiitsministeeriumisse ekspertiisi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja sellele lisatud küsimuse.

V. Rumessen: Austatud juhataja! Ilmselt see vaidlus meid praegu siin selle päevakorrapunkti juures enam edasi ei vii. Asjade seis on paraku selline, nagu ta on. Mul on ettepanek, et me läheksime järgmise päevakorrapunkti juurde ja lahendaksime selle küsimuse järgmise päevakorrapunkti all nii, et lisaksime selle küsimuse pöördumise teksti, mis meile on välja jagatud. Assamblee liikmetel peab olema garantii, et me suudame rahvale teadvustada, anda informatsiooni selle kohta, et me oleme assamblees otsustanud, et see paragrahv läheb eraldi rahvahääletusele. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Kas keegi soovib veel sõna võtta selles toredas päevakorrapunktis, mille sisuks on protest juhatus tegevuse vastu ja millele juhatus püüdis selgitavalt vastata, et ta ei ole avalikustanud ei põhiseaduse eelnõu ega selle rakendamise seaduse eelnõu? Sõnasoovijaid rohkem ei ole. Tänan teid! [...]

Põhiseaduse Assamblee poolt heaks kiidetud Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse 13.04.1992 eelnõu⁸

§ 1. Põhiseadus loetakse vastuvõetuks rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamise päeval juhul, kui eelnõu poolt antud häälte arv ületab vastuhäälte arvu.

§ 2. Põhiseadus jõustub Põhiseaduse rahvahääletusel vastuvõtmisele järgnevast päevast. Põhiseaduse § 78 punkti 4 ja § 79 kohaldatakse pärast käesoleva seaduse § 5 alusel valitud Vabariigi Presidendi ametisseastumist.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi volitused lõpevad Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamisega.

⁸ Peet Kase erakogust. [Viide võimalik luua peale veebilehe avalikustamist]

Ülemnõukogu poolt ametisse kinnitatud Vabariigi Valitsus vabaneb ametist Põhiseaduse alusel moodustatud valitsuse ametisseastumisega.

§ 3. Põhiseaduse jõustumise hetkel kehtivad õigusaktid toimivad niivõrd, kui nad ei ole vastuolus Põhiseadusega. Vaidluse korral õigusakti vastavusest Põhiseadusele otsustab küsimuse Riigikohus (selle moodustamiseni Ülemkohus).

§ 4. Riigikogu valimised kuulutab välja Ülemnõukogu kümne päeva jooksul pärast Põhiseaduse vastuvõtmist. Valimised toimuvad hiljemalt kuuskümmend päeva pärast nende väljakuulutamist.

Põhiseaduse vastuvõtmise järel valitud Riigikogu esimese koosseisu volitused kehtivad erandina kuni kolm aastat.

Esimeseks istungiks kutsub Riigikogu kokku Vabariigi Valimiskomisjoni esimees või esimehe asetäitja kümne päeva jooksul pärast valimistulemuste väljakuulutamist. Vabariigi Valimiskomisjoni esimees või esimehe asetäitja juhib Riigikogu tegevust kuni Riigikogu esimehe valimiseni. Töö- ja kodukorra seaduste vastuvõtmiseni on Riigikogu otsustusvõimeline, kui istungil on kohal vähemalt pool koosseisust.

Põhiseaduses tähendab:

- poolthäälte enamus – poolt hääletab enam kui vastu;
- kahekolmandikuline häälteenamus – poolt hääletab vähemalt kaks korda enam kui vastu;
- neljaviiendikuline häälteenamus – poolt hääletab vähemalt neli korda enam kui vastu;
- Riigikogu koosseisu häälteenamus – poolt hääletab üle poole Riigikogu koosseisust;
- Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenamus – poolt hääletab vähemalt kaks kolmandikku Riigikogu koosseisust;
- Riigikogu koosseisu kolmeviiendikuline häälteenamus – poolt hääletab vähemalt kolm viiendikku Riigikogu koosseisust.

Riigikogu liikmete tasu maksmise alused ja korra kehtestab Ülemnõukogu enne Riigikogu valimiste väljakuulutamist.

§ 5. Põhiseaduse rakendamisel valitakse Vabariigi President erandina üheaegselt Riigikogu valimistega üldistel, ühetaolistel ja otsestel valimistel salajase hääletamise teel hääletamisest osavõtnute häälteenamusega neljaks aastaks. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, valib Vabariigi Presidendi Riigikogu kahe enim hääli kogunud kandidaadi hulgast kümne päeva jooksul, arvates Riigikogu kokkuastumisest.

Vabariigi Presidendi kandidaadi ülesseadmise õigus on:

- 1) vähemalt kümnel tuhandel hääleõiguslikul Eesti Vabariigi kodanikul;
- 2) viiendikul Eesti Vabariigi Ülemnõukogu koosseisust;
- 3) viiendikul Eesti Kongressi koosseisust.

Isik, kes kandideerib Vabariigi Presidendi ametikohale ei tohi samaaegselt kandideerida Riigikogusse.

§ 6. Põhiseaduse § 78 punktis 10 loetletud ametiisikute kandidaadid esitab Vabariigi President Riigikogule kuuekümne päeva jooksul, arvates ametisse astumise päevast.

§ 7. Kuni 2000.aasta 31.detsembrini peab Vabariigi Presidendi ametikohale, Riigikogusse või kohaliku omavalitsuse volikogusse kandideerija, samuti isik, kes taotleb peaministri, ministri, Riigikohtu esimehe, Riigikohtu liikme, kohtuniku, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväe juhataja või ülemjuhataja või mis tahes muud valimise või nimetamise alusel täidetavat ametikohta riigi- või kohaliku omavalitsuse organis, andma kirjaliku süümevande selle kohta, et ta ei ole olnud Eestit okupeerinud riikide julgeolekuorganite või relvajõudude luure või vastuluure teenistuses ega agent ega ole osalenud kodanike jälitamisel ja represseerimisel nende poliitiliste veendumuste, ebalojaalsuse, klassikuuluvuse või Eesti Vabariigis riigi- või kaitseteenistuses olemise eest. Kui kohus tuvastab, et süümevandega kinnitatu, ei vasta tõele, kõrvaldatakse kandidaat valimisnimekirjast või tühistatakse tema mandaat või isikut ei nimetata käesoleva paragrahvi lõikes 1 märgitud ametikohale või vabastatakse isik vastavalt ametikohalt.

§ 8. Isik, kes soovib jääda § 7 lõikes 1 nimetatud ametikohale, mida ta on asunud täitma enne Riigikogu kokkuastumist, peab andma süümevande kolmekümne päeva jooksul Riigikogu kokkuastumisest arvates. Kui isik keeldub süümevannet andmast või kui kohus tuvastab, et süümevandega kinnitatu ei vasta tõele, vabastatakse isik vastavalt ametikohalt.

§ 9. Põhiseaduse jõustumine ei too iseenesest kaasa seniste riigiorganite töötajate töösuhete lõpetamist.

§ 10. Kuni põhiseaduslike riigiorganite moodustamiseni täidavad Põhiseaduse jõustumise hetkel tegutsevad riigiorganid oma seniseid ülesandeid. Põhiseadust ei saa tõlgendada ega rakendada selliselt, et riigiorganile, mis ei ole moodustatud Põhiseaduses ja Põhiseaduse rakendamise seaduses sätestatud korras, läheksid üle mõne põhiseadusliku riigiorgani kõik volitused.

§ 11. Käesolev seadus on koos Põhiseadusega vastu võetud rahvahääletusel 1992. aasta Seadus jõustub üheaegselt Põhiseadusega. Põhiseaduse rakendamise seadust saab muuta Põhiseaduse muutmiseks ette nähtud korras.
